

चांदोबा

जानेवारी १९८७

गोळ्या-टॉफींचा राजा
लोण्याच्या स्वादाला देई वेगळीच मजा!

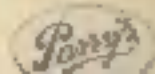

Perry's

ट्राय-मी

ट्राय-मी, लोण्याची स्वर्णीत वच
बसलेली मनीस, जय
रात्री... लोण जवळील ट्राय
करायचे हा वचनेच इतरी हो टॉफी.
पेरीची लवकरच पुढे मनीस
करीमल्ल • ट्राय-मी • चॉकलेट
टुकले • कोकोला वच • चॉकलेट
• कोकोला वच • लोणीयापस
• पोन्डन वच वच

चांदोबा

संस्थापक : 'बकनाबी'

संचालक : नागिरेजी

जीवन जगण्यासाठी मनुष्याला कोणता ना कोणतातरी
अवसाय कामधंदा करण्याची आवश्यकता असते परंतु
सर्वांनाच हात उद्योगधंदा करणे लागू पडतो असे नाही.
जो ज्या काही व्यवसायात निपुणता प्राप्त करीत
नाही. त्याला त्या काही कामात सफलता प्राप्त
होत नाही. "स्वार्थ" हि गोष्ट वाचून आपल्याला
त्याचा बोध होईल.

धम्म वानी

कराविय जहोबाळ नेत्रपोरिय मल्लगी ।

लविबायं विजं कुर्मात्, तण्णिजं विजमुच्चते ॥

[शरिराचे रक्षण करण्यास जमी हातांची मदत होई.
तसेच डोळ्यांचे रक्षण पापण्या करतात. त्याच प्रमाणे
संकटकाळी आपण सांगितल्या शिवायच शिवमंडळी आपल्या
मदतीला घावून घेतात.]

वर्ष : ३६

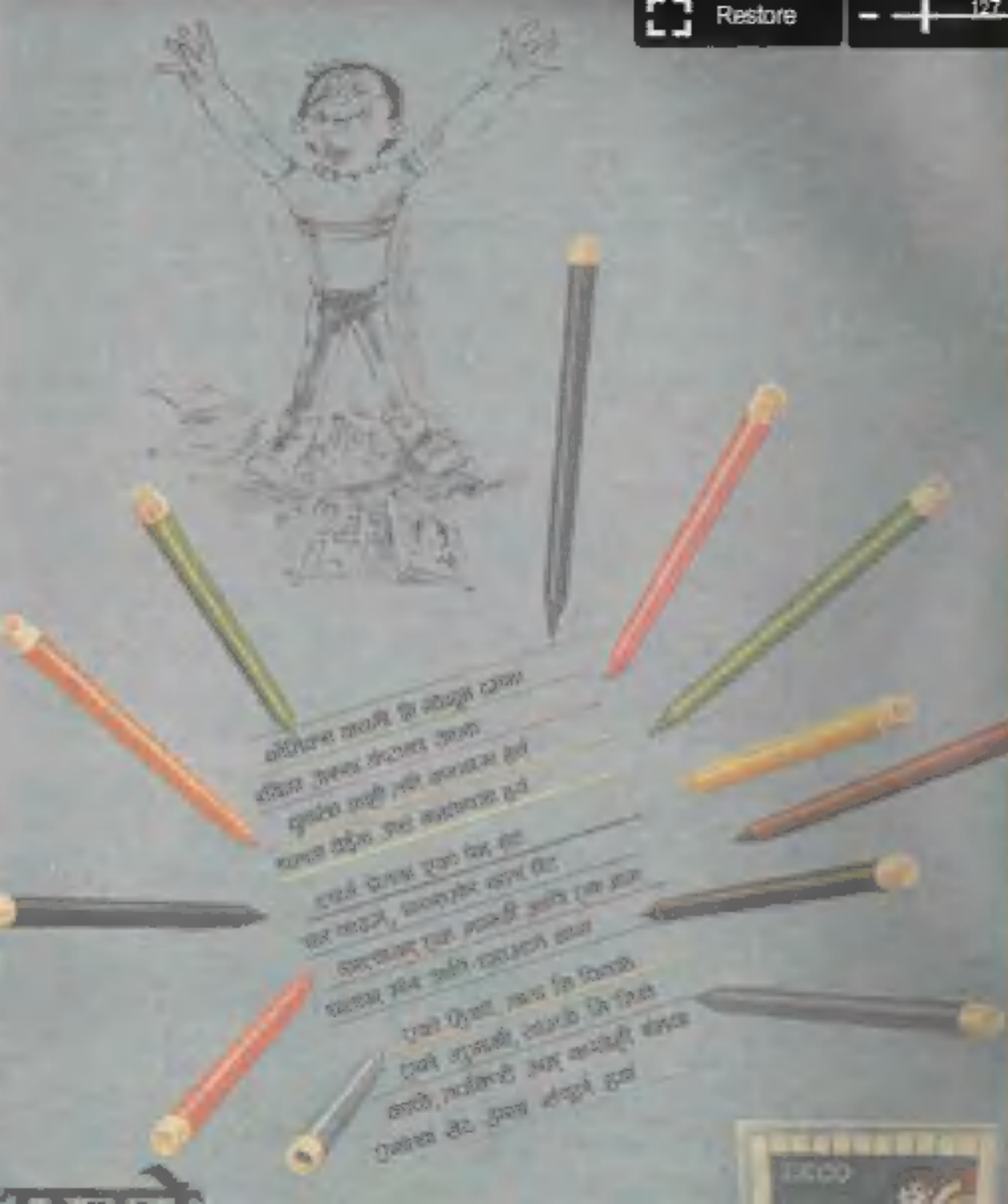
जानेवारी १९८७

अंक : ७

एक घत : २-५०

::

वार्षिक वर्गणी : ३०-००

घांदोबातील नव

नेपिस्त मडे एका वराजत अचानक आग लागली. त्या वराजीत पाझरीत रोंकरी आग लागल्याने आपल्या माणविकीला ज्ञान हीन वर्णाच्या मुलीला आगीतून बाचविण्यासाठी आगीत उडी मारली. ज्ञान त्या दोघांचे कपडे तोडत घेऊन त्यांना बाहेर बांधत आणले. आणखी आगीत सापडलेल्या सोकांना बाचविण्याच्या प्रयत्नात असल्यानेच ती कुळा स्वतः झळूड मरून गेली.

नेपोलियनने महाराज

नीलपट्टाच्या पूर्वी एक महिला सन् १७१८ जुलै महिने
तारीख ह्या दिवशी नेपोलियन क्रोताष्ट ने स्पेद्रिपट नावाचे
जहाज इजिप्तच्या समुद्र किनाऱ्यावर धुसारेने. १८८
वर्षाने त्याचा मुढालेव्या महाजाचा शोध फ्रान्सच्या
समोसाकानी सावता.

फोटो काव्यारा फोन

क्षणभरातच फोटो काढून तो फोटो दुसऱ्या ठिकाणी पाठवून देणारा एक कोन तयार करणारा वाळा आहे.

चोलराजा - विष्णुदास

कांचीपुराचा चोलराजा विष्णुचा करमणूक होता. एका पर्जन्येच्या दिवशी पुजेला निघाला.

त्याच्या येण्यापूर्वीच एका विष्णुदास त्याच्या निघून भक्ताने विष्णुच्या अंगाबाबतच तुळशीच्या झाडाचा पालून विष्णुला अलंकृत केले. पाहून राजाचा अतिशय संतान आला की, आजच्या शुभ दिवशी विष्णु भगवान असा तसेने सजविला जावा. ह्यानंतर त्याने सर्व रत्न अलंकार विष्णुला घातले व दानघर्म करून त्याच्या मांड्यात विष्णुची पुजा केली.

त्या गरिब विष्णुदासाने वेगळी विष्णुची प्रतिष्ठापना केली. आणि माधुरी मगून जे काही मिळेल त्याचा वैभवा दाखवून त्याची मनोभावे पुजाअर्चा केली. तो एकदा अशीच पुजा संपवून घ्याऊन करीत असताना कोणीतरी व्यक्ति तेथे येऊन देवाचा प्रसाद घेऊन होती. त्याने किजकिले करून पाहिले. तेव्हा तेथे एक गरिब माणूस प्रसाद घेत होता. त्याने महात्माच एकटले जाऊ ह्या भितीने तो माणूस प्रसाद घेऊन पळून जाऊ लागला. परंतु विष्णुदासनो तो प्रसाद हातात घेऊन व पाठोपाठ जाऊ लागले. तो गरीब माणूस घाबून गेल्या व बेशुद्ध झाला विष्णुदासना त्या माणसाची झाली त्यांनी त्याच्या तोंडावर पाणी निपडले व थोडे पाणी पाजले. दुसऱ्या क्षणी तेथे विष्णु प्रत्यक्ष झाले आणि अत्यंत प्रेमान आनिमन करून त्याला स्वतः मग सामावून घेतले.

हि गोष्ट समजताच चोलराजा वितामग्न झाला. विष्णुदासासारखा गरीब माणूस मुखा देवामध्ये जिन झाला. मंतर तो वैरागी झाला. तेव्हा विष्णु स्वतः प्रत्यक्ष होऊन म्हणाले—“राजा, तू आणि हा विष्णुदास दोघे एक परमभक्त आहेत. तुम्ही दोघांनी यथाशक्ति माझी आराधना केली आहे. परंतु तुम्हा मनांत थोडासा अहंकार भरलेला तो दूर करण्यासाठी मी ये केले.” म्हणून विष्णुने त्याला आशीर्वाद दिला.

विवाहाची अट

संतानिरी राज्याचा राजा चंद्रकांत

अविवाहित तरुण होता. एकदा तो सकाळीच वनविहारासाठी बाहेर पडला. तेथे एका सरोवरात स्नान करून बाहेर पडला. तो त्याला भिल्लांच्या वस्त्रेकडे जात असलेली सुंदर मोहक एक तरुणी दिसली. तिच्या चेहऱ्यावरील निरागस भाव आणि तिचे रूप लावण्यावर तो मोहित झाला.

त्यावेळी तो तसाच आपल्या राजवाड्यात परत आला. परंतु तो भिल्लकन्या त्याच्या मनांतून जाईना. त्याला सतत तिचे रूप लावण्य दिसू लागले. त्याला तिच्याशी लग्न करण्याची इच्छा उत्पन्न झाली. पण त्याच्या मनांत वारंवार एक विचार शस्त करू लागला कि मी एका देशाचा राजा मन त्या भिल्लकन्या मुलीशी कसा लग्न करू शकेन? हे कसे शक्य होईल?

राजाला बघून झालेला पाहून मंत्री देववर्माने त्याला विचारले—“आपण कोणत्या विषयावर एवढा गहन विचार करीत आहात? आपल्या चितेचे कारण सांगू शकता काय?”

राजाने मनांत काहीही न ठेवता सरळ त्या भिल्लकन्या मुलीची गोष्ट सांगून टाकली. म्हणाला—“तिच्याशी लग्न करण्याची तीच इच्छा मला सतावीत आहे. पण एका राजाचें एका भिल्लकन्या मुलीशी लग्न कसे शक्य होईल, याचा मी विचार करीत आहे.” आपल्याला ह्यावर काही तोडगा काढता येईल का?

क्षणभर विचार करून मंत्री म्हणाला—“तो तुमच्या मुगुटांतील हिरा. अगोदर हा मातीतच पडलेला होता ना? तो ह्या मुगुटावर आल्याने त्याचे महत्त्व किती वाढलं आहे. तसेच तुमच्या मनांत त्या

भिल्लकन्ये विषयीचा न्याय अन्वय उचित अनुचित वगैरे वाटल्याचे काही कारण नाही. एक वर्षभर तुम्हीं तिला राजकुळातील राजवाड्यातील रीति रिवाज संस्कार शिकवून तयार करा, आणि मग तिच्याशी लग्न करा. त्यामुळे जनतेपुढे एक आदर्श ही प्रेरणा जाईल. उद्याच मी भिल्ल वस्तीत जाऊन त्या मुलीचा कोष घेतो." ती कोण झपाची चौकशी करतो.

"नको! नको! मीच जातो. मी त्या मुलीला पाहिले आहे. तिने नको मला पहायला?" राजा उत्साहित होऊन म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी राजा स्वतः गेला. त्याला समजले कि, ती मुलगी भिल्ल

सरदाराची एकुलती एक कन्या आहे. तिने नांव चंपकवल्ली आहे. ती त्याची अत्यंत लाडकी आहे.

राजाच्या बापल्या वस्तोत आलेला पाहून भिल्ल सरदाराने त्याचे स्तुकार केला आणि मोठ्या आदराने त्याचा आतिथ्य सत्कार करून म्हणाला—"आमचा भाव्याचा दिवस. आपली पायघुल आमच्या वस्तीत पडली. महाराज मी आपली काय सेवा करू?"

राजाच्या उम्या असलेल्या चंपकवल्ली-कडे लक्षात घेऊन राजा म्हणाला—"जर ती मुलीला पसंत असेल तर मी तिच्याशी लग्न करू इच्छितो." राजाचे बोलणे ऐकताच चंपकवल्ली घरात गेली. तिच्या

पाठोपाठ भिल्ल सरदारही आत गेला. घरांतोळ वाकी लोकांचा विचार घेऊन बाहेर गेला तो म्हणाला—"महाराज, असा असायी. हे लग्न होऊ शकत नाही आणि यदाकदाचित त्याला तर चंपकवल्ली आपल्यावरोवर राखवायला येऊ राहू शकणार नाही. ती इतक्या राहिल. कारण अशीच असायी भिल्ल जातीत असा आहे. महाराजांनी आमच्यावर कृपा करावी."

"लग्न झाल्यावर मुळा जर माझी वायफो झाल्या वरोवर राजवाड्यात येणार नसेल तर त्या लग्न करून घेण्यात तरी काय भय आहे?" असे सांगून राजा परतला.

राजा परतल्यावर मंत्री देववर्माने विचारले—"असे असून देखील आपण तिच्याशी लग्न करू इच्छिता का?" चंद्रकान्ताने होकारार्थी मान हलवली आणि म्हणाला—"पण त्या अटीचे काय?" आम्ही ह्यावर काय उपाय आता.

मंत्री थोडावेळ विचार करीत राहिला आणि "मला शाळा असावी" असे म्हणून निघून गेला.

दुसरे दिवशी मंत्री राजाला घेऊन शाळा फिरावयास गेला. तेथे एका जता शाळा राजकुमारीची वेधभूषा करीत बसलेली चंपकवल्ली त्याच्या दृष्टीस पडली. तिच्या विस्मयाने तिच्याने पाहिले. ती म्हणाला—"काल शाळा शिष्यांना

पाठवून हिला बोलावून घेतले. पण हिच्या पित्यानी किंवा कोणीही गांवकऱ्यांनी तिला आडविले नाही. राजाच्या इच्छेविरुद्ध जाणे बरे नाही असे समजून कदाचित ते हाच धप्प असतील."

मंत्र्याचे हे काम राजाला मुठीच आवडले नाही. त्याला फार दुःख झाले. तो म्हणाला- "इच्छेविरुद्ध जबरदस्तीने असली कामे करता कामा नयेत. आज संध्याकाळीच मी स्वतः जाऊन चंपकवल्लीला तिच्या थरी नेऊन पोहोचवतो. तिच्या पित्याची क्षमा मागतो." आपले असे करणे न्यायाला अनुसरून नाही.

म्हटल्याप्रमाणे राजा स्वतः चंपकवल्लीला येऊन भीलक वस्तीत गेला. राजाला पाहून चंपकवल्लीचा बाप आपल्या सर्व गीता-बळघासह राजाला सामोरा गेला. मोठ्या आश्राने त्याचे स्वागत केले आणि म्हणाला- "मी आपल्या प्रेमाची परीक्षा पाहण्यासाठीच अट घातली होती. कारण लग्न झाल्यावर ही मुलगी राजाची पट्टराणी

होण्याच्या लावणीची नाही. म्हणून तिला परत पाठवून दिलीत तर संकटच नाही का? तस पाहिले तर मुलाची आणि माझी इच्छा असेल तरच मी हिच्याशी लग्न करू इच्छितो. ह्या बटोनीच आपल्या मनाचा मोठेपणा व सात्विक भाव दिसून आला होता."

भिल्ल सरदाराने मोठ्या आनंदाने दोघांच्या लग्नाला संमती दिल्याचे पाहून राजाला परमानंद झाला. त्याने प्रेमाने आलिंगन देऊन आपला हर्ष व्यक्त केला. मोठ्या जोरात त्यांच्या लग्नाची तयारी करण्यात मग्न झाला.

यथा समयी राजोचित वैभवाचे दोघांचे लग्न झाले आणि चंपकवल्लीने राजघासा-दात प्रवेश केला. तेथे योग्य गुरूच्या अवळतिने राजकुटुंबाला आवश्यक असे शिळण मिळविले आणि महाराज चंद्रकांत राजाला शोभेल अशी त्याची पट्टराणी झाली व दोघे सुखाने राज्य करून लागले. वैवाहिक जीवन आनंदाने उपभोगू लागले.

जिवंत मृत

सिद्धपुर गांवाचा जमिंदार रंगराज आपल्या गावातील मध्य वस्तीत स्वतःच्या दुमजली इमारतीत राहात होता. त्याच्या शेजारीच एक जुने पडके घर होते त्यात शिवनाथ नावाचे एक गरीब कुटुंब राहात असे. त्याच्या घरात गरीब माणसे रहात होती व नेहमी वर्दळ असे.

आपल्या शेजारीच एका गरीब कुटुंबाचे बिऱ्हाड असणे त्याच्या घरात माणसांचा सतत वावर असल्याचे रंगराजला पसंत नव्हते. म्हणून तो काहीना काही तऱ्हेचे सुसप्त काढून त्याला चिथावून लावण्याचा प्रयत्न करीत असे.

कधी रंगराज शिवनाथला बोलावून सांगे कि त्याच्या कुंवड्या येऊन आमच्या झाडाची नासधूस करतात तर कधी तुमच्या घरातील सांडपाण्याची घाण आमच्या दारात येते. तर मलाच्या गडबडीने

आम्हांला त्रास होतो. एक ना दोन. नेहमी अशा तक्रारी करीत असे. घमक्या घेत असे. रंगराजला हेच शिवनाथच्या लक्षात आला. पण तो काय करणार? तो मोल-गजूरी करून आपल्या पिढिजात असलेल्या घरातच राहात होता व त्यात मुळ मानस होता.

एक दिवस असेच रंगराजाने शिवनाथला बोलावून सांगितले कि, त्याची कुंवड्या वदके आमची वाग उध्वस्त करतात व शिवाय तुमची मुले इतका आरडाओरवा आणि गोंगाट करतात कि कोणाला काहीही करायला मुक्त नाही. नां छोप नां पूजा शांतता पाठ. शेवटी वोट मोडत म्हणाला- "तुझे खोपटे जळून लाक झाल्याशिवाय तू काही येथून हालणार नाहीस." आता मीच त्याची काहीतरी युक्ती करतो.

घर जाळण्याचे राबड एकल्याबरोबर विवनाथला वाईट वाटले. तो धावतला कारण तो गावाचा जमिनदार ठरला मनात आल्याबरोबर घर जाळायला तो कमी करणार नाही आणि त्याला जडवणार तरी कोण? त्यापेक्षा आपण गांव सोडून गेलंलं बरे.

असा विचार करून त्याने आपले घर विकायचे ठरवले व त्याबद्दल विचारले रंगराजलाच विवनाथने विचारून आपले घर वगदी थोड्या किमतीत विकून टाकले आणि तो गाव सोडून मुलावाढ्यांसह व थोड्या सामानसुमानासह दुसऱ्या गावी निघून गेला.

काही वर्षांनी रंगराजला त्या खेड्यात राहण्याचा कंटाळा आला. त्याची मुलेही मोठी झाली होती. त्यांच्या शिक्षणासाठी मुळा त्याला शहरात वाऊन रहावे असे वाटू लागले. त्याप्रमाणे त्याने एका शहरात एक घर विकत घेतले व तेथे सर्वांना घेऊन सामानसुमाना सह राहण्यासाठी गेला.

त्या दिवशी तो आपल्या घरात गेला त्याच दिवशी त्याच्या शेजारच्या घरातून एकाएकी गोवांट ऐकू येऊ लागला. आरबाओरडा आहे हे पाहण्यासाठी रंगराज तेथे गेला. तोपर्यंत तेथे जूप गदीं जमली होती. रंगराजाने एकाला जवळ बोलावून कसला चौकळ आहे म्हणून त्याला विचारले.

तो म्हणाला-"आहो! काही दिवसापूर्वीच ह्या मालकाने बऱ्याच किमतीला हे घर विकत घेतले. परंतु एक दिवस मुळा तो घरात सुटाने राहू शकला नाही. ह्या घरात एक भूत घुसून बसले आहे. ते ह्यांना काय दास देताय.

त्याला घालविण्यासाठी त्या मालकांनी पुष्कळ कष्टे करून पाहिले. मंत्रतंत्र केले जातू टोणे केले. गंडेदोरे झाले पण काही उपयोग झाला नाही. शेवटी त्याने केरळातून एक मांत्रिक आणला आहे. त्याच्या उपचाराचा हा सारा गोवांट वाटू आहे.

काय मंत्रतंत्र चालले आहेत? पाहण्यासाठी रंगराज त्या घरात शिरला. मंत्रतंत्राची मांडणी करतां करतां मांत्रिक बालकांना म्हणाला-"काय सांगू. तुम्हाला विध्याचलराव, तुमच्या घरात जबरदस्त भुतांनी वस्ती केली आहे.

तुम्ही वेळेवरच मला बोलावलेत. आता मूर्तीय फाळजी करू नका. मंत्र पुजा सनता सपताच ते भूत ह्या गावाची वेस ओलांडून पळून जाईल."

विध्याचलराव जणू आपल्याशौच पण लोकांना संबोधून म्हणाला-"माझे दुर्दैवच म्हणायचे. मी ते शेजारचे घ्यायला पाहिले होते. पण आता हा उपयोग. ते घर रंगराज गावाच्या एका मोठ्या श्रीमंत जमीनदाराने भरपूर किमती देऊन ते विकत घेतले आहे. पाहू या. आता हा शेवटचाच प्रयत्न.

एवढ्याने ते भूत हे घर सोडून गेले नाही तर नशीवावर हवाला देऊन मी हे घर सोडून दुसरीकडे कोठे तरी निघून जाईन."

विध्याचलरावाच्या तोंडून रंगराजाने नाव ऐकल्याच घरातील भुतांनी एक मोठा हुंकार भरला. जमलेले सर्व लोक एक दुसऱ्याकडे परस्परत धावतून पाहू लागले. तेवढ्यांत भूत बोलू लागले. त्याने विचारले-

"रंगराज म्हणजे तो सिद्धपुर गावाचा जमीनदार बह नाही? त्यानेच घेतले आहे का शेजारचे घर?"

सर्व लोक धावतलेले पाहून मांत्रिकाने विध्याचलरावाकडे आप्चमनि प्रश्नार्थ मुद्देने पाहिले.

विध्याचलराव मांत्रिकाला म्हणाला-"होय. ते शेजारचे घर सिद्धपुरच्या जमीनदाराने-रंगराजनेच-विकत घेतले आहे."

"तर मग मी हे घरच काय पण हा गांवच सोडून जातो." भूत हतबुद्ध होऊन म्हणाले.

मांत्रिक मोठ्या गर्वाने आपली मिशी पिलून म्हणाला-"पाहिलंत! मी अजून

मंत्र म्हणायला सुरुवात सुद्धा केली नाही. तोच भुताने पळून जाण्याचा विचारही करून टाकला."

भूत अट्टाहास करून म्हणाले—"तुझ्या मंत्रतंत्राच्या भितीने नाही मी येथून निघून जात. खरी गोष्ट अशी आहे. ऐक. माझे नांव शिवनाथ. मी रंगराजच्या सिद्धपुरातच त्याच्या शेजाराला राहात होतो. तेव्हा त्याने मला इतका वास दिला कि, त्याला कंटाळून येतामून मी माझे पडके खोपटे सुद्धा विकून टाकून ते गांव सोडून निघून गेलो, पण माझ्या सर्व कुटुंबाची वाताहत झाली. शेवटी अखेर नरक यातना भोगून मरण पावलो." "अरे! शेजाऱ्यांना नाहक श्रास देणारी माणसेच भुतापेक्षा जास्त खतरनाक असतात. रंगराजच्या शेजाराने तुम्हाला लवकरच तो अनुभव येईल."

क्षणार्धात त्या घरात एक मोठे चक्री-वादळ उठले आणि मांत्रिकांची सर्व पूजा सामुग्री उधळून गेली. मांत्रिक मोठमोठ्याने

मंत्र म्हणू लागला. तबड्यात वरच्या खिडकीतून भूत सटकून निघून गेले.

जमलेले लोक रंगराजकडे पाहून आप-आप कुजबुजू लागले. त्यावर रंगराज म्हणाला—"भुताच्या बोलण्यातला रंगराज बहुतेक मीच असावा असे वाटते. पण हे भूतही दुष्ट असले पाहिजे. अहो आजकाल माणसांतली तरी सत्यता कुठे शिल्लक राहिली आहे? तीच गोष्ट भुताची म्हणून मला वाटते. भुताच्या बोलण्याकडे लक्ष देण्यांत काही अर्थ नाही."

त्यावर एकजण म्हणाला—"काय माहीत हे भूत शिवनाथचे आहे का भूतनाथचे? मला वाटते मांत्रिकांची अवहेलना करण्यासाठीच त्याने असे काही म्हटले असणार."

काही लोकांनी हसून डोकी हलवली. परंतु रंगराज अपमान झाल्याप्रमाणे नान झाली निघून गेला.

तेव्हापासून त्याने शेजाऱ्यांशीच नव्हे तर सर्वांशीच सद्‌व्यवहार करून चांगले नांव मिळविले.

अग्नि द्वीप

[७]

[उघाळाव्या हाती कैदेत असलेल्या अमरपालाचे चित्रसेनाला अग्निद्वीपच्या रहिवाश्यांसंबंधी राजद्रोही नागवर्मा मुद्दाम गोष्टी सांगितल्या. अमरपालाने चित्रसेनाला आश्वासन दिले की, राजद्रोही असलेल्या नागवर्माला दंड करणाऱ्या त्या व्याघ्रचर्मपारी व पक्षांच्या झोपड्यांना आशी लागून मी त्यांचा नाशनाद टाकेन. पुढे पाह्या-]

अमरपालाचे बोलणे ऐकून चित्रसेनाने उघाळाकडे आपली नजर ठेवली. अमरपालाच्या बोलण्यावर त्याचाही विश्वास बसल्यासारखा वाटला. तो मोठ्या उत्साहाने उठून उभा राहिला आणि म्हणाला—"मी माझ्या राक्षस पंकी तिघांना अमरपालाच्या मदती करीता पाठवतो. जर का हे कार्य सफल झाले तर अमरपालचा मी मोठा सन्मान करीन." त्यामूळे आपण अचानक कपिलपुरच्या

"चांदोवा"

किल्ल्यावर हल्ला करून ते हस्तगत करू.”

चित्रसेनाचे बोलणे ऐकताच उद्याक्षाचा आनंद रगतात भावेनासा झाला. तो जोर-जोरात उड्या मारू लागला व म्हणाला—
“चित्रसेन, हा तर फारच उत्तम उपाय आहे. परंतु आपण फक्त कपिलपुर राज्य हस्तगत करावयाचे नाही तर त्याच बरोबर महाराजा वीरसिंहची मुलगी कांतीमती हिला सुद्धा त्यांच्या ताबडीतून सोडवले पाहिजे. तू तर एक तमन व अविवाहीत आहेस. तुझे राज्यच वाडणार नाही तर राजकुमारी तुझी पत्नी बनू शकले.

उद्याक्षाच्या बोलण्याने चित्रसेन दुःखी झाला. कपिलपुरच्या राजाचे जिवंत रहाणे व त्याचे राज्य आपल्या राज्याशी जोडले जाणे व कपिलपुरच्या राजाच्या मुलीशी विवाह होणे सर्व पाहिले तर अन्याय कारक आहे! त्यातून जर का राजकुमारी कांतीमतीने दुसऱ्याच कोणा राजकुमारला मनापासून घेतले असले तर काय जाणो? तो राक्षस जातीचा उद्याक्ष मानवाप्रती व त्याच्या सामाजिक चालीरीती विषयी एकदम असह्य आहे.

“उद्याक्षा, सध्या आपल्याला फक्त नाय-वर्मला जिकून घ्यावयाचे आहे. अशा प्रकारे एका बाजूला टपून बसलेल्या शत्रूचा आपण नाश करून टाकू शकतो. त्यानंतर कपिलपुरचा राजा म्हणून पुन्हा आपण त्या राज्यावर वीरसिंहचा राज्याभिषेक करू. परंतु ही सारी कामे सफल करावयाची झाली तर आपल्याला त्या भयंकर पक्षाचा नायनाट केला पाहिजे. नंतर त्या व्याघ्रवर्मघारीना ठार केले पाहिजे. जो पर्यंत ते खोब त्याच्या राज्याच्या सीमेपर्यंत आहेत तोपर्यंत आपल्याला कपिलपुर राज्यावर हल्ला करून ते राज्य हस्तगत करता येत नाही. त्याच्या हाती मारले मात्र जाऊ शकतो.” चित्रसेन समजावणीच्या रुवात म्हणाला.

“महाराज, हि सारी जबाबदारी तुम्ही माझ्यावर टाका. मी पहा वूटकी सरशी त्याचा नायनाट करून टाकतो. तुम्ही फक्त आपल्या सैन्याला घेऊन जंगलात लपून बसा आणि जसा झोपड्या बळू लागतील व ते पक्षी तडफटून मरू लागतील तसा आपण त्याचा फायदा घेऊन कपिलपुरवर हल्ला करू.” अमरपालने आपली युक्ति सांगितली.

अमरपालचे बोलणे उद्याक्ष व चित्रसेनाला सुद्धा पटले. त्यानंतर अमरपाल मदतीसाठी दोन राक्षस व चित्रसेनाचे चार सैनिक त्याच्या बरोबर निघाले. बाकीचे सारेजण जंगलात एकदम नाहिसे झाले. चित्रसेनने व उद्याक्षाने आगावाला लोकांना सवय रहाण्याचा इशारा दिला व त्या-करीता चौफेर आपले सैनिक पाठविले.

तेवढ्या वेळात अमरपाल आपल्या साथीदारांसह जंगलाच्या वाटेने गव्यान्हा-पर्यंत कपिलपुरच्या नजीक येऊन पोहोचला. त्याच जंगलात जवळपास शंभर एक पक्षी तरी आपले वास्तव्य करून होते. ते सर्व त्या झोपड्यांमध्ये निवांत बसलेले दिसत होते.

अमरपालने आपल्या साथीदारांना एकत्र जमा केले. व त्यांना पहारा देणारी ती माणसे दाखवित म्हटले—“मला ह्या ठिकाणाची सारी माहिती आहे. त्यामुळे मी पुढे होऊन त्या सर्वांना गोड बोलून

एकत्र करतो. ती संधी साधून तुम्ही त्यांच्यावर एकदम हल्ला करा व त्यांना ठार मारा. त्यानंतर आपण त्या झोपड्यांना आगी लावून त्या सर्वांचा नाश करू.”

अमरपालाचे म्हणणे सर्वांनी मान्य केले. त्यानंतर तो अमरपाल सर्व पाहारेक-रांच्या नावाचे ओरडत पुढे गेला. तेव्हा ते सारेजण घडपडन बाहेर आले. आणि घाबरून जात अमरपालच्या भोवती कोठाली करून उभे राहिले. ते चौस एकजण होते.

“अरे अमरपाल, तू कसाबसा सुदलास वाटते? आम्ही आशा सोडली होती की, तू त्या राक्षसाच्या ताबडीत सापडून कधीच

भरून गेला असशील?" त्यातील एक पहारेकरी म्हणाला.

"अरे, मी मरणाच्या दारवून बाहेर पडलो आणि तुम्हा लोकांकडे जीवनिशी पळत आलो. त्या वेबालाच ठाऊक मी किती संकटे पार करून इथे येऊन पोहोचलो. "हो पण हे सांगा त्या पक्षांपैकी सर्वजण सुरक्षित झोपडीमध्ये बांधलेले आहेत ना!" अमरपालने उत्सुकतेने विचारले.

"हो, हो, ते सर्व पक्षी अगदी सुरक्षित आहेत आपले महाराज नागवर्मा आता धवलगिरीवर आक्रमण करण्यास गेले आहेत. ह्याक्षणी कपिलपुरचे राखणदार आम्हीच आहोत. किल्ल्यात अगदी हातावर

मोठ्या इतकेच लोक आहेत परंतु राजकुमारी कांतीमतीला आम्ही पळून जाऊ नये म्हणून तिच्यावर पहारा देण्यासाठी बसलो आहोत. ह्यावेळी ते विचसेनच्या जंगलातील किन्ना मुढा हस्तगत करण्याच्या विचारात आहेत. त्यानंतरच ते बहुदा परत इथे येतील." पहारेकऱ्याने उत्साहात येत सांगितले.

जे ऐकताच अमरपालला इतका आनंद झाला. तो मोठमोठ्याने हसू लागला. हसता हसताच तो आपल्या लपलेल्या साखीदारांना उड्या मारून सांकेतील खुणा करू लागला. की तो अभिनय पहारेकऱ्याच्या लक्षाही आला नाही आणि राक्षस विचसेनचे अनुयायी त्या सर्वांवर एकदम हल्ला चालू आले. ते पाहून अमरपालने ध्यानेतून आपली तलवार बाहेर काढली. समोर येणाऱ्या प्रत्येकाची भान सपासप कापून काढली. काही क्षणातच ते निश्चिंत पहारेकरी विचारे सर्वजण गतप्राण झाले.

त्यानंतर अमरपाल व रक्षक सैनिक त्यांच्या घरात घुसले. सर्वानी प्रशाली हातात घेतल्या व त्या तेलात बुडवून पेटवल्या व ते भवकर पक्षी ज्या राहुटध्या-मधून ठेवलेले होते त्या झोपड्यांना ते भराभर वागी लावू लागले. ते पक्षी अशा तऱ्हेने साखळ्या खेचू लागले. की त्यांच्या

सौचण्याने त्या शोषक्या घडामड खाली त्यांच्याच अंगावर कोमळ लावल्या. अंगावर पडल्याने काही पक्षी भेले. काही पक्षी पेढून सावळ्या सड उच उडू लागले परंतु असह्यायनेने परत अभिनीवर येऊन कोराळले. मरण पावले.

तां सवे प्रकार पाहून अमरपाल व त्याचे साथीदार आनंदाने जंगलोग करीत उड्या लागले. त्यांच्या आनंदाचा पारावार उरला नाही. आनंदाने जोरजोरात किचाळू लागले. तितक्यात डोंगराच्या पलिकडून रणभेरीचा निनाद ऐकू येऊ लागला. त्या साथीदारांच्या रोखाने पहात अमरपाल म्हणाला—“महाराज चित्रसेन आणि

उद्याक्षाने सैनिक येत असवेत. येथे आपण जी जाळपेळ केली. ती त्यांना बळवा लावूनच दिसली असावी. आता बापल्याला ताबडतोब कपिलपुरवर ताबा मिळवावयाच होता. तुमच्या पैकी दोघातिघांनी पुढे जाऊन ताबडतोब जाऊन मांगा की, आपण योगलेले कार्य पूर्ण झाले.

अमरपालचे ते बोलणे संपते नां संपते तोच चार राक्षस सैनिक आपल्या दगडी मर्दा उगारीत माडावरून उड्या मारून ज्या ठिकाणाहून रणभेरीचा आवाज येत होता त्या दिशेने जोरात पळू लागले.

काही वेळात चित्रसेन व उद्याक्ष राक्षस भुड्या त्या ठिकाणी येऊन पोहोचले. त्यांनी अमरपालने केलेली निवृण हत्या पाहिली व पक्षाच्या शोषक्या जळून भस्मीभूत होऊन अनेक पक्षी बेचिराज झालेले पाहिले. उद्याक्षचा आनंद उमळून आला. ती उड्या मारू लागला. कतर आनंदाने त्याने त्याला दोन्ही हातांनी वर उचलले व त्याला यदागदा हलवित म्हटले—“छान अमरपाल, तू क्षरोक्षरी थाडनी भुरे आझेम. तू माझ्या जंगलातील दुष्ट जंतूचा नायनाट करून आम्हाला संकटातून मुक्त केलेस सांग तुला काय हवे?”

“अरे अरे, तू तर खानेदाच्या भरात मला अशा तऱ्हेने हलवित आहेस की जण

काही माझे प्राण आताचा निघून जातील त्यामुळे तू प्रथम कृपाकरून मला खाली सोड” अमरपाल धावतून घापा टाकीत म्हणाला.

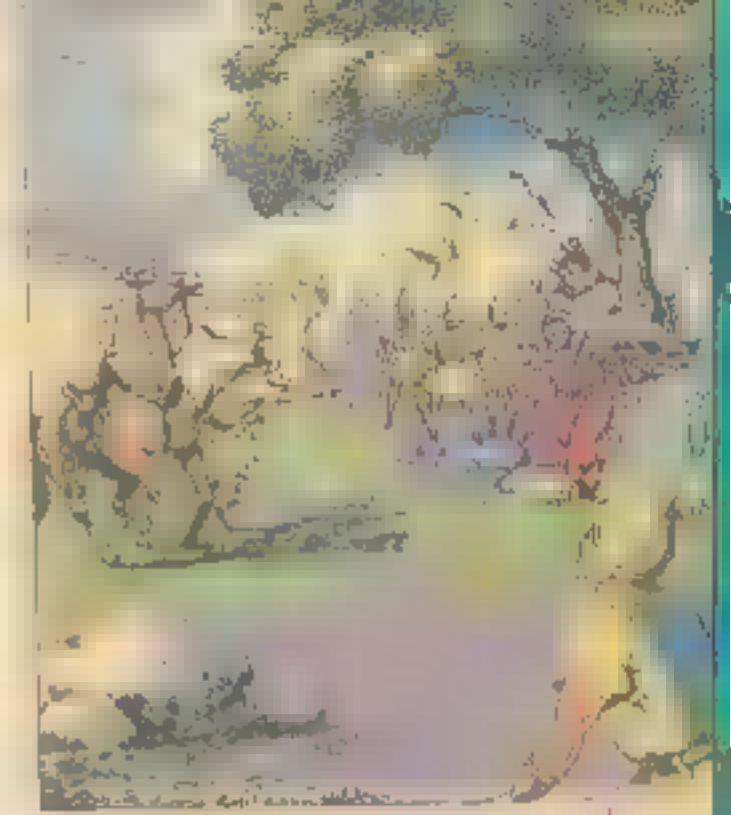
उद्याक्षाने अमरपालला बसिनीवर हळू-वारपणे उभे केले व त्याच्या पांढीवर धोपटत म्हटले—“अरे, तू त्या भयंकर पक्षाचा अर्मात जाळून टाकले आहेस ना? त्यांपैकी कोणोही जीवत तर राहिले ना?”

“नाही बिलकुल नाही. ते सारे पक्षी बळून मरून गेले. त्याच दरोवर त्याने धीसजण पहारेकरी भुड्या भेले. आता त्यातून काही राहिलेच असतील तर ते फक्त कपिलपुरच्या किल्ल्यात.” तो म्हणाला.

“आता ते पळपुट कुठे पळवू जातील. आपण ससेन्य जाऊन किल्ल्यावर हल्ला करून सर्वांना सुद्धा मारून टाकू.” माही धोपटत उद्याक्ष आवेशाने म्हणाला.

“पण आपण जर किल्ल्याला सुद्धा आग लावून दिली तर कांतीमंतीच्या जीवाला धोका पोहोचेल. त्यामुळे ‘उद्याक्षा’ तू किल्ल्याचा ताबा मिळविण्याचे काम माझ्या-वर शोपव.” चित्रसेन धाईने म्हणाला.

“अरे होय रे, मी राजकुमारी किल्ल्यात असलेली गोष्ट तर साफ विसरूनच गेलो बघ. तेव्हा किल्ल्याला धोका पोहोचता कासा नाही. तुम्ही तयपूर्वक एकता

आहात नां?” असे म्हणत उद्याक्षाने निवार आपली नजर टाकली.

“महानायका, आम्ही आपली गोष्ट उद्याक्षाने ऐकली आहे! एका मुरात सारे सैनिक ओरडले. त्यानंतर अमरपालच्या नेतृत्वाखाली दहा घोडेस्वार कपिलपुरची हालहवाल पहाण्यासाठी रवाना झाले. बाकी सैनिक स्वयंपाक करण्यात मगगुल झाले.

हळूहळू सूर्य मावळू लागला. सारे थकलेले सैनिक आपापले खाणे पिणे संपवून हाडाच्या सावळीत विश्रांती घेऊ लागले. तेवढ्यात एक घोडेस्वार तिथे आला आणि चित्रसेन महाराजांना म्हणाला—“महाराज, आता आपण संकटात पडलो आहोत. आताच

पन्नास साठ व्याघ्रचर्मधारी राजकुमारीला पालखीत बसून जंगलाच्या वाटेने घेऊन चाललेले आम्ही पाहिले.

तो समाचार ऐकताच चित्रसेत व जयाशाला आश्चर्य वाटले. बहुदा ते भयंकर पक्षी जळून बेचिरास झालेल्या बातमीचा त्यांना दिसलेल्या घुरा वरून त्यांनी अंदाज लावला असावा. ते पक्षी जळून गेल्यामुळे किल्ल्यात रक्षणे बोक्याचे होईल. म्हणून ते राजकुमारीला ताबडतोब पळवून नेवून पुण्याच्या मृहेतलपरविण्यास घेऊन गेले असावेत.

चित्रसेताने असा विचार केला व स्वतः आपल्या बरोबर पन्नास बीर जयाशालाचे अनुयायी ह्यांना बरोबर घेऊन वाटेने राजकुमारीची मुटका करण्याच्या विचाराने ताबडतोब निघाला आणि बाकी सैन्याला व अमरपालला त्यांनी कपिलपुरंदर हूनला करून तो किल्ला हस्तगत करण्याच्या कार्यावर आप्यासाठी आज्ञा केली.

गुप्त समाचार घेण्याच्या रीखाने गेलेल्या अनुयायी चित्रसेत व त्यांच्या बरोबरच्या

सैनिकांना रत्ना दाखवून मागदर्शन करू लागला ते थोड्या अवधीतच त्या व्याघ्रचर्मधारी लोकांचा मागोवा घेत त्यांच्या जवळ जाऊन पाहोचला गुप्तचराने सांगितलेल्या प्रमाणे चार घण्टेभुष्ट मोठे पालखी उचलून नेत होते व त्यांच्या चोफेर खड्गधारी पहारा देत पालखी बरोबर जात असलेल्या सवानी पाहिले.

चित्रसेत व त्याचे सैनिक जवळ येत असलेले पहाताच व्याघ्रचर्मधारीचा नायक इतरांना उद्देशून ओरडून म्हणाला—“हे पहा, ऐका तुम्ही पालखी खाली उतरवून ठेवा.” नंतर आपल्या साथीदाराकडे पहात त्यांना म्हणाला—“तुम्ही एक गोष्ट लक्षपूर्वक ऐका जोपयंत आपल्या शरीरात प्राण आहे तोपयंत कांतीपतीच्या शरिराला कोणालाही हात लावून शक्याचा नाही हे लक्षात घ्या. आपल्यातील सैनिक जोपयंत एकच शिल्लक राहील तोपयंत आपण तिच्या प्राणांचे रक्षण करावयाचे आहे.” हा आपले महाराज नागवर्माचा आपल्याला हुकुम आहे.” (क्रमशः)

धाडसी वीर

चित्रमादित्याने आपला लड्डू सोडला नाही.

तो झाडाजवळ गेला. प्रेत सांझावर काळून पसले आणि तहमी प्रमाणे मोगपण समशानाच्या दिशेने निघाला. तेव्हा प्रेतात बसलेला बेताल त्याला म्हणाला—“राजा, तू खम करीत आहेस ते असाधारण म्हटले पाहिजेत परंतु तुला माहित आहे का? त्याचे फल योग्य वा अयोग्य? कारण आपल्याहून काही बलवान व हुशार माणसे मुढा ह्या जगात आहेत. परंतु सर्वजण अंगी असले तरी ते आपल्याहून कमी श्रेणीच्या लोकांची सोटी स्तुती करतात. व त्यांच्या अनुपस्थितीत त्यांची दिगल करून आनंद प्राप्त करतात. परंतु अशी कामे फक्त माणसेच करतात असे नाही तर राक्षस मुढा करत होते ह्याचे उदाहरण म्हणून तुला एका राक्षसाची गोष्ट सांगतो लक्ष देऊन ऐक ” असे सांगून बेताल गोष्ट सांगू लागला.

कैलासपुर नावाच्या राज्याच्या राजा चतुरसेन हा त्याच युद्धकळा जहाया वरून प्रदेश जिंकून घेतले व प्रत्येक जिल्ह्याच्या राज्यात निवडक लोकांची नियुक्ती करून प्राप्त केले. अक्षयती वगळा त्याला आता युद्धाची भीती राहली नाही त्याच्या सर्व देशात शांतता नांदू लागली युद्धाची भीती न राहिल्याकारणाने देशातील अनेक तरुण युवक रिकामपणाने वेगवेगळ्या कलाविषयी अनेक कामकाजाविषयी आपली क्षमक दाखवू लागले. असा समाचार राजाला मिळाला. त्या तरुणांना युद्धकलत प्राविण्य मिळावे असा विचार करून राजाने चढाओढ आयोजित केली.

त्या चढाओढीत भाग घेण्याच्या निमित्ताने अनेक देशांतले तरुण मंडळी उपस्थित झाली. त्यांच्यामदच्या उतरण्याच्या सोई करण्यात आली.

चढाओढीचा शुभारंभ दोन दिवसांवरच येऊन ठेपला त्यावेळी नमका ताडामाडासारखा एक बळद विस्फोट राक्षस राज्यात आला राजाच्या नावाने जोर-जोरात ओरडू लागला. 'ने पाहून तेथे जमलेले सर्वजण घाबरून तेरावेग पळू लागले राजा परघा कापू लागला.

"राजा, माझे राज्य काही मोठे नाही. आणखी तर माझ्या एका लांबने हे सुद्धे नगर उलथले करून टागेन. "हे अंध, मी राजा आहे. मी येथे येईन तेव्हा मी दोन घटपुष्ट तरुण घालवा दे त्यांना साऊन मी मनुष्य होऊन उभे निघून जाईन." ती विण्याड राक्षस म्हणाला.

चतुरसेनला मुकाट्याने त्याचे म्हणणे मान्य करावे लागले त्या दिवशी तो राक्षस दोन घटपुष्ट तरुणांना उचलून घेऊन राजधानीतून निघून गेला.

राक्षस निघून जाताक्षणी राजाने आपल्या मध्याना बोलावले ते येताच त्यांच्याशी ह्याबाबत विचार-विनिमय केला. आता ही समस्या कशी काय सोडवावी? जवळ ते एका जिण्याला येऊन पोहोचले.

जांतेवा

त्यांनी राज्यभर अशा मंडळी उचळी पिटविली. ह्यापुढी जरी काहीही होती युद्धकलच्या चढाओढी न ठेवता आपल्या राज्यात जी राक्षस आहे त्याचा कोणी वध करेल त्याचा राजा अद्भुतपुर्वे सन्मान करे.

ही दसंडी एकताच तरुण मंडळी न त्यांना निवेदन करीत "महाराज, त्या राक्षसाला कोणी वध करेल तो राक्षस मी वध करून देईन. महजमुळमतेन करून देईन. मी जिऊन टाकून तिच्या बळीयून टाकण्याचे सामर्थ्य त्याच्या आहे. त्याच्या विरुद्ध बंडकडून उचलून होणार नाही.

त्या राक्षसाच्या अस्तित्ता वयाच तरुणांना काहीवाही माहीती होत ती राक्षस अनेक राज्यातून हिडत फिरत आहे कैलासपुरला येऊन पोहोचला होता.

राजा चतुरसेन कळवळून म्हणाला- "पहात, मी काय माझ्या प्रज्नील लोकांचा रोड बळी दऊ म्हणता का?"

अशा हा राक्षस सदाकदा हिडत असतो. हा फारकाल एका ठिकाणी राहत नाही ह्या राक्षसापासून आपल्याला ज काही कष्ट भोगावे लागत आहेत ते तात्काळक आहेत लाखा लोकांचे प्राण वाचविणे.

जांतेवा

नगरातील इमारतीची तोड-फाड होणे वाचविण्याची गरज राक्षस लोकांचा आणि अर्धी पालतू तर विषय म्हणता येणार नाही. आपल्या राज्यातील आपल्या प्रतिनिधींनी असच केल होते." एका तरुणाने राजाला सांगितले.

राजाने चिंतामन होत त्या तरुणाची पाठवणी केली व ती फाळती फळ लागली. राजाच्या ठरल्या बळीला राक्षस राजा होत जाला आणि निवडून दोन मुद्दल तरुणांना घेऊन गेला.

आपल्या असह्यतेवर राजा फार दुःखी झाला. त्याला पुन्हा मध्याना बोलवले त्याच्या समोर आपल्या विचार

२५

मांडला व म्हूर्ल "मी आपल्या प्रजेला अशा प्रकारे राक्षसाच्या हाती सोपवू शकत नाही तुम्ही तरी ह्यावर काहीतरी तीव्रता सांग नाहीतर मी स्वतः त्याच्या-बरोबर लढण्यास निघतो."

चतुरसेन राक्षसा बरोबर लढणार म्हणजे ह्याच्या अर्थ तो स्वतः आत्महत्या करून घेण्यासारखाच आहे ते माहीती होताच मध्यानी गंभीरतेने विचार विमर्श केला व महामांत्रिक सावकाला बोलावले.

महामांत्रिक सावकाने डोळ्यात अन्न घालून व सांगितले-"मला त्या राक्षसाच्या शक्तिस्वाम्याचा काही एक अंदाज लागू शकत नाही तेव्हा मी इथेच राहून माझ्या

संबंधाच्या महत्त्वाचे स्थान वगैरे लक्षात घेऊन जर का माझ भाव्य बलबल असेल तर राक्षसाचा नवकीच मरणात होईल किंवा माझा झाला जाईल."

त्याच दिवशी रात्री मांत्रिक सावकाने पुजेच्या तेलीची साफसफाई करवून घेतली. नंतर तेथे सुंदर रांगोळी घालून तेथे पद्म काढले तेथे शक्तिच्या प्रतिमेची प्रतिष्ठापना केली. व त्याच्या समोर पद्मासन घालून त्याने मंत्रोच्चारणा कारण्यास प्रारंभ केला

परंतु थोड्या वेळातच मध्यानी असा समाचार मिळाला की, मांत्रिक सावक रक्त ओसून गेला. दुसऱ्या दिवशी राक्षस नेहमी प्रमाणे आला आणि दोन तरुणांना उचलून घेऊन गेला ते ऐकताच चतुरसेन राजाला जवळतु दुःख झाले.

मध्यानी एकमेकांच्यात विचार-विमर्श केला. ह्यावेळी त्यांनी धनंतेरी म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या वेदाला बोलावले व विचारले-"वंदमहाराज, आपण प्राण वाचविण्याच्या औषधा बरोबर प्राण घेणारी औषधे सुद्धा जाणत असाल ना! मग राक्षसावर विषाचा प्रयोग करून त्याला मारण्याचा संभव नाही का?"

"अत्यंत महान बलवान व्यक्तिला सुद्धा काही शक्तीच मारून टाकण्या

कालकुट विषाचे ज्ञान मला आहे." राजवंश म्हणाला.

"पण काय ह्या विष प्रयोगाने तो राक्षस नवकी मरण पावेल ना!" मध्यानी आपली दंका दाखवून विचारले

राजवंश स्मित हास्य करीत म्हणाला-"जर का त्या विषाने तो राक्षस मरण पावला नाही तर ह्या दंकाने त्या सारखे दुसरे विषच पहावयास मिळणार नाही"

त्या दिवशी राजवंशाने कालकुट विष तयार केले व राजवंशाच्या हाती सोपविले दुसऱ्या दिवशी राक्षसाचा आहार बनण्याच्या दोन तरुणांना मध्यानी समजावित म्हणून-"तुम्ही हे विष आपल्या मूठी मध घट्ट पकून ठेवा तुम्हाला गिळता अशी हे विष

सुद्धा राजमाच्या पोटात जाईल. त्या चांगल्या करीता तुमचा प्राण गेला तरी राक्षसाला मारण्याचे यश तुम्हालाच प्राप्त होईल जोपर्यंत सूर्यचंद्र तळपत रहातील तो पर्यंत लोक तुमचे स्मरण करतील."

नेहमीप्रमाणे ठरलेल्या वेळी राक्षस आला व चण्टपुष्ट लक्षणांना उचलून घेऊन गेला. व त्या द्रापणात खाऊन त्याच्या सोबत त्यानी त्याच्या बंद मुठीतले विष सुद्धा खाऊन टाकून तरी सुद्धा विषाचा त्या राक्षसाला जग देखिल काही परिणाम झाला नाही. त्याची पचनशक्ति अत्यंत दाड्या होती. त्यानंतर दुसऱ्या दिवशी सुद्धा तो आपली दोन तरुणांना उचलून घेऊन गेला

राजा चतुरसेनाने राणीला व आपल्या मंत्र्यांना राजपद्विवाला एकत्र जमवून म्हणले—“मी अनेक राज्ये जिंकून चक्रवर्ती राजा बनलो आतामागेयत मी कोणामोरही तनमस्तक झालो नाही. परंतु एका राक्षसाने मला अमहात्म्य करून सोडले आहे. माझ्या प्रजेला गिळफुल करीत आहे. तो अशा तऱ्हेने माझ्या प्रजेतील लोकांचा नायनाट करत आहे हे मला डोक्याने पहावत नाही आता म्या मिहामनावर वसण्याची भाषी घोषणा राहीली नाही आता शेवटचा एकच उपाय राक्षसाबरोबर मी लढाई करून त्याचा प्राण तरी घेईन नाहीतर मी मरून जाईन.

मला मर्चांनी राजाला समजावित म्हणले “हे तर आपणाहुन मरण बोलून पणामारख कार्य आहे तरी राजाने काय घेई? म्हणजे राज्य वेल नाही.

“आता राक्षसाला जर कत्थाशिवाय मला चेत पडणार नाही. एक तर आपला ठार करीन नाहीतर मी राक्षसाच्या हाती मरेन व स्वतःला आत्मदान समजून चतुरसेन म्हणायला.

राक्षस जेव्हा दुसऱ्या दिवशी राजा चतुरसेन त्याच्यासमोरून गेला म्हणाला—“अरे ऐ राक्षसा, हा जगातील सर्व राज्यावर विजय प्राप्त केलेला चतुरसेन राजा आहे. असे असतांना तुला धुल्लक वडून माझ्यावर अधिकार गाजवितोस तर मी तुझ्या बरोबरच्या बहाईत विजयी झाली तर माझ्या प्रजेच्या मागेची तुशी कटकट तरी चंद होईल. आणि नु अर जिंकलास तर हे राज्य तुझा होईल.” असे म्हणून राजाने त्यानेतून तलवार घेऊन आहोत काढली.

राक्षसाने चतुरसेनाला मोजराच्या गिळफुला उचलून त्याप्रमाणे उचलून आपल्या तळहातावर वसवले आणि विकट हास्य तरोत विचारले—“अरे गरजुकड्या माझ्यावर विजय मिळविण्याची आशा बाळगतोस की काय?”

“हो हो म्हण हे चतुरसेन लक्षण आहे वय शिवा पराजय हे देवाधिप असते. असे म्हणत राजाने आपली तलवार जोरात राक्षसाच्या हातान खणवली.

ते पाहून राक्षसाला तळहातात काही कांटा खुपसल्याचा भास झाला. परंतु त्या धावाने त्यातून रक्तस्त्राव सुरू झाला राक्षसाने त्यामुळे जाणून वृजत दुर्लक्ष केले व तलवार घेवून वेळत दूर भिरकावून जावली आणि म्हणाला—“चक्रवर्ती, मी तुझ्या शौर्यावर व्यंत भय तुझ्यासारखा साहसी घोर दुसरा सापडणार नाही. त्यामुळे तुला पहातच मला खर बर वाटल आता मी तुझ राज्य नाहून तिघन जाईन.

त्यावर राजा चतुरसेनाला खूप आश्चर्य वाटले त्याने राक्षसाला विचारले “तू कोण आहेस? माझ्या राज्यात कशासाठी आलास आणि आता का जातोस?”

राक्षस म्हणाला—“मी पाताळ लोकात रहाणारा आहे तेथील सर्व विद्यार्थ्यांसध मी प्राविण्य मिळविले असल्या राज्यात मला हरवणारा पाणीही राहीला नाही. पाताळ लोकातील राजाने मुझा माझ्या पराक्रमाची प्रशंसा करून मला राज्याचा तेंतापती होण्याचा मुयता केला. परंतु मी राज्यास समताकत मी मी जोपर्यंत माझ्याहुन बलशाली पराक्रम कीराचा सामना करू शकणार नाही तोपर्यंत मी कोणत्याही एका शिवाणी स्थिर रहाणार

नाही. त्यावर त्याची मला सांगितले की
तू जर कां पृथ्वीलोकात सचार करशील तर
तुला ती संधी प्राप्त होईल. येथिल अनेक
देश व नगरा मध्ये गेलो परंतु माझ्याशी
सामना करणारा एकही ~~...~~ वीर मला
सापडला नाही कन्याच वर्णानंतर तुझ्या-
सारखा साहसी वीर मला दिसला. माझी
मनोकामना पूर्ण झाली. ~~...~~ मी परत
पाताळ लोकात परत जातो."

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला-
"राजा, चतुरसेनाने भोसकलेल्या तळ-
वारीचा आघात त्याला केवळ एखादा कांटा
टोचल्या प्रमाणे भासला. अशा चतुरसेनला
पराक्रमी आहे ~~...~~ म्हणून येऊन त्याच-
बरोबर दुसऱ्याची मुसस्तुती करून
अवहेलना ~~...~~ घेणाऱ्यातील नव्हता
ह्यामागचे कारण काय? ह्या प्रश्नाची
चत्तरे तू माहित असून दिली नाहीस तुला
ठाऊक आहे तुझ्या डोव्याची शंभर शकले
होतील."

त्यावर विकनादित्य म्हणाला- राजा-
~~...~~ पाताळ राजाने सेनापती पदावर
नियुक्त करण्याचे आश्वासन दिले. त्यावेळून
ह्या गोष्टीचा ङुळासा होता की, राजा
गजमाहन शूर वीर पराक्रमी आहे नव्हता
राक्षसाने केव्हांच स्वतः राजाला पराभूत
करून पाताळ लोकांचा राजा बनला
~~...~~ ह्याचाच अर्थ की राक्षसापाशी
राजाबरोबर युद्ध करण्याची कुवत नव्हती.
लढणारा माणूस साधारण ~~...~~ म्हटला
जातो परंतु उसन्या शक्ति सामर्थ्याहून
जास्त बलवान असलेलाच साहसी वीर
म्हटला पाहिजे हि गोष्ट समजून घेतात
राक्षसाने ताडले की, साहसान्या बाबतीत
आपण राजाची बरोबरी करू शकणार नाही
त्यामुळे त्यांनी राजाचे कीर्तुक व अभिनंदन
केले व तो पाताळ लोकात निघून गेला.

अशा तऱ्हेने राजाचे मौनभंग होताच
वेताळ प्रतासह अदृश्य झाला आणि प्रादाला
जाऊन सांगकळू लागला. (कल्पित)

आपली देवळे :

चांमुण्डेश्वरी

प्राचीनकाळी महिषासुर नावाचा
भयंकर राजास मयोगमत्तपणे तिन्ही
लोकांवर हुन्ना करून विजय शिवा
करू लागला.

देवदेवतांनी पुष्कळ देवा त्याच्या
चढपासा तोंड दिले. परंतु प्रत्येक गुडात
महिषासुराचा विजय मिळत गेला.
त्यांनी ती विष्णू इत्ये परमपूज्य
लोकप्रार्थन करू ~~...~~ ते पाहून
त्यांनी राक्षस आराधने वेताळला
नाम ~~...~~ नांवाला

देवतांनी न म्हणून विष्णूपाशी
जाऊन प्रार्थना केली की, महिषासुर
राक्षसाची नासक्या पाठीची कटकट
धांवडा विष्णूनी त्याला आजा केली.
की त्यांनी एक यज्ञ आरंभ करवा.
देवतांना सामुग्री जमवून यज्ञ कक्षा
व रक्षा यज्ञकुळाच्या मभीवताली समूह
त्यांनी प्रार्थना सुरू केली. त्याच्या
प्रार्थनेला संतुष्ट होऊन यज्ञकुळानून
दुर्गादेवी प्रत्यक्ष झाली.

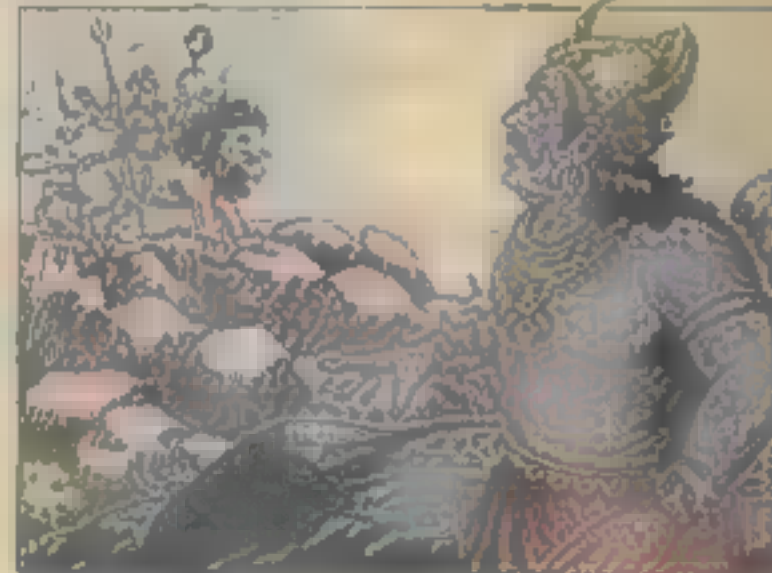

दुर्गादेवीला तत्कर भयपावानी आपला निवृत्त दिना इताने तिचा इच्छायुष्य दिने. भक्ता प्रकारे अनेक देवतांकडून अनेक प्रकारची आपुर्षे व भक्ति कल्प, ती एका अद्भुत अक्षा तिहा- सतावर वरून विन्ध्याचलच्या दिशेने निघून गेली.

महिष्मर्यादा ठार केवळानंतर दुर्गादेवीने एका वन डोंगरावर वसून वाडी विद्यापीठ केलेली. ह्यानंतर ती आपा एक पवित्र क्षेत्र म्हणून प्रसिद्ध झाली.

महिष्मर्यादा दुर्गादेवीने ने अनुपम सोवय मुसले रंगविले होते. परंतु त्याने प्रत्यक्षात तिच्या पांढऱ्या व गो भाग हरवून वसला त्याने सिध्दाजीकड आला निरीक्ष पाठ- निहाला की, तिने आपल्या बरोबर वेवसाह झालेला. त्याचा दुर्गादेवीने झाला प्रकार दर्शविला तेव्हा महिष्मर्यादा झाला राग आला.

महेश्वर राव्यागसून सेवा किर्लोस्कर चामुडी म्हणून त्या पर्वत प्रसिद्ध झाला. पर्वतावर चामुडीेश्वरी म्हणजे दुर्गादेवीने झाला आहे.

महिष्मर्यादा अनुपायी दुर्गादेवीला एकटून कंद भरणारच्या विचारात पाठोपाठ झालेले, परंतु ते सर्व पाठोपाठ झाले, सर्वोत्तम पद्धती महिष्मर्यादा तिच्या पाठोपाठ केला तेव्हा दुर्गादेवीने महिष्मर्यादा आपल्या भावुषांनी डार करून त्याच्याकडून होणारा कास थांबवला व जगाचे कल्याण केले.

चामुडीेश्वरीच्या ३,४८६ फूट उंचीवर वसलेल्या ह्या दिल्ल क्षेत्रात जावयाचे झाले की एक हवारा पावण्या वरून जावया लागतात. ह्याच पर्वतावर चामुडीेश्वरीदेवी बरोबर एक महा- वक्रांशर गावाचे एक शहराचे देखले जाते.

वाटत आहे मन्वत प्रचंड अशी नदीची
मूर्ती आहे हि एका सखडखडकात
कोरलेली आहे मूर्तीच्या गळ्यात
बटा आहे त्याच वगडात कोरलेल्या
आहेत त्या पाहून मातेककसा अत्यंत
आश्चर्य वाटते त्या मूर्तापाहून आहे
को त्या मोठ्या वनविलेला
असावा

पंचव्याधवार

जेव्हा गाभागातीअ देवीची मूर्ती
सोम्याच्या सिंहासनावर ठेवून
मोठ्या विभागात गुणीभित केलेली
आहे. देवळाच्या राखोवतांनी गुला
मैसिंगा मनमोहक वृक्षे दृष्टीस पडतात.

जेव्हा डोंगराच्या टोकास असलेल्या
देवळात पोहोचावयाचे म्हणजे गाचीत
काही काही छोई उपलब्ध नव्हत्या.
तरी मला लोकांची मदीं कायम
बसे आज तेथे वाघ्यासाठी बनेक
मोई करण्यात आल्या आहेत. येथे
टारबरी नवरात्र वसवात देशातील
कानाकोण्यातून भक्तगण येऊन दर्शन
देतात

शंभर वर्षांपूर्वी चीन देशात एक गरीब
माणूस रहात होता. त्याकडे कापून
स्वतःचे आईचे मारीत असे
मडीचे दिवस होते एके दिवशी संध्या-
काळच्या सुमारास तो माणूस डोंगरदरीत
लाकड कापीन असताना जवळच्याच काटेरी
झुडपातून फसला तरी कण्हण्याचा आवाज
एक आला इतकी घाड घेतो तो का
पलीकडचा माणूस झालोसही मला नव्हता.
त्याचा स्वरुक्ता लागली

तो खांडावर कुन्हाड ठेऊन काटेरी
झाडाच्या रोखाने दवरत निघाला तो जसा
जसा आवाजाच्या रोखाने निघाला तसा
कण्हण्याचा आवाज स्पष्ट ऐकू आला. त्याने
मोठ्या सावधपणे त्या झाडीत पाय घातला
कारण ते वांभळीचे रान पंच वर्षांपूर्वी कापले
असल्यामुळे त्याचे काटे इतके वारदार झाले
होते. तो चूकून पाय पडला तर कापेल.

लाकुडतोड्या सावधपणे वाजूला
सारीत पळ गला. तेव्हा त्याला एक वाधिण
दृष्टीस पडली तिच्या एका पायास वांभळीचा
काटा लागून रुतला होता त्याकारणाने ती
हलण्याच्या स्थितीतही नव्हती व जोरजो
कण्हत होती. प्रथमतः जव्हा त्यालाकडे
तोड्याला ती वाधिण दिसली तेव्हा तो जरा
घाबरला परंतु वाधिणीने दिवसभरा
पाहण्यावर त्याला दया आली.

त्यानंतर तो घरी येऊन पोहोचला
आपल्या आईला म्हणाला—'आई, त्या
डोंगरावरच्या वांभळीच्या झुडपात एक
वाधिण काटा पायात रुतून विव्धळत
आहे! कसे तरी तिच्या वाचवू या
ना! मुला बरोबर बस का
तिच्या मदतीला.

"हो का! वाळा, ठिक आहे थोडा
याक. तिच्या जखमाना लाकाधला मी

काही औपचार्य मलम घेते" आई त्याला म्हणाली

थोड्या वेळातच ते दोघे बाधिण येथे पडली होती तेथे आले आईने त्या बाधिणीला सौत्वमापूर्ण शब्दात आज्ञासल गोजारले व मुलाने तेवढ्या अवघित तिच्या पायाताळ काटा खमकन आहेर काढला. त्या सकळून मुक्त शाळ्या वरीवर त्या बाधिणीने त्या दोघाकडे पाहून गुरकावले माही. परंतु त्यांच्याकडे कृतज्ञतापूर्ण गजरेने पाहिले नंतर आईने त्या बाधिणीच्या जखमांना मलम चोरडळ नंतर एकदम ती दोन पावले मागे झाली व तिचा निरोप जेथ्यासाठी औपचारीक रूपान म्हणाली-

"बाधिण नाई आम्ही रूप गरिब आहोत. माझ्या मुलाबरोबर कोणत्याही मुलीचा बाप लग्न करून देण्यास तयार नाही. जर का तुझ्या कोणो माहितीतील मुली असली तर माझ्या मुलाने लग्न लावून त्याच्या एकनव्वन नव्व नुस काळ उपकार तो पिते जणव्यावर" असे केविलाने म्हणून ती बापचा मुलामागेन उगी आली.

यद्याचे दिवस सवायला काही अवधी बाकी होता तेव्हा एके दिवशी एका श्रीमताची मुलगी लग्ना साठी आवश्मक सामुगानिशी आपल्या सासरी निघाली होती. नवरी मुलगी पाळखीन येवलेली हावी. पाळणीन बरोबर पुर मागे पाहो. मोई लोक सामानमुमान लावून घेऊन घाललेले होते

अचानक त्याच्या बाहेर नगर वग त्याच्या रस्ता अडवून वसळले त्याची चर्चित वसल्या वसल्यान हे जवळे आपासून दर-काळ्या काढा होत त्यांना पहाताच सर्वांची बोचरी बलमी ते जिवानिशी सामान सुभान तेथच सोडून पळून गेले. वधू पालखी बाहेर येऊन पळून जाण्याच्या विचारात होती. तिने बाहेर पावून टाकतांच पांच बाघ समोर वसळले तिने पाहिले बाघांजियाम दुसरे बाघोही जवळपास नव्हते. त्यानंतर कोणो लाकुडनोड्याच्या दारावर ठीकचले.

त्या तरुण लाकुड नोड्याने बाळन दार उघडले तेव्हा दाराबाहेर एक साजशृंगार केलेली तरुण वधू उभी असलेली तिच्या पाठीमागे पाच बाघ उभे असलेले पाहिले त्या लाकुडनोड्याला बाळन को बाघ त्यांच्याकडे पाहून मंदहास्य बरोब आले.

त्यानंतर त्या लाकुडनोड्याने तिच्या दरोवर लग्न केले. ती तरुणी पती व सामूचा श्रुप मान राखीत राहली त्याचे उभयाताने आयुष्य श्रुप सुखाने लागले परंतु काही दिवसातून तरुणीच्या पित्याच्या समजले की तो डोंगरापलीकडे रहाणारा व परोब लाकुडनोड्या आहे व आपणतर एक श्रीमंत प्रतिष्ठा इतदूर पर्यंत आपला प्रभाव आहे त्यामुळे त्याच्या

अनिपय मत्ताप उला - त्याने कोटीत त्या मुलाविषयी तक्रार नोंदवली की त्या दोघांनी माझ्या मुलीला पळवून नेऊन लग्न लावले तेव्हा त्याबाधिशान त्या दोघांना कोटीत बोलावून घेतले.

तेव्हा लाकुडनोड्याने स्पष्ट सांगितले- "मी मुलीला पळवून नेले नाही. त्या तरुणीला बाघ स्वताहून झग आले व माझ्या घरी आयून सोडून गेले परंतु त्याबाधिशाला त्याच्या म्हणण्यावर विश्वास झाला नाही त्यान आपल्या निघायांना आशा केली की ती खरे मागे पर्यंत खाला पटके माना"

नंतर ती मळवली आहे त्याबाधिशाने पाच पळवून म्हणाला "सरकार, माझा मळवला खरे मानला आहे मी पाहिजे तर

तुम्हाला वाधाकडून साक्षी देवचते त्या
बाईचे बोलणे न्यायाधिकाऱ्या वाचन वाटले
तरी त्यात तिला आश्चर्याने देत म्हटले-
"ठिक आहे. तू साक्षीदार घेऊन ये."

त्यानंतर त्याची आई निघून गेली
आणि थोड्यावेळातच परत आली तिच्या
माठापाठ पाच वाघ दमदार पावले टाकीत
येत होते. ते पहावाच फोर्दातील लोकांची
घाबरगडी दृश्याने ते सर्व लोक सैराचैरा
पळू लागले. न्यायाधिशा तर त्यातल्या
त्यात उच टेंबल्यावर बसला व थरथर
कापत त्या वाघाकडे दृष्टीक्षेप टाकीत
म्हणाला-"तुम्ही काह...? त्यानंतर त्याच्या
तोंडून आवाजही फुटला नाही.

वाघांना अशा तऱ्हेने मान हलविली की
जणूकाही ते न्यायाधिकाऱ्याच्या ग्रहनाला उतर
देत आहत तेवर ती तक्ष्म त्याच्या आईला
घेऊन घरी आला.

त्याच वर्षी उन्हाळ्यात जंगलातील
हमारा लोकांनी राज्यावर हल्ला केला
त्याच्या भावत अस्वज शिकारी कुशी व

माकडे हा वक्रवर्तीच सैन्य त्याच्याशी
तोड देण्यासाठी तैय्य यऊर पोहोचले परंतु
जंगला लोकांनी त्याला तोड देता
झाले नाही. तऱ्हा असे काटू लागले की
जाला बहुदा राजाचा पराजय होणार व
प्रतिष्ठा घुळीला मिळणार तितक्यात कोणी
एकान घेऊन राजाला अम मागितले की इथे
जंगलात एक लाकुडतोड्या आहे त्याच्या
पाच वाघ आहेत त्या वाघांची
जर का मदत घेतली तर आपला जय
नक्कीच होईल तेव्हा चक्रवर्ती राजाने त्याला
वाग्विषय घाडले व म्हटले-"जर का तू
त्या दुष्टाना पळवून लावलेस तर तुला मी
सनापती पदावर नियुक्त करेन."

ती राहतो माणसे ते पाच वाघ पहावाच
पावधम पळवून गेले भग काय? चक्रवर्ती
राजाचा अम झाला राजाने मोठ्या
शास्त्रविधिपूर्वक लाकुरतोड्याची मृग्य
सनापतीच्या पदावरूनमणुक केली व पच
व्याघ्रधूर हि पदवी बहाल केली व मोठे
वेतन देऊन दरबारात नेमले.

उत्तर रामायण

शु आणि ओष्टपद आपल्या
दोन मध्यांना बरोबर कुबेर
मोठ्या बभिमनाने रावणाकडे गला आणि
म्हणाला-"हे रावणा, माझ्या म्हणण्या-
माडे तू लल देत नाहीस. परंतु याचा
परिणाम घागला होणार नाही त्याचा
दुष्परिणार तुला नक्की भोगावा हे
नक्की याची प्रत्यक्ष प्रचिती आल्या-
शिवाय तुला सुबुद्धि कोटून येणार. तुला
कोहीही सांगण्यात अर्थ नाही. तरी मी
मोठा भाऊ म्हणून तुला मागतो. असे
एकंदरीत ननापासून वाटले.

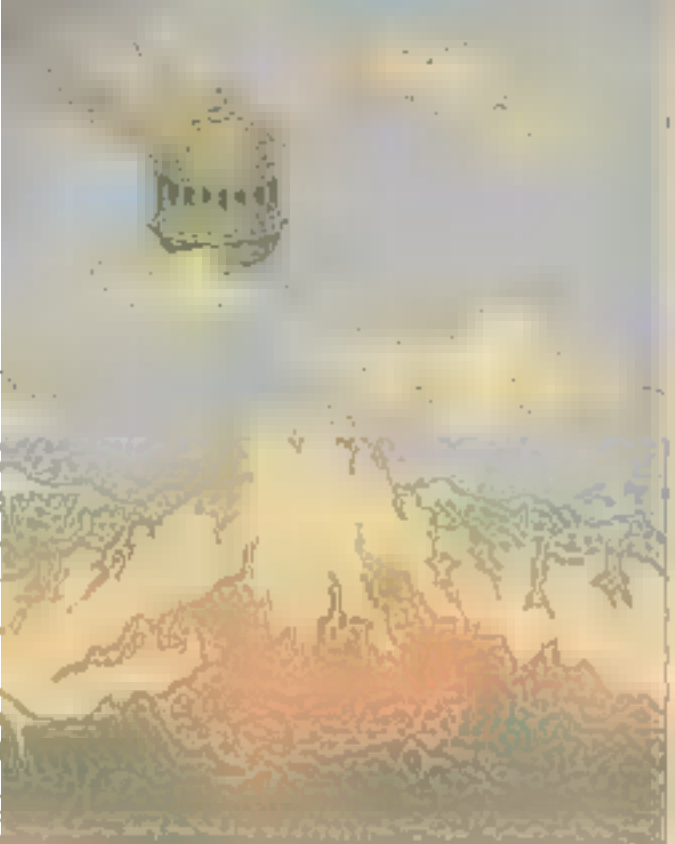
नंतर ह्या दोघा भावांमध्ये एकमेकांच्या
घमेडीमुळे न ऐकता डडमुद सुरू झाले.
दरेक काळ वृद्ध टिकले कुबेराची सर्व शस्त्रे

रावणाने निष्प्रभ टाकली आणि
रावणाने मायाजाल पस करण्यास प्रारंभ
केला त्यामुळे कुबेराला एकाएकी अदृश्य
रावण कोठे दिसलाच नाही.

शेवटी रावणाने असावधानपणे कुबेराच्या
डोक्यावर गदेचा प्रहार करून त्याला
बंदूद पाडले. कुबेर रक्तचंचाळ झालेला
पाहून भावतपळत संपत्तिच्या देवतांनी
त्याला नदनवनात नेले व त्याच्यावर
उपचार करून त्याची मुश्रुपा केली.

अशा प्रकारे कुबेरावर विजय मिळवून
रावणाने त्याचे पुष्पक विमान हस्तरगत
केले. आणि तो शरवण पर्यताकडे
निघाला. तो सुवर्णकांति पवंत जणू सूर्य-
प्रमाणे चमकत होता विमान

राही. शिवाय भुवनेश, नाग, यक्ष, दैत्य
इतक वगैरे तुझ्या सारख्या वस-
णाऱ्यांना ह्या पर्वतावर येण्याची तर सक्त
मनाई आहे.

एकदाच रावण एकदम संतापाने
लालीलाल आत्मा व विमानातून उतरून
पर्वताजवळ आला, आणि मोठ्याने ओरडून
म्हणाला- "कोण तों शंकर !"

त्याने पर्वतावर पाहिले तेव्हा त्याला
प्रत्यक्ष महादेव आणि त्रिशूल हातात घेऊन
शंकरासारखा दिवाणारा नदीवर बसला.

त्या नदीचे तोंड भाकदासारखे
बिसले म्हणून तो मोठ्याने खदासदा
हसला. त्यावर क्रोधित होऊन नदीने
रावणाला शाप देत म्हटले- "माझ्याकडे
पाहून तोंडवाकडे करून तू हसलास तेव्हा
अशाच तोंडाच्या आणि अशाच माझ्या-
प्रमाणे शक्तिच्या ज्ञानरा कडून तुझा
आणि तुझ्या वंशाचा सर्व नाश होईल."

रावणाचा क्रोध अनावर होऊन तो
आकांडतांडवाने म्हणाला- "माझ्या विमा-
नाला या पर्वताजवळ मी
उपटून टाकू शकतो." असे म्हणून त्याने
रागादगाने पर्वत जगटवला त्या तरशी
रावणाचा स्वतःचा हात पर्वताखाली सापडून
अह्माकाला कानठळ्या बसलीच एवढ्या
मोठ्याने तो ओरडला.

त्याची केविलवाणी स्थिति पाहून त्याच्या
मंत्र्यांनी त्याला शंकराची प्रार्थना करण्याची
चिंतनी केली नाइलाजाने व्याकुलतेने
त्याने शंकराला प्रसन्न करून घेऊन आपली
सुटका करून घेतली.

आश्चर्याने शंकराने प्रसन्न होऊन त्याला
वरदान पण दिले. म्हटले- "मी तुझ्या
स्वरशक्तिवर प्रसन्न आहे. ह्यापुढे तू रावण
ह्या नावाने ओळखला जाशील." ह्यामुळेच
त्याला रावण हे नाव लागले.

रावण हात जोडून करीत
शंकराला म्हणाला- "मला पूर्वीच देवी
देवतांकडून अभय आणि दिव्यायुद्धाचे
वरदान ब्रह्मदेवाकडून मिळाले आहे.
मानवाची मला पर्वा नाही. तरी आपण
माझ्यावर संतुष्ट झालात म्हणून मी
आपणाकडून आपली दोन गोष्टीची अपेक्षा
करतो. ती तुमच्याकडून मला प्राप्त व्हावीत
अशी इच्छा आहे. एक तर प्रदिपं आयुष्य
आणि दुसरे आयुध."

शंकराने 'तथास्तु' म्हणून चंद्रहास
नावाचे खड्ग दिले आणि म्हणाला- "ह्या
खड्गाचा किंचित जरी अपमान तर
लगेच ते माझ्याकडे परत येईल." ह्या
गोष्टीची लक्षपूर्वक आठवण ठेव.

रावणाने ज्ञानदान ते खड्ग घेतले व
येऊन विमानात बसून सर्व पृथ्वीवर

संचार करून देशोदेशीच्या लोकांना शास
देऊ लागला. काही त्यांच्याशी लढून मृत्यू
पावले, नाहीती त्याची स्वाधीनता मानली.
त्यांनी पृथ्वीवरील सर्वांना नको नकोस
करून टाकले.

असाच संचार करीत असता रावण
एकदा हिमालय पर्वतावर गेला. तेथे त्याला
एक सुंदरी बल्कल धारण करून
करत बसलेली दिसली तिचे सौंदर्य पाहून
रावण मजमुरा झाला. रावणाने मोठ्या
मापुलकीच्या आदिर्भावाने जवळ जात
तिला विचारले कि तू हे असे फठोर तप
कां करते आहेस? त्या पाठीमागचा तुझा
उद्देश काय?

पर्वताजवळ येताच त्याची गति कुंठित
होऊन ते एकदम स्थिरावले.

विमान एकाएकी थांबलेले पाहून
रावणाला आश्चर्य घाटले त्याने आपल्या
मंत्र्यांस विचारले. हे इच्छा शक्तिच्या
बळावर चालणारे विमान एकदम थांबले
का? ह्यापाठीमागे कोणते गुह्य आहे.

त्या बरोबर शंकराचा पादचरक्षक
तंदीस्वर पुढे होऊन त्याला समजावत
म्हणाला- "दक्षप्रोवा, तू आत्ताच्या आत्ता
येथून निघून जा. तुझे इथे येणे ह्यावेळी
बरोबर होणारे नाही.

ह्या पर्वतावर सध्या शिवपार्वती एकात्मत
आहेत. त्यांना कोणी आलेले पसंत पडणार

ती म्हणाली-“बृहस्पतिचा पुत्र जो कृष्णध्वज मी माझे वडील. माझे नांव वेदवती माझ्यासाठी अनेक देवता गंधर्व यमारेने माझ्या वडिलांच्या जवळ लग्नासाठी मागणी केली पण त्यांना त्यापैकी कोणीही पसंत नव्हते. परंतु विष्णूला जायई करून घेण्याची त्यांची मनोकामना व त्याच बरोबर फार इच्छा होती म्हणून त्यांनी इतर सव्यांना नकार दिला.

ह्यावर दशू नावाच्या एका राक्षसाने माझे वडील झोपेत असता त्यांना मारून टाकले. त्यांच्या पाठोपाठ माझी आई सती गेली.

वडिलांच्या इच्छेप्रमाणे मी विष्णूला माझा पति मानून त्याच्यासाठी तय करते आहे. तू त्यात काहीही विघ्न न आणता ताबडतोब जाता तू मेघून निघून जा.”

“हे सुंदरी. मशी उन्मत्त होऊ नको. तुझे ते अनुपम सारूप्य व आपले यौवन सौंदर्य असे व्यर्थ घालवू नकोस. विष्णू कोण मोठा लाभला आहे. माझ्याकडे नक्ष देऊन पहा तरी? मी लंकाधिपती चोदा चौकड्याचे राज्य माझ्याकडे आहे शिवाय माझे तपोबळ ही भरपूर आहे. तू माझी पत्नी हो. तुम्हा सर्व वैभव उपभोगायला मिळेल.” एवढी तरी माझी मनोकामना पूर्ण कर.

“लंपटा! बायर आपली निव दानी.” वेदवतीचे ऐकताच रावणाने दुष्ट पणाने तिचे तावातावाने रागाने केस धरून घासकन ओढले. त्या बरोबर तिने आपल्या हाताने आपल्या जटा उपटून टाकल्या आणि क्रोधाग्नि प्रज्वलित करून म्हणाली-“नीचा! अवभानित मी अग्नि प्रवेश करून मरून जात आहे. पण तुम्हा करण्यासाठी मी आयोनिष्ठ नशी पुन्हा भूतलावर प्रगट होईन तुम्हा सर्वनाश करेन.”

हीच वेदवती म्हणजे पुढच्या जन्मीची सीता, हीच रावण लंकाधिपतीच्या नाशाला कारण झाली

असाच संवत्त करत असता रावण राजा मरुताच्या यज्ञ मंडपात गेला तेथे सर्व देव एकत्र गप्पा करीत वसलेले होते. बृहस्पतिचा आलपुरोहित होता. रावणाला पाहून सर्व धावकून गेले

दिकपालामह तवं श्वाती विविध प्राण्याची रूपे घेतली रावण सरळ राजा मरुताकडे आऊन “बोल, राजा माझ्याशी युद्ध करतोस का माझी अधिपता मानतोस?” तुम्हा करणे योग्य वाटते आहे.

“अरे! अगोदर आहेस कोण हे तरी सांग? तुम्हा परिचय दिव्यावर योग्य अयोग्य ह्यांचा निवाडा करेन.” राजा म्हणाला

“माझे नाव ऐकले नाही अना त्रिलोकात कोणी नसेल. तू माहीत नाही म्हणतोस? तू कधी रावणाचे नांव ऐकले आहेस? तोच मी रावण. माझ्या पराक्रमाने मी माझ्या मोठ्या भावाचे हे विमान हिरावून घेतले आहे.” मोठ्या गर्वात फुलून जाऊन वसंतोत रावणाने सांगितले.

“वडीला तमान मोठ्या भावाशी युद्ध करून त्याला पराभूत करण्यात काय एवढा मोठेपणा मिळविलास? अशा दुष्टाचा शिरच्छेदच केल्या पाहिजे. भाव...” असे म्हणून तावातावाने राजा मरुताचे धनुष्य उचलले.

संवत्तने राजाला बघवले. म्हणाला- “राजन्, अशी घाई गर्दी करू नका. हा महेश्वर यज्ञ मध्येच पात्राळा तर वसवय होईल आपण सध्या यज्ञक्षेत्र आहोत इतक्यात विसरलात काय? तेव्हा युद्ध करणे बरे नाही आणि दुसरे हा दुर्जय आहे. हे आपल्याला माहीत आहे ना?”

गुरोहिताचे वचन मानून राजा यमवेदी जवळ येऊन बसला. ॥ पाहून रावणाचा मंत्री शुक खूश होऊन ओरडला—“राजा रावणाचा विजय असो. विजय असो! मग तेथे जमलेल्या काही ऋषिमुनींचे भक्षण करून त्या देऊन रावण आल्याघाटेने निघून गेला.

रावण निघून गेल्यावर रूपे पालटलेल्यांनी आपली पूर्वे वन रूपे धारण केली. कांहीनी ज्याची रूपे वतली होती त्यांना वर प्राप्त झाले.

इंद्राने मोरांना सुंदर रंग दिले, सहस्र नेत्रांचे लाक्षण त्यांच्या पिशांत घातले, सापापासून अभयदान दिले आणि आकाश

भरून आले अमनां आनंदाने घुई घुई नाचण्याची वनि निनी त्यांना पहाताच मानवाला समजत बघावे असे रूप त्यांनी मोरांना दिले.

यमराजाने कावळघाता रोग मुक्त केला त्यांचा सहज मृत्यू दूर गेला. कावळघाता मारून घालून मनुष्य वैज्यास स्वर्गात गिनार मनुष्य हातोल असा ही वर दिला. त्यामुळे मानव जातीत काकधळी देण्याची प्रथा पडली.

यमराजाने ह्यांना समुद्रपंचमाश्रमात अमरावृक्षारोप देऊन गुणसव व्रत नल विहाराचे जीवन दिले.

कुबेराने सरडघाला भोनेरी रंगाचे वरदान दिले.

रावण पुष्पक विमानातून सतत भ्रमण करीत होता आणि प्रत्येक राजाळा प्रश्न करीत होता—“माझ्याशी युद्ध करण्याचा का? आपला पराजय मान्य करणार, असे प्रत्येकाला विचारत आल्याने देत तो पुढे पुढे जात राहला.

त्याने दुष्यंत राजाळा तसे विचारले त्यांनी हार मान्य केली. दुष्यंत, तसेच एकापाठापाठ अनेक राजांना त्यांनी अस्त्रदान दिले. गांधी, गय, पुरुरव वगैरे राजाने रावणाच्या दुर्जय मानून आपली हार मान्य केली.

पण ऋषींच्या राजा अनुरागाने रावणाला युद्धाचे आव्हान दिले. ह्या युद्धात अनुरागाची सर्व सेना नष्ट झाली. अस्मित कीटा मुगी मरावे तरी सर्व प्रजा पटापट भरून गेली.

नंतर इंद्र युद्धात अनुराग राजाच्या शरिरावर कांहीही परिणाम झाला नाही. तबवी रावणाने त्याच्या डोक्यावर जोराचा एक गुदा मारला त्या बरोबर राजा विवहळत झाली कोसळला.

मरणापूर्वी त्याने सतसप्ताने रावणाच्या दाप दिला कि ईश्वराकडे घंशातील राजाच्या हातीच तुझे मरण निश्चित आहे आणि तोच तुला मारील आणि तो गतप्राण झाला. इतरांना त्याच्या मरणाचे फार दुःख झाले.

रावण असाच गर्वाने फुलून मस्तीत सदांना त्रास देत, कष्ट देत, पुष्पक विमानातून आकाशात विहार करीत असता एक दिवस अचानक त्याची नारदांची गाठ पडली.

दोघांनी एकमेकांचे संम कुशल विचारले. बोलण्याच्या संदर्भात नारद म्हणाला—“रावणा नू अतिशय बलशाली आहेस. तुझा सर्वत्र दराग आहे. मला त्याचे फार कोवुक वाटते. देवीदेवता इच्छा असून युद्धा तुला हारवू शकत नाहीत.

सांगोवा

॥ मला ॥ समजत नाही की तू त्या निरपराध शुद्ध मानवाच्यावर आपला पराक्रम कशासाठी दाखवतोस? तुला तुझा पराक्रम दाखवायला दुसरा कोणी भेटला नाही का?

ते तर आधीच आपल्याच आधिपत्याधि, म्हासारपण, संकटे यांनी गांजलेले असतात. त्यांना मारून तू काय मिळवतोस त्यांना मृत्युवंद यमराज देतोच आहे.

वीरांनी वीरांशी युद्ध करावे. तू प्रत्यक्ष यमराजाच्या युद्धात मारून संपूर्ण नरलोक आपल्या हातात घेऊ शकतोस.

“नारदा! मी भू-पाताळ आणि स्वर्ग लोक वगैरे प्रथम आपल्या अधिकारांत

आणणार आहे. नंतर समुद्र कडून अमृत मिळविण्याच्या दृढ विचारांत आहे. त्याने आपल्या मनांतली इच्छा स्पष्टपणे नारदा समोर उघड केली." रावणाने सांगितले.

"अरे यमलोक तर ह्या इथे मागच्या बाजूस आहे. तो सोडून आणखी कशाला कुठे जातोस? हा रस्ता सरळ यमलोकाकडेच जातो आहे." नारद म्हणाला.

त्यावर हंसून रावण म्हणाला—"वरं वाचा सांगितलस. मी आता त्याच्यावर स्वारी करतो.

नाही तरी मी ह्या पूर्वीच चारी दिक्पालांच्यावर विजय मिळविण्याची प्रतिज्ञा केलीच आहे. त्या कार्यात विलंब कशासाठी सर्व सैन्यासह हा निघालो. असे म्हणत रावण त्याचा रोल न ओळखता निघण्याची तयारी करू लागला.

हा रावण आता मागेपुढे न पाहता प्राणिमात्रांना मृत्यूचे भय दाखवून प्रावरून सोडण्याच्या त्या यमाचा मी प्राण घेण्यास निघतो." एवढे बोलून रावणाने नारदाच्या नमस्कार केला आणि त्याचा निरोप घेऊन आपल्या मंत्रांवरोवर दक्षिण दिशेला यमलोकाच्या मार्गावर चालू लागला. त्याला तेथे बराच काळ लागला.

तेवढ्याने नारदाने विचार केला कि मृत्यूचा अधिकारी यम. ह्याचा प्राण रावण कशाकडे पडू शकेल? युद्धात कसा रावण यमाचा पराभव करील? कदापीं सध्या तरी आहे का? त्याला उमग न पडल्यामुळे त्याने जाऊन प्रत्यक्ष पाहण्याचा विचार केला आणि तोही रावणाचा पाठोमाग निघाला. तो जसा जाईल तसा तसा त्याच्या पाठापाठ लपत छपत नारदही उत्तुकतेने निघाला.

प्राणाधिकपणा

सुरपुर नगरांत विश्वनाथ नांवाचा एक गरीब अनाथ मुलगा होता. त्याची आई त्याच्या जन्माच्या वेळीच मेली आणि बाप तो पाच वर्षांचा असतानाच चावून मेल्या.

आईबापाच्या मूळावर आलेला असा अपशकुनी म्हणून त्याच्या कोणीही माते-बाईकानी त्याला जवळ केले नाही.

मावकरीच दया करून जे काय देतील त्याच्यावरच तो आपले दिवस कटित असे तो ही अगदी उमाडण्या करीत नसे. यथाशक्ति लोकांची मदत करीत असे. विश्वनाथ कामसू होता. त्याच्या कामा-वर सर्वजण खुश असत. जाता तो पोंडा मोठाही झाला होता. म्हणून पूर्वी अनाथ म्हणून जे काही देत असत ते लोक आता त्याच्याकडून काम करून घेऊन मजुरीच्या स्थाने त्याला मदत करीत असत.

आणखी काही वर्षे अलीन गेली. आता विश्वनाथ उमदा तरुण झाला होता. त्याच गांवच्या सरपंचाचा विश्वनाथने वरेश थेळा यंत्राचे कामांत मदत केली असल्यामुळे त्याच्यायहुल धर्मवासना सद्धानुभूती वाटू लागली होती. धर्मदासला वाटले की, आता त्याला स्वतःच्या पायावर उभे राहता येईल.

एक दिवस धर्मदासाने विश्वनाथला जवळ बोलावले आणि म्हणाला—"मी तुझ्या कामावर, तुझ्या नेक व्यवहारावर खुश झालो आहे. मला तू स्वावलंबी व्हावेस असे वाटते. म्हणजे स्वतंत्रपणाने तू राहू शकशील. त्यासाठी तुझी काही मदत करावी असा माझा विचार आहे. त्यासाठी तू माझ्या गोठघातोल आपल्या पसंतीच्या चार म्हकी निवडून घे. त्यांचे दूध विकून तू दुधाचा बंदा कर आणि मुखाने रहा.

वानधम नाही. तुला आपल्या नफा नफा का पहायला. मिलाविल्याशिवाय तुझे पोट कसे भरणार आणि धर्मदासचे कडे कसे फंडणार? घरेचे दूध कमी किमतीला विकून कुठे पैसा मिळत असतो? तुला दुधाचा घडा करायचा आहे. तर मो सायतो ते एक. दुधात थोडे पाणी मिसळ आणि ते विक."

"हे मरे आहे रे. पण हे गांव माझं आहे. लोक माझं आहेत. त्यांच्या पाथ्यावरच मी आजपर्यंत वाढलो. अशा काळीना पाण्याचे दूध घालायचे म्हणजे आपण बायलांचे कमवण्यासारखे नाही का होणार? मी दुधा ते काम माझ्या हातून होणार नाही. मी मन्नाचा व्यापार करणार. जेवढे मिळेल तेवढे पुरे."

समोद्रेच्या घडीच्या लग्नात विश्वनाथने त्याचा खूप मदत केली होती. एक दिवस समोद्रे आपल्या घराच्या कुठ्यावर बसला होता. विश्वनाथला समोद्रेन जाताना पाहून त्याला बोलावून समोद्रेने विचारले—"काय रे तू म्हणे कमला तरी व्यापार मुरू केला आहेस? कसला व्यापार करतो आहेस? कसा काय चालला आहे घंदा?"

"काय सांगू तुम्हाला दुध विकून जेवढे पैसा मिळत आहेत त्याच्या पैसा किती तुरी जास्त पैसे गुरांच्या चारापाण्याला जत

होत आहे. कसे काय त्यातून निभावून न्यावे काही कळत नाही" विश्वनाथ म्हणाला.

"माझ्या घरासमोर ही जी रिकामी जमीन पडली आहे तिची काढ करून त्यांत भाजीपाला आणि तो विक. त्यांत तुला पैसा मिळेल." समोद्रेन सुचविले.

विश्वनाथला त्याची समोद्रेची सुचना मान्य केली. जग तो धर्मदासकडे गेला आणि म्हणाला—"दादा, दुधाच्या व्यापारात मला काही मिळकत होत नाही नाही. मला जमिनीची जमीन वाटत नाही. म्हणून मो आपल्या गहमा परत करायला आलो आहे."

समोद्रेच्या मांगण्याप्रमाणे विश्वनाथने त्या पडोका जमिनीची मजगात करून भाजीपाला लावला. त्याचा व्यापार सुरू झाला. मळ्यातून भाजी उपटून आपल्यावर ती साफसुफ व्यवस्थित जुड्या बांधून विकू लागला. पण कमी किमतीला, आपल्या कष्टांची मजुरी सुद्धा त्यांत निघत नसे.

त्याचा एक भाजीचा व्यापारी त्याला म्हणाला—"तुजो भाजी चांगली आणि साफसुफ नेजेकी असते. मग ती आमच्या भाजीच्या पेक्षा जास्त किमतीला कां गाही. मू तर आमच्या पेक्षाही कमी किमतीत विकतोस. अद्यापे तुझा व्यापार कसा चालेल? मग व्यापार करायचा

तुला पुरेसा पैसा मिळेल तेव्हा तू म्हशीची किमत दे व चगतो कर.

विश्वनाथने आपली कुलाशला व्यस्त केली आणि धर्मदासाच्या गोठ्यात जाऊन आपल्या दुभत्या चार म्हशी घेऊन गेला. नंतर एका चांगल्या म्हशीवर त्याने घडा मुरू केला. त्याने व्यक्त असल्याने चांगले दूध थोड्या किमतीत विकू लागला.

त्याच गावात कलिंग नावाचा दुसरा एक गवळी होता तो पाणी मिसळून दूध विकण्यात फार पटाईत होता.

विश्वनाथचा व्यवहार पाहून एक दिवस कलिंग विश्वनाथला म्हणाला—"अरे, तू दुधाचा व्यापार करतो आहेस. हा काही

म्हणजे नफ्याकडे अगोदर लक्ष दिले पाहिजे. चांगुलपणा नंतर. नाहीतर आमच्या प्रमाणे सगळकट जुडघा बांधून आमच्या किमतीतच भाजी विक. म्हणजे तुला फायदा होईल आपला व्यापार वाढवू शकशील.

चक्रधराचे बोलणे ऐकून घेतल्यावर विश्वनाथ विचार करून शांतपणे म्हणाला- "तुला माहीत आहे ना कि मी भगदी अनाथ होतो. त्या वेळी ज्ञान गावांतल्या लोकांनी माझ्यावर दया दाखवून वास्तव्याने माझे रक्षण केले. त्या वेळी त्यांनी माझ्या- काही मिळण्याची कल्पनाही केली नव्हती. मग लोकांकडून मी आणतो किती फायदा उठवणार नाही. मला सत्याला जागले

पाहिजे. मला इमानदार राहिलेच पाहिजे म्हणूनच माझे ही स्थिति आहे."

विश्वनाथचा भाजीचा व्यापारमुद्दा अद्या तन्हेने घाटघात आला.

त्या गावांत समापती म्हणून एक फुलांचा व्यापारी होता. त्याने एक दिवस विश्वनाथाला बोलावून घेतले आणि म्हणाला- "विश्वनाथ, मी दिवसेंदिवस वाढक्याने थकत चाललो आहे. माझ्याच्याने आता फुलांचा होत नाही. माझे मूल आहेत पण ती आपापल्या पंध्यात पुष्कळ मिळवीत आहेत. तो काही येणार नाहीत बघ. जर तू हे काम करणार असशील तर पदा तुझ्यावर सोपवायला तयार आहे."

तो ही व्यापार करून पाहावा म्हणून विश्वनाथ भाजीचा घंदा सोडून फुलांचा व्यापार हाती घेतला. विश्वनाथ आपल्या स्वभावाप्रमाणे चांगली ताजी टवटवीत फुले निवडून हार तयार करीत असे आणि तेहमीच्या किमतीत विकत असे.

समापती म्हणाला- "विश्वनाथ, असे करून घद्यात फायदा कसा होणार? तुला मरतकटच फुले घेऊन हार केले पाहिजेत आणि फुलां मधून थोडे अंतर ही सोडले पाहिजे. तुझ्या ह्या असल्या कामामुळे दुहेरी नुकसान होत आहे. एक म्हणजे मरेदी

किंमत वसूल होत नाही आणि दुसरे म्हणजे हे मेहनत करून सुंदर केलेले हार त्या गावाचे फारच कमी किमतीला विकतो वाहेस.

"काका, मी एकटा सहाफटिंग आहे. कसे ही माझे पोट मी भरतो. मग विद्याच्या ह्या गांवकऱ्यांना तरी मी फसवू."

काही दिवसांनी समापती बोलतांबोलता एका मोठ्या व्यापाऱ्याला म्हणाला- "शेटजी, ह्या फुलांच्या सुंदर विद्याच्या दुर्दैवी बुद्धीत घंदा. पण माणूस मात्र प्रामाणिक." विश्वनाथाची स्तुति ऐकून ज्ञानगुप्त शेट एक दिवस स्वतः विश्वनाथाकडे गेले गावांतलाच असल्याने विश्वनाथाला ते

ओलखतच होते ते म्हणाले- "तुझ्या प्रामाणिकपणाचे मला फार कीतुक वाटते. म्हणून मी तुला आपला जांबई घ्यावा म्हणतो आणि घंदा म्हणून माझे किराण्या मालाचे दुकान तुला देतो. तुम्ही काही आडकाठी नसेल तर माग तसे, विचार करून."

ज्ञानगुप्तासारखा साक्षात शेट विश्वनाथाला आपली मुलगी आहे आणि विश्वनाथाने ही त्याचा जांबई होण्याने कबूल केले आहे. ऐंणून पारिंग, चक्रधर आणि समापती ह्या सर्वांना आदर्ये वाटले. आणि तिघे मिळून शेट ज्ञानगुप्ताकडे गेले. म्हणाले- "एकदा आहे विश्वनाथ आपला जांबई होणार आणि आपले दुकान

पण पाहणार. अहो, पण तो व्यापारांत जगदी कच्चा आहे. तुम्हांला त्यांत काही फायदा व्हायचा नाही. हां! तो आहे जगदी खरा प्रामाणिक."

"पहाळ तुम्ही. तोही उत्तम व्यापारी होईल." ज्ञानगुप्त म्हणाला.

ठरल्याप्रमाणे ज्ञानगुप्ताने आपल्या मुलीचे लग्न मोठ्या धाटाने विश्वनाथजी लावून दिले. आता विश्वनाथाने दुकान आपल्या हातांखाली घेतले. त्याच्या दुकानात माज उत्तम आणि स्वस्त मिळू लागला म्हणून गिऱ्हाईक घातले. पण फायदा मूल्य हा अवधीत त्यांना एक पुनरुत्पत्ती झाले तेव्हा त्यांचे बायको म्हणाली—"जगदी तुम्ही एकटेच होतात. आता तिचे आहेत. हा पुढे यत्किनाच्याकडून तुम्हांला मदत पण मिळणार नाही. प्रामाणिक व्यापारात मुद्या फायदा होतो. पण जो फक्त दुसऱ्याचाच फायदा करू पाहतो त्याचे नुकसानच होते. आपलाही फायदा पाहणं हा व्यवहार आहे."

ह्यावर विश्वनाथ सतापून म्हणाला—"म्हणजे मी लोकाना केलेला उपकार विसरून फक्त स्वार्थच वघत बसू. प्रामाणिकपणा वेळीवर टांगू? ते होणार नाही."

ज्ञानगुप्त त्यांचा संवाद ऐकून म्हणाला—"तुझ्या बायकोचे म्हणणं नु वेडमान व्हावे असे नाही. प्रामाणिकपणाचा व्यापार उलट फार आणि भानाचा असतो. भेसळ करून किंवा तगाजू मास्कूनच व्यापारात फायदा होतो असे नाही. तू सध्या जबाबप्राप्ती माल देत आहेस माल दे. परंतु तो योग्य किमतीला दे. मग पहा तुला कसा फायदा होतो ते. अरे व्यापार म्हणजे नमता दानचर्म नव्हे."

ज्ञानगुप्ताच्या मदतीने आणि त्याच्या शिकवणी प्रमाणे विश्वनाथने व्यापाराला नव्यानं मुरूवात केली. त्याच्या उराम मालामुळे त्याचे दुकान खूप चाळले आणि थोड्याच दिवसांत तो प्रमुख व्यापारात गणला जाऊ लागला.

नाटकधोर्

आदित्यसेन राजाच्या दरबारी अनेक राज्याधिकारी होते. सारे जण राजाची दरदर स्तुती करण्याची नेहमी तशी पहाट घेतत व सोदी स्तुती करून त्याला नकोसे कसून टापीत. राजाळा माहित होते की ही आपली होणारी स्तुती स्वार्थप्रियते आहे इमानदारीची नाही.

एक दिवस मयंकर धंडी होती. तेव्हा राजा उठला व महाकातून बाहेर आला त्याच्या मनात विचार भोळू लागला की आता पाहू तरी कोणत्या मूख स्तुती करणाऱ्याची गोंठ पडते ते?

राजाने जालीने आपले संपूर्ण अंग झांकून घेतले व तो राजमार्गाने चालू लागला जातजात त्याला एका घराच्या ओसरीवर एक माणूस आडवा झालेला दिसला.

आदित्यसेन राजाने त्या माणसाच्या जवळ जात विचारले—"अरे काबा, इतक्या

कडावयाच्या पलीकडे काही अंगावर न येता आहेस तुला काय वाअत नाही का?

अहो का नाही पाजणार मी तर माझ्या अंगावर फायदे कांयळे पोषरले आहे ना? तर त्यातून घंडी एक भोकातून येते व दुसऱ्या-भोकातून बाहेर निघून जाते पण तुम्हांला धंडीचा एवढा वास होतो आहे. मी काय पत्ती सहज करतो आहे ते? व्यक्तित्वने उत्तर देत म्हटले

त्या माणसाच्या बोलण्याची गंमत वाटून राजाच्या हसू येऊ लागले. राजाने त्याला विचारले—"एक. माझ्यापाकी सोन्याची अंभर नाणी आहेत त्यातली पहा मी तुला वीस देतो परंतु तू मला एक कवुळ कर की, हा राज्याच्या राजाची जशी स्तुती करतात त्याप्रमाणे नू माझी कर कवुळ?"

"हातूतच्या! एवढ्याच्या वीस सोन्याच्या नाण्याने मी राजासारखी स्तुती करू?"

ही किम्मत फारच लहान आहे बुवा! नाही जमणार." तो म्हणाला.

"ठिक आहे! माझ्यापाशी जेवढी संपत्ती आहे त्यातील अर्धी मी तुला देतो मग तर चालेल?" राजाने विचारले.

"मग तर आपण दोघे बरोबरीचे होऊ. त्यात स्तुती करण्याचा प्रश्नच कुठे उरतो." त्या गरीब व्यक्तितने म्हटले.

त्याच्या उत्तरावर राजा अत्यंत क्षुब्ध झाला. त्याने असा विचार केला की, आपण थोडे पुढे चालत गेलो तो माणूस घनाच्या लोभाने पाठोपाठ धावत येईल, तो आला नाही, तेव्हा नार्दलावाने राजा पुन्हा त्या गरीब व्यक्तिजवळ आला.

राजाला जवळ आलेले पहाताच व्यक्तितने आश्चर्याने विचारले—"सरकार आपण बहुदा पुन्हा मला वाही प्रश्न विचारण्याच्या उद्देशाने पुन्हा परत आला.

"प्रश्न करण्यासाठी नाही मी तू केलेली स्तुती ऐकण्यासाठी पुन्हा परत आलो आहे. मी तुला पूर्वीच सांगितले सोन्याची शंभर

ताणी आहेत." राजा म्हणाला. हे तुम्हां मगाशीच सांगितले " तो गरीब व्यक्ति म्हणाली. " ठिक आहे! मी ती सारी शंभर सोन्याची ताणी तुला देतो. मग तर तू राजाबरोबर माझी स्तुती करशील ना?" त्याने गरीब व्यक्तितला विचारले.

"सरकार, जर का हे सारे पैसे माझे झाले, तर मला तुमची स्तुती करण्याची गरजच काय? पाहीजे तर तुम्हांलाच फार गरज असेल. तर तुम्हीच माझी स्तुती करा." तो गरीब मोठमोठ्याने हसत म्हणू लागला.

ते पाहून राजासुद्धा त्याच्या बरोबर त्याच हसू लागला.

त्यानंतर राजाने त्या गरीब व्यक्तितला आपली ओळख करून दिली व त्याला सोन्याच्या शंभर मुवणं मुद्रा वक्षीस देऊन राजदरवारात त्याची नियुक्ति केली.

ते सर्व समजताच राजदरवारातील इतर अधिकाऱ्यांनी राजाची बरबत स्तुती करण्याचे सोडून दिले.

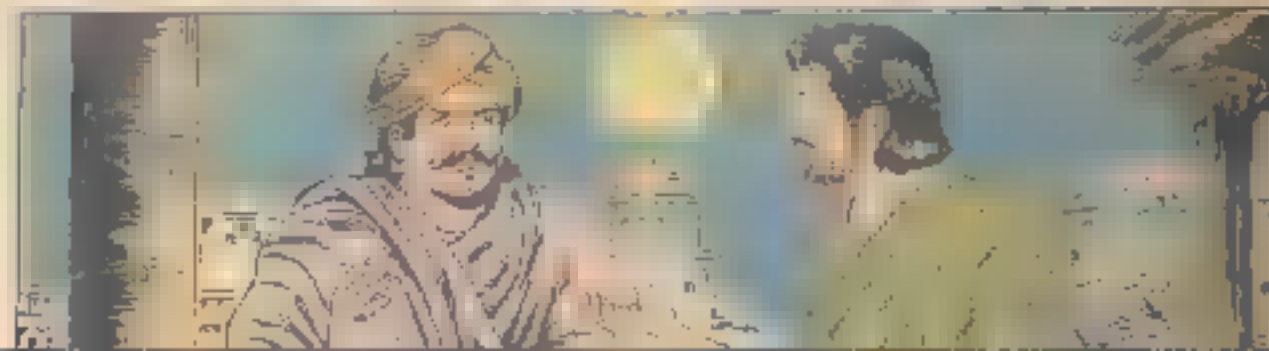
चोर

अजंतीचा राजा मोठा महत्वाकांक्षी घुल होता. त्याने आपले वास्तविश्याच्या दृष्टीने बाजूबाजूच्या अनेक राज्येवर हल्ला केले व अनेक संपत्ती जपवली. परंतु त्या मुद्रामुळे व्यापारी वर्गात च्युट्याचर गुरू झाला. नैसर्गिक संकटे न येता मुद्रा राज्यात पडू लागला.

शासपदार्थ कमी झाल्यामुळे राज्यभर चोऱ्यामाऱ्या रंगेघोरे होऊ लागले. शेवटी राजाच्या सजिव्यात हात घालून चोरी झाल्या. एका चोराना पकडण्यात आले ते पहाताच मन्त्राली राजा समक्ष शिपायाना आजा केला—"हा चोराना सोडून द्या."

चोर नियुक्त जागाच राजाने कळविली विचारले—"आपण त्या चोराना सोडून दिले?" राजाला म्हणाला—"पहले राज, पत्ता असा पत्ता. चोरी नवकी केली आहे. परंतु चोरी करण्याची परिस्थिती तर आपणच उत्पन्न आहे ना!"

याच्याने उत्तर देऊन राजाचे दोळे उघडले. त्यानंतर राजाने उठसुट पुढ करणे पाचपणे व देशात गुविधा उत्पन्न होऊन राजाना.

भायची युक्ति

कोण्या एका चंडेल एका भाट रहात होता तो मोठा बनूर होता. गावांत कोणतेही मंगल कार्ये अगो त्या कार्यक्रमास आदरजून आई व स्वतःच्या रचलेल्या स्तुतीसुमनांची करून तेथील जमयताकडून पुरस्कार व प्राप्त करे. स्वतःचा उदर-निर्वाह चालवित असे.

त्या गावातील बन्धान गोरामोठणा लोकांनी चंडेलका काही काही कार्याला बोलावून बऱ्याच वस्तु भेटी दाखल दिलेल्या होत्या. परंतु त्या गावच्या पाटलाने त्याला अद्याप एक फुटकी कवडी सुद्धा दिलेली नव्हती. पाटलाकडे जेव्हां केव्हां काही शुभकार्य होई तेव्हां चंडेल नेहमी प्रमाणे जाऊन आपले तेथे म्हणून परत येई. दर खेपेस कंजुस पाटील त्याला म्हणे— "अरे बाबा! काय सुंदर केलेस

त्यासाठी तुला लरोलरी बक्षीस मिळाले पाहिजे. पुढच्या खेपेस माझ्या वरी काही कार्ये निघाले मला नक्की प्रथम भेट का?"

ह्या खेपेस सर्वांस घाकटघा मूलीचे लग्न ठरले. तेव्हां चंडेलाने मनोमन निश्चय की हावेळी कसेही त्या कार्यास पाटलाकडून नक्कीच बक्षिस प्राप्त करावयाचे. त्याच्याकडे दुभती गाय नव्हती. त्यामुळे त्याला नेहमी फार त्रास होत असे. चंडेलने विचार केला की कोणत्याही परिस्थितीत आता पाटलाकडून मुलीच्या लग्नाप्रत्यय एक दुभती गायमिळवायची

एकदा लग्न प्रसंगी पाटील व त्याचे सगेसोयरे मोठ्या आनंदाने गप्पा गोष्टी करीत बसलेले होते. त्या वेळी चंडेल मध्येच जात पाटलाची स्तुती सर्वासमोर गावू लागला व बघुवराला आशिर्वाद देत

त्याच्यावर केलेली काव्ये म्हणू लागला. तो ऐकून सर्वांना फार आनंद वाटला. संधी सांघडताच चंडेल म्हणाला— "प्रभू, तुमच्या-सारखा दानधूर सांघडणार सुद्धा नाही तेव्हां मला बक्षीस देऊन द्या." "

आपल्या मित्रमंडळी नातेवाईक, ह्यांच्या कोंडालयात नाही म्हणता येणे होते. दिले नाही तर सात्याप्रमाणे होणार. त्यामुळे उत्सा-हाचा आस आणीत विचारले— "कायचळ नकोस सांग तुला काय बक्षीस हवे?"

"अन्नदाता, तेकरेबाळे असलेला मुद्दस्य आहे. रुपा केलीत तर एक दुभती गाय मला द्यावी!" चंडेलने विनंती. ताबडतोब पाटलाने एका नोकराला हाक

मारली नोकरजवळ येताच त्याच्या कार्यास काहीतरी कुजबुज करीत म्हटले— "अरे ऐक, ह्याला एक गाय आणून देऊन द्या."

नोकर एक बयस्क गाईला ओळत घेऊन आला. बयस्क गाईला समोर पहाताच तेथे उपस्थित असलेल्या सर्वांना मोठा अंधवा वाटू लागला. ते सर्वजण आश्चर्याने पाहू लागले.

चंडेलच्या समोर मोठा गहन प्रपन निर्माण. तेव्हां हिला घेऊन गेले किंवा नाही तर पाटलाचा अपमान सात्या होईल तेव्हां न नेंव्या करीता त्याने उपाय शोधला. तो त्या गाईच्या गंभा तिच्या काहीतरी पुढपुढल्या सारखा बोलण्याचा अभिनय केला. नंतर असे बोंग त्याने तिच्या तोंडाजवळ

चांदोबा

फेब्रुवारी १९८७

₹ 50

हे पहा सुपरफायटर्स!

मित्रांमध्ये 'हे पहा' मालिकाच अजूनही
सर्वातही ती चर्चेचा विषय आहे. तुम्हाला
पहिल्याच ओळीत,
पहिल्याच तर त्यांनी याचे स्वरूपाने
'सुपरफायटर्स'.

पण माणसक 'मित्रांमध्ये', 'ही तर आहे
सुपरफायटर्स'. आणि माझ्या मुलाकड्यांनी ही
आहे सुपरफायटर्स, म्हणूनच त्यांच्या
ही लक्षात घ्यायला येत नाही. त्यांच्या
आधी त्यांच्या मित्रांनी 'जेव्हाही' फ्लॅशबॅक
दृश्ये - त्यांच्या लक्षात येऊन त्यांच्या
सुपरफायटर्स.

मित्रांमध्ये 'हे पहा' मालिकाच अजूनही
सर्वातही ती चर्चेचा विषय आहे. तुम्हाला
पहिल्याच ओळीत,
पहिल्याच तर त्यांनी याचे स्वरूपाने
'सुपरफायटर्स'.

पण माणसक 'मित्रांमध्ये', 'ही तर आहे
सुपरफायटर्स'. आणि माझ्या मुलाकड्यांनी ही
आहे सुपरफायटर्स, म्हणूनच त्यांच्या
ही लक्षात घ्यायला येत नाही. त्यांच्या
आधी त्यांच्या मित्रांनी 'जेव्हाही' फ्लॅशबॅक
दृश्ये - त्यांच्या लक्षात येऊन त्यांच्या
सुपरफायटर्स.

चांदीबा

संस्थापक : 'बळगाणी'
संचालक : नागरेडो

ही म्हण तर प्रचलित आहे. की, मुलांने गप्प
रहाणे वाहणपणाने असते. परंतु ही गोष्ट मुलां
माणसास नाही. ह्यावर कधीच विवास
बसत नाही की आपण गप्प राहू शकू. त्याकरीता
बुद्धिमान विवेकशील माणसास त्या साधन राहिले
वाहिजे. गोष्टीची सत्यता आपल्याला "विचारवंत
माणूस" ह्या कहाणी समजेल.

अनर बाणी

कुर्बाने सर्व कर्म, प्रीति वापि न कारयेत् ।
उत्तमो बहति चांधारः शीतः कुन्नायले करम् ॥

[कुर्बाने माणसांच्या बरोबर मंडी सत्य करणे, नेहमी
हानिकारक असते. जसा पळता कोळसा हात जाळतो. त्या
प्रकारेच कोळसाना हात भाजला तरी तो हात घात
करतोच.]

वर्ष : ३६ फेब्रुवारी १९८७ बंक : ८
एक प्रत : २-५० :: दारिद्र्य वर्गणी : ३०-००

ಪ್ರಾಚೀನ | ಸಾಹಿತಿ ಕೃಷ್ಣೇಂದ್ರ

विदुः एव हि ज्ञानं विना विदुः न विदुः

ਉਪਰੋਕਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸੰਗਤ

इतकचात सिद्धा अवस्थित असेली

एकरोपी बरुन चर्यभषा लोप्यस्य ऐक्यं।

श्री १०८१६ न्यायकी हस्त

हजारी, गोंयकर, कुलकर्णी वगैरे

एक ही स्थिति, कम से कम पिचबो

જુઓ બંધુત્વની આંખોને શિ શિવે

कार्ये प्रविष्टी आकाराहो बंगला

एकौथा सः असा संयुक्त रूपा

सांदोबातील

आत्मोस क्वं न सोपमेता भाषुस

मानवाला जगण्यासाठी वयी महाप्राची व्यावस्थिकता असते तशीच कोपण्याची सुद्धा विठांत नरळ असते. झोपेविना माणूस कधी जवू नसतो. परंतु कबुवा येथील रहणारा टोमास हजिवमार्ने चाळीस वर्षे कोट्याच्या पाण्या ॥ मिटता किंमत राहिला. जाण्टीक संतोखनाच्या ऐतिहासिक गोप्योन्मध्ये ॥॥॥ आश्रम-कारक घटनेचा केव्हाही उत्प्रेक्ष सांपडला नाही. असे कबुच ये जगुच मानसिक वास्तव्य डॉ. वेडोमार्बिया पांचे म्हणजे आहे.

विर्चकाशील जगण्याचे रहस्य

क्रिस्तनये १०५ वर्षणि मृत्यु मृत्युत्वा आपत्त्या दिनेकाल जनपदाकी
सीम मृत्युत्वाकी रहस्ये सांगतात. एक ते शरु पित नाहीत.
मुनपान करीत नाहीत आणि कपानकमा स्वतःना
कोणत्यायरी कापात मनापासून सुतून ठेवतात.

समस्तुतदार प्राणी

न्युयार्क मधील बाणी संप्रदायातील गुरुपुत्र निर्देशक डॉ. तीळव्हेकर यांचा असा विचार आहे की, विषादी ओरांग उदांग होती, मोरिल्या, कुत्ते, घोडा, सौ लायन, अखले मांजरे इत्यादी प्राणी पांशल्या प्रकारे स्मरणशक्ति बरोबर ग्रहणशक्ति सुद्धा उत्तम प्रकारे ठेक शकतात.

जयंती

कोण्या एकावेळी राससायें मुक मुक्ताचार्य योनी कैलास पर्वतावर जयजय संकराची तपश्चर्या करण्यास आरंभ केला. तेव्हा देवदेवतांनी विचार केला. मुक्ताचार्याची तपश्चर्या अर सक्ता सानी तर सर्वनाम होईल. तेव्हा कोणत्या ना कोणत्या तरी उपमासने तपश्चर्येत विघ्न काणजे पाहिजे. देवता ईशानी अत्यंत सुंदर मुक्ताजी जयंती हिच्याकडे आले व विनंती करील म्हणजे—“ज्याही देवमोक आपणे करावेस व जाझीना तू मदत करावीस म्हणून विनंती करावयास आलो आहोत.

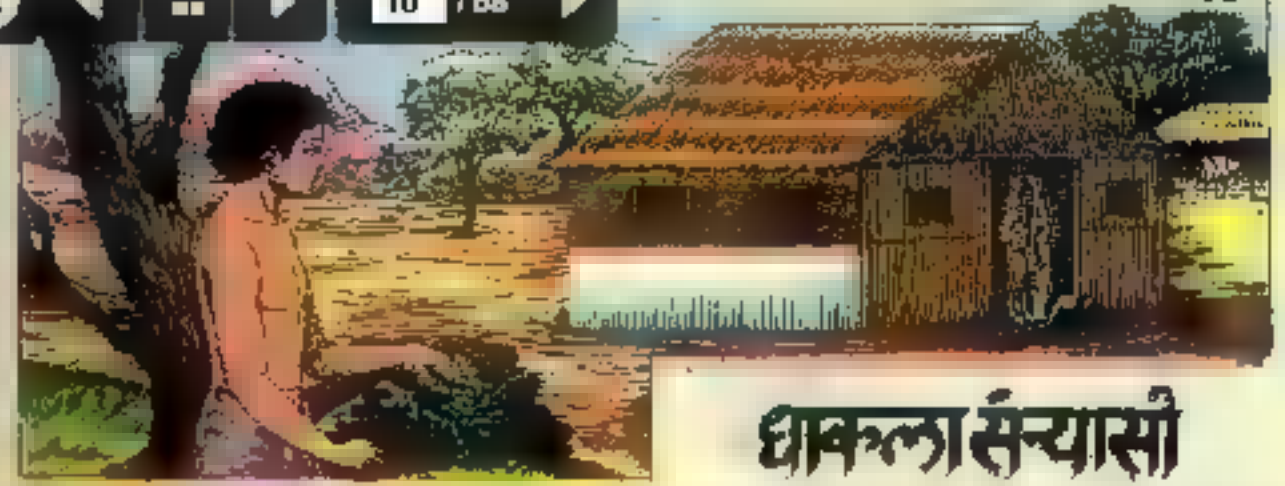
“कसली मदत?” जयंतीने आश्चर्यावाटून विचारले.

“तू जर प्रथम देशीस तरच जाझी सांगू.” देव म्हणजे.

“तुम्ही जोकाचे मदतीने कल्याण होत असेल तर ह्यावेला चांगली काय करेन? सांगा, तुमच्या साठी मी काय करावे?” जयंतीने विचारले.

“कैलास पर्वतावर तेथे तपश्चर्येत मग असलेल्या मुक्ताचार्याची सेवा करून त्याच्या बरोबर तुम्हाला करावेस.” देव म्हणजे.

जयंतीने मनातून जाणले की, लोक आपल्याकडून मुक्ताचार्याची तपश्चर्या करण्याच्या विचारास आहोत. परंतु कोणाचे काईत नाही. तिला नव्हते. म्हणून तिने विनंती केली. ते मोठे नये. कैलास पर्वतावर मुक्ताचार्याच्या कपाळे पोहोचली व तिने मत्स्यस्य अर्धा व भक्षितेने मुक्ताचार्याची सेवा केली. मुक्ताचार्याची तपश्चर्या संपली. त्यांनी शंकराकडून धनक वर केले. जयंतीच्या शेवेवर होऊन वर जाण्यास सांगितले. तिने म्हणले की, माझ्या बरोबर विवाह करावा मुक्ताचार्याची मोठ्या प्रसन्नतेने तिच्याबरोबर केले. जयंतीने मुक्ताचार्याच्या तपश्चर्येत विघ्न न आणता तिने देवांना जे वचन दिले होते त्याने केले.

धाकला संन्यासी

गोदावरी नदीच्या तीरावर शिवस्वामी नांवाचा एक संन्यासी एका लहानश्या ओपडीत रहात. तो दिवसातून एकादाच भिक्षामागून आणे. ज्या लोकांची त्याच्यावर धडा होती त्यांची कोणी ना कोणी त्याला जेवायला घालीत. तेवढ्यावर तो मानून परत येई आणि आपला वेळ ईश्वर चिंतनात घालवे.

त्या गांवाच्या पाटलाची त्या संन्याशावर काय धडा होती. त्याला वाटे आपण त्याची कांहीतरी सेवा करावी त्याचे भिक्षा भागण्याचे कष्ट कमी करावेत. एक दिवस तो त्या संन्याशाकडे गेला आणि म्हणाला—“महाराज! आपल्याला दररोज गांवात जाऊन भिक्षा मागावी लागते. ते मला बरे वाटत नाही. त्यापेक्षा मीच आपल्याला दररोज जेवण पाठवेन.” पाटलाचे चोळणे ऐकून शिवस्वामी स्थित करून म्हणाला—“मी संबंध

दिवसांत एकदाच जेवत असतो. आपल्या गावांतली लोक मला जे प्रमाने देतात. तेच मला पुरेसे होते आणि गावांत धोडे फिरक्याने त्यांची सुखदुःखे समजतात. त्यांच्याशी चार बोलले जातात. कपडे म्हणाल तर मला चार हाताचे एक धोतर आणि एक लहानसे खपरणे घेवढे पुरे होते वर्षभरासाठी. तेही मला गांवाले प्रमाने देतात. मग कशाळा आपण एवढे कष्ट घेता! त्यातून काही परज मासली तर मी जरूर आपल्याकडे येईन.”

शिवस्वामीची निस्पृहता पाहून त्याच्या भिष्यांची पाटलाची धडा जास्त वाढली. पाटलाने त्याला मोठ्या आदराने नमस्कार केला आणि काही न बोलता ओपडी बाहेर पडला. व निघून गेला. त्याच वेळी त्या वाजून चाललेल्या एका मुळाने त्या दोघांचे बोलणे ऐकले. पाटलाने आदराने संन्या-

व भक्ति वाढतच गेली. ती मुलगा मना-
पासून त्याची सेवा करीत असे. एक दिवस
शिवस्वामी त्या मुलाला म्हणाले-“बाळा
मी आता तीर्थयात्रेला जाणार आहे.”
त्यावर त्या मुलाने त्याचे ■■■ बरले आणि
म्हणाला-“स्वामी, मीही आपल्या बरोबर
येतो मला घेऊन घेता.”

नकाराची मान हाकवून स्वामी म्हणाले-
“नाह, तू बरेच वर्षांपासून माझी सेवा
करतो आहेस. तुम्ही श्रद्धा आणि भक्ति
वर संतुष्ट झालो आहे. तुला संन्यासी होऊन
माझ्या बरोबर तीर्थयात्रेला येण्याची इच्छा
आहे. अगदी स्तुत्य गोष्ट आहे. ■■■ अजून
तुला ते करण्याची ■■■ आली नाही. अजून
थोडे विवस जाऊ देत. मी वाटलाचो
तुम्हाबद्दल बोलतो. ते खेतीवाडी करून
पोट भरण्यासाठी तुला बोवो जमीन देतील.
■■■ तू मुलाने राहून फावल्या वेळांत
ईश्वर चिंतन, नामस्मरण वगैरे कर.”

आता त्या मुलाचे वय सोळा वर्षांचे होते.
उरी पण तो आपल्या गुरूला प्रणाम करून
म्हणाला-“गुरूजी, मला प्रापंचिक सुखाची
मुक्तीच मिळायला नाही. मला वाटते मीही
आपल्या प्रमाणेच ह्या कुटीत रहावे व
मिक्षेवर जगावे.”

शिष्याच्या विचारावर आपलो काहीही
प्रतिक्रिया व्यक्त न करता संन्यासी गण

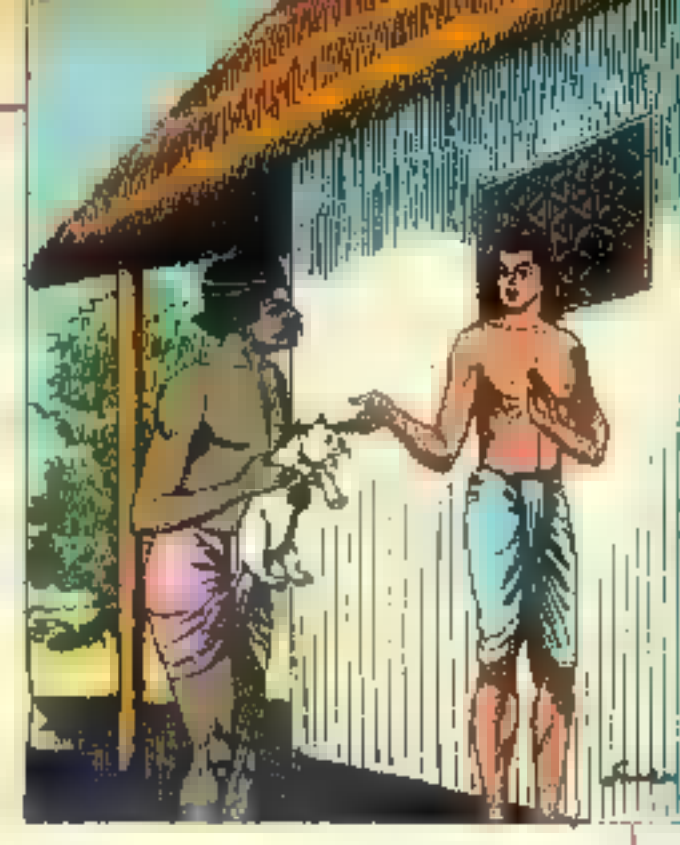
राहिला. नंतर ठरल्या प्रमाणे एकटाच
तीर्थयात्रेस निघून गेला.

शिवस्वामी गेल्या नंतर आपल्या गुरूच्या
ओपडीतच तो मुलगा राहू लागला. गुरू
प्रमाणेच त्याचे वैराग्य पाहून सर्व भोक्त
त्याला चाकला संन्यासी म्हणू लागले.
त्याच्या जवळ फक्त एक घोतर एक उपरणे
एक सुरई एवढेच होते.

एक दिवस रात्रीच्या वेळी चाकला
मंग्याची ओपला असतां एका उंदराने त्याचे
उपरणे फुरतडले सकाळी उठल्यावर उपरणे
घेण्यासाठी तो मला तेथे त्याला ते
फुरतडलेले भोक्त दिसले. त्याला फार
वाईट वाटले. त्याचवेळी ओपडी जवळून
एक गृहस्थ चालला होता. त्याला मोठ्या
केविलपणे आपले दुःख बोलून दाखविले.

तो गृहस्थ त्या ■■■ संन्याशाला
म्हणाला-“आपण संन्यासी मी आपल्याला
दुगरे नसे उपरणे देऊ शकतो. परंतु उपयोग
नाही. कारण काही दिवसांनी ■ उपरणे
पण उंदोर फुरतडून टाकतील. तेथून
उंदरांना मारण्यासाठी एक मांजर पाळा.”

मांजर पाळण्याची त्या गृहस्थाची सूचना
ऐकल्या बरोबर संन्यासी चकित होऊन
म्हणाला-“बादा मी ती गोष्ट ऐकलो आहे.
एका संन्याशाने आपली लंगोटी उंदरापासून
वाचवण्यासाठी एक मांजर ■■■ आणि

त्या मांजराला सांभाळण्यासाठी त्याला
गृहस्थाभ्रमाच्या काईत भोल भोल बुडवे
लागले. नकोच ते.”

संन्याशाचे बोलणे ऐकून तो गृहस्थ हसून
म्हणाला-“साधू महाराज, अहो ही कोणाची
उरी कल्पित गोष्ट आहे. आपण आत्म
संयमी आहात. एवढेच नव्हे तर सर्वसंग
परित्यागी शिवस्वामी महाराजांचे आपण
साक्षात शिष्य आहात.”

संन्यासी काय बोलणार तो गृहस्थ
संन्याशाला नमस्कार करून निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी त्या गृहस्थाने एक
मांजराने पिल्लू आणून त्या संन्याशाला
मोठ्या प्रेमाने अर्पण केले.

मांजराचे पिल्लू अगदी लहान होते. उंदीर पकडून खाण्याइतके ते मोठे नव्हते. त्यामुळे भुकेने ओरडू लागले.

ही गोष्ट त्या संन्याशाच्या तोंडून दुसऱ्या एक गृहस्थाला समजली. तो गृहस्थ म्हणाला- "स्वामी, मांजर भुकेनी तडफडून मेले तर केवढे पाप लागेल आपण असे करा आताच्या आत्ता पाटलाकडे जाऊन एकाद्री दुभती गाय मागून आणा. पाटील उदार आहेत."

त्या घाकट्या संन्याशाला कल्पना आवडली. तो लगेच पाटलाकडे गेला आणि आपली अडवण सांगितली त्या मांजराच्या पिल्लासाठी गाय पाहिजे असल्याचे

सांगितले. पाटलाने ताबडतोब एक चांगली दुभती गाय त्याला देऊन टाकली.

मुमारे एक आठवडा लोटला. शमोदर नावाचा एक गृहस्थ घाकट्या सन्याशाकडे आला. म्हणाला- "मांजराच्या दुधामाठी गाय पाहिजेच आणि गार्ईमाठी चारापण पाहिजे. वाटते आपण पाटलाकडे दख्ख टाकलात तर ते काही नाही म्हणणार नाहीत. मी ह्या जमिनीची यशागत करून ह्यात पोक कावू शकेन. त्यांतले आपण ज्या अर्थे हॉर्डल आपल्यासाठी भिक्षा मानण्यासाठी दारोदार हिवावे नाही."

नाही तरी गार्ईच्या चारापाण्याचा होताच. त्याने प्रयत्न करण्याचे ठरविले आणि पाटलाकडे गेला. पाटलाने क्षातपणे सर्व ऐकून घेतले आणि म्हणाला- "आपले म्हणणे अगदी बरीचच आहे. असे पहा आपल्या सांपडीपासून नदी किनाऱ्या पर्यंतची सारी जमीन मी आपल्याला देतो. नाही तरी सध्या ती ओसाडच पडलेली आहे.

पाटलाकडून जमीन मिळाल्यावर शमोदराने क्षूण घेहूनत करून ती करली. त्यात धान्य पेरले पाणी लावले. चांगली काळजी घेतली. त्या जमिनीत पोकही उत्तम आले. घाकला संन्याशी व शमोदर दोघांनाही फार समाधान वाटले. त्यांचे दिवस सुखाने जाऊ

लागले पुढे धान्य साठविण्यासाठी म्हणून झोखडीच्या जागे एक पक्क घर बांधले.

काही दिवसांनी शमोदराने आपल्या बायको व मन्दीला कामाला बोलाविले. त्या दोघी झोखडीच्या बाजूला भाजीपाला लावून पोक कातू लागल्या. आपल्या स्वयंभूबरोबर स्वामीचाही स्वयंभू होऊ लागला. अनायासे त्यांना स्वामीचा सेवा घडू लागली.

दुसऱ्या वर्षी भरपूर पोक आले. पोटापुरते ठेवून बाकी सर्व विकून थोडी पुजी स्वामीच्या नावाने झाली.

एक दिवस शमोदर घाकट्या स्वामीला म्हणाला- "स्वामी, आपला ही वाटती अयाबदारी आपण एकटे काय करणार एकादा माणूस ठेवा एव नोकर तो नोकर.

त्याला आपलेपणा कौतूक वाटणार. माणसाचा आपल्या जीवनामध्ये आपले म्हणणारे कोणो तरी असावे लागते. आपण गृहस्थाश्रम कां पत्करत नाही? माझी कन्या आपल्याला माहीतच आहे. ती आपल्याला अगदी योग्य बंधू आहे.

घाकला स्वामी विचार कसे लागला. शमोदर म्हणतो आहे. त्यात खरोखर काही अर्थ आहे, आणि त्याची मूलगी विजया सालस सुंदर खरोख आणि कामधाम मुळा कसे व्यवस्थित करत. त्याने आपली पसंती शमोदरास सांगितली आणि एका पृथ्व मुहूर्तावर त्याने विजयाशी लग्न लावून घेतले.

आता जोक 'घाकलास्वामी' न म्हणता 'महाराज' म्हणू लागले.

दिवस जात राहिले. महाराजांना दोन मुलगे झाले. ■ ते वाढले मोठे झाले. आपल्या बहिलांना आणि आजोबांना शेतीवाडी करण्याच्या कामात मदत करू लागले.

त्याच सुमारास पाटील कुडापकालाने काळवण झाले. त्याचे मुलगे पाटीलको पाहू लागले. त्यांनी महाराजांकडे आपल्या जमीनीची मागणी केली. महाराजांच्या वाटले होते की, ती जमीन पाटलाने त्याला दान दिली आहे. पाटलाचे मुलगे ते माग्य करीनात त्यामुळे गावात दोन तट पडले. एक पाटलाचा दुसरा महाराजाचा.

दुष्मनी वाढत गेली. इतकी की एक दिवस पाटलाच्या बलांना महाराजांच्या घरावर हल्ला केला. महाराजांच्या लोकांनीही त्याला प्रत्युत्तर दिले. मारामारी झाली. त्याचवेळी शिवस्वामी तीर्थयात्रा संपवून परत आले. त्यांना पाहून सर्वांनी हात आबरले त्यांना नमस्कार केला आणि काली मान घालून उभे राहिले. शिवस्वामीजी विचारले—“बीस पंचवीस वर्षांपूर्वी येथे

एक शोपडी होती एक शिष्य होता.. ती शोपडी कुठे आहे?”

गुरूचे शब्द ऐकल्याबरोबर महाराजाने एकदम त्यांच्या पायावर लोळण घेतली. अश्रु वाळू लागला. शिवस्वामीने शिष्याला ओळखून जमीनीचा न्यायनिवाडा केला. तो पाटलाच्या मुलाने माग्य केला.

त्या रात्री महाराज स्वामींना म्हणाला—“मी आपल्या बरोबर तीर्थयात्रेला येतो म्हणून तेव्हा आपण म्हणाला होता अजून वेळ आली नाही. थोडे दिवस आणि आपण जरेच सांगितले होते. पण वाढते आता मी संन्यास घेऊन आपल्या पदचिन्हावर जाण्यास योग्य झालो आहे.”

शिवस्वामी म्हणाले—“होय संसार सागरातून बाहेर पडण्याची आता वेळ आली आहे. तुम्ही मुलगे आपल्या आईचा सांभाळ करण्याकडे लक्ष द्या. आता तू सुखाने संसारातून बाहेर पडू शकतोस.” अज्ञात-होने गुरूचा आशीर्वाद घेऊन सर्वसंग परित्याग करून तो घराबाहेर पडला.

विचार भूयंत्र

धीपूरचे जमीनदार रामराज लहान होते,

तेव्हा त्यांच्या बहीळानी शिकवण्याचा बराच प्रयत्न करून पाहिला. पण व्यर्थ ! पुढे मोठेपणी कर बसली शिकार आणि जमजमीत लागे झालेच रमू लागला. त्यांना नेहमी वाटायचे कि जे लोक विचारांत घन ते फार तुषार आणि कुशाव बुद्धिचे असावेत त्यांच्या कचेरीमध्ये गंगादास नांवाचा एक बण होता. तो नेहमी अगदी चिंतामय होऊन कसला तरी विचार करीत असे. त्यामुळे त्यांच्यावर जमीनदार रामराजची फार मर्जी बसली.

जमीनदार गंगादासला नेहमी आपल्या-जवळ बसवीत असे. संपले म्हणजे त्याला विचारीत असे कि एवढा कसा विषयी विचार करीत आहेस ?

एक दिवस जमीनदार गाढ शोपलेला होता. पण कसल्या तरी आवाजाने त्याची

शोप मोडली. कसला आवाज असेल हे पाहण्यासाठी ते उठले आणि बरबाबा उबवून सरळ बाहेर आले. पहातात तो एवढी रात्र झाली तरी गंगादास आपल्या अंधारणावर बसून विचार करत बसलेला दिसला. त्याने विचारले—“एवढ्या रात्री सुद्धा कसला विचार करतो आहेस सांग तरी ?”

“सरकार, मोर अमादास्येच्या रात्रीच का चोरी लुटमार करण्यासाठी बाहेर पडतात ! याचा मी विचार करीत होतो.” गंगादास म्हणाला. त्याचे उत्तर ऐकून जमीनदार कुश झाला आणि शोपण्यासाठी आपल्या खोलीत निघून गेला. बराच वेळ झाला त्याला कांही शोप येईना. मग गंगादास आता कसला विचार करीत असेल ते तरी आपण जाणून घ्यावे. असा विचार मनांत येताअथीच तो उठला आणि गहरांघांत आला ■ म्हणाला—“निजलास काय गंगादास ?”

“नाहीं सरकार, विचार करतो आहे.”
गंगादास म्हणाला.

“कसला रे? मला तरी ऐकू दे.”

“असा विचार येतो आहे कि, हे चोर
लोक श्रीमंत लोकांच्या घरांतच चोरी
का करतात?” गंगादासने सांगितले.

गंगादासाचे उत्तर ऐकून त्याला आनंद
झाला आणि गंगादास किती हुषार माणूस
आहे, असा विचार करीत तो झोपल्या.
घोडघावेळाने त्याला छान झोप लागली. पहाटे
त्याची झोप मोडली. तो उठून बाहेर आला.
तेव्हा गंगादास अंधडगावर बसून विचार
करीत होता. ते पाहून त्याने विचारले—
“सांग भाता कसला विचार येत आहे?”

“सरकार, भाता माझ्या मनात असा
विचार येतो आहे. घोडघा वेळापूवीं
आपल्या तिजोरीतील सर्व संपत्ती चोरांनी
जुटून नेली. त्याचे जुटेरे काय करणार
आहेत?” गंगादासाने उत्तर दिले.
हे ऐकताच जमीनदाराला कापरेच भरजे
तो धाईधाईने तिजोरीच्या खोलीत गेला.

पाहतो तो काय खरोखरच समोर तिजोरी
रिकामी उघडी पडलेली होती. जमीनदार
संतापाने लालबुंद झाला व गंगादासाजवळ
येऊन रागारागाने त्याला म्हणाले—“अरे
मूर्खा, चोर येऊन तिजोरी फोडून सारे घन
जुटून घेऊन गेले. नुसते गप्प राहून
पहात बसल्यास?”

गंगादास ह्यावर कांहीही न बोलता
नुसता गप्पच राहिला. तेव्हा रागारागाने
त्याच्याकडे कठोर नजरेने पहात तो
ओरडला—“अरे लबाडा, बोलत का नाहीस?
तोंडाला कीड बसली की काय तुझ्या?”

आणखीनच खोल विचारांत मग्न होऊन
आकाशाकडे दृष्टी लावून, चिंतातुर चेहरा
कलून गंगादास म्हणाला—“सरकार, मी
विचारांत पडलो आहे कि ज्या वेळी जुटेरे
येऊन तिजोरी फोडून नेत होते, ते
ढोळ्यांनी पाहून सुद्धा आपण म्हणालात तो
विचार माझ्या मनात का आला नाही!!”
भय हा विचारता! जमीनदाराने गंगा-
दासाला अगेंच नोकरीवरून काढून टाकले.

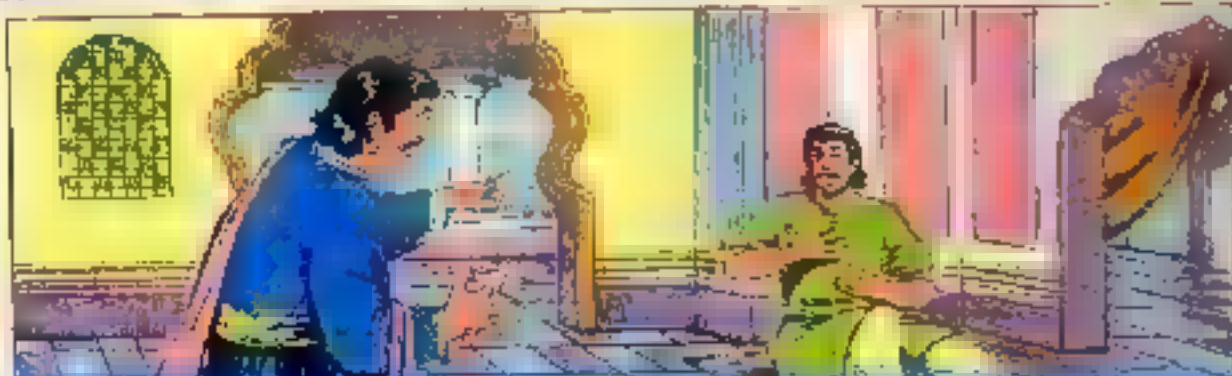
अग्नि द्वीप

[८]

[अमरपालच्या नेतृत्वाखाली त्याच्या बरीबरच्या सैनिकांनी प्राण्यांना उमे जावून
मारून टाकले. त्यांना एक मोठे समजली की, राजकुमारी कांतिमतीला काही व्याघ्र-
चर्मधारी पळवून घेऊन चालले आहेत. तेव्हा उपाध्व व विसवेगाने त्यांचा पाठलाग केला.
तेव्हा त्यांच्या नायकाने कांतिमतीला मारून टाकण्याची आज्ञा केली. पुढे धावा...]

व्याघ्रचर्मधारीच्या सरदाराने आपल्या
अनुयायांना वेतावणी दिली. ती
ऐकताच एका बाजूने चित्रसेनाने व दुसऱ्या
बाजूने उपाध्वाने व त्यांच्या सैनिकांनी एक-
साथ त्यांच्यावर हल्ला केला. पहाता
पहाता थकानक हल्ल्याने व्याघ्रचर्मधारी
पटापट मरू लागले ते पहाताच व्याघ्रचर्म-
धारीच्या सरदाराला खात्री वाटली की
आपला नाईसाज आहे आपला पराभव

नक्की होणार तसे वाटताच त्याने एका हातात
माला व दुसऱ्या हातात तळपती सलवार
घेतली व वर उगारीत जोरजोरात ओरडत
त्याने आपल्या उरलेल्या अनुयायांना
ओरवून म्हटले—“एका अंता आपला
अंतिम समय आला आहे. तेव्हा
तुम्ही ताबडतोब कांतिमतीला ठार करा.
व्याघ्रचर्मधारी सरदाराचे बोलणे ऐकून
चित्रसेन चकित झाला. त्याने विचार केला

राजकुमारी कांतिमती नश्वरीय ह्या दुष्टांच्या हानी मागवू नये म्हणून स्वतःच्या जीवाचे बरेवाईट कळत बसेल. पालखी सभोवताली वहा एकजण तरी एकमेकांशी संवण्यात गुल्ले आहेत. त्यांना माळूनच पुढे जाता येईल.

चित्रसेन आवेवाने तलवार उगारीत समोर येणाऱ्या प्रत्येकाला सपासप माळून पालखीपाशी पोहोचण्याचा प्रयत्न करू लागला. तो जवळजात नाही तोच पालखीचे दार फटकन उघडले गेले. व दुसऱ्याक्षणी सदकथात राजकुमारी पालखीतून खाली उडीमारून बाहेर पडली. आणि शेजारीच मरून पडलेल्या सैनिकाची

तलवार तिने स्वतःकड ओकून हातात घेतली व समोर येणाऱ्यांबरोबर घेरावे लढू लागली. ते पहातच उघाळत लोहाने हुंकार भरीत म्हणाला—“अग, कांतिमती मी आलोच नू तर सरोवरी क्षत्रिक कव्या म्हणण्यासारखी लढतेस.” असे म्हणत समोर दिसणाऱ्या प्रत्येक व्याघ्रचर्मचारी भागसाळा आपल्या गवेचा प्रहार करून खाली पाडोत तो तिच्या नजिक जाऊ लागला. तेव्हापासून चित्रसेन मुळा पालखी जवळ येऊन पोहोचला. रवताने धवधवलेली तलवार हातात घेतलेली राजकुमारी गुप्तीस पडली.

“हे आमचे महाराज चित्रसेन व मी उघाळत आहे. ■ तारे जंगल माझे आहे.” उघाळाने कांतिमतीला सांगितले.

कांतिमतीने क्रोधाने उघाळकडे पाहिले आणि चित्रसेनाकडे दुर्लक्ष करून व्याघ्राकडे ■ पहातान ती पालखीत जाऊन बसली.

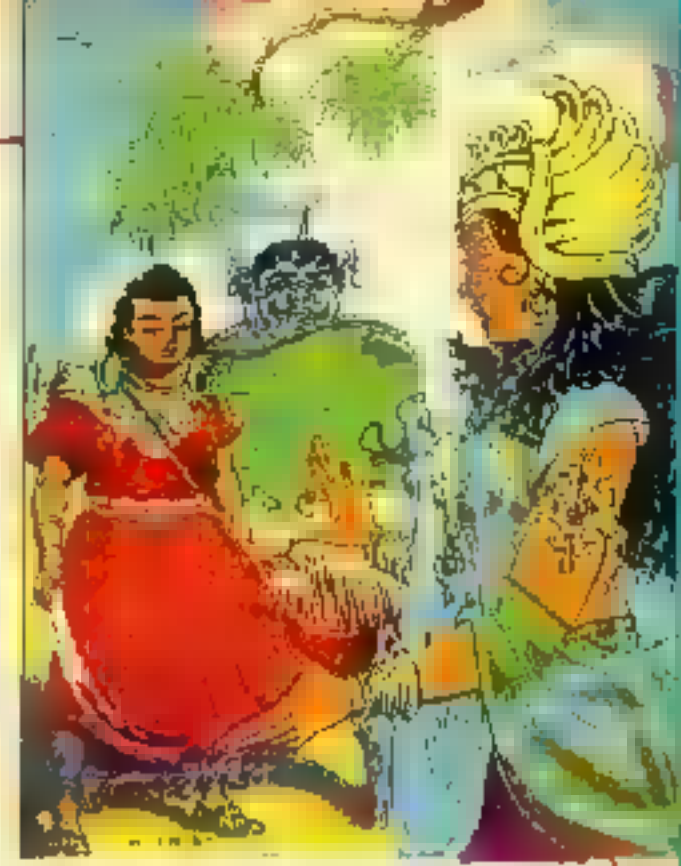
राजकुमारीचे ते वागणे चित्रसेनाला निचिन्न वाटले. त्याला तिचा संताप आला, त्याने तर स्वतःच्या प्राणांची पर्वा न करता तिचे रक्षण केले तरी सुद्धा कृतज्ञता प्रकट ■ करता उलट आपल्याकडे तिरस्काराने पहात ती पालखीत जाऊन बसली म्हणजे उघड उघड आपला अपमान केल्या सारखे चित्रसेनला वाटले.

“उघाळा, माता मापले कर्तव्य संपले. माता आपण धवलगिरीला जाण्यासाठी निघाले पाहिजे.” चित्रसेन थोडा चिडीने म्हणाला.

चित्रसेनाचा तसा आवाज ऐकून उघाळ आश्चर्यात पडला. कारण पूर्वयोजने नुसार कपिलपुरच्या किल्ल्यावर हल्ला प्रथम करावयाचा होता. त्या काळगिरीवर अमरपाल थोड्या सैन्यानिशी पुढेही गेला होता. कपिलपुरचा किल्ला हस्तगत करून राजब्रोही नागवर्माला ठार करावयाचे तेन्हां माताचे ■ बोलणे ऐकून...

“अरे चित्रसेन, आपण पूर्वी ठरविल्या प्रमाणे प्रथम कपिलपुरचा किल्ला ताब्यात ■ होता ना? तेवढ्यात आपल्या सुचेवाने आपण राजकुमारी कांतिमतीचे रक्षण केले.” उघाळ तत्पण करीत म्हणाला.

“काय म्हणालास? ■ राजकुमारीचे रक्षण केले? ती तर असे सांग करते आहे की, जणूकाही तिनेच आपल्या सर्वांचे रक्षण केले. त्या अमरपालने त्यापूर्वी आपल्याला सांगितले होते. की महाराजा बीरसिंहला अग्नी द्वीपच्या रहिवाश्यांनी एकजुटी करणाऱ्या निश्चयाने कैद करून नागवर्माने अग्नी द्वीपाला पाठवून दिले आहे. जसा परिस्थितीत आपण युद्ध करून कपिलपुर हस्तगत केले

■ शेवटी ■ किल्ल्यावर कोणाचा राज्यभिषेक करावयाचा?” चित्रसेन संतापाच्या आवेशात ओरडला.

चित्रसेनाचे बोलणे ऐकून कांतिमती पळपडत बाहेर आली. आणि चित्रसेनाकडे शकेने पहात म्हणाली—“सांगा. माझ्या बडिलांना त्या राजब्रोही नागवर्माने अग्नी द्वीपला पाठवून दिले. ही बातमी सांगणारा तो अमरपाल कोण आहे?

तो तर कपिलपुरचा निवासी आहे. परंतु तो नागवर्माच्या सैन्याच्या हाती कैदी बनला त्यानंतर त्याने काही गुप्त गोष्टी सांगून आम्हांला मदत केली.” चित्रसेन म्हणाला.

“बहो, लप्पा करा. मी आपल्याला मदती करता हात धोवून विनंती करते.” कांतिमती बोली कळवळून म्हणाली.

“पण घोड्यावेळा पूर्वीचे आपले विविध वागणे काही चांगले सम्य नव्हते. पुढे तर मी एक रात्रा असून सुद्धा असा गर्व नव्हता माझ्या बियेची तुला काहीच कल्पना नसावी. पण आता नू ज्या ठिकाणी ह्या जंगलात आहेस हा सारा प्रदेस माझा आहे आणि इथून समोर दिसणारा तो भव्य महाल तो सुद्धा माझा स्वतःचा आहे. त्याला लागूनचा सारा प्रदेस माझी राजधानी आहे.” चित्रसेन म्हणाला.

राजकुमारी कांतिमतीच्या बेहण्यावर ते ऐकून थोडे हास्य उमटले ती म्हणाली—
“आता घोड्यावेळा पूर्वी तर उपास म्हणाला की सारे जंगल माझे आहे.”

चित्रसेनने उपासकडे डोळे मारून रागाने पाहिले तेव्हा उपास पावरला. त्याच्या तोंडून वादही बाहेर पडतासे त्याने घोड्यावेळाने रडका नेहुरा करीत उपास म्हणाला. अरी का हे सारे जंगल माझे असले तरी ह्या जंगलाचा महाराज चित्रसेन ह्याचा मी अनुयायी आहे.

“आता ठिक, संशय दूर झाला. कपिलपुरच्या राजा विरसिंहची एकुलती एक मुलगी कांतिमती आपल्यापाशी मदती करीता विनवणी करत आहे. राजाही

असलेल्या नागवर्माच्या तावडीत सांपडलेल्या माझ्या वडीलांना वाचवून आपण त्याचे रक्षण करावे आणि त्या दोही नागवर्माळा चांगला चावा. अशी मी आपल्याला विनंती करते.” कांतिमती व्याकुळ स्वरात म्हणाली.

कांतिमतीची विनवणी ऐकताच चित्रसेनला मनानून आपार आनंद झाला त्याने उपासकडे वळून पहात म्हटले—
“उपासा, तुम्ही चमक उतरली ना! आता या पुढे तोंडातून कादू नकोस. हे सारे जंगल माझे आहे. त्यातून तू ह्या पूर्वी जे म्हणालास की मी महाराजांचा अनुयायी आहे एक लक्षात ठेव तू माझा अनुयायी नाहीस. एक राक्षस नोकर आहेस.

“हो, हो, मी शंभर टक्के मीकर आहे.” असे म्हणून उपासाने कांतिमतीकडे आदराने वांकून नमस्कार केला.

कांतिमतीला अत्यंत आनंद झाला. ते पाहून चित्रसेनाने दुष्पट उल्लाहाने आपल्या साचीदारांकडे वळून पहात म्हटले—मला वाटते की त्या व्याघ्रचर्मधान्यापैकी एक सुद्धा जिवनिशो सुटून गेला नसेल तर ती गोष्ट ठिक आहे आता आपण सरळ कपिल-पुरला जाण्याकरीता निघण्याची तयारी करावी. तुमच्या पैकी चौघांनी पालखी

उचला.” नंतर कांतिमतीला उद्देशून म्हणाला—“आपण पालखीत बसून बसावे.”

तेव्हा तिने नकारार्थी म्हटले—“महाराज, ह्याक्षणी मी कैदी बंदिचासात नाही. त्यामुळे मला आपण परवानगी शादी की मी मोकळेपणाने घोड्यावर स्वार होऊन आपल्या बरोबर निघावे.

“हो महाराज, हेच ठिक होईल. आपण प्रथमच पाहिले आहे की, घोड्यावेळा पूर्वी राजकुमारीने त्या व्याघ्रचर्मधान्याशी कसा सामना केला.” उपास म्हणाला.

परंतु आता तलवार हातात घेऊन त्यांना युद्ध करण्याची जरूर नाही. परंतु हवे असल्यास घोड्यावर बसून आमच्या

“तो अमरपाल कोदारडा आहे. बहवा त्याला त्यागोष्टीची अजिबात माहिती नसावी. माझे दडील किल्ल्यात कोठेतरी गुप्त ठिकाणी कोंब करून ठेवले असावेत.” कांतिमती म्हणाली.

“हां, हा, असे माझे काय?” चित्रसेन उद्गार काढत म्हणाला.

“चित्रसेना, भय प्रथम त्या महाराजाचे रक्षण करू यां!” उपास व्याकुळतेने म्हणाला.

“आपण न सांगता कशाला कुणाचे का करावचे. आपल्यापाशी काय कुणी मदत मागितली आहे का?” चित्रसेन त्याला दटावत म्हणाला.

सोबत पेण्यात तरकत नाही. परंतु कविम-
पुर किस्व्याच्या हस्तगत करणे व महाराज
कीर्तिसिंहना कैदेमून मुक्त करणे हे आमचे
काम आहे. त्या प्रयत्नात सक्तीची जो सामना
करणे भाग पडेल तेव्हा आम्ही व आमचे
सैन्य लढेल." चित्रसेन म्हणाला.

बुलच्या धावाला चित्रसेनाचे साथीदार
व उद्यानाचे राक्षस त्याचे दोन गट पडले.
मोठ्यावर स्वार होवून चित्रसेन व
त्याच्यापाठोपाठ कांतिमती कविलपुर
किस्व्याच्या रोजानेपुढे निघाले. एका
तासाभराच्या प्रवासाने ते लोक एका
डांगरापाशी येऊन पोहोचले दुरूनच त्यांनी
पाहिले. की, किस्व्याच्या लढावर काही

सैनिक पहारा देत आहेत. आणि
किस्व्याच्या मोबलाची आकांक्षा होत
सबंकर पक्षी चिरट्या घालीत आहेत.

त्या दोन सबंकर पक्षी पाहून
चित्रसेन व उद्यान दोघांनाही आश्चर्यच
वाटले. उद्यान मोठ्या काट्याने चित्रसेन
पाशी जात म्हणाला—"महाराज येथे मुढा
त्या सबंकर पक्ष्याला तोंड दाखे लावणार।"

चित्रसेनच्या मुढा लयीच संचका
होकाच नाचली. त्याने किस्व्याच्या दिशेने
एकवार नजर टाकली. त्या किस्व्याची दारे
होती. दाराच्या लगेच मृत सैनिकांचा
नागमूतही लागत नव्हता. बहुधा अमरपाल
मुढा असाच विचारात कुठेतरी बसला
असावा की किस्व्यात सिरकाच
मिळवायला कोणती संधी मिळेल.

चित्रसेन दिशारमन होता तितक्यात
कोण्या काळून त्याला गडबड एक आली.
काही क्षणातच अमरपाल येऊन पोहोचला.
व म्हणाला—"महाराज, आपण पहारा
आहात ना? नागवर्मने मोठ्या काट्याची
पूर्वेक बसविलीचिर हत्ता कडून आपल्यापुर्वी
ह्या किस्व्याच्या रक्षणाकरीता येण्याची
कशी चांगली मजबूत व्यवस्था केली आहे
दोन सबंकर पक्षी किस्व्यावर चामलान
पहारा देत आहेत ते पाहून तर जे वाटले.
की ते दोघे लोडले तर किस्व्यात बहुधा

पक्षी नसावेत. आणि किल्ल्याच्या तटावर पहारा देणारे सुद्धा जास्त संख्येने सैनिक नसावे. तरी सुद्धा आपण येण्याची वाट पहात बसलो होतो.

तू तर खरोखरी शहाण्या सारखेच काम केलेस त्यातून तू जर चुकून हल्ला केला असतास तर आता सर्व सैन्यासह तुला सर्वनाश आला असता. हे तर बरेच झाले. तू आमची वाट पहात बसलास." विजसेनाने अमरपालच्या म्हणण्याला बुजोरा दिला नंतर उग्रक्षकडे वळून पहात म्हटले— "उग्रक्षा, आता आपल्यापाशी एकच उपाय काय तो उरला आहे. किल्ल्याची दारे फोडून आत प्रवेश करण्याच्या मक्तीसाठी तुझे अनुयायी समर्थ पाहिजे."

उग्रक्षाने एकवार विजसेनकडे पाहिले नंतर आकाशात फिरणारे ते भयंकर पक्षी पाहून एका हाताने त्याला जखम म्हटले— "माझ्या काही सैनिकांना वारें तोडण्याच्या काही व काही लोकांना तटाच्या भिती फोडण्याच्या कामाला पाठवतो परंतु.....ते

मर्यादक पक्षी.....उग्रक्षाने ते म्हणायचे किंचित भीतीची छटा पसरली.

उग्रक्षा, तू आजिबात चिंता करूनको. त्या पक्षांनी तुमच्यावर हल्ला करण्याची आम्ही संची त्यांना येऊन देत नाही. त्यांना आम्ही मध्येच जडवायचा प्रयत्न करतो. त्याची जबाबदारी माझी" अमरपालने धीर देत म्हटले. "ते कसे काय संभव होईल?" विजसेनने विचारले.

सकाळी जेव्हा मी ह्या पक्षांच्या सोपड्यांना आगी लावल्या तेव्हा मी पाहिले होते की ते कसे घराकून गेले होते. ह्या आता भाग पहाता पक्षी भीती वाटते, त्यामुळे आता आपण प्रत्येक सैनिकाच्या हातात एक पेटती मकाळ छाय्याची म्हणजे ती पहाताच त्याच्यावर स्वार झालेल्या व्याघ्रचर्म्याच्या भीतीने पाळण्याची रजाणार नाही आणि आपल्यावर ते हल्ला सुद्धा करून येणार नाहीत." अमरपालने मुक्ती लढवीत म्हटले. (क्रमशः)

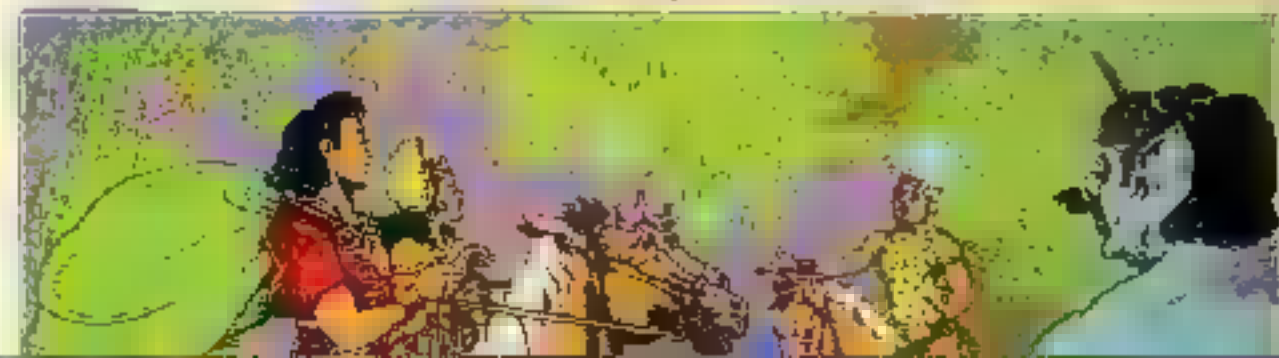

दोषकोणाचा?

विक्रमादित्याने आपला तट सोडला नाही.

तो सावानचळ गेला. प्रेत कांध्यावर कावून घेतले आणि तेथेच प्रमाणे बोन होऊन मरणाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेल्या वेताळ त्याला म्हणाला— "राजा, तू जे जेष्ट सहन करीत आहेस ते वाखाणण्याजोगे आहेत. परंतु तुला माहीत आहे का? कोणत्याही कामासाठी जे गुण आवश्यक असतात त्या गुणांची माहीती असली पाहिजे नाहीतर स्वतःच्या शक्तच्या पलिकडे सरलेली एखादी गोष्ट करण्यासाठी तयार त्या करीत तुला एक प्रसन्न ज्ञानेव नावाच्या पितापुत्राची गोष्ट सांगतो. ती देऊन एक भव सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

बऱ्याच वर्षांपूर्वी धरणिगिरी नावाच्या गावात एक नावाचा श्रीमंत पंतकरी रहात होता. त्याला दोन मुलगे होते

एकाचे भाव जितेंद्र व दुसऱ्याने जितेंद्र. जितेंद्र भाव्याच भाव व विनमरील. त्या उत्कट स्वभाव ज्ञानदत्ता होतो.

प्रगल्भते आपले सारे जीव तुमच्याला गशीताना दारुणता दिले होते. पण तो वररोज नेण प्रत्यक्ष जाऊन कामाची पहाणी करे. कारण ज्ञानकास जरी दुसऱ्यास दिले तरी देखरेख केली नाही तर भू-मानेचा अपमान होईल असे त्याचे मन म्हणे.

जितेंद्र मुद्धा आपल्या वडीलांपरोबर रोज शेतात जाई. व जेतकन्यांसोबत मोठमोठ्या गण्या करी. को कोणते बी पेरल्याने नास्त पिक निघेल किवा धान्य कोणत्या वेळी पेरवें वगैरे वगैरे

त्या कारणांमुळे त्यांनी जेतकन्यावर आपला नास्त प्रभाव पाडला.

ज्ञानेंद्रला मनपागून जेतकामाची आवड नव्हती. त्याच्या वडीलांनी जर शेतात मोठीबद्दल काही काम सांगितले तर एकदा सांगून पुरत नसे तर व्हारा सांगितल्यावर तो ते काम अनिच्छेने करे.

त्याला एकच काम आवडें, गावातील चार पांच उद्यानटप्पू मुलांच्या बरोबर आपल्या वेळ बालवून घालून गोष्टीची चर्चा करून घेणे. त्या एकाच कारणांमुळे ज्ञानेंद्र वडिलांच्याच मनातून नाही तर इतर गावातील लोकांच्या मनातून सात उत्तरला. वडीलांनी घरेनस आपल्या मुलांना मोठ्या भावाचा आदर्श गुमोर ठेऊन पदवण्याचा प्रयत्न केला. सरलेखेवटी त्याला रागागून रामदवून मुद्धा पाहिले तरी त्याचा काही उपयोग झाला नाही.

परंतु ज्ञानेंद्रला मुद्धा मनानून हि गोष्ट दावत होती की, आपण वेळ अगदी व्यर्थ घालवत आहोत. गज करणार काय? त्याचे मन शेतीमधे अजिबात रमत नसे.

जसेच काही दिवस उलटले. एक दिवसी ज्ञानेंद्र अचानक आपल्या वडिलांपाशी आला व त्यांना म्हणाला—“बाबा, तुम्ही मला कित्येकदा अयोग्य म्हणून रामावला आहात त्यामुळे मी विचार केला व आता

एक निर्णय घ्यायचा. की, एखादा चांगला व्यापार करावा. त्याकरीता राजधानी योग्य आहे. हि गोष्ट ऐकून वडिलांना एकदम आश्चर्याचा धक्काच बसला ते म्हणाले—“अरे बाळा, तू व्यापार करणार म्हणतोस पण त्यासाठी भांडवल कोठून आणणार?”

सध्या व्यापारासाठी तुम्ही मला बोटे वैसे या आणि जर कां देणार नसलात तर ह्या इस्टेटी मधला मात्ता वाढा मला काढून या.” ज्ञानेंद्र आपल्या वडिलांना म्हणाला.

त्यावर वडिल निरास होत म्हणाले—“अरे अनेक पिढ्या आपल्या ह्या जेत-जमिनीवर वाढत्या भाणि आता तर तू म्हणतोस हे गांव सोडून शहरात जाऊन धंदा करतो हा तुमा विचार तुझे वसा

उज्वल करणारे वाटत नाही. तू एकदा का शहरात पाऊल टाकसेस की तेथील जगमगती दुनिया पाहून त्या गोष्टींना बळी पडशील. माझ्या कुडीत जोपर्यंत शाण आहे तोपर्यंत मी तुझे हे चाले चाले-दून देणार नाही.”

ज्ञानेंद्रने प्रथमच आपल्या वडिलांना इतके संतापाने बोलताना पाहिले तरी तो थोडा मुद्धा पावरला नाही व दुडनिश्चयाने वडिलांना म्हणाला—“बाबा, मी शहरातील जगमगीकडे पाहून आपल्याकडे पैसे मागत नाही. परंतु व्यापार धंदा करावयाचा हा निश्चय कायम आहे. आपण पैसे देणार असलात तर घा. नाहीतर, मात्ता ह्या इस्टेटीतला हिस्सा घा.”

बडिलव मुलामधे अशा तऱ्हेचा वाद-
विवाद वराच काळ चालला. शेवटी तर
हि समस्या गावातील दोन तीन प्रतिष्ठीत
माणसे व जितेंद्र समोर मांडण्यात आली.
तरी त्याचे भांडण मिटले नाही. तेव्हा
एका प्रतिष्ठीत माणसांनी एक उपाय मागत
म्हटले- "प्रसन्न, तू थोडे पैसे ज्ञानेंद्रला दे.
त्या पेशाने तो व्यापार तरी सुरू करेल
परंतु त्यासाठी एक अठ त्याला घ्या. की
काही झाले तरी एका वर्षाच्या आत
तू घद्यात काही तरी कायदा मिळवून
दाखवला पाहिजेस. हि अट मान्य असेल
तरच तू पैसा दे. व व्यापार करण्याची
अनुमती दे."

ज्ञानेंद्रने त्या लोकानी सांगितलेकी अट
मान्य केली. तेव्हा प्रसन्नने अनिच्छेनेच
त्याला व्यापारासाठी थोडाफार पैसा दिला.

ज्ञानेंद्रने शहरात जाण्यापूर्वी आई-
वडीलांना नमस्कार केला आणि त्याचा
आर्क्षार्क्ष घेतला. आईने डोळ्यात पाणी
आणून त्याचा निरोप घेतला परंतु बडिलांनी
कठोर शब्दात त्याला म्हटले- "तू आता
जाऊ शकतोस. आमचे आर्क्षार्क्ष नेहमी
तुझ्या पाठीशी रहातील. परंतु ह्यापुढे
माझ्याकडून तुम्हा काही मिळेल ह्याची
अपेक्षा ठेऊ नकोस."

ह्यानंतर ज्ञानेंद्र राजधानीला येऊन
पोहोचला. एका महिन्याच्या
त्याने बापाने दिलेला सारा पैसा स्वतः
फक्त टाकला. तेव्हाच वार्ड
असले मुद्दा लागली तो दारू पिऊ लागला
व त्यातच तो खूप आतारी पडला.

ज्ञानेंद्रची आई त्याची ती दयनीय
स्थिती पाहून रडू लागली. परंतु त्याच्या
बडिलांचा राग अनावर आला. चिडून
जात त्याला म्हणाले- "तू तर
भुमातेला विसरून तिच्यावर अविश्वास
दाखविल. आता तरी तुझ्या डोक्यात
काही अक्कल आली का नाही? ह्यानंतर
रागाच्या मर्यातच त्यांनी वडिलांना बोलावून
आहेले व त्यांच्यावर शोध घेण्याची केले.

थोड्या दिवसातच त्याची तऱ्हेत चांगली
सुधारली. तेव्हा प्रसन्नने पुन्हा त्याला
बजावत म्हटले- "तुला जो काय अनुभव
आला तो डोळ्यासमोर ठेवलास तरी
पुरे. उद्यापासून तू जितेंद्रबरोबर
शेतात कामास जा. तोच तुला शेतीबिषयी
सर्व शिकवले. ज्ञानेंद्र नाइलाबास्तव
शतकाम करू लागला.

वेताळ येथवर गोष्ट सांगून म्हणाला-
"राजा, आता तूच सांग त्या बाप लकात
जो वादविवाद झाला. त्यात कोणी सहज-
सुलभपणे मार्ग अवलंबला. त्यामध्ये जो
घातली गेली त्यात पैसा
पैसा फर्क होण्यापेक्षाही काही पर्याप्त
झाले नाही. पण दोष कोणाचा? या
प्रश्नाची उत्तरे माहीत असून तू दिली
नाहीस तर तुला परिणाम माहीतच आहे
तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच
पायावर लोळू लागतील."

विकभादित्य म्हणाला- "सारा दोष
माझा आहे म्हण! कारण ज्ञानेंद्र स्वमात्राने

तर काही वाईट नव्हता तेव्हा त्याच्या
मनांत व्यापार करण्याची इतकी उत्कट
इच्छा असतांना बडिलांनी त्याच्याबरोबर
वाद न घालता पैसा देण्याचे कर्तव्य प्रथम
करावयास हवे होते. तो जरी शेतकरी असला
तरी मुलांनी सुद्धा शेतकरीच व्हावे हि
अभिलाषा बडिलांनी बाळगणे योग्य नाही.
परंतु जेव्हा त्याच्या लक्षात आले की
ज्ञानेंद्रची ओड व्यापार करण्यापाठीमाग
आहे. तेव्हा बडिलांनी त्याला एखाद्या
व्यापाऱ्यापाशी धाडून त्याचे शिक्षण देण्याचे
कर्तव्य करावयास पाहिजे होते. तसे न
केल्याने उलट चांगला मुलगा वाईट व्यस-
ताच्या आहारी गेला व शेवटी अनिच्छेनेच
तो शेतोवाडी करू लागला. ह्यापाठीमागे
मला तरी सर्व दोषाचे कारण प्रसन्नने
केलेल्या कार्यंचे वाटते.

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन भंग होताच
वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि
झाडाला लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

दूधाची चव

धवळपुरीचा: राजा मुकुण्वर्मा त्याला एकदा अशी बातमी समजली की आपल्या राज्या नजिकच्या जंगलात एक सूर्यदेव नावाचे ऋषी येऊन तपश्चर्या करीत आहेत. ते ऋषी महान तपशाली ■ प्रभावी महाज्ञानी आहेत. तेव्हा राजाच्या मनात विचार आला की, महामुनींचे फक्त दर्शनच नाही तर एक दिवस पूर्ण त्या महान ऋषिच्या सानिध्यात घालवावा. त्याकरीता त्याने ऋषीची अनुमती प्राप्त करण्यासाठी मंत्राला त्यांच्याकडे पाठविले.

मंत्री सूर्यदेवऋषीच्या आश्रमात आले व त्याचा निरोप ऐकून म्हणाले—“मी तर असे ऐकले आहे की, आपल्या देशचा राजा उत्तम राज्यकारभार करणाराच नाहीतर अत्यंत न्यायशील सुद्धा आहे. अशा व्यक्तिच्या मनात माझ्या आश्रमात एक दिवस घालवावा अशी इच्छा उत्पन्न झाली

म्हणजे ह्याचा अर्थ तो धार्मिक जिज्ञासा वगळता असोवा. तरी जर नसते तर स्वतःचा मुखवायक महाल सोडून ह्या पणकुटीमध्ये रहाण्याची इच्छा त्यांना झाली नसती. त्यांना जाऊन पाह्या असा निरोप द्या. की आगण येथे यावे.

मुनींचे बोलणे ऐकून मंत्री अत्यंत मानवीत झाले. त्याचवेळी आश्रमातील एका शिष्याने एका लोटधात दूध आणले व मंत्री महाज्ञाना पिण्यास दिले. ते दूध पिताच त्या दूधाचा स्वाद मंत्राला असाधारण आहे असा वाटला. मंत्र्याने त्या शिष्याला म्हटले—“मी अज्ञाप पावेतो इतके स्वादिष्ट दूध कधी प्यायले नव्हते हे दूध देणारी गाय उत्तम पैकी जातीची असावी हो नां?”

“माझ्या गुरूंचे जास्त प्रेम असल्याचा गाईचे हे दूध आहे!” त्या शिष्याने उत्तर देत म्हटले.

मंत्र्याने थोडावेळ तेथे थांबला ■ नंतर ते राजधानीला परत निघून आले. दुसऱ्या दिवशी राजा मुकुण्वर्मा आपल्या मंत्र्यांसह सूर्यदेव ऋषिच्या आश्रमात आले ■ येताच ऋषींनी त्यांचे उत्तम तऱ्हेने स्वागत केले व त्यांना आशिर्वाद देऊन एका दर्भासनावर बसण्यास संकेत केला. ह्यानंतर त्यांनी आपल्या शिष्यांपैकी एकाला बोलावले ■ राजाना दूध देण्यास सांगितले.

शिष्य आश्रमात गेल्या कायला तेव्हा मंत्र्याने हळूच त्या शिष्याला सांगितले—“अरे हे बच, राजाला तू तेच दूध घेऊन ये जे मला द्या दिले होतेस. म्हणजे तुझे गुरू विषयावर प्रेम करतात तिचेच दूध घेऊन ये. समजले!”

“हो, हो, मी त्याच गाईचे दूध आणतो. आमचे गुरूदेव अतिथींना पिण्यास देण्यासाठी त्याच गाईचे दूध आणण्यासाठी सांगतात.” शिष्य म्हणाला.

ह्यानंतर शिष्याने दोन छोटे चकन दूध आणले. त्यातला एक राजाच्या हातात दिला व दुसरा मंत्र्याच्या हातात देत म्हटले—“महानुभाव, हे दूध त्याच गाईचे आहे ■ गाईचे दूध तुम्ही आणण्यास सांगितले.”

मंत्र्याने दूधाचा एक थोडा प्याला व तोंड वेडेवाकडे केले मंतर त्याने शिष्याला हाताला चकन थोडे दूर नेले ■ विचारले—“अरे तू नक्की सरे सांगतो आहेस नां! की हे दूध काळ मला दिलेल्या गाईचेच दूध आहे. कां चकन तुझ्या हातून गडबड झाली.

“ह्यात काहीही चूक झाली नाही.”
शिष्य म्हणाला.

राजाने त्या गोष्टीकडे लक्ष मुद्रा दिले नाही. थोडे थोडे दूध पित एकाच चिस्ताने ऋषीच्या बाणीचे करीत राहला.

थोड्यावेळाने ऋषींनी आपले वस्त्र संपवले व ते उठून व्रमे राहिले. काही काळासाठी ते आत निघून गेले. त्यावेळी राजाला संभ्याने विचारले—“प्रभू, दूधाचा स्वाद कसा होता?”

“अरे वा! काय सांगू? एकदम मधमत् सुंदर चविष्ट.” राजा म्हणाला.

ते उत्तर ऐकताच मंत्री म्हणाला—“महाराज, काल मला दूध इतके स्वादिष्ट अवर्णनिय लागले सांगू त्या करीता मी ऋषीपाशी ही गाय बिकत घेण्याविषयी मुद्रा विचारले. ऋषींनी त्या गार्दीची किंमत एक हजार सुवर्णमुद्रा सांगितली. तेव्हा मी ते पैसे घेण्याचा निश्चय केला. परंतु भाववर्षाची गोष्ट आहे. आज मी दूध प्यालो ते एकदम साधारण वाटले.

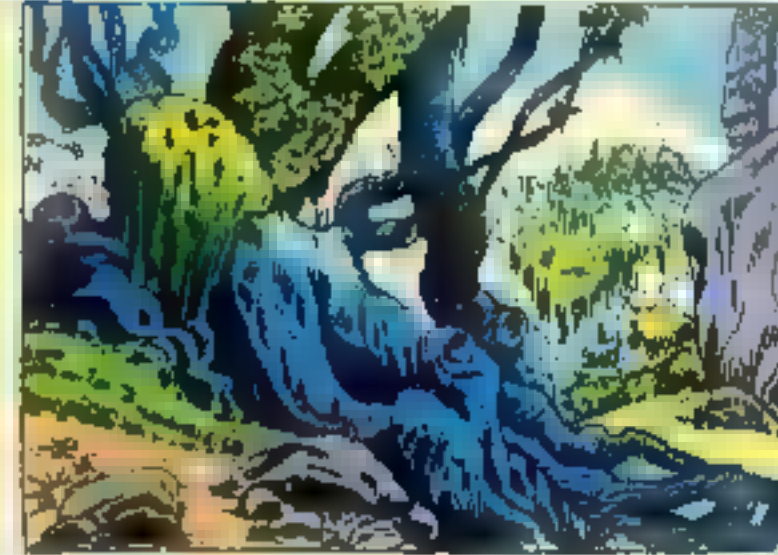
ते ऐकून राजा क्षणभर मीन राहीला. नंतर सात चिस्ताने म्हणाला—“मंत्रोवर, काल दूधाचा स्वाद अशाकरीचा चांगला होता की तुमचे मन ऋषिच्या व्रत कृतज्ञतेने भारावलेले होते. परंतु दुसऱ्याक्षणी तुमचे मन संवळ झाले. ती भावना नाहीशी होऊन येथी तुमच्या मनात दूधाचा स्वाद आऊन त्या ठिकाणी स्वार्थ भावनेचा किंवा बळबळ लागला व तुम्ही त्या ऋषींच्या गार्दीची किंमत सुवर्णमुद्रांमध्ये केली. त्या गार्दीची तुलना पैसाच्या मावात केली. तसे झाल्यामुळे दूधाचा कालचा स्वाद तुम्हांला आणि कोठून चांगला येणार.

संभ्याने शरमेने मान झाली घातली. तेव्हा राजा संभ्याला गंभीरतेने म्हणाला—“मंत्रोवर, मी ऋषींच्या करणी व स्वाभ्या सानिध्यात एक दिवस सातोपुर्वक राहाण्याच्या इच्छेने झाली आहे. आपण परत निघून जावे.”

मंत्री आश्चर्यावाहेर निघून गेला.

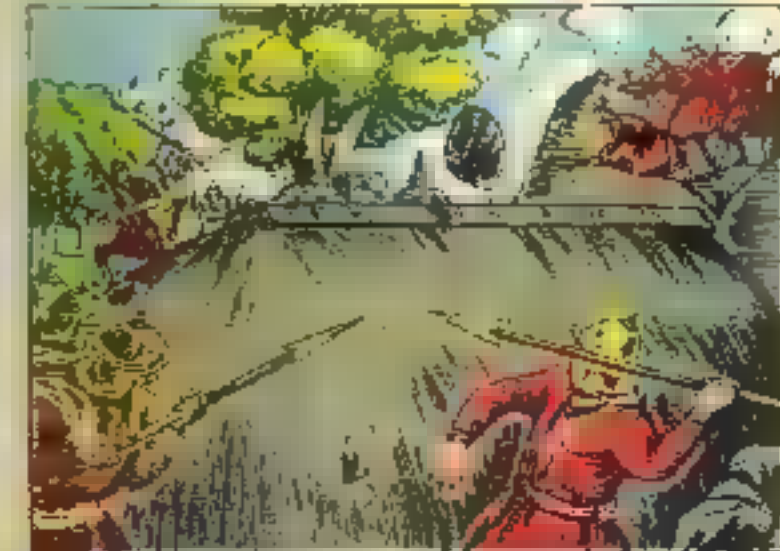
अज्ञाताचा मुद्रा त्यावर विस्मय वाहे की दश पक्षाच्या उपरान्त तंकर वती-देवीच्या भौतिक गरिजला उचलून सर्व पृथ्वीवर संचार करू लागले. तेव्हा सतीदेवीच्या जरीराचा एक भंज त्या पर्वतावर पडला आणि त्याठिकाणी कामाक्षी मंदिराची स्थापना झाली. त्या काळी देऊळ एका वनदाट भरव्यात होते. त्यामुळे साधारण भक्त लोकांना तेथे जाता येणे अशक्य व संकटाना तोड घ्यावे लागे.

आपली वेबळ

कामाक्षी मंदिर

आसाम मधील गौहती महाराज बळव्या नील पर्वतावर श्रीभायमान कामाक्षी देवी भक्तजनाना मंत्र-तंत्राच्या जाति देते. विस्वास पूर्वकाळपासून प्रचलित आहे. “जयबन्ध कामाक्षीच्या आज्ञेने सांगतो आता असे करा.” असे मांत्रिक अद्यापूर्वक सांगतात.

१९ व्या शतकात ह्या हॉंगगातील हे मंदिर काळापहाट सैनिकांनी उध्वस्त केले. सैनिकांनी त्या मंदिराला पाटी बाजूने घेरले. त्यामुळे शत्रिय राजाला त्या मंदिराचे रक्षण करणे अशक्य नाही. ह्यानंतर अनेक वर्षे ह्या मंदिरात एकच एक पुजारी राहिला तो म्हणत असे. देऊळ निवर्तन असले.

काही काळानंतर आतापर्यंत राधा बल्लदेव ह्याने बंगालच्या नवाबावर आक्रमण केले. परंतु तेथे मुळात पराभूत होऊन त्या नवाबाचा कंठी त्याने त्याला किल्ल्यातील तुरुंगात डांबून टाकले.

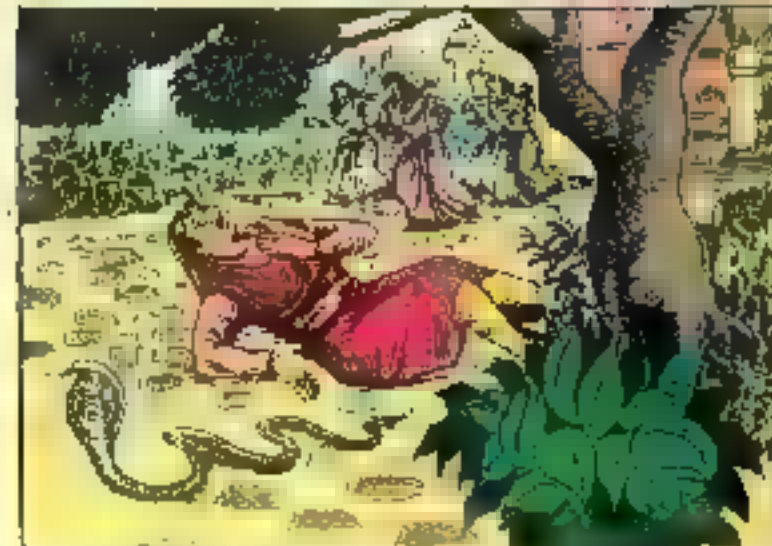
अनेक वेळाने नवाबाच्या आईवर कडून तिचे करण्याची पूर्णप्रयत्न केला. परंतु तिच्या प्रयत्नात काही सुधार पडला नाही. नवाबाचा स्वतः, पैसा आईच्या घाणांची बात पर्वी होती. त्यामुळे स्वतःच्या आईची निवृत्ती पाहून त्याला अत्यंत दुःख होते.

दिवस दोन दोन मोठे असतांना त्याला एक स्वप्न पडले. स्वप्नात देवीने त्याला बर्तन देत विचारले—“तुला तुझ्या राज्याच्या सीमेपाशी तुझ्या राज्याची भविष्याची उप्पल होऊन पडलेले आहे. परंतु त्याकडे दुर्लक्ष त्याची बाबकुजी न करता दुसऱ्या हल्ला करून केवळ पडला जाईल काय तुला ह्या गोष्टीची माज वाटत नाही की?”

दिवस दोन दोन मोठे असतांना त्याला एक स्वप्न पडले. स्वप्नात देवीने त्याला बर्तन देत विचारले—“तुला तुझ्या राज्याच्या सीमेपाशी तुझ्या राज्याची भविष्याची उप्पल होऊन पडलेले आहे. परंतु त्याकडे दुर्लक्ष त्याची बाबकुजी न करता दुसऱ्या हल्ला करून केवळ पडला जाईल काय तुला ह्या गोष्टीची माज वाटत नाही की?”

राधा खडबडून भाषा भाषा व त्याला स्वतःची चुक समजली देवीने त्याला स्वप्नात तुरुंगातून बाहेर पडण्याचा मार्ग सुद्धा सांगितला होता. दुसऱ्या दिवशी नवाबाची आई अनेक हिंमत होती. त्यावेळी साप चाबल्याने बेशुद्ध होऊन छात्री कोसळली.

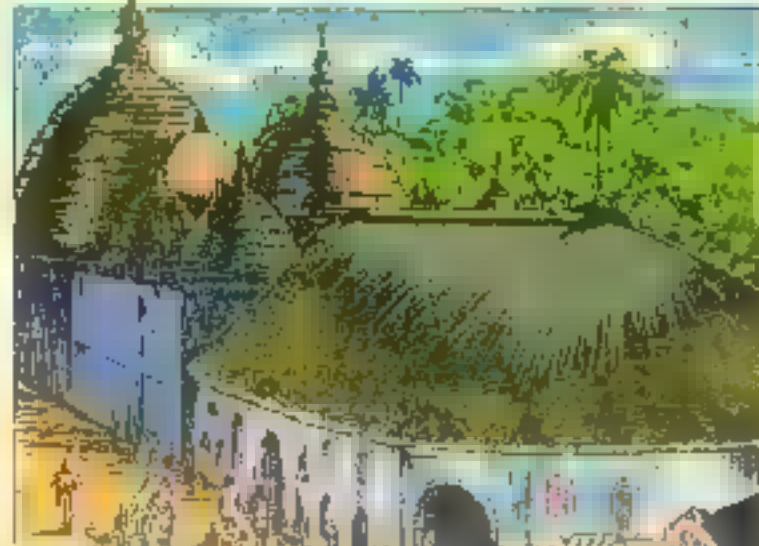
कंठेत बड बडनेल्या राधाने पहारेकऱ्याला सांगितले—“तू जर नवाबाला मागून मला कंठेतून मुक्त केलेस तर राजाच्या आईला मी वाचवू शकेन” असे म्हणतच पहारेकऱ्याने राधाला जाऊन तो निरोप कळवला राधाची शोष्ट नवाबाने केली त्याला दरबारातील राजबद्दलात येण्यासाठी विनविले.

कामाक्षी देवीने राजांना स्वप्नात एका
 मंत्राचा उपदेश दिला होता. राजाने
 नवाबाच्या भाईपाशी रात त्या मंत्राचा
 पाठ श्रुतना. तेव्हा त्याची आई अज्ञा
 तऱ्हेने स्वपत्र्यात बरी होऊन उठली
 की जसे काही आपेतून आता उठावी
 अत्यंत आनंदाने नवाबाने राजाला
 ■ मारसो आणि अनेक बंधीस
 भेटी देऊन त्याला मुक्त करून निरोप
 दिला.

राजा आपल्या राजधानीत परत आला.
 आणि उत्तमपैकी भाजून तयार,
 किल्ल्या विकांनी मंदीराची बांधणी
 करून त्याने अल्प ■ मंदिर
 बांधून केले. तो मंदिर पर्यंत त्या
 देवीचा भक्त म्हणून राहिला ■
 देवळाची पुजाअर्चा ह्मणवी कार्यक्रम
 आयोजित ■ पाठण्याची जबाबदारी
 तेवढ्यापर्यंत पाठ पाठली.

त्या दिवसापासून भक्तगण त्या देवळात
 येऊ लागले. ■ देवळातील
 नाभाच्यात दसदात कोरलेली
 ■ मूर्तिमा जणू जिवंत रूप
 असल्यासारखे भासते. तेथील
 कोरीवकार अनेक कलांनी परीपूर्ण
 असल्यामुळे त्या देवीला एक प्रकारची
 आयली होऊ येते.

निरर्थक कायदा

लुवगपूरचे महाराजा सातव्या वर्षावरून
 सम्बंधी ■ साधारणविचारांचे धडा-
 पुर्वक आचरण करत होते. मुग्ध करून
 त्यांचा मनात साधू व संन्याशाविषयी
 भक्ति ■ अपार भावभाव होता. राजाने
 राज्याने एक नविन कायदा काढला की,
 राज्यातील असन्ध्या साधू संन्याशांना
 कोणत्याही प्रकारचे कष्ट होवू नये
 व त्यांचा प्रामुख्याने आदर प्रत्मान करावा.
 त्यांचे वरीवर ■ स्वतःच्या राज्यात
 साधू-संन्याशांच्या सोईसाठी त्यांना मुदलक
 लागणे-पिणे व रहाण्याच्या फुकटच्या
 धर्मनाळा बांधून दिल्या

त्या गोष्टी नंतर एक दिवस राजाचा
 मंत्री गांधर्ववर्मा राजाबरोबर येत राजाला
 म्हणाला- "महाराज आपण जो कायदा
 लागू केला त्याकारणामुळे आपल्या
 राज्यातील मिळकत जप्त करून

साधू-संन्याशांकरीता जर्बे होत चालली
 आहे. त्यामुळे जनतेचे कल्याण न होता
 विनाकारण विघ्न येऊ लागले आहे. त्यात
 आपली एक महत्त्वाची गोष्ट आपल्या
 राज्यात अधिक प्रमाणात अपराध
 करणाऱ्यांची संख्या वाढत चालली आहे.

संन्याचे बोलणे ऐकताच राजाने
 अनिच्छनेच मान हलविली ■ म्हटले-
 "मी साधूंच्या कल्याणाच्या हेतूने हा कायदा
 बनवला तर तुम्ही त्याच गोष्टीचे उलट
 कारण मानता आहात. म्हणजे तुमचा हेतू
 आहे. भगवत्स्वरूपी साधू संन्याशांचा
 अपमान करवा.

मंत्री थोडावेळ गप्प राहिला नंतर
 म्हणाला- "प्रभू, सरे कारण सांगणे हे माझे
 मी कर्तव्य समजतो?"

राजाने त्याच्या म्हणण्याकडे स्विकृती
 मुक्त मान हलविली व म्हणाला- "राज-

काही दिवसानंतर राजा आंतगुप्तने मंत्र्याला एकांतात बोलावून विचारणा केली—“मंत्रीमहोदय, ह्यावेळी राज्याच्या सजिन्याची काय हालत आहे? सारी प्रजा माझ्या आज्ञेने पालन करत आहे ना?

मंत्र्याने विनयतेने राजाला म्हटले—महाराज, तुम्हांला कसेकाय निवेदन करू. राज्याच्या सजिन्याची स्थिती जास्तच बिघडत चालली आहे.

ते उत्तर ऐकताच मंत्र्याने आपल्या वाटले म्हणजे—“प्रजा आज्ञेचे पालन करीत नाही तेव्हा आता त्यांचे कारण सोधायचास हवे की प्रजेचा ह्यागडीमागे काय हेतू आहे. आता गुप्तवेश धारण करून बाहेर पडायचास हवे.

ह्यानंतर राजा व मंत्री दोघे वेष बदलून देशाटन करण्यास निघाले—“एका गावात पोहोचल्यावर त्यांनी पाहिले की काही लोक शेकोटी पेटवून त्यांच्या भोवताली गप्पागीप्ती करीत बसलेले आहेत.

राजा व मंत्री दोघे त्यांच्यानजिक येऊन पोहोचले व म्हणू लागले—“आम्ही असे ऐकले आहे की, जो माणसं कामधंदा सोडून आळसटा सारखा स्वतःच्या वेळेचा अपव्यय करतात त्यांचा ह्या देशाचा राजा मोठ्यात मोठी कडील शिक्षा देतो.

त्यांचे बोलणे ऐकून ते शेकोटीच्या चौफेर बसलेले लोक पोट घरून सदासदा हेसू मागले. आणि म्हणाले—“अहो, आम्हांला वाटते की तुम्ही ह्या देशातील नसावेत परदेशातील बसावेत.” असे म्हणून त्यांनी त्या दोघांना भितीवर मटकवलेले दण्ड कमण्डलू व भगवी वस्त्रे दाखविली व ते दाखवत म्हटले—“जर कां कोणो आम्हांला असे म्हणू लागले की आम्ही राजाच्या आज्ञेचे उल्लंघन करीत आहोत तर काही क्षणातच आम्ही साधू मण्याणांचा वेष धारण करतो. परंतु एक गोष्ट सरी आहे. ह्या देशातील आळशी लोकांना मात्र शिक्षा मिळते आहे. परंतु साधू-संन्यासांच्या बाबतीत हा कायदा

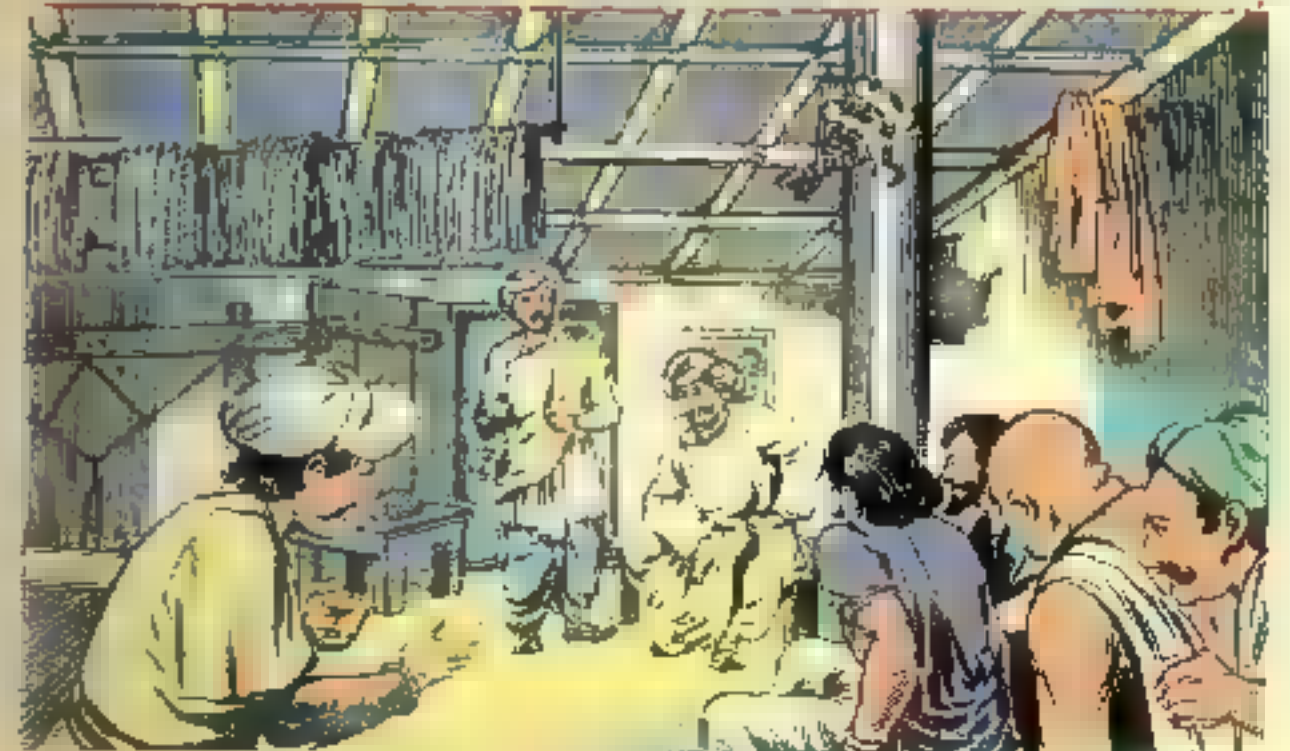
लागू होत नाही. मग त्यांनी कोणताही अपराध कां केला असेना साधू संन्याशांच्या वेषात आम्हांला पाहून लोक उलट आमचा इतका सन्मान व आदर करतात बसू...

“हो, हो, असे आहे कां? ह्यानंतर राजा व मंत्र्याने आजुबाजूच्या देशातून केले. त्यांना बहुतेक ठिकाणी तसा प्रकारचा अनुभव आला.

नंतर राजा व मंत्री राजधानीत परतले. राजाला राजवाड्यात परत आल्यावर एक मोठी चिंता वाटू लागली की आपण प्रजेच्या हितासाठी ज्या गोष्टीची योजना आखली ती तर निरर्थक सिद्ध झाली. त्याचवेळी राजमुक्त देशाटनातून परत आले होते तेव्हा ते ताबडतोब

गुरू जवळजवळ वर्षभर देशाटन करीत आहेत. त्यामुळे मला कामवा करण्याचा पूर्वी अनुभव असलेल्या महानुभावकाडे सत्ता विचारण्याची संधी प्राप्त झाली नाही ही तर चांगली गोष्ट आहे. आता तुम्ही एक काम करा, ह्याक्षणी तुम्ही एका गोष्टीचो धवंडी पिटवा की, सारी प्रजा मष्ट मेहनत करून बरोबर वेळेला कर चुकता करेल त्यात जो कोणी हयगय करेल त्याला कडील दंड देण्यास येईल हा नियम काटेकोरपणे पाळला तर आपला राज्याचा सजिना नवकीच पूर्णपणे भरला जाईल.

मंत्र्याने राजाच्या म्हणण्यानुसार साऱ्या राज्यभर तशी धवंडी पिटविली.

मंत्र्याला राजाला समजले. राजा मंत्र्यासह राजगुरुंच्या दर्शनास निघाला.

राजगुरुंनी राजाचे म्हणणे शोचिचित्ताने ऐकले ■ त्याला समजावत म्हणाले-
“राजन्, कोणत्याही गोष्टीची योजना ■ आदर्श न पहाता जो कायदा लागू करण्यात येतो तो सदा राजाला व प्रजेला अभिशाप म्हणूनच सिद्ध होता. लोकस्याणाच्या हेतूने सर्वस्व परिस्थाय करणारे महागुरुच भगवी भोज्या इतकेच सोपडतात

“गुरुदेव, आम्ही लोक प्रत्येक दिवशी अनेक साधू संन्याशांना पहात होतो ना?”
राजा म्हणाला.

राजाचे उत्तर ऐकून राजगुरु मंदहास्य करीत म्हणाले-“पण त्यातील खरे साधू संन्याही ओळखणे कठीण आहे. काही लोक जबाबदारी सांभाळण्याकरीता ओटे लोटे साधू संन्यासाचे रूप घेतात आणि बऱ्या लोकांकरीता आपली प्रजा न्यायाने त्यांचा भादरसत्कार करते व त्यांना प्रोत्साहन देते. त्यामुळे लोकांमध्ये

आळशीपणा व अराजकता माजू लागली आहे.

त्यावर राजा शांतगुप्तेने नम्रतेने प्रणाम करीत म्हटले-“गुरुदेव, आपल्या म्हणण्याचा अर्थ हा निरर्थक कायदा न्याये हा नष्ट करण्याच्या उद्देशाचाच. जाहे ना! तेव्हा आजच मी नष्ट करून टाकतो.

“राजन्, ■ आपण जितके लवकर कराल तेवढे उत्तम होईल त्याचबरोबर एक गोष्ट लक्षात ठेवा. माजणासून धार्मिक रितीरिवाज ह्यांच्या दालीरिती संघर्षी आपल्या मनतिले भाव ■ विश्वास ■ जननेवर अभ्यासाने लादण्याचा प्रयत्न माजिवात करू नका.” राजगुरुने सल्ला देत म्हटले.

रामाने त्याच दिवसापासून साधू संन्याशांच्या मुसलोई करीता उपलब्ध केलेल्या भर्मशाळा झालावळी वगैरे सर्व गोष्टी बंद करून टाकल्या आणि राज्यात अशी दबडी पेटवली की राज्यात जो कोणी माळशी दिसेल त्याला ■ बंद ■ येईल.

उत्तर रामायण

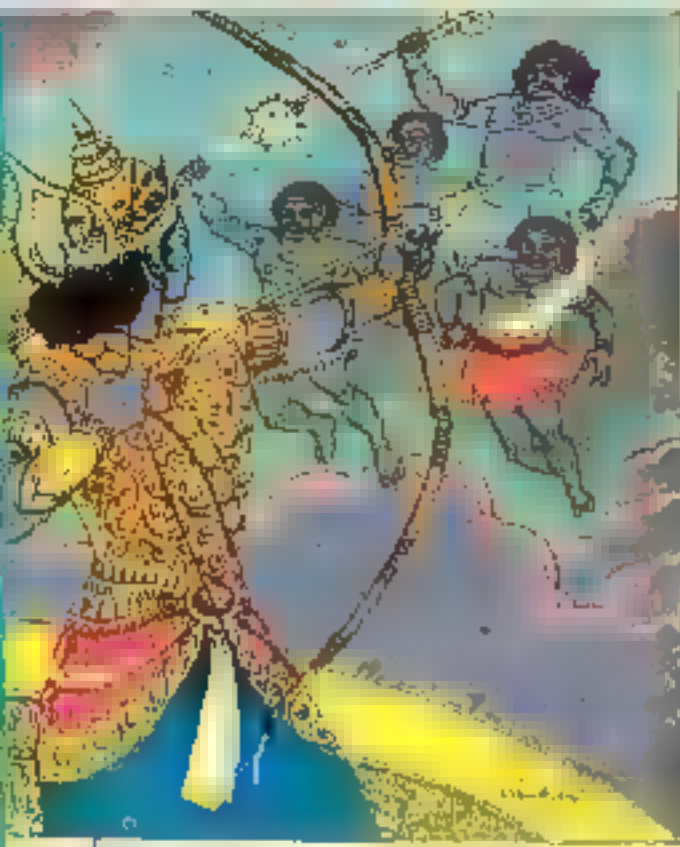
युमराजा बरोबर ■ करण्याच्या इच्छेने गेलेल्या रावणाने यमलोकात नरक वातना भोगणारे पापी लोक व स्वर्गसुख भोगणारे पुण्यवान लोक पाहिले.

कुर ■ भयंकर असे वाटणारे यमदास सेवक पापी लोकांना किडे ■ चरम यांचा आहार देत होते. कुत्र्यांना चानापला खावत होते चैतरणी नदीत बुचकळत होते. तापलेल्या वाळूवर चालायला लावत होते. अशा तऱ्हेच्या भयंकर यातना भोगणारे लोक प्रेतघत पडून राहून तहानेने तडकडत होते. तर दुसऱ्या बाजूला पुण्यवान लोक पुण्याईची फळे ■ अनेक प्रकारे सुखोपभोग प्राप्त करीत होते. लक्षावधी असलेले पापी लोक जे यातना भोगत होते. त्या पाहून रावणाला

त्यांची अत्यंत कीच भाली. त्याचे मन कळबळले. तो ■ यातनापासून त्यांना मुक्तकरू लागला. ते पाहून यमदूत संतापाने ■ लाळा. ■ लोकांनी रावणाच्या पुष्पक विमानावर आपल्या शूळ, मुसळे, तोमर इत्यादी आयुधांचा धापर ■ हल्ला केला, काहीजण तर नागाची डेव घेऊन मधमाषाप्रमाणे त्यांच्या भोवताली गुंजारव करून विमानाची मोडतोड करून फेंकून देऊ लागले. परंतु ते विमान अक्षय होते. त्यामुळे ते भंगले नाही.

तितक्यात नारदमुनी यमराजापाशी आले. त्यांनी त्यांचा आदर सत्कार करून पावपुजा वगैरे केली व कुशलक्षेम विचारत त्यांच्या येण्याचे कारण विचारले.

Resize

177

होऊन गेले. ते पाहून प्रसन्नतेने रावणाने आपला आनंद व्यक्त केला तो व त्याचे मंत्री मोठमोठ्याने हसले की त्या हसण्याच्या आवाजाने सारा यमलोक दणाणून गेला.

तरी यमराज ऐकून यमराजाने जाणवले की, रावणाने सर्व जिंकले आहे. तेव्हा त्याने आपल्या सारथीला बोलावून रथ तयार करण्याची आज्ञा केली. काही क्षणातच लाल तंबूस घोड्यांचा रथ येऊन उभा झाला. मृत्यु यमपाश धारण करून जोरीने रथापेठे उभी राहली. यमराज रथात बसले. दुसऱ्या बाजूला कालपाश अशा प्रकारे घुड्याला निघालेले. यमराज पहाताच तिन्ही लोक देव देवता घरघर कांपू लागले.

मनाप्रमाणे विद्युतवेगाने वायव्यारे ते यमराजाच्या रथाने घोडे काही क्षणातच त्याला रावणा समोर येऊन बाले. मृत्यु देवतेच्या बरोबर अत्यंत मयंकर दिसणाऱ्या यमराजाच्या रथाला पाहूनच रावणाचे मंत्री भाबळून जाऊन संरावेरा पळू लागले परंतु रावण थोडा देखील डगमगला नाही. तो जघांचा तसा निश्चल उभा राहिला.

त्यानंतर यमराज व रावण ह्या दोघांमधे सात दिवसरात्र घनघोर युद्ध झाले. यमराजाने आपल्या अस्त्राने रावणाला अनेक प्रकारे बघमी केले, परंतु रावणाने

"यमराजा, वक्षप्रोत्र नावाचा अजेय राक्षस आपणास पराजित करण्याच्या दृढ निश्चयाने आपल्यावर हल्ला करण्यासाठी आला आहे. आता खरी आपल्या यमदंडाची परिक्षा होणार आहे." नारद म्हणाला. त्याचवेळी जवळ त्यांना एक जगमगत पुष्पक विमान दृष्टीस पडले.

तिथे रावणाने थोडावेळ यमलोकांवर हल्ला करून युद्ध केले व शेवटी त्यांच्यावर पाशुपतास्त्राचा प्रयोग केला. तो आल्यावर वणवा पेटल्या प्रमाणे तो सारा प्रदेश व त्यातील झाडे झुडपे भस्मीभूत होत आग चौफेर पसरत चालली. त्यात यमाचे दस सेवक त्यात पाहारा प्रमाणे जळून मरून

हार मानली नाही. उलट आपल्या अनेक प्रकारच्या बाणाने यमराज व मृत्युदेवीला व सारख्याला अनेक प्रकारे जस्त करून सोडले.

ते पाहून मृत्यु यमराजाला म्हणाला— “यमधर्मराज, ह्या राक्षसा बरोबर मला युद्ध करण्याची परवानगी द्या. मी ह्याला काही क्षणात मारून टाकतो. मारणे हा माझा हक्क आहे. मी कितीही राक्षसांना मारलेले आहे. हे पण पाहिजे आहे की, प्रलय काल आला तर सगल्या जगाचा नाश होतो. हा तर मला एखाद्या किड्याप्रमाणे आहे?”

“तुम्ही पहा! मी ह्याला कसा मारून टाकतो.” असे म्हणत यमाने कालदण्ड घेतले.

ते ज्याळने उठत असल्याप्रमाणे भयंकर वाटले. यमराज ते उचलून रावणावर फेकणार तितक्यात वृद्धदेव म्हणाले— “यमराज, ह्या कालदण्डाचा प्रयोग करू नको. ह्या दण्डाच्या प्रयोगाने जर का रावणाचा मृत्यू झाला तर रावणाला मी दिनेश्वर वर जोटा प्रमाणित होईल. मृत्यू झाला नाही तर ज्या उद्देशाने मी ह्या कालदण्डाची सृष्टी केली आहे ती असत्य सिद्ध होईल. पुष्कळ वर्षांपूर्वी मी ह्याची सृष्टी मृत्यू साठी अमोघ म्हणून केली होती. त्यामुळे जर का तू ह्या कालदण्डाचा प्रयोग रावणावर केलास तरी कोणत्या मी कोणत्या तरी रूपाने तो कालदण्ड जोटा सिद्ध होईल व माझे म्हणणे खोटे ठरेल.”

ब्रह्माले म्हणजे मान्य करून त्याने कालदण्ड वेगळे काढून ठेवले. त्याच्या लक्षात आले की, रावणाचा संहार करण्याचा दुसरा मार्ग नाही. तेव्हा युद्धक्षेत्री जाण्यास तरी काय अर्थ आहे? असा विचार करून यमराज रथासकट अदृश्य होऊन ब्रह्मविरोध स्वर्गात निघून गेला.

रावणाने यमाला पराभूत केल्याची घोषणा केली. व तो पुष्पक विमानात विराजमान होऊन यमपुरीला

पोहोचला. ते दृष्ट पाहून नारदमुनी अत्यंत आनंदीत झाले.

यमराजाला पराजित करून मारीच व इतर भंड्यांची स्तुती श्रंगसा प्राप्त करून रावण आपल्या पुष्पक विमानात बसून मोठ्या गर्वाने फुसून जाऊन पाताळ लोकात निघाला. तेथे प्रथम त्याने वरुणाच्या आधीन असलेले स्थित समुद्रात प्रवेश करून वायुकी वर्गदे नागलोकांवर अधिकार प्राप्त केला. निवात व कवच ह्यांच्या अधिकारात असलेल्या मणिमती नगरात पोहोचला. तेथे त्याने आपली अनेक विभिन्न अस्त्रे गप्पे धारण

युद्धास तयार होऊन येत असलेल्या निवात व कवच ह्यांच्याबरोबर युद्ध केले.

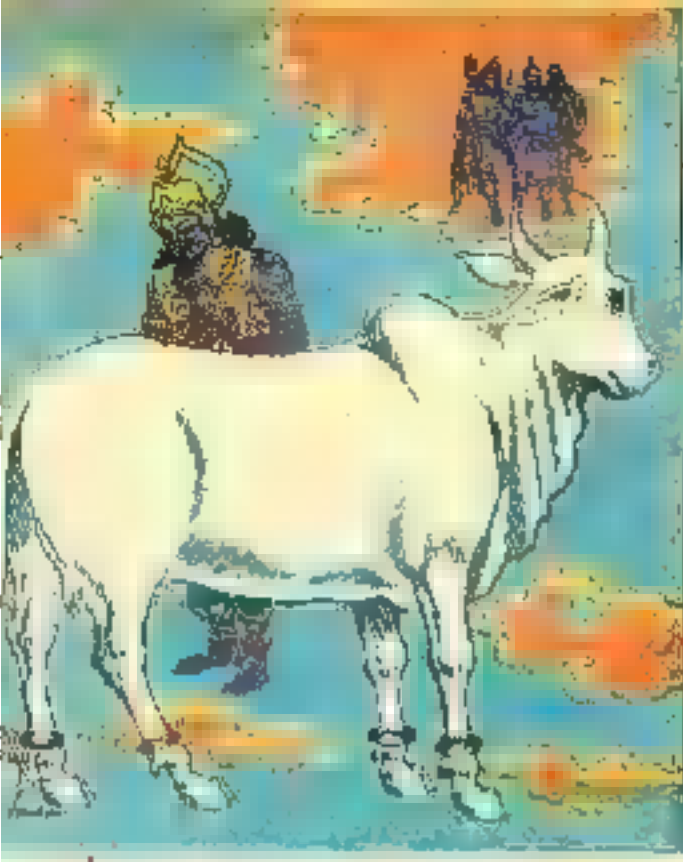
हे युद्ध एक वर्षांपर्यंत असंड चालू होते. जवळ व पराजय ह्यांचा निर्णयच लागत नव्हता. अशा वेळी ब्रह्मा आपल्या बहामात बसून तेथे आले व त्यांनी त्या दोघांच्यात संध्य निर्माण केले. तोपर्यंत रावण निवात व कवच ह्यांच्याकडे पाहून म्हणून राहिला. त्याने त्या ठिकाणी त्याचा वेळ इतका ऐवज्यरामात घालवला. त्यावेळी त्याने त्यांच्यापाशी नव्याणच मायाजाल विद्या शिकल्या ज्या त्याला माहित नव्हत्या. नंतर तो वरुणाचे नगर शोधण्यासाठी निघाला. त्याला मार्गमध्यावर कालकेयचे अजय नगर लागले. तेथे रावणाने कालकेया

बरोबर युद्ध केले. त्या युद्धात रावणाने कालकेयाचा संहार केला.

त्या युद्धात वीरामध्ये विद्युजिगण सुडा होता. मी शूर्पणखाचा पती होता. त्याला आपल्या शक्ति सामर्थ्याचा भयंकर अहंकार होता. तो आपला जवळ आवासून विजेच्या कडकवाटा सारखा जिमेने राक्षसांना पाहून खाऊन टाकत असे. परंतु अशा पराक्रमी राक्षसाला रावणाने एका सेकंदात मारून टाकले. लढाईत एकूण चारघे कालकेयचे सैनिक रावणाच्या हाती मरण पावले.

तेथून निघाल्यावर रावण वरुणाच्या महालात आला. तो महाल पाठ्याशुभ्र खण्डा सारखा कैलासा प्रमाणे नांदत होता.

तेथे क्षणाक्षणांला दूधाची चारा देणारी सुरभी नावाची कामधेनु रावणाला दिसली. त्या क्षीरसागरा पासूनच चंद्रमा तयार झाला. अमृत निर्माण झाले. त्या क्षीरसागराच्या फेसाच्या आहारावरच काही ऋषी मुनी जगत. नंदी कामधेनु पासूनच उत्पन्न झालेला होना. त्या तशा कामधेनुला प्रवक्षिणा घालून रावण वरुणाच्या महालात पोहोचला. वरुणाच्या दारपालांनी त्याच्याबरोबर युद्ध केले. रावणाने त्या लोकांचा संहार केला. नंतर त्या बीराना म्हटले- "तुम्ही त्या वरुणाकडे जा. व त्यांना सांगा की, रावण युद्धासाठी आला आहे." वरुणांची मुले वनातचंडे आपल्या सैन्यासह

रथांवर स्वार होऊन रावणाची युद्ध करण्यास आले. परंतु काही क्षणातच सर्वजण रावण स्याच्या मध्याच्या हाती पराभूत झाले. आपल्या सर्व सैन्याला लढाईत पराभूत झालेले पाहून वरुणाच्या मुलांनी मोठ्या पराक्रमाने शर्याने लढा दिला परंतु त्यांना युद्धा रावणापुढे हार मानावी लागली. त्यानंतर रावणाने वरुणाला मोठ्या गर्जना करीत युद्धास आह्वान केले. तेव्हा त्याला समजले की, वरुण आपल्या महामात नसून संगीत ऐकण्यासाठी ब्रह्मलोकात गेला आहे.

ते पहाताच रावणाने स्वतःचा विजय झाल्याची दगडी पिटबोली. व गुप्पक विमानात स्वार होऊन तो पुनः भयम नगरात परत आला. तेथे मोठ्या गर्जने फुलून तो स्वैरसंसार कळ लागला. तेव्हा त्याला विलक्षण असे एक अद्भुत भवन दृष्टोत्पत्तीस पडले. तो महाल उत्तम तऱ्हेने सजविला होता. त्यात माणीक मोती वैदूर्य जगैरे मळवलेली दारे लिखण्यानां तोरणे होती सैन्या चांदीचे खांब होते स्फटिकाचीं जमिन होती. तो महाल कोणाचा आहे ह्याचा शोध काढण्याच्या उद्देशाने रावणाने आपला भयंकर प्रहस्त ह्याला आज्ञा करीत म्हटले- "तू ह्या महालाचा मालक कोण हे शोध?" प्रहस्त महालात प्रवेश करीत पहिला प्रकार निरक्षित बात मेली. परंतु तेथे

त्याला कोणीही दिसले नाही. प्रकारे तो एकापाठोपाठ सात दालने ओलांडून बात मेली. तेव्हा तेथे त्याला एक अग्नि दिसला त्याच्या मध्यभागी एक दिव्य असा पुष्प दिसला. तो सूर्याच्या तेजाने डोळे दिपावे पहावत नव्हता. तो महापुष्प प्रहस्ताकडे पाहून प्रसन्नतेने हंसला ते त्याचे हसणे ऐकून प्रहस्त मुलकीत झाला. तो परत पावली रावणापाशी माला आणि त्याने तेथे पाहिलेला ऐकलेला साद्य समाचार सांगितला.

तो मोष्ट ऐकून रावण पुष्पक विमानातून व त्याने महालात प्रवेश केला. तेव्हा त्या महालाच्या मुलदाराच्या आकाराचा भयंकर आकृतीचा एकनण दाराच्या चौकटीत उभा राहिलेला. त्याला दिसला. त्याच्या डोक्यावर चंद्र होता. त्याच्या तोंडातून भयंकर ज्वाळा बाहेर पडत होत्या. त्याचे डोळे तांदूरलेले होते. ओठ लांब बुंद होते. त्याचा चेहरा गोरापान होता. केस विखूरलेले होते. लांब लांब मिश्रा व दाढी होती. अवघडा भयंकर वासलेला होता. हातात वजनदार गदा होती. ते त्याचे भयंकर रुर पाहून रावण उभा हावसून गेला. त्याचे अंग कांपू लागले. तो भयंकर आकृती पहाताच म्हणाली- "अरे राक्षस,

भिकू नकोस! सांग तुला काय पाहिजे?" "मला युद्ध करावयाचे आहे." रावण म्हणाला.

"तू कोणा बरोबर रे युद्ध करणार? माझ्या बरोबर कां बळी बरोबर?" त्या भयंकर आकृती विचारले.

"मी तर या महालाच्या अधिपती बरोबर युद्ध करणार आहे. परंतु तुम्ही ज्याच्या बरोबर युद्ध करण्यास सांगाल त्याचा बरोबर मी युद्ध करतो.

"बळी महालाच्या आत आहे. पाहिजे तर तू त्या महालाच्या बरोबर निर्विघ्नतेने युद्ध करू शकतोस." त्या भयंकर आकृतीवाल्याने सत्ता देत म्हटले.

रावण जात गेला. परंतु सूर्याच्या प्रखर तेजा सारख्या तळपत असलेल्या बळीच्या डोळ्याकडे त्याला पहावले नाही. परंतु बळीने सरळ रावणाला सहजतेने उचलून आपल्या मांडीवर बसवले व म्हटले—“बाळा, तू कोणत्या कामासाठी आर्षेजून येथे आला आहेस. सांग मी तुझ्या सांगण्याची इच्छा पूर्ण करेन.”

“महानुभाव तसे येथ्यांचे काही वास कारण नाही. मी तर ऐकले होते पुष्कळ वर्षांपूर्वी विष्णुने आपल्याला सोळा देऊन कंद केले होते. मी तर आपल्याला मुक्त करण्याची सामर्थ्यता ठेवतो. त्यामुळे मी त्याकार्यासाठी पूर्ण करण्याच्या विचाराने येथे आलो आहे.” रावणाने चिनमतेने म्हटले.

“ओहो, हे तर ठिक आहे, तर मग मी तुला एक गोष्ट सांगतो. तेथे पडलेले कुडल उचलून घेऊन ये.” बळी म्हणाला.

रावणाने त्या कुडलापाशी जाऊन ते पाहीले तेव्हा ते एका मोठ्या बखनदार

बकप्रमाणे होते. रावणाने मोठ्या कष्टाने ते उचलण्याचा प्रयत्न केला व अपमानित झाला. ते कुडल जराही हलले नाही. तेव्हा रावणाने आपली पूर्ण शक्ति पणाला लावली व दोन्ही हाताने जोर करून उचलण्याचा निष्फळ प्रयत्न केला ते जराही जागचे हलले नाही.

ते पाहून बळी रावणाच्या जवळ जात म्हणाला—“तू ज्या कुडलाला किंचितही हलवू शकला नाहीस ते कुडल आमचे पूर्वज हिरण्यकश्यपू ह्यांनी कानांत घातलेले एक कुडल आहे. त्यांनी असा वर केला होता. की आपला मृत्यु कोणाच्याही हातून होऊ नये. परंतु सेवटी नरसिद्धरूप धारण केलेल्या विष्णूच्या हाती त्यांचा मृत्यु आला. त्याच विष्णूला तू माता मुक्ताक्षराची पाहिले आहेस. ते तेव्ही द्वारावर रहावात.

ते ऐकताच संताप मनावार झाला. तो दारापाशी रागारागात गेला. त्याला द्वाराजवळ कोणीही दिसले नाही.

केले ते मुद्दामच

कनकदास नांवाचा एक गृहस्थ सीतानगर रहात होता. तो निःसंतान होता. त्याने स्वर्णलताने—पुष्कळ वेकल्ये वर्गरे केले. सेवटी दहा वर्षांत तिला दिवस राहिले. त्यामुळे तिच्या चेहऱ्यावर खोशी उदासी विभू लागली.

कनकदासाने आपल्या बायकोवर अति-वाय प्रेम होते. तिला उदास असलेली पाहून तो म्हणाला—“तू अशी उदास उदास राहू नकोस. तुला काय हवे ती इच्छा मी पूर्ण करीन.”

“रामपुराचा सोनार आहे ना! नागराज, त्याच्या हातांनी त्यांनी स्वतः जेव्हा मोठ्याची माळ गळघात घालून मिरवण्याची मला फार इच्छा असली आहे.” स्वर्णलतेने आपले मनोगत सांगितले.

रामपुराचा नागराज सोनार फार प्रसिद्ध होता. लोकांचे असे मत होते कि, त्याच्या

दुकानांत तयार केलेला कंठा गळघात घालून फिरणे शुभ आहे.

एरवी त्याचा बायकोने असा मोठ्याचा कंठा मागितला असता तर कदाचित कनकदासाने विला नसता. पण तिच्या स्थितित तिला नकार देणे त्याला बरे वाटले नाही. तो म्हणाला—“ठीक आहे. मी स्वतः मोठ्याचा कंठा करून आणतो.”

“अहं, मला सोडून तुम्ही जाऊ नका वर! मला नाही घेन पडणार तुमच्या-शिवाय तेव्हा दुसऱ्या कुणाला तरी पाठवून द्या.” स्वर्णलता लाडिकपणे म्हणाली.

कनकदासाने विचार केला कि आपला मित्र शंभुदास ह्याचा मुलगा जो गणपती त्याला हे काम सांगितले.

शंभुदास लोहाराच काम करत असे. त्याचा मुलगा गणपती त्याला त्याच्या कामात मदत करीत असे. एकदा तरी

आपण रामपुर पाहून यावे असे गणपतीला नेहमी वाटत असे. पण त्या गावात त्यांच्या नातलगपेकी कोणीही नव्हते. तेथे जायचे म्हणजे खूप खर्च त्या शिवाय तेथे वर्मवाळेत उतरायचे. खाणावळीत जेवायचे गावात हिवाफिरामचे हा वेगळा खर्च होणार म्हणून शंभूदासाने गणपतीला रामपुरला धाडण्याचा विचारच केला नाही.

कनकदास गणपतीला बोलावून म्हणाला— "मी तुला एक काम सांगतो. माझ्यासाठी तेवढे कर. तू रामपुरला जाऊन नागराजच्या दुकानातून एक मोठ्याचा कंदा बनवून आपल्याबरोबरच घेऊन ये. त्या गावात माझे नातेवाईक सिद्धराज म्हणून

आहेत त्यांच्याकडे उतर. तुला हा सर्व खर्च मी करीन."

गणपतीला काय दुधांत साखर पडल्यासारखेच वाटले. त्याने एकदम हुंकार दिला. शंभूदासाना सुद्धा वाटले बरं झालं. बरेच दिवसांपासून गणपती रामपुरला जाण्यासाठी पाठीस लागला आहे. मनायासा त्याच्या मनासारखे झाले.

गणपती रामपुरला पोहोचला. तेथे जाऊन चवकशी करत करत सिद्धराजाचा पत्ता काढला. त्याच्या बरी जात असता वाटेत एके ठिकाणी विशालतात वसकून कपडे सगळे चिखलाने भरले. पण खेवटी सिद्धराजाच्या बरो पोहोचला. कनकदासाने पाठविले आहे असे सांगितल्यावर सिद्धराजाने मोठ्या भावनेने त्याचे स्वागत केले.

सिद्धराज त्याला म्हणाला— "कनकदासाने पाठविले आहे म्हणजे तू आम्हा पाहणा ती तुझ्या हातावळी पिशवी दे माझ्याकडे. मी नोट जपून ठेवतो. मागच्या अंगणात विहीर आहे तेथे जाऊन अगोदर हव्ळी चांगली अंधोळ करून ये." असे म्हणून त्याला दोरबादली देऊन सिद्धराज एक हुंदा घेऊन विहीरीकडे गेला. हुंदा तेथे ठेवत तो म्हणाला— "आणि बघ अंधोळ आल्यावर एवढा हुंदा तेवढा पाण्याने भरून ठेव."

'पाहण्याच्याकडून अशी कामे करून घेतात अं!' म्हणून गणपतीला आश्चर्य वाटले. तरी पण त्याने सांगितल्याप्रमाणे हुंदा भरला आपले कपडे धुवून वाळवले. दमला होता बिचारा. सिद्धराज आपल्याला नोकर समजतो आहे. बहुतेक मसं त्याला वाटले. पण तो काही बोलला नाही.

गणपती स्नान करून कपडे करून आल्याबरोबर सिद्धराजाने त्याला अवापला बोलावले. तिथेही त्याला तसाच प्रकार दिसला. सिद्धराजाच्या घरचे लोक पाटावर बसले होते. त्यांच्या पुढे चांदीची ताटे होती. गणपतीच्या पुढे ठेवून त्याला सांगितले. वाढताना सुद्धा चर्चाना. कडत वाढले आणि

त्याच्या पानावर मात्र गार कोट्या. तो मुकेलेला आणि दमलेला होता. कसे बसे जेवण झाले.

"बमला बखशील नाही? जेवण झालं कीटपणी? जा आता. ही चटई घे आणि पड तिथे." भित्तीकडे दिसारा सिद्धराज म्हणाला आणि तो घरातील इतर मंडळी पत्तगावर जाऊन सोपवली. गणपती तसे मुकाट्याने सहन करीत होता. पाहणा होता ना?

तुसच्या विवशी मर्या पहाटेच सिद्धराजाची बायको गणपती निजला होता. तेथे आली. त्याला उठवून म्हणाली— "वाळा, अरे आज अजून आमचा वूध काढणारा नोकर आला नाही रे. तू जरा तेवढे

निघाला. त्याला निघालेला पाहून सिद्धराज म्हणाला—“यांब, यांब, मी ही येतो सुद्धा बरोबर.”

सिद्धराज आणि गणपती दोघे घराबाहेर पडले. सिद्धराजाच्या हातांत एक मोठी पिशवी होती. जड भसत्यामुळे ती गणपतीच्या हातात देत सिद्धराज म्हणाला—“भोवळे आहेत त्याच्यात माझ्या मित्राच्या घरी पोहोचवायचे आहेत. वाटेवरच आहे त्याचे घर जातां जातां पोचते करून पुढे जाऊं नागराजाच्या दुकानात.”

भोवळ्याच्या बडनाने गणपतीचे हात अगदी भरून आले. त्या हातातून त्या हातांत. त्या हातातून त्या हातात असे करत करत कसे तरी भोवळे मित्राच्या घरापर्यंत पोहोचले एकदाचे. मग सिद्धराज त्याला घेऊन नागराजाच्या दुकानांत आला.

सिद्धराजाने नागराजाला मागितले कि कनकदास नावाच्या माझ्या एका चांगल्या मित्राला त्याच्या बायकोसाठी एक हार पोहिजे आहे. फार दिवसानी प्रथमच त्याच्या बायकोला दिवस राहिले आहेत. तेव्हा तिला जावढेल असा एक सुंदर हार करून दे.

चार दिवसांत करून देतो म्हणून नागराजाने सांगितले. हे चार दिवस गणपती सिद्धराजाच्या घरी राहिला. त्याच्याकडून

नोकरा प्रमाणे सर्व कामे करून घेतली. पण त्याचा अपमान होईल किंवा वाईट वाटेल असे काहीही हो कोणीही त्याला बोलले नाही. गणपती सर्व मुकाट्याने सहन करत गेला.

चार दिवसांनी नागराजाने म्हटल्या प्रमाणे हार तयार करून दिला. कनकदासाचा मास घेऊन गणपती सीतापुरास येण्यास निघाला. सिद्धराजाच्या घरच्या लोकांनी त्याला मोठ्या प्रेमाने निरोप दिला म्हणाले—“गणपती, पुन्हा केव्हाही रामपुरला आसास म्हणजे आमच्याच घरी आ. रामपुर सोडल्यावर गणपतीला हाय से आले. तो मुलक सीतापुरला येऊन पोहोचला. सांगलीच कनकदासाच्या घरी जाऊन मोठ्याचा कंठा त्याच्या स्वाक्षीन केला. कनकदासने त्याच्या प्रवासाविषयी चौकशी केली.

गणपती म्हणाला—“सिद्धराजाच्या घरचे लोक फार चांगले आहेत. मधुर मापी आहेत. पण मला वाटते त्याचा पाहुणचार

फार वेगळा आहे.” आणि त्याने आपल्या स्वागताचे वर्णन केले.

ते ऐकल्यावर कनकदास संतापून म्हणाला—“वेगळे काही नाही. सुद्धाच ते तसे वागले. चार दिवस तुला जेवाला घातले ना! म्हणून दुष्पट काम करून घेतले दुसरे काय.”

“नाही मला तसे नाही वाटत. मला राग येण्यासारखा त्यांचा व्यवहार सगळा. मला वाटते त्याला दुसरे काही तरी कारण असले पाहिजे.”

“होय, कारण आहे. त्यांनी अगदी जशास तसाच तो नुक्याची वागला.

“त्यांचे काय चुकलं?” कनकदास म्हणाला.

जरी गोष्ट गणपतीच्या लक्षात आली. त्याचा पाहुण्याचा राग त्यांनी गणपतीवर काढला होता. म्हणून त्याचे काही वाटले नाही. पण गणपतीने घाब निरवच केला कि कनकदासाच्या कामासाठी कधीही रामपुरला आयचे नाही.

म्हणीचे बूब काढून भाण बरे. अजून कोणी उठले नाही म्हणून बरे आहे. असा असा येतील सर्व कहा साठी कांय कांय करत.” काय करतो विचारा गेल्या कासंधी घेऊन मोठ्यांत.

“साध्यास. ठेव तिचे कासंधी, पार काढताना घेरण घातली होतीस ना? आता तिला पाणी दाखव. तिचे आहे बघ दोर बादली. आणि हे बघ, तेवढा हौदे पण भरून ठेव पाण्यानी. नोकर सुद्धा अजून आलेला दिसत नाही.” प्रेमळ आवाजात सिद्धराजची बायको म्हणाली.

सर्व कामे मुकाट्याने करून आपले सर्व आटपून गणपती नागराज सोनाराकडे

Restore

171

कोष्ट्याचे चतुर्य

कार पूर्वीची गोष्ट आहे. एका एका राजा सिंहासनावर बसला होता. त्या वेळी शेजारच्या राज्याचा एक दूत तेथे आला. त्याने सिंहासना भोवती एक वर्तुळ काढले आणि राजाकडे पहात उभा राहिला.

राजाने आपल्या मंत्र्यांना विचारले कि हा दूत काय म्हणतो आहे? ह्या वर्तुळाचा काय अर्थ असेल ?

मंत्र्यांच्या कांही लक्षांत येईना. ते नुसते आश्चर्याने पहात राहिले. राजा प्रसून गेला आणि त्याने आपल्या मंत्र्यांना त्या वर्तुळाचा अर्थ समजणाऱ्या एकाचा चतुर व्यक्तिता शोधून आणण्याची सर्वांना आज्ञा दिली.

सर्व मंत्री चारी दिशांना पावले. बरोच शोधाशोध केल्यावर काही मंत्र्यांनी पाहिले कि एका घरांत एका खोलीत

आपल्याआप हुकतो आहे. गच्चीत बाळत पातलेल्या धान्यावर टोकलेला एक पंखा तोही हालत आहे. त्यामुळे पांढरापासून बाण्याचे रक्षण होत आहे. मंत्र्यांनी माणसो एका खोलीत टोकावून पाहिले. तेथे त्यांना एक कोष्टी बोट हाकत एकामतेने कापड विपणना दिसला. असे विचित्र प्रकार !

मंत्र्यांनी त्याला विचारले- "अरे ! हा काय चमत्कार आहे ? हा पाळणा आणि तो वरती पंखा बांधोआप हालत आहेत ? तेथे कोणीही बसलेला नाही. मग कोण हुकवते ?"

"आपोआप कसं हालेल सरकार ? मीच येवून हालवत आहे. बघा ना. ह्या दोन दोऱ्या घोट्याला आहेत. एक पाळण्याची आणि दुसरी पंख्याची." कोष्टी म्हणाला.

"कल्पक आहेस." मंत्री म्हणाले. "आपल्या राजाला अशाच एका चतुर माणसाची गरज आहे. त्याच्यावर आलेले संकट तू सोडवू शकशील." असे सांगून मंत्र्यांनी वर्तुळाचे वर्णन केले. ते प्रत्यक्ष पाहिल्या शिवाय मी काय सांगणार ?" कोष्टी म्हणाला.

मंत्र्यांनी बोलविल्याबरोबर त्याने दोन घोट्या घेतल्या आणि निघाला.

दरबारांत पोहोचल्या बरोबर त्याने प्रथम राजाला मुजरा केला. नंतर वर्तुळ काढून दूताकडे पाहिले. स्मित ककन घोट्या त्याच्याकडे फंकल्या. दूताने आपल्या जिज्ञासून मूठभर जांघडे काढून जमिनीवर फेकले. स्वगेच बाहेर बाऊन एक कोंबडा पकडून आणून कोष्ट्याने त्याच्यावर सोडला मराभर कोंबड्याने सर्व बाणे टिपले आणि बर मान ककन दूताकडे पाठू लागला.

एकक्षण ही तेथे न थांबता दूत पळून गेला.

"हे काय गोंबगाळ आहे ?" राजाने विचारले.

कोष्टी हुंसत हुंसत म्हणाला- "हे कोंबेच आहे. शेजारच्या राजाने ह्या दूताकरवी निरोप पाठविला कि, आम्ही तुमच्या राज्याला घेरणार आहो. बोला तुम्ही हार मानता का युद्ध करता. मी त्या घोट्या टाकून विचारले कि, काम हा पोरलेळ आहे ? त्यावर धोऱ्याच्या रूपाने त्याने सैनिक सोडण्याची घमकी दिली. मी कोंबड्याला सोडून आम्ही सर्व सैनिकांना मारून टाकू असे भामविले. एक ही सैनिक जिवंत सोडणार नाही. हेच उत्तर घेऊन तो दूत येवून निघून गेला."

"वाभास ! खरोखरच तू बुद्धिमान आहेस. अशीच बुद्धि राज्यतंत्राला पाहिजे. तुला मी येथेच ठेवून घेऊन मुख्य मंत्री करतो." राजा उत्साहाने म्हणाला.

"असं कसं सरकार ! प्रत्येकाने आपली पायरो ओलखून रडाय. काम मला पुरे आहे." असे म्हणून कोष्टी निघून गेला.

कंजुस माणसाची तिर्थयात्रा

शेठ गोविंदनारायण एक नंदरचा कंजुस होता. तसे पाहिले तर त्याच्यासजो अफाट पैसा अडका व धरदार होते. परंतु त्याला एक पैसाही स्वतःचा निषेधरीता खर्च करणे आवडत नव्हते. एकही पैसा खर्च न होता त्याला तिर्थयात्रा करायची होती. त्यासाठी त्याने एक मुक्ति केली. त्याने स्वतः मुका व बहिरा आहीत हे एका कार्डबोर्डवर लिहिले. तो गळ्यात अडकवला. एका पायाने संगणक-तो तिर्थयात्रेस निघाला.

भीक मागत मागत तो एका तिर्थक्षेत्री जाऊन पोहोचला. आणि तेथे भीक मागू लागला. कितकपाल त्याच्याच गाबचे पोचेतून एक राक्षसगण व कृष्णजमां तेंढून जात होते.

गोविंदनारायणला अशा अवस्थेत पाहून राक्षस्यास कृष्णजमांला म्हणाला—“अरेरे ह्या बिचाऱ्या गोविंदनारायणला समजणे मुठ्ठा नसेल की, आपला गाब पुराच्या पाण्यात बुडाला आहे. आणि झाला. मांगायचे साजे तर बिकारा बहिरा झाल्यामुळे ऐकूही नसणार नाही.”

ते ऐकताच गोविंदनारायण आश्चर्याचकित झाला. आणि तो एकदम विस्मयित गेला. जायण बहिरा व मुक्याने सांग घेतले आहे. आणि तरकपाल बीमला—“काय म्हणासात? आपला गाब पाण्यात बुडाला आहे. म्हणजे माझे घर. तसे नेमे?”

गोविंदनारायणला अपंग समजून भीक देणारे जोक म्हणाले—“अरे मुठ्ठा, लोकांना धोका होतास काय? असे म्हणत त्यांनी त्याला बूप मारले.

गोविंदनारायणला सर्वजण मारत असलेले पाहून राक्षस्यास जोरजोरात लागला आणि दूर निघून गेला. आता गोविंदनारायणला स्पष्ट समजणे की, आपल्याला बहिरा मिळाला म्हणून राक्षस्याने हे मुठ्ठा मार केले आहे. असा तऱ्हेने त्याची तिर्थयात्रा संपली.

मध शोधणारा ससाणा

आफिक्तेतील शोणराळ प्रदेशात दोन माऊ रहात होते. दोघेही जंगलात हिडून शिकार आपापल्या कुटुंबाचा उदरनिर्वाह करीत.

एके दिवशी ते दोघेही वनपथ बाण कर टाकून शिकारीला निघाले. जंगलात घोड्या दूरपर्यंत पायरस्ता होता. परंतु त्या वनवाट जंगलात भूप जावयाचे झाले. मुळा नव्हती. तेव्हा ते माडेमुठ्ठे बाजूस सारीत आत काही शिकार मिळते की पहाण्यासाठी निघाले.

थोडे आत चालून तोच त्यांना काही मातीचे घडे पालचे ठेवलेले दिसले. ते पहाताच धाकटा मोठ्या भावाला म्हणाला—“दादा, हे रे काय आहे? ह्या अशा निजंन जगती हे घडे कुसे?”

“अरे बाबा, त्याला हात लावू नकोस. त्यामधे कोणती तरी मंत्रतंत्र किंवा जादूटोणा

वगीरे केला असेल. जाणो आपण कुकटचे पडू. मोठा धाकटघाला म्हणाला. परंतु धाकटघाला फार उत्सुकता लागली. तो धाडसी पण होता. त्याला वाटले—“ह्या आत नक्की काय आहे ते पहावे.”

ह्यानंतर एक एक घडा उचलून निट पारखून उकट ठेऊ लागला. पाहून मोठा माऊ धावतून मार्गे सरकला. धाकटघाने अशा प्रकारे अनेक घडे उलट करून ठेवले परंतु सारे रिकामे होते. शेवटचा घडा उलटला केला तेव्हा मात्र एक बूटकी म्हातारी सटक्यात बाहेर पडली.

त्या म्हातारीने आपल्याला मुक्त करणाऱ्या लहान मुलाकडे दुर्लक्ष करून आपल्यापासून धावतून दूर असलेल्या मोठ्याकडे तिरस्काराने पहात म्हटले—“अरे तू काय मागूबाईसारखा मारक्या म्हशीसारखा टक

जशा प्रकार छोट्याच्या प्रत्येक बावा गावकऱ्यां गाय, शेळी, बकरी सवा असे प्राणी एका पाठोपाठ बाहेर पडले. सभोवताळी जनावरांचा.

“ऐक, हे सारे प्राणी तुम्हे माहेत. तू ह्या सर्वांना हांकून घरी घेऊन जा. मी आता येथेच रहाते.” म्हातारी म्हणाली.

वाकट्याने म्हातारीचे मातंत बाभार झाले व तो ते सारे प्राणी हांकीत मोठा भाऊ जेथे उभा होता. येऊन आला व त्याला म्हणाला—“जरे दादा,

म्हातारीने मला काय काय दिले? तुला तिने बोलवले. काही तिच्याबरोबर गेला नाहीस.” असे म्हणून त्या म्हातारी बरोबर गेल्यानंतर आपण काय काय केले. सारे वर्णन सांगितले. नंतर दोघे मिळून ती जनावरे हांकीत घराकडे निघाले.

उन्हाळ्याने दिवस होते. त्यामुळे त्यांना खूप तहान लागली होती. त्यांची जनावरे सुद्धा तहानेने तडकडू लागली.

दोघे पुढे गेले नाहीत तेच छोटा मोरात ओरटला—“जरे दादा, तेथे सळीत पाणी आहे.” त्याच्या पायवाटेमध्ये एका बाजूला एका दरीत उतरणारी जागा होती. तेथून पाण्याच्या एक सरा सळसळत वहात होता. परंतु त्या पाण्यापर्वत पोहोचण्याचे जाले तर उतरण्यासारखी वाढ नव्हती.

तो डोंगराचा सरळ सुळका होता—“छोट्या मी ह्या दोरीच्या सहाय्याने खाली उतरतो व पाणी पिऊन वर येतो!” मोठा भाऊ वाकट्या भावाला म्हणाला.

छोट्याने मोठ्या भावाच्या सांगण्याप्रमाणे केले. मोठा दोरीने बरोबर उतरला. पाणी पिऊन स्वतःची तहान भागवून ऐटीत वर चढून आला.

“दादा, आता तू मला उतरव ना! मी पण पाणी पिऊन वर येतो.” छोटा म्हणाला.

मोठ्या भावाने भावाला दोरीने उतरवले परंतु त्यानंतर ती खूप जनावरे पाहून त्याची बुद्धी फिरली.

मनात दुष्ट विचार आला व त्याने दोरी सरळ खाली सोडून दिली, त्याचे सारे प्राणी एकदाच घरी आला व म्हणाला—“दादा, हे बघा, एका म्हातऱ्या बाईने हे सारे प्राणी दिले.

“ओहो, वा छान! जरे पण छोटा कुठे आहे?” वडिलांनी काळजी मुक्त स्वरात विचारले.

“काय म्हणता? तो जखून घरी आला नाही. तो फार दूर चालू सुरूच नाही. म्हणून तो तर दुयारीच घरी जाण्यास निघाला होता. त्यानंतर मी काही त्याला पाहिले नाही.” मोठ्या भावाने आंध भाषीने सांगितले.

त्या दिवशी रात्र उलटली तरी छोटा घरी परत आला नाही. आई वडिलांनी विचार केला की बहुदा तो शिकार मिळविण्यासाठी खूप दूर निघून गेला असेल नंतर येईल असा विचार करून ते विदिवत बसले.

दुसऱ्या दिवशी गावातल्या बायका पाणी भरण्यासाठी नदिवर गेल्या. तेव्हा त्यांना ससाण्याचा कूकू आवाज ऐकू आला. त्या गावातली एक पद्धत होती की, जर का ससाणा ओरवू लागला तर तो ससाणा बरोबर मघाचे पोळे दाखवेल.

त्यामुळे त्या बायका घाबत आपल्या घरी आल्या व सांग लागल्या.

“चला चला लवकर मध ससाण्याचा ससाणा जाला आहे.

ते समजताच त्या दोन्ही मुलांचे वडील व काही गांधकरी आपापल्या घरातून बाहेर पडले. त्या ससाण्याचा मागोवा घेत जाऊ लागले. तो पक्षी त्यांना खूप दूरवर घेऊन गेला. कोठेही थांबला नाही. त्यामुळे त्या मुलांचे वडील व दोन-चार लोकन त्याच्या पाठोपाठ बऱ्याच दूरपर्यंत गेले.

मध शोधणारा ससाणा शेवटी त्या बरीत उतरला. त्या बरीत जरी मधाचे पांजे असले तरी ते शाडता येण्याची शक्यता नव्हती. त्या मुलांच्या वडीलांनी बरीत डोक्यावर पाहिले तेव्हा त्यांना तो पक्षी दिसलाच नाही परंतु एक अस्पष्ट माणूस मात्र दिसला. त्याचबरोबर त्याचा अस्पष्टसा आवाज सुद्धा ऐकू आला तो आवाज ऐकताच त्या मुलांचे वडील जोरजोरात ओरडले— “अहो तो माझा चाकटा मुलगा आहे. बहुता पाय घसकून बरीत पडला असावा.

त्यानंतर सर्वांनी मिळून त्याला एका दोरीच्या सहाय्याने वर काढले वर येताच चाकटाने सारी कहाणी आपल्या वडिलांना सांगितली. ती ऐकून त्यांना खूप दुःख झाले व म्हणाले— “मी कधी मनातही भाणले नव्हते की, तुझा मोठा असे नीच कार्य करेल तुझा तर त्याने विड्वासात केला आहे. ह्या मध शोधणाऱ्या ससाण्याच्या कुपेने तू नाहीतर तुझे काय हाल झाले असते देवजाणे.

बाकी सर्वलोक म्हणू लागले— “तुझ्या मोठ्या मावाला तर माझ माझ सोडून बटणीवर आणायचास पाहिजे म्हणजे त्याची अन्नकाल ठिकाणावर येईल.

परंतु कशी काय जाणो गोष्ट मोठ्या मावाला समजली की, चाकट भाऊ बरीतून वाचून बाहेर आला. मग काय चाकटा भाऊ व वडील घरी परत यायच्या आत तो घर सोडून निघून गेला त्यानंतर त्याचा कोठेही शोध लागला नाही.

पॉपिनचे अंड

किंग पॉपिन पक्षी आपल्या पायांच्या मध्ये असलेल्या पित्रबोसारख्या भागात फक्त एकच अंडे ठेवू शकतो सर्वत नट— 40° ते तपमान असले तरी तो अंडे उबविल्यासाठी $+45^{\circ}$ ते तपमान हा पक्षी स्वतःच्या शरीरापासून काढू शकतो म्हणजे ह्याचा अर्थ हा पक्षी 80° ते तपमान उत्पन्न करू शकतो.

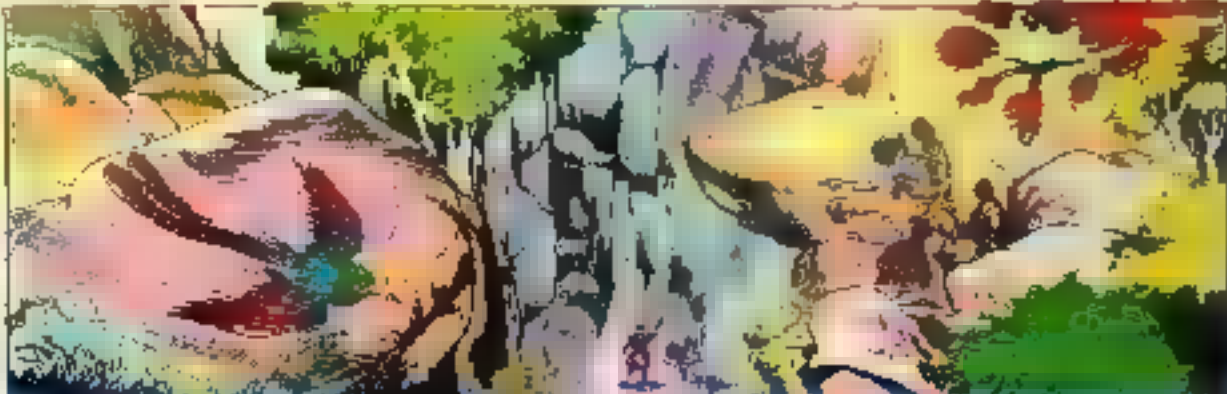
कल्पना

लोकांना वाटते की जर कोणता माळभात खायला तर तो स्वतःचा काळजी घेऊन करतो. परंतु ही गोष्ट खरी नाही. काही दिवारी प्राण्यांप्रमाणे विषबाधे विष सुद्धा खाता काही एक प्रकारचे हानीकारक नसते.

मूऱ्या अस्वलाचे खाणे

भूरे अस्वल आपल्या जाहारासाठी बवळ-बवळ ७०% शाडेमुडो खावून गुत्रराज करते. ह्या जाकाहारी अन्ना बरोबर ते छोटे छोटे किडे उंदीर, पक्षी, खारी, हरीक, इ. प्राण्यांना पकडून

/ 68

पांदोबा

मार्च १९८७

250

चांदोबा

मार्च 1987

अनुक्रमणिका

संपादकीय	...	७	चित्तीरुपा किरला	...	३५
चांदोबातील नवकाई	...	९	मातीचे सोने	...	३९
रबी	...	१०	उत्तर रामायण	...	४३
अतिसावध	...	११	मार्गदर्शन	...	५१
चित्रकार-महान	...	१७	चांगला-वाईट	...	५७
अग्नि द्वीप	...	१९	ज्योतिषाची निवड	...	६२
प्राणांची किमत्त	...	२७	वैसंगिक काव्यवर्ष	...	६३
पावसाचे ढग	...	३३	फोटो जोडनाचे चढाओढ	...	६५

प्रत : २-५०

वार्षिक वर्गणी : १००००

A BRIGHT NEW TRADITION IS BUILT
by THE READERS OF

THE HERITAGE

FEATURES AND ACTION FOR TODAY
AND TOMORROW

The span of one and half years is not a long time, yet given will and goodwill enough of a time to build a healthy, meaningful and intelligent reading tradition.

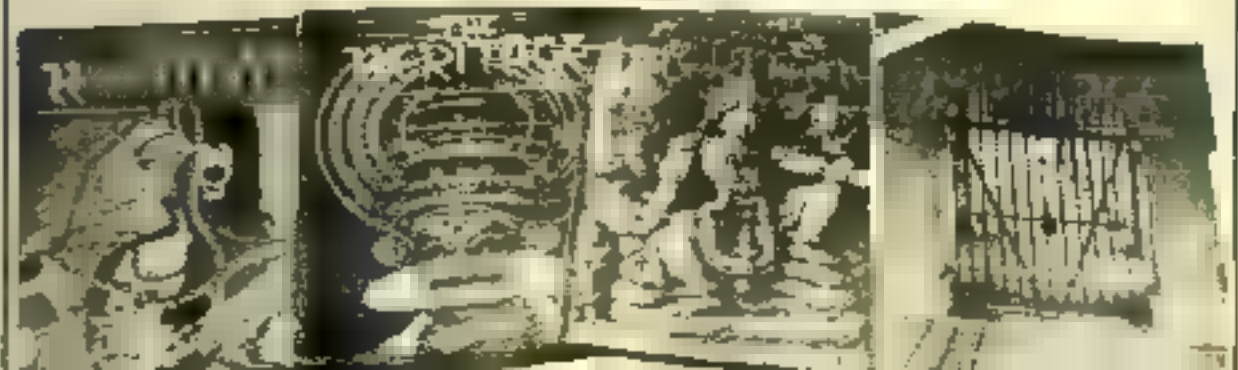
SLOWLY BUT STEADILY THE ELITE OF INDIA AND MANY LOVERS OF INDIAN CULTURE ABROAD ARE UNITING IN THE HERITAGE

THE HERITAGE reveals the fourth dimension of life to you through series like "The Outer Experience" and "Fakhr and Fantasy for Adults"

THE HERITAGE brings to you the best of creative literature of Contemporary India - stories, novels and poems

THE HERITAGE features pictorial articles on places and monuments delving into their roots.

THE HERITAGE takes you to a tour of the Lure-Kidney India

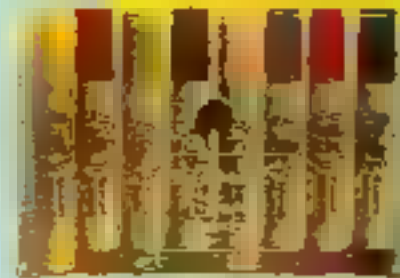
डिज्नीचे रंग लक्सरच्या संग

हास्य चित्रोद्योग

सकी डों
पोमनेत भागध्या

लक्सर तर्फे तुमच्यासाठी डिज्नीचा

डोनाल्ड, मिनी, मिनी
आणि लक्सरमधील १५० चित्रोद्योग
आता, डिज्नीचा एक हास्य चित्रोद्योग
करलेला संग लक्सर आणि दुसरा
सकी डों लक्सर भागध्या आहे.
लक्सरमधील लक्सर लक्सरमधील
१५० चित्रोद्योग आहेत.

Luxor

CL ARION 15-000 15-000

बांदोबाता

प्रचंड शरीराचा शार्कमासा

लॉग आयर्लंड वेबोल किनाऱ्यावर काही वर्षांपूर्वी एका
मासेवाऱ्याने एक अत्यंत प्रचंड शरीराचा शार्कमासा पकडला
होता. त्या प्रचंड शरीराच्या मासाचे वजन १,५७५
कि.ग्रा. होते.

अमिनीच्या घुमपातीलहावरे-भुकरं

बोरिगान देवे रक्षागारी ३४ वर्षांची थी. चालेदकिंग हिनेजरने
सरकारी अधिकार्यांना अशी सुचना फोनवर दिली की
मासे रोके कुबते आहे. तर सरकारी अधिकार्यांच्या
ताबडतोड येई लक्कीच सुकंप होमार आहे आणि
तबडतोड काहीतरी उचित प्रबंध करावयास पाहिजे उद्याप
पर्यंत असे सहा वेळा डॉक्टरांचे असे मत आहे की,
ह्या छोट्या भुकरापूर्वी भीमती चारुट वचावित होत नसावी.

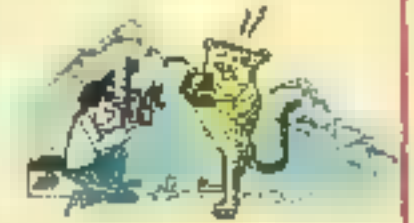

तरंगणारी कार

कमिफोनिया वेबील एका संस्थेने अशा एका मोटारीचे निर्माण
केले आहे की, ती फक्त रस्त्यावरच नाहीतर पाण्यावर बुडवा
मृतमंथने चालू शकेल.

बर्फाळ प्रदेशातील चिते

अशा बर्फाळ प्रदेशात नष्ट बर्फाळ प्रदेशातील चिते
सध्या पुन्हा पाटीत वहाव्यास मिळतल. ह्यांची चापडी
मोठ्या किमतीला विकली जातल. त्याकारणाने सिकाऱ्यापासून
ह्यांच्या बचक्याचे संरक्षण करण्यासाठी ते प्रयत्न
करण्यात येत आहेत.

रजी

चक्रवर्ती पुढरुप दावाचा मुलगा रजी ■ मोठा पराक्रमी होतो. त्याने एवढे यत्न प्राप्त केले की, त्याची मुलगा अक्षय पर्यंत कोणतीही करता बाकी नाही. तो मोठा वीर होता.

एकादा देव ■ दानव ह्यांच्यात सयंकर युद्ध मोजले. तेव्हा देवतांनी ब्रह्माकडे जात म्हटले—“तातू, सांगा ह्या युद्धामध्ये कोणाचा जय होईल?”

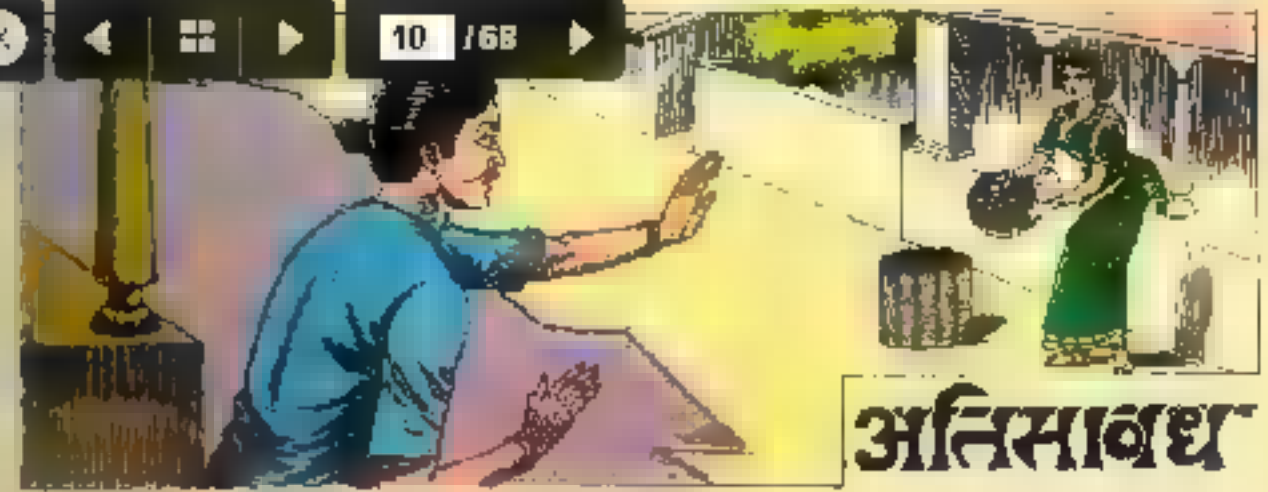
“रजी ज्या पक्षात भसेल तो पक्ष जिंकेल” ब्रह्माने उत्तर ■.

ब्रह्माने सांगितलेली ही गोष्ट कशी तरी राजाच्या कामावर गेली. ■ रजीकडे ■ म्हणाले—“आपण राक्षस पक्षातच रहावे?”

रजीने आपल्या अटी बोलून दाखवित म्हटले—“तुम्ही जर का विजय ■ प्राप्त्यानंतर तुमच्या राज्याचा राजा म्हणून मला मान्य करावा तर मी तुम्हांला युद्धात तुमच्या बाजूने मदत ■ करार आहे. त्या मोष्टीला राक्षस ■ झाले नाहीत. ■ तेचून निघून ■. ह्यानंतर देवतांनी रजीला घेऊन आपले मनीसत बोलून दाखविले. ■ विजय प्राप्ती नंतर ■ राजा करण्याची ■ दिली.

तेव ■ दानवांचे युद्ध सुरू झाले. रजीच्या नेतृत्वाने देवता जय मिळाला. त्यावेळी ■ रजीकडे ■ त्याचा प्रभाव करोत आपली कृतज्ञता प्रकट करीत म्हणाला—“मित्रा, आपल्या मुलाबाळांचे संरक्षण करण्यासाठी तुम्ही आयचे रक्षण केलेत.

“देवता बनलेले लोक तुम्ही मला पिढा समान ■ आहेत. तेव्हा वडीलांचे राज्य मुलांमात्र मिळत असते. परंतु मुलांचे राज्य पिढ्याला मिळू ■ नाही का? त्यामुळे तुम्ही लोक तुमच्या राज्यावर राज्य करा.” हसत रजी त्याला म्हणाला.

अतिसावध

दामोदरपुरात एक यतिराज नावाचा माणूस होता. त्याचे आईवडील ■ सहान ■ निवर्तले म्हणून त्याच्या पालन पोषणाचे काम त्याच्या आजीवर येऊन पडले. तिने फार प्रेमाने सांभाळ करून त्याला लहानाचा मोठा केला. पुढे त्याला धांगली नोकरीही मिळाली. त्याला बडिलोपाजित थोडी जमीन आणि घर होते.

‘कोणतीही वस्तू फालतू नसते’ असे त्याच्या आजीने त्याला शिकविले होते. त्यामुळे तो सर्व वस्तु नीट सांभाळून ठेवे. त्याला लोक अतिसावध म्हणत.

शेजारच्या गावांतोळ विमल ■ एका मुलीशी त्याचे लग्न झाले. तबरा-बायकोचे असते त्याप्रमाणे त्या दोघांचे एकमेकांवर फार प्रेम होते. पण विमलाला त्याचा अतिसावधपणा आवडला नाही.

दुकानदाराला पैसे देताना तो बहावेळा मोडून पाऊन घेत असे. रात्री झोपण्यापूर्वी घारे निवण्याक्या कड्या नीट लावल्या आहेत ना! हे पहात असे. काही वस्तू बाहेर तर राहिल्या नाहीत ना! म्हणून बराभोवती डोक्यावर चक्का मारे.

ह्या शिवाम त्याची आणखी एक सवय होती. कोणकीही वस्तू कामाची नाही म्हणून तो कधी टाकून देत नसे. सामान आणलेले कागद, विशण्या त्याला बांधलेले दोरे, सुतळीचे तुकडे, काप्याचे दोर, लाकडाच्या पट्ट्या लोखंडाचे तुकडे वगैरे सर्व काही तो जमवून एका खोलीत साठवून ठेवीत असे. अशा आडगळीनी त्याचे घर भरलेले असे.

ही सगळी आवणळ पाहून विमलाला अतिशय वैताग आला. एक दिवस तीने फेकण्याची तयारीही केली. एवढ्यांत

वाहे आणि ससकन् ओरडून म्हणाला—
“ऐक, मी कशासाठी ह्या वस्तू राखून ठेविल्या
आहेत ते. ह्या जगांमध्यें एकही अशी वस्तू
नाही कि जी बेकार आहे. आणि हीच
गोष्ट माझ्या आजोने मला लहानपणापासून
शिकवली आहे. तिच म्हणजे असे कि वेळ
सांगून येत नाही कोणच्या वस्तूची केव्हां
गरज भासेल सांगता येत नाही. म्हणून
सर्व वस्तू संप्रही असू.”

त्यावर मुद्दा विमलाने जरा रागानेच
त्याच्याकडे पाहून विचारले कि त्यासाठी
एवढ्या सान्या कबऱ्याची ॥ ॥ जकर आहे.
काही निवडक वस्तू ठेवा.

विमलाला पटत नाही असे पाहून
यतिराज तिला समजावून सांगू लागला
म्हणाला—“अस पाहा, ॥ ॥ सामान
विकत घेतो. तेव्हां त्याचा कागद किंवा
पिशवी आणि त्याला बांधलेला दोरा ह्या
सगळ्या सकट पैसे देऊन विकत घेतो आणि
हे जर आपण फेकून दिल तर आपणच
आपला पैसा धुकट फेकून दिल्या सारखे
नाही ॥ ॥ होत ?” अशा तऱ्हेने अवळ
जवळअर्चातास त्याने आपल्या बायकोला
समजावण्याचा प्रयत्न केला.

यतिराजाच्या विचारांचे तिला हसू
आले. पण काय करणार? काही महिनं
मसेच गेले. पण त्यातील एकाही वस्तूची

कधी गरज पडली नाही. कचरा मात्र
वाढत चालला.

एकदा विमलची एक जुनी मैत्रीण तिला
भेटायला आली. मैत्रीणीचा आदर सत्कार
आल्यावर मैत्रीण म्हणाली—“तुम घर तरी
पाहू पुन्हां केव्हां येईन कोणाला माहीत”
तिच्या इच्छे साठर विमलाने आपले सर्व
घर तिला दाखवले. त्यात ती माडगळीची
खाली पण तिने दाखवली. सर्व पाहिल्यावर
मैत्रीण म्हणाली—“लग्नाच्या अगोदर तू
मात्रे साफसफाईवर सर्वांना उगदेश करीत
होतीस. त्याचे महत्त्व सांगत होतीस आणि
इथे पहाते तर ॥ ॥ तुझ्याघरी तर
आडगळीचे गोदामच भरलेले आहे. म्हणजे
एकूण लोका सांगेच कां ?”

विमलाला मनांतल्या मनात हसू भासे.
ती म्हणाली—“होय न! रोज साफ करीत
म्हणजे पण आळसामुळे ॥ ॥ करीत
राहून जाते.” तिने आपल्या नवऱ्याचे
वेगुण्य न दाखवता सर्व दोष आपल्यावरच
घेतला.

विमलाने त्या दिवशी आपल्या नवऱ्याला
मैत्रीणीने यद्दा आणि मारलेला टोमणा सर्व
काही वर्णन करून सांगितले आणि
त्याच्याशे खूप मांडली.

रागाने लाललाळ होऊन यतिराज
ओरडून म्हणाला—“मी काय वेडाबोडा

आहे म्हणून ह्या सर्व वस्तू जमवून ठेवल्या
आहेत अस समजतेस की काय? पडल्या
असूदेत की सर्व त्या जोस्तीत मुळा काम
वास होतोय त्यापासून. तू पाहातच रहा
एक दिवस ह्यांची गरज पडेलच.

विमलाला रामेश नाकाचा एक लहान
भाऊ होता. हुणार होता. एकदा तो आपल्या
ताईला भेटायला आला होता. विमलाने
त्याला आपल्या घरांतील आडगळ दाखवून
त्याच्या त्या अतिसाध स्वभावाने वर्णन
करून सांगितले. आडगळ काढण्याचे नाव
काढले कि कसा संतापतो हे सर्व त्याला
सांगितले आणि म्हणाली की काही तरी
करून त्याची फासतू वस्तूजमवण्याची सवय

गेली पाहिजे. मी सांगून कंटाळले. आता तू तरी काही प्रयत्न करून पहा.

थोडा विचार करून रामेश म्हणाला—
“मला एक उपाय सुचतो आहे. जरा धाडसी आहे. बघ कबूल असतील तर.”
असे म्हणून त्याने आपली मुक्ति सांगितली.
जरा कचरतच पण आपल्या विसंबून तिने कबूल.

रात्री जवळ ओटोपल्यावर बिकलाने रामेशाला पुढील पद्धतीत अंधकण घालून दिले आणि ती बोबे ओत ओपली. संवसो प्रमाणे यतीराजने दारे जिडक्या पाहून बतल्या आणि मग ओपला.

अधर्मा रात्री परसदारानी काही तरी जटपटत्याचा आवाज आला त्या सरणी

यतीराज उठला. त्याने बिकलाला पण जागे केले तेवढ्यात डोळ्यावर काळीपट्टी आडकवलेला एक डाकू उडी मारून आत आला समोर पडलेला एक रिकामी बाटली घेऊन त्याने भितीवर जोराने आपटली आणि त्याला एक आणकुचिदार तुकडा हातात धरून यतीराज पुढे घरला.

यतीराज बाबकन ओरडणार तेवढ्यात तो डाकू ओरडला—“हं ओरडलोच तर खबरदार. हात मुकाट्याने साबा-पर्वत.”

यतीराज भरभर कापतच आवाजबळ मेली. त्याच्या पाठोपाठ बिकला पण गेली. डाकूने कचन्यामधून सोडून दोर काढ्या गोळा करून घेऊन आला आणि

चित्रकार महान

माधव शर्मा एक उत्तम आणि चित्रकार होता. संस्पानिक, तसेच श्रीमंत शेट सावकार लोक बरीच किंमत देऊन त्याची चित्रे विकत घेत असत. एकदा माधवशर्मने दोन जुंजीचे चित्र काढले. ते चित्र इतके सुंदर साजरे होते कि ते पाहून त्याचे सर्व चित्रकार मित्र त्याची तारीफ करू लागले.

आपल्या स्तुतीने माधवशर्मा अगदी मोहून गेला. त्या पुढील त्याने आपल्या सर्व कलाकार मित्रांना मोठी मेजवानी दिली. त्याने ते बैलांच्या जुंजीचे चित्र एका नवीन रेशमी कापडावर द्यावे. सुंदरशा चंदनाच्या फेस मध्ये बसविले आणि भिती-बर टांगून ठेवले.

माधवशर्माला वाटले आपल्या गावात ह्या महान कृतीची केवढीच किंमत होईल? त्यापेक्षा आपण राजधानीत जाऊन राज-

दरबारात राजापुढे ह्याचे प्रदर्शन केले तर केवढी प्रशंसा होईल! बस. हा विचार मनात घेताक्षणीच त्याचा निश्चय झाला आणि आपल्या काही कलाकार मित्रांना बरोबर घेऊन तो राजधानीला निघाला.

वाटेत त्यांना एक गांव लागले. तेथे माधवशर्मांना एक मित्र म्हणाला—
“शर्माजी तुमचे ते जुंजीचे चित्र ह्या खेड्यातील लोकांना दाखवा. त्यांना ते खूप आवडेल. ते कौतुक करतील.”

माधवशर्माने लगेच आपल्या चित्राच्या पेटीतून ते बैलांच्या जुंजीचे चित्र बाहेर काढले. ते चित्र गांवकऱ्यांना दाखवून म्हणाला—“माझ्या जवळ बरीच सुंदर सुंदर चित्रे आहेत. परंतु तुम्हांला ती नाही आवडणार. हे पहा हे चित्र तुम्हांला आवडेल. हे तुमच्या ओळखीचे आहे. पहा ह्या बैलांच्या बोळ्यांत, त्यांच्या पविऱ्यांत

"सर्व तर तू चोरून नेत आहेस. म्हणायला काही मुद्दा ह्या कचऱ्याशिवाय ठेवले नाहीस. त्यांत आमच्या सकट आमचे घर जाळण्यात काय अर्थ आहे? देवाच्या रूपेसाठी तेवढी तरी आमच्यावर कर."

ही माझी संकय आहे. मी ती कधीही मोडणार नाही." असे म्हणून डाकून साराकचरा एकत्र जमवून त्याला आन लावून दिली. आणि आपल्या वाटेने आपले सामान घेऊन गेला.

भाग पाहून रोबेही घाबकून जोराने ओरडले. तेवढ्यांतच रामेश घापा टाकीत जोराने पळवलेली गाठोडी घेऊन आत गेला. भाग पाहिल्या बरोबर गाठोडी तशीच जमिनीवर टाकून सैपाकघरात पळाला. बोन घागरी पाणी भाजून अगोबर त्या आगीवर ओतले. विजल्यावर मेहुण्याला म्हणाला—"थोर ही गाठोडी घेऊन पळत होता. मग मी पाठलाग केल्याबरोबर ती टाकून तो पळून गेला."

बोलता बोलता त्यांच्या दोऱ्या सोडून त्यांना मोकळे केले. विमलाचा कोप उफाळून आला. मी रामाने म्हणाली—"इतक्या दिवस जमवलेल्या सान्या बस्तु कशा आज कामाला आल्या. छान, आज जर रामेश इथ नसना तर आपली मुद्दा रामेश होणार होती." "आता तरी ह्यापुढे कचऱ्याचा मोह सोडा."

"होम, ह्या चोराने चानसेच भोजन घातले याच्या डोळ्यात. वण मला आपण ये वाटलाय मी रात्री सवे नोट होत्या झोपण्यापूर्वी. मग चोर आत कसा?" यतिराजाने विचारले.

"दिवाळीत लावलेल्या फुलवाण्यांच्या काड्या नाहीत का तिकडे? दाराच्या फटीतून घुसवून घुसवून त्याने दाराची कडी काढली. त्या पहा पडल्या आहेत दाराची." त्या दारवाडीत विमला म्हणाली.

तेव्हा पासून यतिराजाची कचरा कम-वायची संकय कमी झाली. विमलालाही त्यामुळे फार आनंद झाला.

चित्रकार महान

माधव शर्मा एक उत्तम आणि प्रख्यात चित्रकार होता. संस्थानिक, तसेच श्रीमंत खेड लोक बरीच किंमत देऊन त्याची चित्रे विकत घेत असत.

एकदा माधवशर्माने दोन बैलांच्या झुंजीचे चित्र काढले. ते चित्र इतके सुंदर झाले होते कि ते पाहून त्याचे सर्व चित्रकार मित्र त्याची तारीफ करू लागले.

आपल्या स्तुतीने माधवशर्मा अगदी फोहून गेला. त्या घुडीत त्याने आपल्या सर्व कलाकार मित्रांना मोठी मेजवानी दिली. त्याने ते बैलांच्या झुंजीचे चित्र एका नवीन रेशमी कापडावर शिंवलं. सुंदरशा चंदनाच्या फेम मध्ये वसविले आणि भिती-वर टांगून ठेवले.

माधवशर्माला वाटले आपल्या गावांत ह्या महान कृतीची केवढीच किंमत होईल? त्यापेक्षा आपण राजधानीत जाऊन राज-

दरबारांत राजापुढे ह्याचे चित्र केले. केवढी प्रशंसा होईल! बस. ह्या विचार मनांत घेताक्षणीच त्याचा निश्चय झाला आणि आपल्या काही कलाकार मित्रांना बरोबर घेऊन तो राजधानीला निघाला.

वाटेत त्यांना एक गांव लागले. तेथे माधवशर्माचा एक मित्र म्हणाला—"शर्माजी तुमचे ते झुंजीचे चित्र ह्या क्षेत्रातील लोकांना दाखवा. त्यांना ते खूप आवडेल. ते कौतुक करतील."

माधवशर्माने लगेच आपल्या चित्राच्या पेटीतून ते बैलांच्या झुंजीचे चित्र बाहेर काढले. ते चित्र गांवकऱ्यांना दाखवून म्हणाला—"माझ्या जवळ बरीच सुंदर सुंदर चित्रे आहेत. परंतु तुम्हांला ती नाही आवडणार. हे पहा हे चित्र तुम्हाला आवडेल. हे तुमच्या ओळखीचे आहे. पहा ह्या बैलांच्या बोट्यांत, त्यांच्या पविऱ्यांत

त्याच्या कुतीत त्यांच्या सर्व अंगअंगात त्यांचे भाव कसे तंतोतंत उमटलेले आहेत."

चित्र गावकऱ्यांना दाखवून त्या विषयी त्यांचे मत पाहण्यासाठी तो मोठ्या उरमुकतेने त्यांच्याकडे पाहू लागला. सर्वजण चित्र पाहून फक्त एकमेकांकडे पहात गप्प उभे राहिले. इतक्यांत एक तरुण शेतकरी मोठमोठ्याने हसू लागला. ते पाहून माधवशर्माचा राग आला. परंतु त्याच्या अज्ञानाची कीच केल्यासारखे दाखवून तो म्हणाला—"अरे अज्ञान्या, तुला चित्रकलेतून काही ज्ञान आहे का? उगीच कशाला असे मोठ्याने हसत मुटला माहेस. पहा ही ह्या सांडांची झुज?"

"हो तर! अगदी वास्तवापेक्षा जास्त स्वाभाविक उमटले आहे." त्या मुलाने व्यंग करून उत्तर दिले.

माधवशर्माचा एक मित्र मध्येच म्हणाला—"उगीच हसतोंत काय विडवल्यासारखे. हे एक फार मोठे नागांकित कलाकार आहेत. ह्यांची चित्रे मोठेमोठे जमीनदार

श्रीमंत, गेट सावकार, फार मोठे किंमत देऊन विकत घेतात. ह्यांचे नांव आहे माधवशर्मा समजलास?"

तो तरुण संतकरी म्हणाला—"आपण शहरी माणसे बेलांची झुज पाहिल्याशिवाय नुमत्या कल्पनेची चित्र काढले असणार. आम्ही बेलांची झुज नेहमी कावतो आणि पहातो. आहो दोन सांड बोको सांडी भाकून, शिगे रोखून, एकमेकावर धावून जातात तेव्हा त्यांच्या सेपट्या उगारलेल्या चावकाप्रमाणे हुवेत हुल्लेत राहतात. नाही तर आपल्या चित्रांतल्या सेपट्या. पहा मित्र्या कुठ्याच्या कंपटी प्रमाणे मागच्या दोन पायांत लोंबत्या दाखविल्या आहेत."

आता पर्यंत गप्प उभे राहिलेले संतकरी एकदम खवखवून मोठ्याने हसू लागले आणि एकमेकांच्या पाठीवर थप्पामाकून व्यंगपूर्ण माधवशर्मांकडे पाहू लागले.

विचारा माधवशर्मा सुंदर चित्रातील व्यंग पाहून 'हिरमुसला आणि चित्र निट ठेवून दिले आणि सर्वांनी ते गांव सोडले.

अग्नि द्वीप

[१]

[रावकुमारी काशिपतीने चित्रसेनाना काविले की, भाजे मकीन कमिशनरच्या किल्ल्यात बंधोबधलात आहेत. चित्रसेन आपल्या सैन्यातिली पोहोचला. त्याने पाहिले दोन भयंकर पक्षी किल्ल्यावर चढारा करीत आहेत. म्हणाला त्या भयंकर पक्षांना शिवधम्यासाठी प्रत्येकाने हातत घेवती घेऊन त्यांना दाखविली पाहिजे. पुढे बाचा.....]

अमरपालाच्या ओळखीवर चित्रसेनचा विश्वास बसला. दिवशी पहाटे अमरपालपालने त्या भयंकर पक्षांच्या शोषडयांना आभी लावल्या होत्या. न त्या सान्या पक्षांचा सर्वनाश केला होता. परंतु मनात उगाच त्या पक्षांची भीती जमली होती.

पळून पातील? काय ही गोष्ट सत्य आहे?" उद्यानाने अस्यानंथाने विचारले. "अरे भशाळी कोठे आहेत?" अमरपाल जोरात ओरडला. तेलास पुडवून काढलेल्या मोठ मोठ्या भशाळीसह काही सैनिक पुढे आले.

अमरपाल त्यांना चित्रसेनला दाखवित म्हणाला—"महाराज, आपण तानबतोच बाजी कराल तर, हे लोक आपापल्या

मशाली पेटवून किल्ल्याला चारी बाजूंनी घेरा घालतील. त्याच्या भरोबर उरलेले सैनिक हलका करतील."

"अरे ऐका!" असे म्हणत उपासने आपल्या राक्षस साथीदारांकडे वळून पहात टाळ्या वाजविल्या. "हो, हो सरदार! आम्ही सर्वजण एकदम तयार आहोत फक्त आज्ञा करा." असे म्हणत राक्षस वीर त्याच्या चारी बाजूला पसरले.

"तुमच्या लोकांपैकी काही बळवंड तरुणांनी मोठमोठी आडे तोडून त्याने किल्ल्याचे दार फोडा. बाकी सर्वांनी कुदळ फावडी घेऊन किल्ल्याच्या मिती तोडा." उपासने आपल्या अनुयायांना

आज्ञा करीत म्हटले. नंतर चित्रसेना म्हणाला—"महाराज ॥ फक्त किल्ल्याच्या प्रवेश द्वारावरच हलका करण्यापेक्षा किल्ल्याच्या चारी बाजूंनी एकदम हलका करून किल्ल्यात घुसणे उत्तम होईल. ॥ परिस्थितीत किल्ल्यातील व तटावरील शत्रु सैनिक आपल्याशी एकदम हलका करण्यास सामोरे येणार नाहीत. आता..... त्या भयंकर पक्षांच्या हल्लापासून आपल्याला बाचविण्याची जबाबदारी जमरपासाची आहे!"

"उपासा, ॥ बिल्कुल चिंता करू नको. तुझे रक्षण करण्याची जबाबदारी माझी." जमरपालने आपल्या साथीदारांना संकेत करीत म्हटले.

"तुमचा सारखा भिन्न पळपुट्या माणूस काय त्या महाराक्षसाचे रक्षण करणार आहे?" असे म्हणत उपास लोंढे देगाडत फिदी फिदी हसत सुटला. व त्याने त्याच अविर्भावात आपली गदा उंच उगारली.

"उपास, मोठा धांव!" कांतीमती आज्ञेच्या सुरात बोलली. "तुम्ही इथे एकमेकांशी भांडण उकरीत बसलात तर तिथे कंदूत अडकलेल्या माझ्या वडिलांचे काय? ते तर संकटात अडकलेले आहेत. नंतर चित्रसेनकडे वळून पहात म्हणाली—

"महाराज, आपण विसलात काय?" तुम्ही मला मदत करण्याचे ॥ दिले आहेत.

"हो हो" असे म्हणत चित्रसेनेने डोके हसवले. व ॥ म्हणाला—"उपासा ह्यात कोणतीही शंका करण्याचे कारण नाही की, तू राक्षसांचा नेता आहेस. तुला तुझा झुरपणा जमरपाल पुढे दाखवायचा नाही त्या किल्ल्यात रहाणाऱ्या शत्रु सैन्यापुढे दाखवायचा आहे व त्या भयंकर पक्षांना."

चित्रसेनच्या तोंडचे ते बोलणे ऐकून उपास आपला राक्षसी अविर्भाव दाखवित म्हणाला—"अरे माझ्या दासानों, पहाता काय आहात! माझ्या आज्ञेचे पालन करा." उपासची ॥ मिळताच राक्षस सैनिकांनी मोठ मोठे वृक्ष मुळासकट उखडून काढले त्याच्या कोशा व पाने खूडून टाकली. व ते आपापल्या खांद्यावर घेऊन ॥ जोरजोरात गर्जना करीत किल्ल्याची दारे कोडण्यासाठी निघाले. त्याचवेळी त्यांच्या पाठोपाठ चित्रसेनाचे सैनिक व काही लोक जळत्या मशाली घेऊन पळत पळत निघाले.

त्यानंतर काही वेळाने किल्ल्याच्या जवळ बराच गडबड कोलाहल गोंधळ ऐकू येऊ लागला. इकडे कांतीमती ॥ चित्रसेन आपल्या सैन्याला उत्तेजित करीत घोड्यावर स्वार होऊन पळू लागले.

चित्रसेन आणि उपास व त्यांचे सैनिक किल्ल्याच्या द्वारापाशी येऊन पोहोचले. तेव्हा अकस्मात तटापलीकडून त्यांच्यावर बाणांचा वर्षाव होऊ लागला. एकडून चित्रसेनाचे सैनिक तुड्या त्यांच्यावर बाण सोडू लागले. तेवढ्या घातधुनीत काही सैनिक द्वाराशी पोहोचले. आणि आपल्या खांद्यावर बाहून आणलेल्या वृक्षांच्या मोठ-मोठ्या ओडक्यांनी दार बंदू लागले. काही सैनिक आपल्या कुदळीने किल्ल्याच्या मिती फोडू लागले.

अशा परिस्थितीत अचानक उगाच्या गडगडाटासारखा भयंकर आवाज दुमदुमला. सर्वजण बावचळून इकडे तिकडे टक्कामका

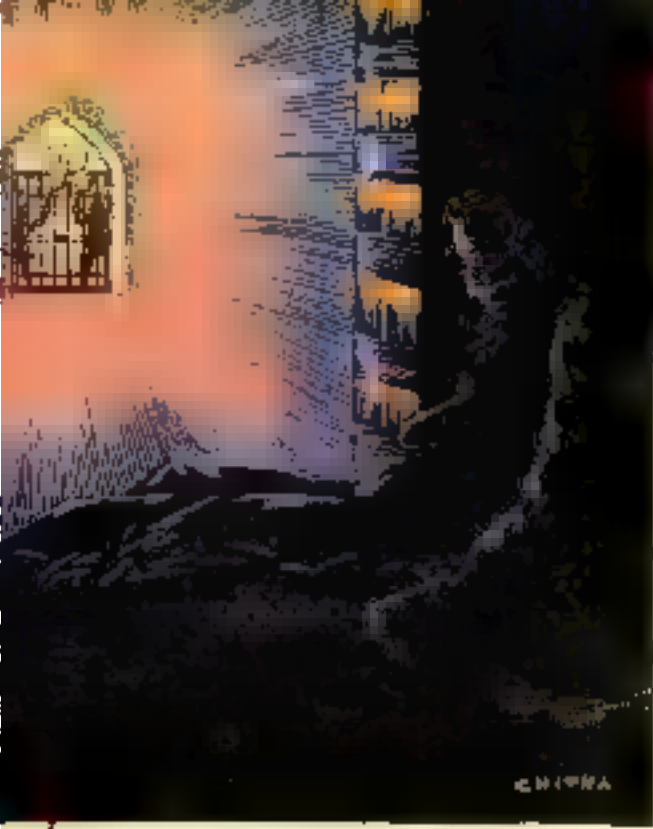
पाहू लागले. तितक्यात संज्ञाघाताप्रमाणे दोन भयंकर पक्षी विद्युत वेगाने त्या सैनिकांवाशी येऊ लागले. तेव्हा अमरपालने आपल्या हातातील जळती उंच वितेल अशी धरली व पक्षांना संबोधून आपल्या सैन्याला चेतावणीच्या मुरात म्हणाला—“तुम्ही कोणोही थांबून नका. पक्षांना बरोबर लागतील अशा मशाली पक्षी कवळ आले की त्यांच्यावर बरोबर टाका.” तसे म्हणताच अनेक मशाली पक्षांच्या रोखाने उंच उडाल्या.

भयंकर पक्षी मोठमोठ्याने किकाळ्या फोडत सैनिकांवर हल्ला करण्याच्या उलट भीतीने आकाशात उंच उडू लागले. त्यांच्या

पाठीवर स्वार झालेले व्याघ्रचर्मधारी लोक आपल्या संजिराने त्यांच्या मानेवर भोसकून त्यांना सैनिकांवर हल्ला करण्यासाठी उत्तेजित करीत होते. आली पेटत्या मशाली पाहून ते त्यांच्या काबूत राहिले नाहीत. त्यातील एक पक्षी स्वतःला होणाऱ्या आघाताने सवळून गेला. व त्याने आपले कडकडवले त्याने तो स्वार झालेला व्याघ्रचर्मधारी निसटून किकाळी फोडून आली उभे असलेल्या शत्रूसंग्रामाचे येऊन पडला. किचमेनाचे सैनिक अत्यानंदाने गर्जना करू लागले. पहाता पहाता दोन्ही भयंकर पक्षी आकाशात उंच उडाले व अवृद्ध होऊन गेले.

त्या भयंकर पक्षांच्या मुळे शूर बनलेले नागवर्धने सैनिक पक्षी अवृद्ध होताच आपले धैर्य घालवून बसले. आणि भीतीने धरधर कापत किल्ल्याच्या तटावरून आली उड्या मारून राजमहालाच्या दिशेने पळून जावू लागले. त्या बुर्जावरून येणारा आवाज बघाव घाबराच चित्रसेनाच्या सैनिकांनी किल्ल्याच्या दरवाजापर्यंत जाऊन काही क्षणतःच ते द्वार फोडून टाकले. तेव्हादधामध काही राक्षसानी किल्ल्याच्या मितोला एका ठिकाणी मोठे भगदाड पाडले व ते एक एक करीत किल्ल्याच्या आत घुसले.

सांगितला की आपले बंदील राजमहालातील कोणत्यातरी अंधार कोठडीत बांदून ठेवलेले आहेत. तेव्हा त्यांच्या चांगला शोध करावा अगुर्भात कोठेतरी ते असतील.

राजकुमारीची आज्ञा मान्य करून मुळा राजमहालातील तळधरात तिच्या बंदीलांचा शोध करू लागले. तेवढ्यात त्यांना एका अंधार कोठडीतून कणह्याचा एक आवाज. तेव्हा काही सैनिक पेटल्या मशानो आत निघाले. तेथे भयंकर काळोख होता. आत जाणे मुश्किल होते. काहील लोखंडी लोखंडीगजांचे दार होते ते कुलूप लावून बंद केलेले होते. त्यांनी हातातील सळ्यांमधून घुसवली त्या उजेडात थोफेर पाहू लागले तेव्हा एका कोपऱ्यात भिंतीला सडून बसलेली एक मानवाकृती त्यांना अस्पष्ट दिसली.

“अरे हे तर महाराज वीरसिंहच आहेत.” एक सैनिक जोरत किचाळला. दुसऱ्याकडील राजमहालाच्या चारी बाजूनी सैनिक व राक्षस तेथे येऊन पोहोचले. परंतु कोणालाही आत प्रवेश करता आला नाही. सर्वात प्रथम त्या लोखंडी सळ्या असलेले दाराचे कुलूप तोडणे भाग होते.

सैनिकांची गडबड व गोंगाट ऐकून चित्रसेन व कांतिमती तेथे येऊन पोहोचले.

त्यांना मुळा त्या मशानोच्या उजेडात एक अस्पष्ट माणूस दृष्टीस पडला. त्याच बरोबर थोडा कणह्याचा आवाज मुळा ऐकू आला.

“अरे तुम्ही इथे काय गंमत पहात बसलात? आधी ते कुलूप तोडा.” चित्रसेनने आज्ञा केली.

सैनिकांनी कुन्हाड आणली व ते कुलूप तोडण्याचा प्रयत्न करू लागले. परंतु मारळाच्या आकाराच्या त्या कुलूपाला खूप गंज लागला होता. त्यामुळे त्यावर कुन्हाडोच्या प्रहाराचा काहीही परिणाम झाला नाही. फक्त सगळणू असा आवाज तेवढा होवू लागला. त्याच सुमारास एक सैनिक धापा टाकीत आला व म्हणाला— “महाराज, कुलूपाला तर गंज लागलेला आहे. चावी मिळाली तर उत्तम काम होईल.”

“त्या किल्ल्याच्या सोपासाठी तू काय त्या राजद्रोही नागवर्माच्या आश्रयाला आपणार की काय?” असे म्हणत चित्रसेन त्या सैनिकाच्या हातातील कुन्हाड घ्यायला पुढे सरसावला. तेव्हा मोठमोठ्याने जोरत उग्राळ पुढे आला. त्याला पहाताच कांतिमती त्याला म्हणाली— “उग्राळा, माझ्या बंदीलांना त्या दुष्ट नागवर्माने त्याच अंधार कोठडीत बंद करून ठेवले आहे. तू ताबड-

तोव हे कुलूप तोडून आप्हाला मदत करून त्यांना मुक्त कर.”

“हातुतिच्या त्यात एवढे काय मोठे आहे!” असे म्हणत उग्राळ समोरच्या सैनिकांना बाजूला सारीत पुढे आला. ते कुलूप हातात घेऊन त्याने जोरात खेचले. परंतु ते काही निघाले नाही. तेव्हा त्याने ते लोखंडी गंज दोन्ही हातांनी पट्ट पकडले व ते जखडून काढण्याचा प्रयत्न केला. दाराचे लोखंडी गंज कापकर करीत टपटता आले परंतु कुलूप काही तुटले नाही.

“नागवर्मा व त्याचे अनुयायी काही विचित्रच प्राणी वाटतात बुवा असे वाटते की, खिडक्याच्या गजा पेक्षाही चांगले

भवकम कुलूप लावले आहे." असे म्हणत उग्राक्षाने मोठ्या सावधाने ते लोखंडी गज हातात धरले व ते दोन्ही बाजूला बांकवले ते मेणबत्ती बाकवावी त्याप्रमाणे ताबडतोब बांकले गेले, अशा प्रकारे दोन्ही गजाच्या मधुन एका सेनिकांनी मशाली सह आत प्रवेश केला. तेव्हा त्याला हातपायात साखळबंदाने करकचून बांधलेले बोरसिंह दृष्टीस पडले.

बोरसिंहराजाच्या तोंडावर एक कापड बांधले होते व ते मोठ्या कष्टाने कणवत होते.

आपल्या यदीसांना असा स्थिति पाहून कांतिमती अत्यंत विचल झाली. "बाबा" असे म्हणत त्याच्यापाशी पावत गेली. चित्रसेनने मुळा कांतिमती बरोबर त्या कोठडीत प्रवेश केला. बोरसिंहच्या तोंडाला बांधलेले कापड त्याने सोडवले. तितक्यामध्ये उग्राक्षाने त्याच्या हातपायाला बांधलेले साखळबंद तोडून काढले.

"बाबो, मी तर ह्या कोठडीत बस झाल्यानंतर विचारही केला नव्हता की, माता ह्या जन्मी तरी तुला पुन्हा पाह

शकून." असे म्हणत ते भितीजवळ लुडकले तितक्यात एका सेनिकाने पावत जाऊन महाराजाना बसण्यास एक आसन आणले. पुसण्याने पिण्यासाठी पेट्यात पाणी आणले.

बोरसिंहनी पांढरे पाणी पिऊन आपली अस्वस्थता घालवली नंतर आसनावर बसला. कांतिमतीला म्हणाले-"मुली, तो दोहो नायकमी जिवंत आहे का? आहे! का कैदेत आहे?"

कांतिमती उत्तर देणार होती परंतु संकोचाने तिने चित्रसेनाकडे आपली दृष्टी वळवली तेव्हा चित्रसेन बोरसिंहना म्हणाला-"महाराज, माझे नाव चित्रसेन आहे. वडुदा तुम्ही माझे माझ्या राज्य बिवयी नाव एकले बसावेत. राक्षसाचे नाव उग्राक्ष आहे. हा माझा सेवक आहे. नायकमी माझ्या वडीलाच्या भवनगिरी राज्यावर हत्तला करण्यासाठी गेला आहे. का? जाले तर रस्त्यातच थाटून त्यांचा सहार करण्यासाठी मी माझे मोठे सैन्य व सेनापती आधीच पुढे पाठविले आहेत. (क्रमशः)

प्राणांची किंमत

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो गेला. प्रेत खांधावर काढून घेतले आणि नेहमी प्रमाणे नीतपणे स्मशानाच्या दिशेने निघाला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला-"राजा, अशा स्मशानात कोल्हे ओपवत माहेत. बुदबुदे आवाज काढीत आहेत परंतु अरा रेकिल न पाबरता जे यम करीत आहेत. प्रमांसनीयच म्हटले पाहिजेत. तुला माहित आहे की जो कोणी प्रयत्न मिडीसाठी कार्य करतो, तो जर का केदारनाथ प्रमाणे विवेकशिल व व्यवहारी नसला तर त्याचे फळ केव्हाही त्याला मिळत नाहीत. त्याच्या अभावापाशी सर्व प्रयत्न फुकट जातात. त्याचे उदाहरण म्हणून तुला केदारनाथची गोष्ट सांगतो." सध्या देऊन एक बसे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

राज्यात वनंजी पिटवा की. राजकुमारी कुमुदला जो कोणी रोगमुक्त करेल त्याच्या बरोबर तिचा विवाह करण्यात येईल व अर्धे राज्य बसोस देण्यात येईल.”

राजाने मंत्र्याच्या सल्ल्यानुसार फक्त स्वतःच्या राज्यातच नाही तर इतर अनेक राज्यातूनही अशा तऱ्हेची वनंजी पिटवली. तेव्हा ती ऐकून अनेक वैद्य चंदनपुरला आले. काही लोकांनी तर रोगाचे निदान करून त्यावर औषधोपचार केला परंतु राजकुमारीची ■■■■■ मुषारता झाल्या- कारणाने ■■■■■ गावी निरासेने निघून गेले.

राजकुमारीची ■■■■■ विवसेविवस दासळतच चालली. त्यामुळे राजा चंद्रसिंह ■■■■■ साला. तेवढ्या अवधीत केशरनाथ नावाचा एक तरुण वैद्य चंदनपुरला आला ■■■■■ राजकुमारीला पाहून त्याने तिची नाडी तपासली. व रोग कसला ह्याने लोख निरिक्षण केले.

त्यानंतर त्याने राजाचे दर्शन घेतले व म्हटले-“महाराज, मी राजकुमारीला रोगमुक्त ■■■■■ निरोमी करू शकतो. परंतु ह्या रोगावर उपचार करावयाचे झाले तर एक विशिष्ट प्रकारची वनस्पती आवश्यक असते. ती वनस्पती नागपर्वताच्या ■■■■■ असलेल्या जंगलात मिळू शकते

तेव्हा तुम्ही मला त्या जंगलातून ती मुळी मागण्याची परवानगी द्या.”

त्यावर राजाने ■■■■■ मोठ्या आनंदाने तिकडे जाण्याची परवानगी दिली. केशर- नाथ जंगलात नेता व त्याने जंगलात सर्वत्र त्या वनस्पतीचा शोध केला. बऱ्याच प्रयत्नांनंतर त्याला एका जागी ती वनस्पती आढळली.

तो ती वनस्पती मोठ्या काळजीपूर्वक सांभाळून घेऊन राजधानीला यावयास निघाला. तो राजमहाला जवळील राजो- ■■■■■ घेऊन पोहोचला. तितक्यात त्याला वागेत ■■■■■ करोत असलेला एक म्हातारा माळी लोकत लोकत खाली कण्हत पडलेला दिसला. तेवढ्यात आजुमाजुच्या कामगार

लोकांनी त्याच्या भोवताळी गर्दी केली. वैद्यांनी त्याची नाडी तपासून पाहिली. व एक क्षणात त्याला समजले की, काही क्षणातच तो मरण पावणार आहे. कारण आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे जो रोग राज- कुमारीला झाला होता तोच ह्या म्हातार्या माळ्याला सुद्धा झाला होता. तेव्हा केशर- नाथने मागवापुढच्या अजिबात विचार केला नाही ■■■■■ स्वतः जवळील वनस्पती बाहेर काढली जी राजकुमारीसाठी जंगलातून आणली होती. ती त्याने पोन्नी घाटली ■■■■■ पाण्यात मिसळून म्हातार्याला दिली.

अध्यासासाने म्हातार्या माळ्याने डोळे उघडले व तो उठून बसला. व आपले

राजा चंद्रसिंहने केदारनाथचे सर्व शीलणे ऐकले. व अत्यंत संतापाने त्याला रागावीत म्हटले-“अरे दुष्ट! तुला माहित होते की, राजकुमारी मरणान्ती तडफडत आहे. अशा स्थितीत राजकुमारी साठी माणलेली औषधी वनस्पती नू त्या म्हातान्या माळ्यासाठी खर्च करून त्याचे प्राण वाचविलेस राजकुमारीच्या प्राणापेक्षा रवा म्हातान्या माळ्याचे प्राण काय जास्त किमतीचे आहेत. त्यामुळे तुला हे मुळा माहित होते की हि औषधी वनस्पती एका माणसालाच उपयोगी पडते. तरी मुळा तू त्याच्यासाठी त्या औषधाचा उपयोग करून टाकलास. आता तू जर पुन्हा जंगलात तो औषधी वनस्पती आणण्यासाठी गेलास तर तेवढ्या अवधीत राजकुमारीच्या मरणाचा पोहोचणार तेव्हा तू केलेला हा पोर गुन्हा आहे.” ह्याला जाता ताबडतोब फांसावर चढवा.

राजाची पाळून सेवकांनी ताबडतोब त्याचे हात बांधले व त्याला वधस्तंभाकडे नेले. तेव्हा केदारनाथने निवेदन केले-“प्रभू! बापण माझ्याने असा निर्णय देऊ नका. मी एका आठवड्याच्या मात औषधी वनस्पतीचा शोध काढतो. तेवढ्या अवधीत राजकुमारीच्या जीवाला कसलाही धोका संभवत

नाही मी माझ्या गुरूची सपथ घेऊन वचन देतो.

केदारनाथने केलेल्या विनंतीनुसार मुळा राजाचा राव खांत झाला नाही. सेवक त्याच्या बळघात फांसाची दोरी अडकविण्यासाठी ठमे राहिले. तितक्यात तो म्हातारा माळी घाबरत तेथे येऊन पोहोचला व राजाच्या पायावर कोटांगण घालीत म्हणाला-“महाराज, मापण म्हटल्याप्रमाणे माझ्या प्राणांची काहीच किंमत नाही. परंतु एवढ्या महान वयाच्या बैद्याच्या प्राणांची किंमत कितीच पटीने जास्त मौल्यवान आहे. त्याला सोडून देऊन मला फांसावर चढवा.”

केदारनाथ मोठ्या क्रष्टाने म्हणाला-“ह्या म्हातान्याचे प्राण फांसावर चढविण्यासाठी मी वाचविले नाहीत! प्रभू! बापण चांगला विचार करून घ्या तो औषधी वनस्पती मिळवून राजकुमारीचे प्राण वाचविण्यासाठी संधी द्या.”

राजा डळमळू लागला व विचार करू लागला की निर्णय घ्यावा तेव्हा मंत्र्यांनी राजाला सल्ला दिला की, एकवेळ केदारनाथला संधी द्यावी. तेव्हा राजाने मंत्र्यांचा सल्ला मानला केदारनाथला फांसाच्या मेडीवरून खाली उतरवले.

ह्यानंतर केदारनाथ जंगलात गेला त्याने तो औषधी मुळी सोडून काढली व राजाला दिलेल्या वचनानुसार त्याने राजकुमारीवर औषधीपचार सुरू केला. दिव-काळपासून वस्त करणारा रोग दोन दिवसाच्या निवून गेला. एका भाटवड्याने राजकुमारी आपल्या महालात शिडफिक हंसू खिदळू लागली.

राजकुमारीला निरोगी पाहून राजाला फार आनंद झाला. त्यांनी केदारनाथला वर्षेरान्य व त्याच बरोबर राजकुमारी बरोबर त्याचे लग्न लावून देण्याचा निश्चय केला व त्याला बोलावून आणण्यासाठी पालखी पाठवून दिली.

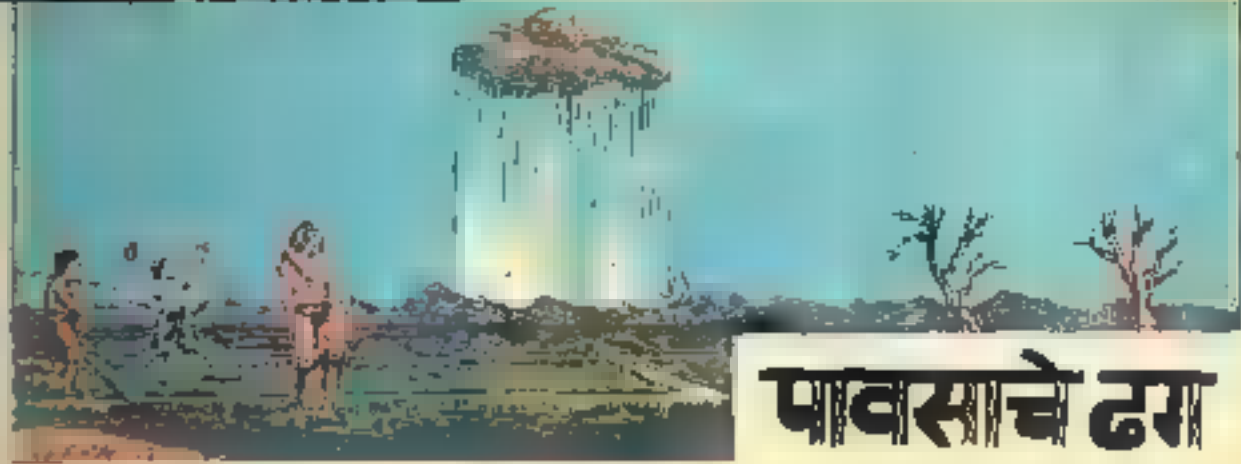
चीकणीअंती त्यांना समजले की केदारनाथ सूर्योदयापूर्वीच निघून गेला आहे.

वेधर गोष्ट सांगून घेताळ म्हणाला-
"राजा, ह्यावरून तर सिद्ध होते की, केदारनाथ वैद्यकी विद्येमध्ये असाधारण आहे. कारण कितीक ठिकाणहून वैद्य येऊन राजकुमारीची चिकित्सा करू शकले नाहीत. परंतु रोगाचे निवारण केदारनाथने केवळ एका औषधी वनस्पतीने करून घेतले. अशी व्यक्ति तर फार मोठी ज्ञानी असावी. ह्यात शंका करण्याचे तर कारणच उरत नाही. तेव्हा अर्धे राज्य व राजकुमारी ह्यांचा त्याग करून टाकणे आश्चर्यकारक वाटत नाही का? त्याने असा तर विचार केला तसेल की असा प्रकारे सरकार येथ्याची आपल्याला धरू नये. ह्या पाकेचे समाधानकारक उत्तर माहित असून तु दिले नाहीस तर तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोटू लागतील.

त्यावर विक्रमादित्य म्हणाला-"एक तर गोष्ट स्पष्टच आहे. की, केदारनाथने

स्वार्थ बुद्धीने प्रेरित होऊन राजकुमारोवर उपचार केला नाही. जर का त्यांचा मनात स्वार्थ असता तर एकदया परिश्रमाने जाणलेली औषधी वनस्पती त्याने एका शुल्क माळघावर खच केली नसती. एका वेधाच्या रूपाने त्याला कोणाच्याही जिवांची किंमत आस्त मोल्यवान वाटत होती इथे तर हा प्रश्न अप्रासंगिक आहे परंतु राजा चंद्रसिंह अव्यक्त स्वार्थी होता. त्याला प्राणांची किंमत करता येत नव्हती. त्यामुळे त्यांनी माळघाच्या प्राणांची किंमत शुल्कक मानली आणि केदारनाथला फांसीची पिला कमावली. सद्या स्वार्थी राजाचा जावईहून परिश्रमानी प्राप्त केलेली वैद्यकीय शिक्षण तिलांजली घ्यावी लागेल. म्हणून केदारनाथ आपले कार्य व हेतू बरोबर राजाचा निरोप सुद्धा न घेता गुपगुप तेथून निघून गेला.

तन्हेने राजाचे मीन मंत्र होताच वेताळ प्रेतासह मरुस्थ आणि सादाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

पावसाचे ढग

त्रिगर्तदेसातील सारे लोक शेतकरी होते. तो देश नेहमी धन-धान्यांनी सदा फुललेला असे. तेथील जनता सुद्धा सुखी व होती. त्यांना सदा अवलंबून रहावे लागे.

तसे पाहिले त्रिगर्त येथील जनता अनेक देवीदेवतांची पुजा अर्चा करीत. परंतु वरुण देव व पावसाचे ह्यांची कधीच आराधना करीत नसत. आकाशाकडे पाहून हात जोडून कधी कृतज्ञता सुद्धा प्रकट करीत नसत. त्यामुळे देव प्रजेवर अवलंब असंतुष्ट होते. स्वतः मेघांना बोलावून निर्णय घेतला की, ह्यापुढे त्रिगर्त देसावर कोणीही एक पेंबही पाहू घ्यायचा नाही.

ह्याचा परिणाम शेवटी व्हायचा तोच आला. त्यावर्षी पावसाळ्याच्या दिवसांत पाण्याचा एक पेंबही भूमीवर पडला नाही. सर्व लोक डोळे फाडफाडून आकाशाकडे

पाहू लागले. परंतु पावसाचा एक ढग देखील त्यांच्या पुढील पडला नाही. सर्व प्रजा व्याकुळ झाली. त्यांना तसे दुःखी पाहून मेघांना अत्यंत आनंद झाला. परंतु अचानक मेघांच्या आनंदाला विरजण पडले. एक ढगाचा तुकडा कोणाच्याही न सांगता त्रिगर्त देसात गेला व मोठा पाऊन गुपगुप परत आला.

त्रिगर्त देसातील जनता संतुष्ट झाली व निश्चित होऊन म्हणू लागली-"अरे वा! चला, आता तरी पावसाळा सुरवात झाली एकदाची व प्रत्येक शेतकऱ्याने आपल्याला शेतात-ची पेरले.

तेवढ्यामध्ये त्या मेघ खंडाला इतर मेघांनी मिळून खूप उलट सुलट बोलून धमकावले म्हणले-"अरे मूर्ख, तू हे काय केलेस? शेवटी तुला उद्देश तरी आहे? आम्ही सर्वांनी मिळून एक निर्णय

घेतला होता. की त्रिगत देशात पाण्याचा एक घेंवही न पाडता जनतेला दुःखी कष्टी करायचे अशा परोस्मितीत तू मुकाट पाऊन पाडून आलास तुझी अक्कल कोठे गेली ?"

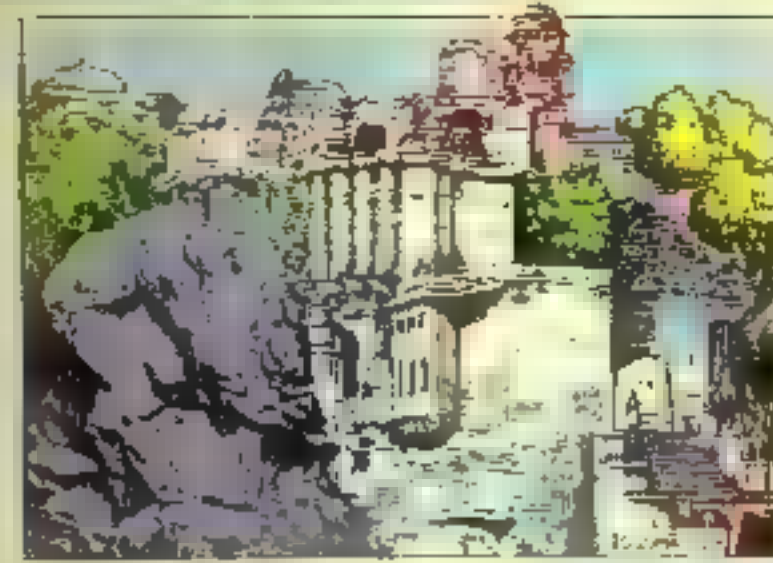
"तुम्ही सुद्धा नंबर एकचे बुध्द निषासात मी जाऊन घोडीची रियझीम करून आलो कारण की त्रिगत देशातील लोकांनी पेरण्यासाठी म्हणून जे काय बोडे फार घान्य वाचवने होते त्यांनी पेरून टाकावे. हे काय तुमच्या डोक्यात आलेच नाही की ?" लहान मधे म्हणाला.

ह्यानंतर त्रिगातची प्रका तन्हेचे ताल भोगते आहे पहाण्यासाठी मोठा मेघ मोठ्या आनंदाने त्रिगत देशाच्या बाजूला निघाला. तेवढ्या अवधीत त्रिगातच्या लोकांत नाही नाही मायकी होती. पोरपाकार वर्षावाने जे काय बी. उरले होते ते पोतकन्यानी मातीत पेरून टाकले होते. परंतु ह्यानंतर पावसाचा एकही घेंव पडला नाही. ते सारे आकाशात पाहू लागले व वरुणदेवाला धाकू लागले.

त्या देशातील लोकांची ती अवस्था पाहून मोठ्या फार वाईट वाटू लागले. तो छोट्या मेघसंडाला रागावून म्हणाला-"तू मोठ्यांना विचारल्या छिवाय बघी कटघाल कामे करू नकोस." नंतर सर्व मेघांनी मिळून त्रिगत देशावर मुसळघार पाऊन पाडला व तेथून निघून गेले.

आपली प्रार्थना ऐकून आपल्या देशात पाऊस हे पाहून त्रिगत देशातील सर्व जेतकरी न शुक्ता वरुण देव पावसाची सतत पुजा अर्चना लागले. ह्यानंतर पुन्हा कधीही त्या देशात दुष्काळ पडला नाही तो देश मुजलाम् मुफलाम् बनला.

परंतु ह्या पाठीमागची गोष्ट मोठ्या डोक्यात शिरली नाही की सान्याचे मुळ कारण छोटा डब आहे. त्याने जे काही खोडकर काम केले. ते सरते शेवटी एक कल्याणकारी सिद्ध झाले. परंतु छोटा विचारा मेघसण्ड ही गोष्ट समजू शकला नाही की. आपण अग्रात्यक्षिक एक महान कार्यच केले आहे.

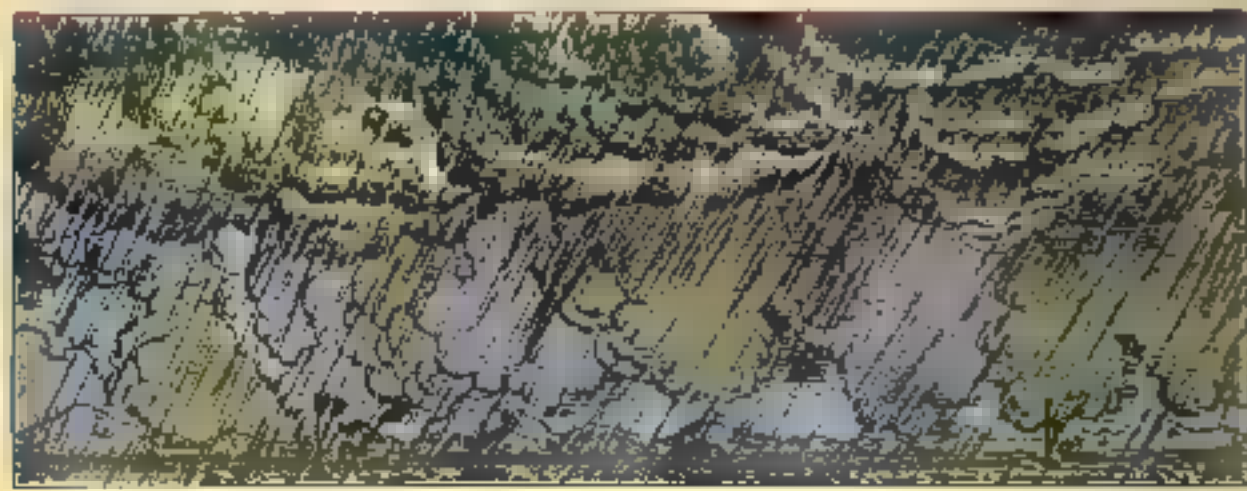

ऐतिहासिक दृष्टीकोनातून पाहिले तर आपल्याला जसे समजते की, चित्रांगद नावाच्या वीर राजाने मेघे एवंश्रवम अथवा राजधानी बनवली होती. त्यांनीच ह्या एवंश्रवला मुद्धा चित्रकुट असे नाव दिले. तेच काहीकाळाने चित्तौड बनले परंतु त्या राजाने केलेला किल्ला काही काळामेळर बघ्ट झाला.

भारतातील सर्वोत्तम स्थळे : चित्तौडचा किल्ला

राजस्थानात पांचवी फूट उंचावरीत एका डोंगरावर सातमे एकर भेदभूत असलेला चित्तौडचा किल्ला अत्यंत प्रसिद्ध व ऐतिहासिक महत्त्व असलेला आहे. अनेक राजवंशाने निवासस्थान असलेल्या ह्या किल्ल्यात पुराण पुरुष भीमसेन ह्याने सुद्धा गाही काज्जासाठी आपले निवास स्थान बनवले होते.

जाठच्या सत्तेकाल ह्या प्रदेश मेवाडचा राज्यकारभार करणाऱ्या राजा वनाची राजधानी बनला. तेराव्या सत्तेकाल राणा रतनसिंहने मेवाडचा राज्यकारभार केला. त्याची पत्नी पद्मिनी जगातील सर्वश्रेष्ठ सुंदरी म्हणून प्रसिद्ध होती. त्या राणीला कैद करण्यासाठी दिल्लीच्या मुलतान अल्ताउद्दौन खिज्जीने चित्तौड किल्लावर हल्ला करून तो घेरला.

जल्मावहीन विसर्जने ह्मणतो
कसून मुळा त्याला तो किस्सा हस्तगत
करता आला नाही. झोंगरमाध्यार
बापला तळ ठोकून त्याने पश्चिमीने
प्रतिबिंब धारक्यात तरो पहावे
उद्देजाचे रतनसिंहाकडे विनवणी केनी.
रतनसिंहाने त्या विनंतीला,
दिली. ■ त्याला निरोप ■
कारणाने तो किस्सा उत्तम खाणी
■ त्याने त्या संघीला ■
वेळून रतनसिंहला बंदी केले.

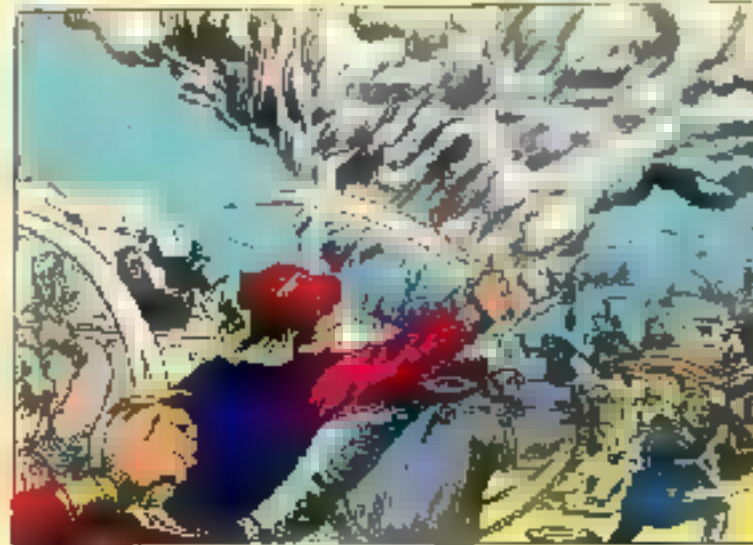
अपमानानी विजयेला विसवी विसवीला
बोहोवणा. त्यानंतर त्याने कसाही
प्रकारे विसवीच्या किस्सावर हस्ता
कसून तो हस्तगत करणाचा दुष्ट प्रकल्प
केला. बापि अवज्यात एका वर्षाच्या
मात एक मती प्रचंड सैन्य वेळून तो
विजयीवर जावून येला. रामपुत्र
सैनिक धान वणाचा जावून नवले
बापवेळी राणी पश्चिमीने व ह्मण
रबकुत सिंहांनी विजय वेढवून
जातसमर्पन केले.

ह्यानंतर मुलतान विसवीने पश्चिमीकडे
असा निरोप पाठविला ■ मू लावज्यात
माझ्याकडे ये नाहीतर राजा रतन-
सिंहला आम्ही ठार करू. तेव्हा राणी
पश्चिमीने मुलतानाकडे आपला असा
निरोप पाठविला की, मी पाण्या सातणे
वैजिणीच्या समवेत जाऊन वर्षावास
केत आहे. ते ऐकून विसवीने
आमंवीत आला. व राणी पश्चिमीची
होळपाल लोव जावून बाट पातू जागमा
सिकडे विसवीतून धान वणाचा विचारला.

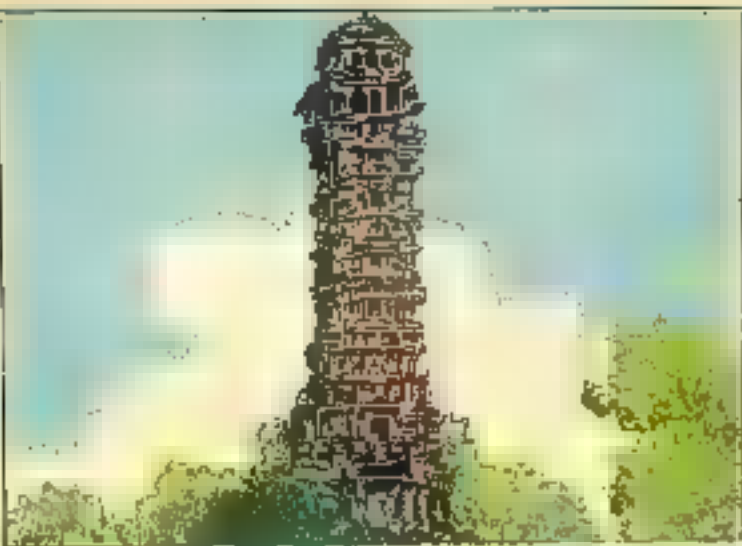
सुंदर भावितन काव्यसुमने रचवाटी
मुमलित कृष्णाची प्रसन्न मीराबाई
हिले विसवीच्या ■ ■ ■ झाच्या
■ विवाह ■. राजाने मीरा-
बाईबाठी ■ मतिमुंदर ■ कृष्णाचे
■ बावून ■ कृष्णाच्या मुली
घबोर ■ मीराबाई आपली ■
मृगत लग्न होऊन जाई.

जल्मावहीन विसवीने आपला तळ
जेणे ठोकला होता. तेथे वेळून पोहो-
■ पातळांमधून एकूण १४००
सैनिक जल्मावहीन तळवारी उभाहीत
बाहेर ■. ■. ■. उचलवारे मोई
मुळा सैनिक होते मग काय?
दुष्ट्या काळात पोन्ही जल्मावहीन सवकर
मुळ सुरू झाले. त्या काळात विसवीने
अनेक सैनिक ठार झाले. व राजा
रतनसिंहला कैदेतून मुक्त ■
जाले. विसवी तेथून पळून येता.

सहाय वयाच्या मुबराकाला ठार
मारणासाठी काही ह्मणारे किस्सात
विरले. त्यावेळी वारी वसाने आपल्या
मुलाला मुबराक बनवून त्याला राख-
विले व आपला मुबराकला मुलतेने
मुलवाळिकाची पोहोचवले व आपल्या
मुलाचा मती वेळून राखकुमारला
बांधविले.

ह्यावेळीं चित्तौडचा किल्ला मोडकळीस आलेला आहे. तरी सुद्धा तेथे असलेल्या वस्तू थोडा भागतात तेथे असलेल्या खोलात सुंदर व अद्भुत असा निमिनेने १४४८ मध्ये महाराजा कुम्भाचे निर्माण केलेला विजयस्तंभ व किती स्तंभ आहे. गुलतान कुतुबुद्दीन साहबवर विजय प्राप्त करण्याच्या उद्देशाने स्मारकाच्या स्थाने ह्या स्तंभाचे निर्माण केलेले आहे.

येथील अत्यंत विनायक असा महाराजा कुम्भाचा महान भौटया काळवीपूरक तयार केलेला आहे. ह्या किल्ल्याच्या आत वेगवेगळ्या गावांना पोहोचण्यासाठी घुमारे बांधलेले भूगर्भमार्ग आहेत. येथील महाराजाच्या तळ बरामध्येच राणी पद्मिनीने आपल्या भागाची आहुती दिनी होती.

येथे अत्यंत प्राचीन देवळाचेही अत्यंत मुख्य म्हणजे काशीमातेचे देऊळ आहे. ह्याठिकाणी अक्षिकात्री देवी काशीमातेचा महत्त्व आहे काही लोकांचे मत आहे की, प्रारंभीच्या काळी हे सूर्याचे देऊळ मत्साचे.

मातीचे सोने

एका खेतकामाला एकुलता एक मुलगा होता. तो लहान असतानाच आईच्या भेमाळा पारसा काही दिवसांनी खेतकरी बाजारी पडला, जेव्हा त्याला वाटले की आता आपले मरण जवळ आहे. तेव्हा त्याने आपल्या मुलाला बोलताचून घेतले आणि म्हटले—'बाळा, मी निघून होतो. त्यामुळे मी काही इस्टेंड ठेवू शकलो नाही. परंतु मी मनापासून तुला आशीर्वाद देतो की तू जरी जमिनीला शिवकास तरी त्याचे सोने वनेस.

बडिलांच्या मृत्युनंतर मुलाने आपल्या आईबडिलांची स्मरण समोर ठेवले व तो खूप काबाडकष्ट लागला. परंतु त्याच्या श्रमांचे उत्तम तऱ्हेने लाभले. थोड्याच काळात तो एका बागेचा मालक झाला. बाजूबाजूच्या सर्व बागांपेक्षा त्याच्या

बागेला त्याला जास्त कमाई मिळू लागली.

काही वर्षांनी त्याने अनेक फळांच्या बरेदी केल्या. मासेमारी साठी बरेदी केल्या. तेलाच्या घाणी विकत घेतल्या तेल व मासेमारीत सुद्धा त्याला भरपूर फायदा होऊ लागला. लवकरच तो बाह्यरातील सर्व श्रीमंत लोकात गणला जाऊ लागला. तो कोणताही कामधंदा किंवा व्यापार करो त्याला भरपूर फायदा मिळे तो घन-संपत्ती बरोबर एका अज्ञिज्ञान घरात राहू व एका सुंदर तरुणीशी लग्न करून तो स्वतःचे आयुष्य ऐव्यारामात घालू लागला.

परंतु एक दिवस त्याच्या मनांत आपल्या घन संपत्तीच्या बाबतीत एक शंका निर्माण झाली. ती त्याने आपल्या एका जिवदय-कंठस्थ मित्राजवळ बोलून पाहवित म्हटले—

“अरे हेबब, मला माझ्या शक्तिसामर्थ्याच्या पलिकडे सीमाम्य प्राप्त झाले आहे. त्यामुळे जर ह्यावर विचार केला तर मला एक प्रकारची भीती वाटते की, इतक्या मुलमतेने प्राप्त झालेली हि लक्ष्मी एका क्षणातही नाहीशी होऊ शकेल. त्यामुळे माझ्यावर जेव्हा देवीचा कोप होऊ शकतो. त्यामुळे तिला संतुष्ट करण्यासाठी मी असे काहीतरी काम करावे म्हणतो की त्या कामामुळे माझे नुकसान होईल तर मला चांगल्या विचारा-अंती सल्ला दे.

तेव्हा मित्राने स्वतःचे डोके लडवले व त्याला विचारले—“मित्रा, सांग खजूर कोठे जास्त होतात?”

“कैरोला ■■■ मुलाने सटक्यात म्हटले.”

“तर मग विचार कसला करतोस! एक काम कर तुला येथे जितका म्हणून खजूर मिळत असेल तितका जास्तीत जास्त किंमत देऊन खरेदी कर आणि तो उंटावर लादून कैरोला नेऊन कमीत कमी किंमतीत विक. तुझे ■■■ भरपूर नुकसान होईल.” मित्राने समजावित म्हटले:

ही गोष्ट त्याला मोठी ■■■ वाटली. दुसऱ्याच दिवशी त्यांनी खजुराच्या व्या-पान्याच्या कडून जेव्हा खजूर मिळेल तेव्हा जास्तीत जास्त किंमत देऊन खरेदी केला. नंतर तो ■■■ उंटावर लादून कैरोला विकावयास निघाला.

दुसऱ्याच दिवसाने वाळवंटातून प्रवास केल्यानंतर तो इजिप्तला येऊन पोहोचला. आणि एक गोष्ट पाहून तो आश्चर्याने चकित होऊन निश्चल उभा राहत पहात राहीला. त्याच वेळी एका पांढऱ्या शुभ ओढ्यावर बसून मित्र देशाचा मुलतान त्याच्या बाजूलाच येत बसलेला दिसला त्याच्या बरोबर त्याचा सारा परिवार व सैनिक होते. सर्व सैनिकांच्या हातात चाळणी होत्या.

गरीब शेतकऱ्याच्या मुलाने मुलतानाला सलाम करीत म्हटले—“हुजूर, काय झाले

हे सारे सैनिक आपापल्या हातात चाळणी घेऊन का येत आहेत?”

त्यावर मुलतान म्हणाला—“काय सांगू? आज पहाटे मी ह्या ओढ्यावर बसून फेरफटका मारण्यास निघालो होतो लग्ना-प्रमगीची अंगठी कुठे तरी निसटून ह्या वाळून पडली. ती अंगठी मला माझ्या प्राणापेक्षा प्रिय अशी आहे. त्यामुळे ती मिळत नाही तोपर्यंत ह्या सान्या प्रदेशातील वाळू मी चाळून काढणार आहे.

मुलतानाने त्याला विचारले—“तू कोणत्या कामासाठी कैरोला जात आहेस?”

“कैरोमधे खजूर विकावया जात आहे उंटावर लादल्या खजुराच्या टोपल्याकडे अंगुलीनिर्देश करीत.” तो म्हणाला.

मुलतान त्यावर चकित होऊन म्हणाला—“तू कैरोला जाऊन खजूर विकणार? गमतच करतोस इथे दिवसाला एका खजुराच्या भाडाचे सुद्धा खजूर काढून संपत नाहीत तर आपला मात कैरोला घेऊन ■■■ विकणार? तुझे फार नुकसान होईल पहा!”

मुलतानाचे बोलणे ऐकून त्याचा सारा परिवार खदखदून हसू लागला. तो म्हणाला—“तुम्ही तर मला भीतीच वास्तवत आहात. परंतु मला तर एका गोष्टीचे भय वाटते माझे नुकसान नक्की होवो. माझ्या वडिलांनी मरतेघमयी मला जाही-बाब देत म्हटले—“वाळू तू मातीला जरी स्पृशं केलास तरी ते मोने होऊन जाईल असे म्हणत त्यांनी काळी वांकून मुठभर वाळू हातात घेतली. त्यानंतर उघडली वाळू सारी लाली पडली ■ फक्त अंगठी तोच काय त्याच्या हातात राहिली.

“अरे अरे हिच तर अंगठी मी हरवली होती.” मुलतान अतिशयमानवाने एकदम किंचाळला. मुलतानाने त्या शेतकरी मुलाच्या नशिवाची छूप वाकाणणी केली आणि आपली एवढी प्राणप्रीय अंगठी इतक्या मुलमतेने मिळालेली पाहून त्या मुलाला अत्यंत किमती भेटी बघीस दिसवा.

■■■ प्रकारे शेतकऱ्याचा मुलगा जास्तीच फायदा मिळवून परत बरी आला.

कंजूस प्रकारचा खेळ

एका गावात गोविंद नावाचा एक गृहस्थ रहात होता. तो एक संवरचा कंजूस होता. तसा तो खूप श्रीमंत होता परंतु त्याच्या हातून एक कवडी देखील सुटत नसे. स्वतः प्रमायेच तो स्वतःच्या मुलाला देखील कंजूस प्रकारचे घडे देई. एका सणच्या दिवशी गोविंदने आपला मुलगा गोपीनाथ हातात नवीन कपडे शिंपवण्याचा विचार केला. परंतु त्याने आपला शिंपी घमंदासाकडून कपडे कुकट कसे शिंपवून मिळतील यासाठी एक योजना केली. त्यासाठी त्याने आपला मुलगा गोपीनाथला समजावून सांगितले परंतु सणाच्या दिवशी आपल्या मुलाने जुनेच कपडे नेसलेले पाहून त्याला अत्यंत आश्चर्य वाटले त्याने मुलाला विचारले— “बाबा, शिंपवण्या दिलेले कपडे आपले नाहीस का?”

“शिंपी घमंदासने मिनार्ई दिव्याशिंपाय कपडे बेजार नाही म्हणून सांगितले.” गोपीनाथ म्हणाला. मग तू सांगितले नाहीस का? को को भावाने मिनार्ईचे रस्त्यात कुठेतरी पाडले व हरवले.” गोविंदने थोड्या रागातच म्हणाला.

“बाबा, मी तर तसेच त्या शिंप्याला सांगितले. तेव्हा तो शिंपी म्हणाला. मी पर्यंत तू वैसे न हरविण्या एवढा मोठा होशील. तो पर्यंत मी तयार आहे. तेव्हा वैसे देऊन कपडे घेऊन जा.” गोपीनाथ म्हणाला. गोविंदला समजल्यास तो म्हणाला नाही तेव्हा त्याने गोपीनाथच्या हाती वैसे देऊन शिंपावण्या दिलेले कपडे आपल्यास स्वता तिप्पाकडे पाठविले.

उत्तर संभाषण

रावण लोकांतून लंकेला येण्यासाठी पुष्पक विमानांत बसून निघाला आणि वाटेत वेवढ्या म्हणून सुंदर मुली त्याच्या नजरेस पडल्या त्या सर्वांना विमानांत बसवून लंकेत नेले. त्या मुली आक्रोशाने रावणाला घाप देत होत्या.

रावणाने लंकेत प्रवेश केला मात्र त्याची बहीण शूर्पणखा आक्रोश करीत छाती बडवीत समोर आली आणि दुःखातिशयाने त्याला म्हणाली—“दादा तू हे काय केलेस रे? बाकीच्या कालनेशांच्या बरोबर माझ्या यजमानांचाही वध केलास? आपल्या मेहुण्यावर हात उचलताना तुझे हात कुठून कसे रे नाही पडले? हाय रे हाय! मला तू विचवा करून टाकलेस.”

शूर्पणखेचा विलाप ऐकून रावण ही दुःखी झाला तो म्हणाला—“जे ते काही परत येत नाही मी काही मुद्दाम केले नाही. मी एकदा युद्ध करू लागलो म्हणजे माझ्यावर लून चढतो मी तुला सर्व व्यवस्था करून सराख्या स्वाधीन करतो तो तुझी सर्व प्रकारे काळजी घेईल. मी त्याला थोडा हजार राक्षस सेनेसो सेनात देतो आणि त्याच्या बरोबर दूषणलाही पाठवून देतो. सर्व दंडकारण्याचा अधिकार देतो तेथे तुम्ही मुस्ताने रहा.

रावणानी सांगितल्याप्रमाणे खरोखरीच सर्व व्यवस्था करून खर आणि दूषणा बरोबर शूर्पणखेला दंडकारण्यांत पाठवून दिले. तेथे ते मुखासमाधानाने राहू लागले.

गमनवाला रथ ' 'सर्वत्र अंधकार करणारी माया ' ' महाशक्तिशाली धनुष्यबाण 'हे सर्व वरदान म्हणून मिळविले आणि आता तो शबटचा यज्ञ करण्याच्या तयारीत आहे.''

शुक्राचार्याने दिलेली माहिती रावणाने ऐकून घेतली. पण त्याला ते कृत्य आवडले नाही. तो म्हणाला- "हे तुझे काम ठीक झाले नाही. तुम्ही आपले सत्र असलेल्या देवादिकांना इद्राला संतुष्ट करण्यासाठी फार मोठे धन खर्च केले आहेत. असे म्हणून येवनाशांना तो आपल्या बरोबर नेला."

रावणाला पाहिल्या बरोबर विभीषणाने एक दुःखद बातमी सांगितली कि वधू नावाच्या एका राक्षसाने कुंभीनसला घरांत कोणी नाही असे पाहून पळवून नेले. मातंग्यवंत म्हणून रावणाच्या आईचे कावळ होते. त्याची नात कुंभीनस मुलीची मुलगी. नात्याने रावणाची बहीण होती म्हणून ती रावणाकडे राहात असे. ज्या वेळी तिला पळवले त्या वेळी रावण दिग्-विजयाला गेल्या होता. कुंभकर्ण झोपला होता आणि विभीषण पाण्यांत उभे राहून तपश्चर्या करीत होता.

रावणाने अनेक कन्यांचे अपहरण करून त्यांना अंतःपुरात बंद करून ठेवले होते. परंतु आपल्या बहिणीला पळवून नेल्याच्या

बातमीने तो क्रुद्ध झाला. त्याने रावणाला ओपेतून उठवले. सर्व राक्षसांना आणि मधु राक्षसाचे घर जे मधुपुरी होते त्यावर चढाई करण्यास सज्ज होऊन निघाला. आपला रावण भले मोठे राक्षस सैन्य घेऊन आपल्या पत्नीस मारण्यासाठी बेत आहे म्हणून कुंभीनस पावळून गेली.

बहिणीला पावळलेली पाहून रावण म्हणाला- "पावळून नकोस मी त्याला मारोत नाही पण मला सांग तो सध्या कुठे आहे? त्याला माझ्याबरोबर घेऊन आईन."

"मी सांगते तुम्हा निरोप त्याला." म्हणून कुंभीनस आपल्या नवऱ्याकडे मधु-राक्षसाकडे गेली म्हणाली- "माझा भाऊ देवांशी युद्ध करायला निघाला आहे. तो तुम्हाही बरोबर घेऊन जाणार तू जा."

रावण आपल्या सर्व सैन्यासह आपला मेहुणा मधुराक्षस त्याच्या नगरीत घेऊन पोहोचला. मधुराक्षसाने मोठ्या घाटाने त्याचे स्वागत केले. प्रेमाने आतिथ्य केले. रावणाने एक दिवस राहून तेथे विश्रांती घेतली. आणि दुसऱ्या दिवशी मत्स्या पहाटे पुढील मूकामास निघाला.

त्या रात्री चंद्राचे शुभ चांदणे बाजूला पसरले होते. पर्वतावरील वृक्षलतामधून कितरांच्या वंदगायनाचे मधुर स्वर ऐकू येत होते. कुबेराच्या

प्रासादांतून अप्सरांच्या नृत्य गायनाचे स्वरसंकार मन मोहून टाकीत होते. कुलाचा मृगंध सर्वत्र वरवळत होता.

अशा कामोद्दीपक वातावरणातून अप्सरांची अभिनायिका झालेली रंभागाढ ओपलेल्या रावणाच्या सैन्या मधून त्या दिशेने पुढे चालली होती. ती अर्धकारीनी नटलेली होती. ती जणू लक्ष्मीच प्रतिभास होती. तीला पाहून रावण आपल्या आसनावरून उठला. तिच्या जवळ जाऊन उभा राहिला. तिच्या हात घेऊन त्याने तिला विचारले- "ह्या अशा वेळी इतकी नटून घटून तू कोणाकडे चालली आहेस? ती भाग्यवान व्यक्ति कोण आहे? ती जो

कोणी असेल त्याच्यापेक्षां मी कोणत्याही बाबतीत कमी नाही. तिन्ही जगांत माझी बरोबरी करणारा तुला सांपडणार नाही तू चाईने दुसरीकडे कशाला जातेस?"

रावणाचे बोलणे ऐकून रंभा मयभीत झाली आणि आश्चर्य प्रगटककून म्हणाली— "मला कांणी छेडू लागले किंवा त्रास देऊ लागले तर आपण माझे रक्षण करावे ते सोडून हे असले मल्लते विचार आपल्या मनांत कसे आले? नात्याने मी आपली सून लागते आपला पुतण्या आहेना मल्लकुचेर तो माझी वाट बघत बसला असेल. त्याच्यावर मी प्रेम करते. त्याच्या शिवाय दुसरा कोणी माझ्या मनात भरत नाही."

रावणाने तिच्या बोलण्याकडे मुळीच लक्ष दिले नाही अप्सराच ती. त्याने आपली इच्छा पूर्णकेली. अपमानित आणि लज्जित झालेली रंभा फार दुःखी कष्टी होऊन मल्लकुचेराच्याकडे गेली. त्याचे पकडून ती रडली. आणि रावणाने केलेले सविस्तर वर्णन त्याला सांगितले.

रंभेच्या अपमानाची गोष्ट ऐकून मल्लकुचेराला अतिशय राग आला. त्याने पाण्याला स्पर्श करून रावणाला शापविला.

"ह्या पुढे केव्हांही रावणाने कोण्या स्त्रीचा हात धरला आणि तिच्या इच्छेच्या विरुद्ध तिच्यावर बलात्कार करूं लागला तर त्याच्या डोक्याचे हजार तुकडे होतील."

रावणाविषयी ही सावधानी जेव्हां त्याच्या अंतःपुरातील जबरदस्तोने पळवून आणलल्या शायकांनी ऐकली तेव्हां त्यांना हायसे वाटले.

दुसरे दिवशी रावणाने आपल्या सेन्यासह स्वर्गाची वाट धरली. त्याच्या सैन्याने स्वर्गाला चारी बाजूने घेऊन टाकले. स्वर्गाला घेरल्याची बातमी जेव्हां इंद्राला समजली तेव्हा त्याने सर्व देवांना त्वरेने आपापले सैन्य घेऊन युद्धास सज्ज होण्या-विषयी निरोप पाठविले. आणि आपणस्वतः किष्णूकडे गेला. त्याच्या चरणांशी निवेदन केले— "देवाधिदेवा, रावण आपले राक्षसांचे

सर्व सैन्य घेऊन आला आहे. त्याने चारी-बाजूने स्वर्गाला घेरले आहे. आणि स्वर्गावर स्वारी केली आहे. आपण आपले चक्र घेऊन माझ्या मदतीला येऊन रावणाशी युद्ध करावे असे मला वाटते."

"ह्या वेळी मी रावणाबरोबर युद्ध करायला येणार नाही. तो ह्या युद्धात मरणार पण नाही. अजून त्याच्या मृत्यूची घटका भरली नाही. तू असा भीतोस कशाला? भिण्याचे कांही कारण नाही. ह्या वेळी तुलाच युद्ध केले पाहिजे." असे सांगून विष्णूने पाठवून दिले.

देव आणि याच्यामध्ये युद्ध सुरू झाले. रावणाच्या सेनेचे सेनापतिच रावणाने आपल्या आजोबाकडे दिले होते. ह्या युद्धात सेनापति सुमाली-रावणाचे आजोबा-बभ्रूच्या हातून मारला गेला. देवांनी निकराचे हल्ले करून राक्षस सैन्याला जबरजबर करून सोडले नन्बर टाकले राक्षस ह्या युद्धात मारले गेले. आपल्या पराक्रमाने इंद्राने रावणाला जिवंत पकडून बंदी केले.

हे वर्तमान इंद्राजिनाला समजले. त्याने नुकत्याच मिळविलेल्या आपल्या माया अस्त्रांना उपयोग केला. अदृश्य रुपाने युद्ध सुरू केले. मग इंद्राला बंदी केले. आणि दूध रुपाने येऊन आपल्या पित्याला

सोडवून घेतले. युद्धाच्या विजयाची पताका फडकवून रावणाला म्हणाला— "युद्ध संपले आपण जिकली तुम्ही बंधमुक्त झालांत. पहा इंद्राला बांधून आणले आहे.

युद्ध संपल्यावर रावण सर्व लवाजम्यासह लंकेला परत आला. बरोबर मेघनाव आणि कैश केलेला इंद्रही पण होता

इंद्राला रावणाच्या कैदेतून सोडवून आणण्यासाठी सर्व देवाकडे गेले. ब्रह्मदेव सर्व देवांना बरोबर घेऊन रावणाच्या दरबारांत गेला. प्रमत्तचित्ताने तो रावणाला म्हणाला— "रावणा, तुला मूलगा मेघनाद अचाट पराक्रमी आहे. त्याने ह्या युद्धात प्रत्यक्ष इंद्राचाही पराभव केला आहे.

अग्निची अर्चना करीत जेव्हा मी मुद्दाला निघेन तेव्हा घोट जेपलेला रथ अग्नितून यावा. जे पर्यंत मी त्या रथावर आरुढ असेन तो पर्यंत मला अमरत्व असावे. असा वर मला द्या. मी अग्निची अर्चना करीत असतां ती पूर्ण होण्याच्या अगोदरच जर मला मरण आले तर मेऊदे.” इंद्रजितने आपली इच्छारूपी शट ब्रह्म-देवाला सांगितली.

ब्रह्मदेवाने 'तथास्तु' म्हटले. त्यानंतर इंद्रजिताने इंद्राला बंधनातून मोकळे केले. इंद्राला सोडल्यामुळे सर्व देव ज्ञानेशाने स्वर्ग लोकांत निघून गेले.

रावण नेहमी मदोन्मत्त होऊन पृथ्वीवर संचार करीत असे त्याचे ही सविस्तर वर्णन अंगस्ति ऋषींनी श्रीरामचंद्राला सांगितले. असेच एकदा रावणाला वाटले आपण कार्तवीर्य सहस्त्रार्जुनाचे नगर महिषमर्ति जावे. तेव्हा त्याला समजले त्या दिवशी सहस्त्रार्जुन बायकांना घेऊन नर्मदा नदीमध्ये विहार करावयाला गेला आहे. तेव्हा रावणही जाऊन पोहोचला.

रावण शिवभक्त त्याने नर्मदानदीत स्नान केले आणि शिव पूजनाला बसला. तो नेहमी आपल्या खाल एक सोन्याचे शिवालिंग ठेके. त्याने ते बाहेर काढले. बाळूचा एक लहानसा ढीग करून त्यावर

त्याची केली. त्याची षोडशोपचारे पूजा करून भक्तिभावाने नाचू लागला.

नर्मदानदी पूर्वेकडून पश्चिमेकडे बहात येते आणि पश्चिम सागराला मिळते. रावणाने पाहिले कि नदीचे पाणी उसळत उसळत काढाकडे मरून येत आहे. षोडशोपचारे पाहतो तर त्याच्या पूजेची फुले पाण्यात वाहून चालली आहेत आणि तो मुद्दा पश्चिमे कडून पूर्वेकडे उलट्या दिशेने नदी अक्षी पश्चिमे कडून पूर्वेकडे कशीकाय वाहू लागली सर्वजण आश्चर्याने पाहू लागले. त्याने टिचकी वाजवून शुक-सारणांना बोलावून नदी उलट दिशेने कां वाहात आहे हे पाहून येण्यास सांगितले.

शुक-सारणांनी जाऊन पाहिले. कार्तवीर्य आपल्या बायकांच्याबरोबर नदीमध्ये विहार करत असल्याचे त्यांना दिसले आणि पाहिले कि त्याने आपल्या सहस्र वाहूनी आणि प्रचंडदेहाने पाणी आडवून ठेवले आहे. ते पाणी उलट दिशेने येत आहे. रावणाकडे परत येऊन शुकसारणांनी सांगितले कि वृक्षा सारखा एक मानव नदीत आडवा पडला आहे. त्यामुळे पाणी आडवले जाऊन उलटे वाहात आहे. त्याने वर्णन ऐकल्यावर रावणाने अंदाज केला कि हा नक्की कार्तवीर्य सहस्त्रार्जुन असला पाहिजे तो आपल्या सैन्यासह त्याच्याशी

मुद्दास निघाला. रावणाने कार्तवीर्याच्या मंत्र्याकरवी निरोप पाठविला कि त्याने कार्तवीर्याला मुद्दाने आव्हान केले आहे.

कार्तवीर्याचे मंत्री म्हणाले—“अरे मुद्दाला ही कोणची वेळ शोधून काढली आहेस? राजा आता आपल्या स्त्रियांच्या बरोबर बलविहार करतो आहे. तो कसा आसा मुद्दाला येणार? उद्या ये” रावणाला ते पटले नाही. त्याने तेव्हाच मुद्दा मागे पाहिले म्हणून हट्ट धरला ■ मुद्दास प्रवृत्त झाला. कार्तवीर्याच्या मंत्र्यांनी आव्हान स्वीकारले म्हणाले—“प्रथम आमच्या बरोबर युद्ध होऊ दे. मग आमच्या राजाच्या बरोबर.” दोन्ही सैन्यामध्ये युद्ध आरंभ झाले.

त्याला जिकण काही सोयी गेली नाही म्हणून त्या पुढे तो इंद्रजित ह्या नावाने ओळखला जाऊ लागले. तो अजेय होईल. त्याच्याच मवतीने तू ■ मुद्दा जिकले आहेस. आता ■ इंद्राला सोडून दे.”

“आजोबा, इंद्राला सोडा म्हणतां पण त्याच्या बद्दल काही तरी मिळाल्याशिवाय कसे त्याला सोडावचे? त्या बद्दल मला अमरत्व द्या.” इंद्रजित म्हणाला.

“कोणत्याही प्राण्याला पूर्णपणे अमर होता येत नाही बाबा. समजलं?”

“असं असेल तर सोडा नका देऊ अमरत्व मी तुम्हाला संतुष्ट करण्यासाठी नित्य नेमाने मंत्रोच्चारसह हविष देऊन

रावणाच्या राक्षस सैन्याने कार्तवीर्याच्या वस्त्रांचे माणसांचा वध केला. काहींना खाऊन टाकले. मारहा ओरडा करून हल्ला सुरू केला. कोलाहल ऐकून कार्तवीर्याच्या बायका घाबरेलून गेल्या. त्यांना अमय देऊन कार्तवीर्य नदीच्या बाहेर आला एक मोठी गदा हातात घेऊन आपल्या पांचवे हातांनी ती फिरवत तो युद्धभूमी आला प्रहस्त हातांत मले मोठे मुसळ घेऊन आला. कार्तवीर्य सभोर त्याला आवडून उभा राहिला.

प्रहस्ताने मुसळ कार्तवीर्याकडे निर-काबले पण त्याने ते आपल्या गवेने तोडून टाकले. आणि त्याचा पाठलाग करून त्याच्यावर गदेचा प्रहार केला. त्या बरोबर प्रहस्त खाली कोसळला. प्रहस्ताला पडलेला पाहिल्यावर मारीच, शुक, सारण वृज्रश, महोदर आदि राक्षस पळून गेले.

ह्यानंतर कार्तवीर्य आणि रावणाचे गदा युद्ध सुरू झाले. दोघांनी एक दुसऱ्यावर गदेचा प्रहार करण्यास सुरवात केली.

दोघेही पर्वताप्रमाणे अवल उभे होते. शेवटी कार्तवीर्याने रावणाच्या छातीवर जोराने गदेचा प्रहार केला. गदेचे तुकडे तुकडे झाले पण रावण तो घाब सहन करू शकला नाही. बेगुन होऊन खाली पडला. कार्तवीर्याने त्याचे हात पाय दोराने बांधले आणि आपल्या नगरीत गेला. रावण बंदी झाल्याचा समाचार स्वर्गात पूतस्पाळा लगेतून तो महिष्मति नगरात घेऊन पोहोचला. कार्तवीर्याने भवितमावाने त्याचे स्वागत केले. हात ओढून आगमनाचे कारण विचारले.

"माझा हा नामू सर्वांना जिंकून आणिल्यामुळे सुद्धा जिंकले आहेस. कोणच्या सहात तुझ्या पराक्रमाचे आणि यशाचे वर्णन करू ? तू झाला सोडून दे. एवढेच माझे सांगणे आहे." काहीही न बोलता, जरा सुद्धा विरोध न करता, कार्तवीर्याने त्याचे बंधन सोडले. अग्नीदेवा साक्ष ठेवून पैत्री केली. आणि त्याला नस्त्रा-भूषणाची भेट देऊन सत्काराने पाठवून दिले.

मार्गदर्शन

राम आणि कृष्ण सुमारे बीस बावीस वर्षांचे दोघे भाऊ भाऊ सहारात परीक्षा देऊन पदवी घेऊन आपल्या गावी येऊन राहिले. बापायबळ थोडी जमीन-असल्यामुळे जाम्यापिण्याचा नव्हता. ते दोघे पुरुषे लाऊन पिऊन रोज एकाद्या देवळाच्या कट्ट्यावर बसून वकाटघा पिटत कधीकधी मित्र भेटल्यास जुगार सुद्धा खेळत असत. त्यांनी नोकरीचा कधी विचारच केला नाही.

एक दिवस त्यांच्या वडीलांनी त्यांची कान उघाडणी केली आणि त्यांना नोकरी शोधण्यासाठी प्रयत्न करण्यास सांगितले. रामाने थोडा विचार केला आणि आपल्या भावाला म्हणाला—“कृष्णा ह्या दिसांत नोकऱ्या कुठल्या मिळतायत आणि मिळालीच तर ती टिकून ठेवण कां सोप आहे? एक काम करत जाऊं या.”

“कसल काम रे.” कृष्णाने विचारले.

“आपण रोजगार सारजेच जेऊन लाऊन बराबाहेर पडायचं. दुसऱ्या गावाच्या वाटेवर कुठे तरी भारामधीर जागा पाहून बसायचं. वेळ घालवायचा सोपायच आणि संध्याकाळी घरी परतायचं. घरी जेवण तर तयारच असत. बरं आहे कि नाही? कशी वाटते मुक्ति?”

आपल्या मोठ्या भावाची सूचना वाकट्या भावाला पसंत पडली.

ठरवल्याप्रमाणे दुसरे दिवशी दोघे भाऊ जेऊन नोकरी शोधाया म्हणून बराबाहेर पडले. पांवाबाहेर गेल्यावर दुसऱ्या गावाला जाणारी एक पाऊल वाट त्यांना दिसली. त्या वाटेवर एक मोठे पिंपळाचे त्यांना दिसले ते दोघे त्या आवाजबळ गेले. त्यांना बरी वाटली ती जागा. राम म्हणाला—“बरी आहे रे

ही जागा. पालापाचोळा झाडून काढे काडून टाकले कि छान आहे इथे बसायला."

"तू म्हणतोस तसच करू या." कृष्ण म्हणाला. आणि दोघे ही पिंपळाखालील जागा शाफ करू लागले. त्यांच्याच गावची तुळशीबाई त्या रस्त्याने धरी परत येत होती. त्यांना पाहून ती म्हणाली—"आवचर्यच आहे रोज त्या पडक्या देवळाच्या कट्ट्यावर बसून चकाट्या पिटणारे तुम्ही आज येथे हे काय करीत आहात व बाकीचे टोळ भरव कुठे आहेत?"

तुळशी मुखवस्तु होती. तिच्याघरी सर्व व्यवस्थित होते. पण तिचा स्वभाव थोडा

विचित्र होता. म्हणून तिला सर्व गांवकरी खुल्लखट म्हणत असत.

"आम्ही आपल्या गांवाच्या हितासाठी सुखासाठी श्रमवात करीत आहोत. आम्ही येथे एक देऊळ बांधण्याचा विचार करीत आहो, काकू." राम कुचेष्टेनी म्हणाला.

"इथे कोणाचे देऊळ माहीत आहे?" राम आणि कृष्णाने चेष्टा केली.

"असं?" तुळशी म्हणाली. "फार छान फार छान. तुमचा विचार फार चांगला आहे. देवळासाठी तुम्हाला वर्गणी गोळा करावी लागेल नाही? त्याचा मी मुहूर्त करते. ह्या ह्या दोन बांगड्या त्या कामासाठी. हो काम अगदी झटपट झाले पाहिजे नाहीतर आपलं रेंगाळत" असे म्हणून तिने आपल्या दोन बांगड्या काडून पिंपळाच्या कुंधाशी ठेवल्या. आणि आपल्या वाटेला लागली.

उन्हामध्ये दिसणारी त्या बांगड्यांची समक पाहून दोघा भावांचे बोलं चमकलं. राम म्हणाला—"काय चमक आहे. मला वाटतं ह्या बांगड्यांची कमीत कमी चार पांच हजार रुपये तरी किंमत येईल. चल आपण शहरांत जाऊन विकू."

"हें काम ताबडतोब झाले पाहिजे. ही बाई आपल्या बाबांना जाऊन सांगले आणि

ते घाबरत पळत येतील. वात्ताच येथून निघून जाऊ या. म्हणजे बाबांनी विचारल्यावर आपल्याला काही माहीत नाही. म्हणून सांगता येईल. त्या बावळीवर कोण विश्वास करील." कृष्ण म्हणाला.

अन्नाचाही विलंब न करता दोघे भाऊ शहराकडे निघाले. तेथे पोहोचता पोहोचता दुपार झाली. थोडे हिडल्यावर त्यांना एक सोनाराचे दुकान उघडं दिसले. तेथे राम कृष्णाला म्हणाला—"अरे, आपल्याला आजची सोन्याची किंमत कुठे माहीत आहे. अगोदर ती जाणून घेतली पाहिजे. नाही तर सोनार बसवतील. होक्यावर म्हणून तू असं कर दुकानांत जा आणि जणू आपल्याला बांगड्या विकत घ्यायच्या

आहेत अशा आविर्भावाने सोन्याची किंमत पाहून घे. मग आपण ह्या बांगड्या विकायच्या आहेत म्हणून दाखवू या. मी समोरच तिथे कट्ट्यावर बसतो." असे म्हणून राम कट्ट्यावर जाऊन बसला.

कृष्ण दुकानांत शिरला दुपारची वेळ असल्याने सर्व कारकून, मोकर जेवणासाठी निघून गेले होते. एकटा मालक बसला होता. कृष्णाने बांगड्यांची चौकशी केल्यावर मालकाने चार पांच जोड ह्याचयापुढे टाकले आणि म्हणाला—"तुम्ही जोडी पसत करा मग मी सांगतां. हो त्याच्या वजनावर तक्तीवर किंमत अवलंबून असते."

तेवढ्यांत एक श्रीमंत दिसणारा माणूस दुकानांत शिरला आणि म्हणाला—"मला

करणार नाही. असे म्हणून तो अटकन दुकानाबाहेर पडला.

एक मोठे गिऱ्हाईक गेले म्हणून दुकानदाराला फार वाईट वाटले. त्याने पेटीत ठेवतां ठेवतां पाहिले दुकानदार त्या बरोबर तेवून जात असलेले दोन शिपाई आंत आले.

गोंधळून जाऊन कुण्या बाहेर जाण्याच्या विचारांत होता. पण शिपायांनी त्याला पकडून विचारले तो काय घेण्यासाठी होता. कुण्याच्या तोंडून फुटं नात तेव्हा दुकानदार म्हणाला—'मी ह्या बांगड्यांची किंमत सांगू लागलो तेवढ्यांत रागाचे खोंग करून माझा बारा हजारचा माळ घेऊन पळाला तो बदमाश.'

'अरे दोघे मिळालेले असणार. धाव प्रथम ह्याचीतपासची कर दे.' शिपायांनी त्याची तपासची केली. त्यांना एक पैसाही मिळाला नाही. तेव्हा शिपाई म्हणाले—'पैसाशिवाय बांगड्या मिळतात काय? कुठे आहे तुम्हा तो साधीदार? काय नांव त्याने?'

रडकुडीस घेऊन कुण्या म्हणाला—'आम्हाला तुळशी काकूच्या बांगड्या विकायच्या होत्या म्हणून मी किंमत विचारायला आलो होतो तेवढ्यांत तो उपटसुंबा आला आणि माळ घेऊन पळाला.

मी त्याला मुळीच ओळखत नाही. तुम्ही भावाला विचारा. तो समोर बसला आहे. असे म्हणून त्याने बाहेर पाहिले. दुकानातील गडबड ऐकून घाबरून राम शेजारच्या गल्लीतून पलीकडच्या मोठ्या रस्त्याला लागला होता.

'कुठे आहे तुम्हा भाऊ? खोटा चोर ह्या लहान हे सारे चरे कोठून सिकलस? बस चावडीवर मुकाट्याने तेथे घेतो हजेरी बांगली.' असे म्हणून त्याला शिपाई चावडीवर घेऊन गेले.

मोठ्या लागल्यावर रामाने एका गाडीला बांधवले त्यांत बसला पण त्यांत एकजण बसला होता. तो म्हणाला—'अरे तुला कुठे जायचे हे गाडीक- सांगितलेच नाहीस. कुठे नेणार तो.'

रामाने खोटेच सांगितले कि त्याच्या बात्याची प्रकृति बरी नाही. तिला औषध पाणी करण्यासाठी बांगड्या विकून वेले आणायला तो शहरांत आला होता. त्याने बांगड्या वाडीतल्या माणसास दाखवल्या.

बांगड्या पाहून तो म्हणाला—'यला काय मूर्ख समजलास का काय? ह्या काही सऱ्या बांगड्या नाहीत मुलाम्याच्या आहेत. असे म्हणून त्याने त्या शेजारच्या बटारांत फेकून दिल्या.

'अरे, माझ्या बांगड्या गटारांत फेकणारा तू कोण रे? भसतीक त्या नकली. तुला काय त्याचे?' असे म्हणून तो त्याच्या- तुळून पडला. दोघांच्या मारा मारीत गाडी कोलमडली गाडीबान खाली पडला. गाडीतील दोघांनी बाहेर उड्या मारल्या. त्याच रस्त्याने कुण्याला चावडीत नेत होते. कुण्या शिपायांना म्हणाला—'तो पहा त्यानेच दुकानांतून हार पळवला आणि त्याच्याजवळ उभा आहे तो माझा भाऊ राम.'

शिपायांनी त्या माणसाची झडती घेतली तर खरोखरच तो चोरी गेलेला हार त्यांना मिळाला. शिपायांनी दोघांनाही

अगदी नव्या फॅशनच्या वहा हजारा पर्यंतच्या तरी असाव्यात."

दुकानदाराने निरनिराळ्या तऱ्हेचे हार आणून प्रत्येकाचे वैशिष्ट्य सांगू लागला. तेवढ्यांत कुणाने त्याच्या जवळ असलेल्या बांगडी सारखी बांगडी काढून त्याची किंमत विचारली. बांगडी हातात घेऊन दुकानदार किंमत सांगणार तेवढ्यांत तो खीमंत माणूस गरजला—'हे काय हे? माझ्याशी सीदा करत असतांना मध्ये मध्ये दुसऱ्याशी काय चोलता? हे मी आजच नवीन अनुभवत आहे. मी कोणत्याही दुकानांत शिरलो तरी दुकानदार प्रथम माझेच काम बघतात. हा माझा अपमान आहे. मी हे मुळीच सहन

पकडले आणि चावडीवर नेत वसतां म्हणाले—“ह्या द्वाराच्या पेशावरूनच तुमचे भांडण झालेले दिसताय. तिथेही मिळालेच आहात तर.”

सर्वजण कोतवाल चावडीवर पोहोचल्यावर शिपायांनी कोतवालाला त्यांना माहिती सांगितली. कोतवालाने रामाला आणि कुठ्ठाणाला विचारले तेव्हा त्यांनी सर्व श्कीकत अवघासून इतिपर्यंत सांगितली. त्याचा जांब विचारण्यासाठी त्यांच्या आई वडोलांना आणि तुळशीबाईंना बोलावण्यात आले. कोतवालाने तुळशीबाईंना विचारले तर ती म्हणाली—“हो मीच माझ्या मुलाच्या बांगड्या त्यांना काढून दिल्या. मजा पाहायचे होते ही नुसती पिटणारी भडकणारी मुले अरब देऊळ बांधतायत का पिपळासाठी वसून जाणारी काय करतात ते.”

सर्वांच्या एकंदर सांगण्यावरून राम कुठ्ठाणा निर्वोच सुटले व शिपायांनी चोराळा पकडून नेले.

तुळशीबाई वडिलांच्या समोरच राम-कुठ्ठाणांना म्हणाली—“तुम्ही खोटे बोलून माझी बेटा केजीत म्हणूनच मीही पण खोट्या बांगड्या देऊन तुमची कजीती केली. शिकलेले तुम्ही बापाच्या पेशावर मजा मारता त्याला फसवून. लाज नाही वाटत तुम्हाला? तुम्ही एवढी पिपळासाठी जाणा साफकरून देऊळ बांधायला निघालात. भाता मी सांगते. आपल्या गांवात देवळे पुक्कळ आहेत. त्या वेळा तुम्ही दोघे शिकलेले येथे एक मुलांशी घाला मुक करा. तुम्ही दोघे झटून ती नीट कामवा. त्यासाठी मी तुम्हाला माझ्या सन्याच्या बांगड्या देते.

अपमानाने दोघेही माऊ मर्णात अमरी बरमले. त्यांनी करोकरच मुलांशी शाळा बालविण्याचे ठरविले. शेवटी झटपट करून कष्ट करून त्यांनी तुळशीबाईंच्या नावाने शाळा मुक केली. पाहून त्यांचे आई वडोलांना आनंद झाला. तुळशीबाईला आपल्या रंगाचे सार्वक वाटले आणि गावकऱ्यांचाही फायदा झाला.

चारात वाई

विशालदेशाच्या राजा कीर्तिसेनला प्रियंवदा नावाची एकुलती एक मुलगी होती. ती लावण्यावती होती. तिने राजकुंपासून राजकुमारीला आवश्यक जमलेले सारे ककून घेतले होते. परंतु तिचा जेव्हा झाला त्यावेळी राजदरबारी ज्योतिषांनी तिची कुंडली करून तिच्या भविष्याच्या बाबतीत काही विचित्र प्रकारच्या मोट्टी राजाराणीला सांगितल्या होत्या.

त्या अशा होत्या एक ती एका सामान्य माणसांशी लग्न करेल व तिच्या मांघ चावण्याची भीती आहे.

राजा कीर्तिसेनचा ज्योतिषावर अत्यंत वाढ विश्वास होता. राजदरबारी ज्योतिषी जवळून तिष्ठान होते. आता पर्यंत त्यांनी सांगितलेल्या सगळ्या मोट्टी संतोमंत सत्या ठरल्या होत्या. तेव्हा राजा व

राणीने आपल्या मुलाला त्या दोन्ही मोट्टींपासून बाचविण्यासाठी उपयुक्त योजना आणण्यास सुरवात केली. ती जन्माचे होईपर्यंत आपल्या मैत्रिणी व गुरुदेव ह्यांना सोडून दुसऱ्या कोणत्याही पाहू शकणार नाही ह्याची व्यवस्था राजवाड्यात करण्यात आली.

प्रियंवदाची काळजी अशा प्रकारे घेण्यात येऊ लागली. तिच्या जेव्हा सोळावे वर्षे लागले, तेव्हा राजा तिच्यासाठी उपयुक्त वर गोष्टण्याच्या कामाला लागला. त्याला असे वाटत होते. गमरत विद्यामय आदिपथ्य भिल्लवंला मुलगा आपला जावई व्हावयास पाहिजे.

एका पौर्णिमेच्या रात्री प्रियंवदा एकटीच राजोद्यानान फिरावयास निघाली. एकडे तिकडे फिरत अगतांना अचानक एका झाडापाठीमागून एक काळा नागसांघ

फुसफुसत बाहेर पडला. परंतु प्रियंवदाचे सिकडे लक्ष नव्हते. ती बघेलीच्या फुलांच्या नासात धुंद होऊन गेली होती. तिने हाततील फुले वास घेऊन बाजूला फेकली. ती बरोबर त्या नागसांपाच्या डोक्यावर पडली. त्याने तावडतीम फणा विस्फाकून फुसफुस असा ध्वनी काढला तो ऐकून राजकुमारी इकडे सिकडे पाहू लागली तेव्हा तिच्या समोर एक काढा नागसांप फणा उभाकून बसलेला दिसला. तिच्या अंगाला कापरे भरले. नागाने पुन्हा आपला फणा काढून राजकुमारीकडे पाहिले आणि तिच्या रोखाने सरसर करीत निघाला. राजकुमारीने पटण्याचा विचार मनात

आणला परंतु तिच्या जमले नाही. ती किचाळून ओरडली.

दुसऱ्या क्षणी तो आवाज ऐकून राजाचा एक सेवक धावत तेथे येऊन पोहोचला व नागाचा खेचून घेपटी पकडली व हवेत गरगर फिरवून त्याला आपटून मारले.

राजकुमारीने स्वतःला सांवरले ती त्या नोकराकडे विस्मयाने पाहू लागली. तो एक तरुण मुलगा होता. दिसायला कपड्यात सुंदर होता. राजकुमारीने अद्याप पावेतो अशा सुंदर दिसणाऱ्या तरुणाला कधी पाहिलेले नव्हते. त्याच बरोबर तिच्या एक गोष्ट समजली नाही की आपण किचाळी कोडता सगळी नोकर इथे कसा काय आला!

प्रियंवदाने त्याला विचारले—“माग, तू कोण आहेस?”

“राजकुमारी, मी आपला सेवक आहे. ह्या राजाच्या नाचा पहारेकरी.” त्याने उत्तर देत म्हटले. राजकुमारीने त्याला कधीही पाहिले नव्हते परंतु त्या सेवकाने लावून राजकुमारीला बरेचदा पाहिल होते.

“तू नेमकावेळी येऊन माझे प्राण वाचविलेस सांग तुला काय हवे आहे?” राजकुमारीने त्या तरुण सेवकाला विचारले.

“राजकुमारी, माझे काही इच्छा नाही!” पहारेकरी म्हणाला.

“ह्या जगात कोणत्याही गोष्टीची अभिलाषा वाळवणारा असत नाही. तू संकोच करू नको. तुझ्या मनांत जे घेईल तो गोष्ट स्पष्टपणे सांगून टाक.” प्रियंवदा पुन्हा म्हणाली.

“माणसाच्या मनांत स्वर्ग व देव हे दोन्ही पहाण्याची फार इच्छा असते. परंतु त्या कामनांची कोणीतरी आत्तापर्यंत पुर्ती करू शकला आहे का?” पहारेकऱ्याने विचारले.

“पण काय तुम्ही तशी काही इच्छा नाही का की मी तो पूर्ण करू शकेन?” प्रियंवदा म्हणाली.

“तू कामनांची पुर्ती करविल परंतु ती तू करणार नाहीस. आणि ती इच्छा मान्य करावयास तयार झालीस तर मला गोष्टीला नकार लागेल.” ती म्हणाला.

“सांग, अशी तुम्ही इच्छा तरी काय आहे?” त्याचे बोलणे ऐकून आश्चर्यकरीत तिने त्याला विचारले.

“राजकुमारी, माझे तुमच्यावर प्रेम आहे. परंतु आपला विवाह होणे अशक्य कारण राजाला जर ह्या गोष्टीचा सुगावा लागला तर ते माझे मान एका झटक्यात कापून टाकतील. पण खरोखरी मी तुमच्यावर माझ्या प्राणापेक्षा जास्त प्रेम

करतो. जर मी जिवंत राहिलो तर रोजच्या रोज तुम्हाला पाहू तरी शकेन.” राजसेवक म्हणाला.

त्या नोकराची इच्छा ऐकून तिच्या अत्यंत आश्चर्य वाटले, ती विचार काळ लागली. की त्या नोकराने तर खरी गोष्ट सांगितली. त्याच्या बरोबर लग्न होणे हे असंभव आहे. त्यामुळे आपण तर त्याच्या इच्छा पूर्ण करू शकणार नाही. आणि ही गोष्ट जर का आपल्या वडिलांना समजली तर ते फक्त संतापणार नाहीत तर त्या सेवकाची मान छाटून टाकतील. तेव्हा ह्याला उपाय काय? प्रियंवदा चिंतामग्न होत म्हणाली—“आज पर्यंत मी मला फार मोठी

दरबाराच्या अर्दीशाला लपून त्यांचा संवाद ऐकू लागली.

"प्रियंवदाचा विवाह होणे म्हणजे एक कठीण कार्य आहे." राजा म्हणाला.

"होय हो! मला तर समजेनासे झाले? निव्वी जन्मकुंडली पाहिली तर तिचा विवाह एका सामान्य व्यक्तीशी होणार हे नक्की. आपल्या दरबारी ज्योतिषांची भविष्यवाणी अद्यापसोटी ठरली नाही." राणी म्हणाली.

आपल्या आईवडिलांचा संवाद ऐकून प्रियंवदाला एका गोष्टीचा उलगडा झाला. की, आपली जन्मकुंडली पाहून राजदरबारी ज्योतिषाने आपला विवाह एका सामान्य व्यक्तीशी होणार हे सांगितले ते राजारणीला अजिबात पसंत नव्हते.

आपण उपर सांगीत जाहीत आणि उच्चामात तर एका सामान्य व्यक्तीने सापांच्या दंशापासून आपले संरक्षण करून आपले प्राण वाचविले जाहेत. त्या व्यक्तीने आपल्याशी विवाह करण्याची इच्छा सोलून टाकविली जाहे. म्हणजे एका अर्थाने ज्योतिषाने केलेले भविष्य ह्या गोष्टीपर्यंत तरी सर्व बरोबर चाललेले जाहे.

प्रियंवदा दिवसभर ह्याच एका विचारात गुंथ होती. जर का आपल्या जन्मकुंडलीत असे लिहिले असेल की, आपला विवाह

एका सामान्य व्यक्तीशी होणार तर एका अर्थी ही गोष्ट खरी ठरवारीच वाटते तेव्हा बायल्यावर उपकार करणाऱ्या व्यक्तीशी विवाह केला तर ह्यात गैर वाटण्यासारखं असे काय आहे? प्रियंवदाने ठरवले की, ह्या राजमेवकाशी विवाह करणे जास्त चांगले पण आता ही गोष्ट आईवडीलांच्या कातांवर कसा तऱ्हेने घालावयाची?"

प्रियंवदा भग्न विचार करीत अमतांनाच त्या वेळी राजदरबारी ज्योतिषी नेवे झाले. तेव्हा राजारणीने ज्योतिषाबरोबर बराच वेळ काही गुप्तगू केल व त्यांचा निर्णय ऐकून ती भयंकर घाबरली.

त्या तिघांची योजना अशा तऱ्हेची होती. कोणत्यानरी एका साधारण माणसाने पकडून आणून त्याच्याशी राजकुमारीचा विवाह लावून घावयाचा. लग्न झाल्यानंतर त्या व्यक्तीवर विषप्रयोग करून त्याला ठार मारावयाचे. नंतर पुन्हा राजकुमारीचे लग्न एक उत्तम राजकुमाराशी मोठ्या धाट्यामाटात लावून घावयाचे.

आता प्रियंवदाला एका गोष्टीचा उलगडा झाला. की जर का एका बागेच्या पहारेकऱ्याबरोबर आपला विवाह झाला तर तो आईवडिलांना मान्य होईल परंतु आपले लग्न लागल्या बरोबर ते त्यांना ठार मारून टाकतील त्यापेक्षा मोठे पाप ते काय असू शकेल?"

त्याच दिवशी सायंकाळी प्रियंवदा एकटीच राजोद्यानात गेली व त्या पहारेकऱ्याला बोलावून घेऊन म्हणाली— "अहो, मी तुम्हांला कुठसे नाव विचारणं विनवत गेले मांभा."

"माझे नाव विजय आहे." त्या तरुण पहारेकऱ्याने म्हटलं.

सदस्यात प्रियंवदा ह्याला म्हणाली— "हे बघ, विजय आपण रांगे विवाह करू."

"राजकुमारी मी हे असे करू शकत नाही मला भय वाटते." विजय म्हणाला.

"मी तुला अशी एक गोष्ट सांगित की त्यांपासून अजिबात काही संकाट उभे रहाणार नाही." प्रियंवदा म्हणाली.

ज्योतिषाची निवड

पुष्पपुर राज वरमारातीज ज्योतिषाची जागा रिकामी होती व राजाने पदाकरीता एका प्रसिद्ध ज्योतिषाचा देण्याचे योजने होते. परंतु त्यासाठी राज्यातील काही प्रसिद्धीत प्रसिद्ध ज्योतिषांना सुद्धा बोलावण्यात आले. काहीही परिणाम नसत आली. त्यांच्यापैकी पोन पंजीत श्रेष्ठ निवडून घेवून निवडले.

राजाने त्या पांच जणांपैकी एकेकाला बोलावून विचारले— "सर्वा, जन्मकुळी प्रमाणे आमण वरमारी ज्योतिषी बनव्याची कायना करता ?"

त्यावर पांजीही पंजीत ज्योतिषांनी उत्तर देत म्हटले— "असाच तर कामच्या कुंडलीत योग आहे म्हणून तर इथे आलो."

राजाचा म्हण प्रश्न पडला की, ह्या पांच पंजीतपैकी कोणालाही एकाला राजदरबारी ज्योतिषाच्या जागेकरीता निवडायलाचे म्हणजे चौपांचे मजिष्ठ खाट सिद्ध जावयास पाहिजे ह्याचा भयं ते ज्योतिषांमध्ये म्हणजे पंजीत नाहीत तेव्हा ह्यातील कोण ?

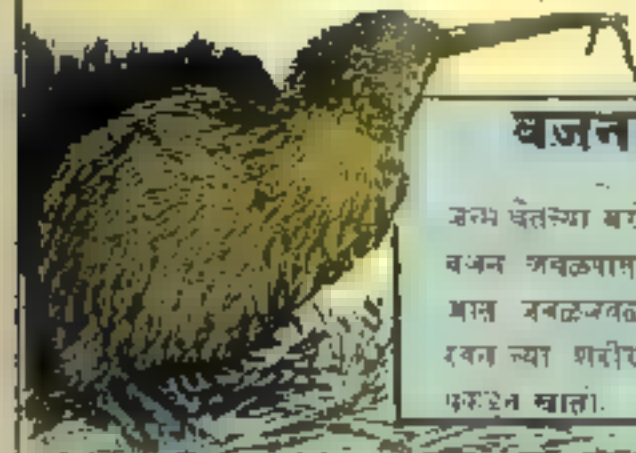
मजिष्ठाने राजाच्या सवालीस खळबळ जाणून म्हटले— "आपण ह्या मजिष्ठ कोणाही एकाला वरमारी ज्योतिषी म्हणून नियुक्त करा. त्यानंतर मी आपल्या नकाने मजिष्ठान करता.

राजाने रामशास्त्रीला नियुक्त केले व त्याची मुक्ता त्यांनी मंज्यार्या दिली.

त्यावर मंज्यार्याने इटन्यात उत्तर देत म्हटले— "महाराज, ह्या पांचही ज्योतिषांच्या मने रामशास्त्री ज्योतिषांमध्ये निष्ठात पंजीत आहे.

"ह्या गोष्टीला कोणते प्रमाण " राजाने विचारले.

"होणाऱ्या ह्या पांच ज्योतिषांपैकी रामशास्त्रीचे ज्योतिष्य घरे सिद्ध झाले " मंत्री भवंतास्य करीत म्हणाले.

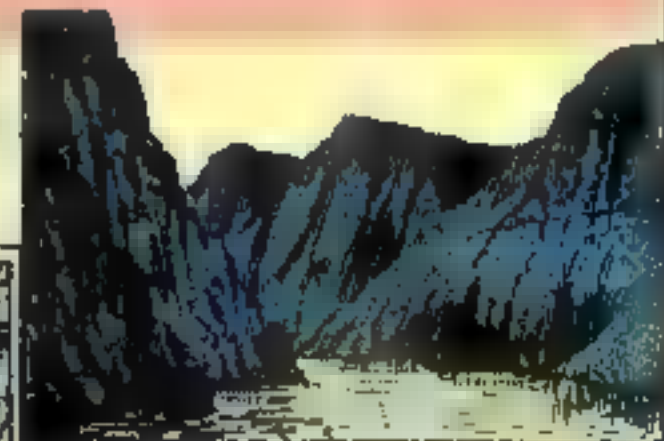

वज्रनाच्या दुष्पट आहार

जन्म घेतल्या बरोबर एका महिन्याच्या आत किडीच्या पिल्लाचे वजन जवळपास ३४० ग्रॅम असते. तो पंजी २४ तासांच्या आत जवळजवळ ४०० किडे खाता म्हणजे ह्याचा अर्थ तो रवण त्या शरीराच्या वजनाच्या तिप्पट वजनाच्या किड्याला पकडून खातो.

खोल नवी

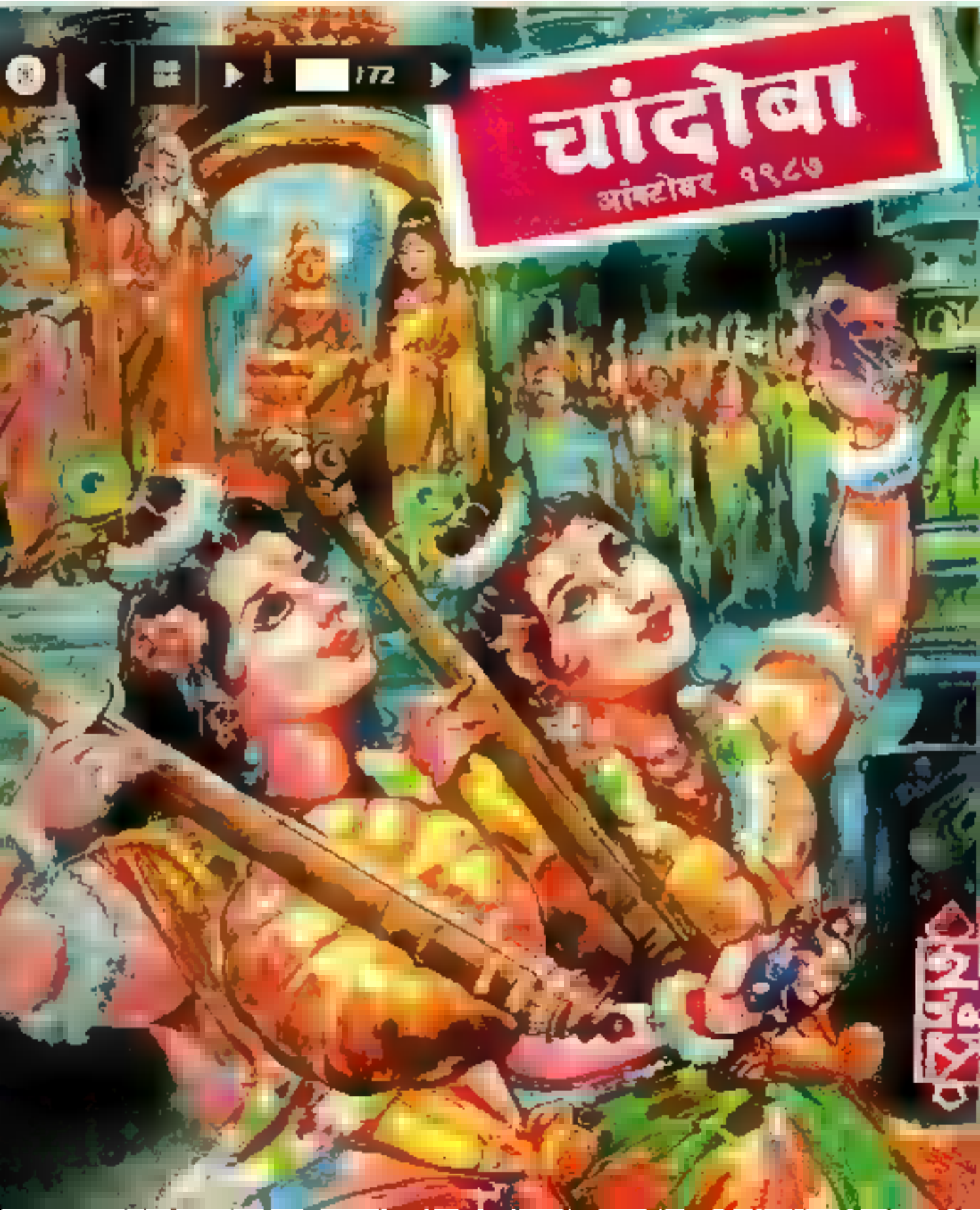
चिन देगातील पांगुळे नदी ही जगातील सर्व नद्यांमध्ये जास्त खोल नदी आहे. खडपाळ पर्वतातून न्यात येत असलेली नदी हिची खोली ६०० फूट आहे.

राक्षस माश्या

२२ इंच लांब पंख असलेल्या राक्षसी माश्या ३०० मिलीयन वर्षांपूर्वी जमिनीच्या वरवर भागावर उडत. त्यांचे प्रथम पक्षी जन्मापूर्वी १५० मिलियन वर्षांपूर्वी ह्या माश्या होत्या.

चांदोबा

ऑक्टोबर १९८७

२
ज
४

चांदोबा

ऑक्टोबर 1987

अनुक्रमणिका

संपादकीय	...	कलेपूर चिक्की	...	३५
चांदोबाच्या विविध वार्ता	९	पांढरा ससा	...	३९
कंथ	...	उत्तर रामायण	...	४३
राज-दर्शन	...	करोडपती	...	५१
मशिबाची परीक्षा	...	चांगला-बाईट-७	...	५५
मग्न द्वीप	...	योग्य कारख	...	६१
सेवकाचा	...	नैसर्गिक आश्चर्ये	...	६३
नकली किल्ली	...	फोटो कोडनाचे वडाजीव	...	६५

एक : २-५०

वार्षिक वर्गणी : ३०-००

चांदोबा

संस्थापक : 'चक्रपाणी'

संचालक : मजिरेडू

आपल्या देशाच्या कानाकोपऱ्यांतून वसलेल्या गावांतल्या लोकांच्या समस्या काय असतात व त्या काय प्रकारे दूर करता येतील-या गोष्टी समजून घेण्याची संधी राजधानीत राहून शासन करणाऱ्या अधिकार्यांना स्वचित्तच मिळते. अधिकारी या बाबतीतले आपले कर्तव्य विसरून जातात व त्यामुळे काय परिणाम होतात याचे ज्ञान आपल्याला "राज-दर्शन" या गोष्टीद्वारे होऊ शकेल.

अमर बाणी

वस्तुतः भोसविकीर्ण, क्षयः गोडु न हितरः ।

मजिरेव महागायधर्म्म, न तु मृतकः ॥

[किंमत उत्तम व्यक्तीच संकटे, हानि आणि दुःखाला घेवनि सोंड देऊ शकतात. सामान्य माणसांना हे शक्य नाही. घारेच्या दगडावर केवळ हिरण टिकू शकतो, मातीचे डोकू नाही.]

वर्ग : ३७ ऑक्टोबर १९८७ अंक : ४

एक प्रत : २-५० :: वार्षिक वर्गणी : ३०-००

प्रस्तुत आहे

मुलायम आणि रसाळ

थंडर बबलगम

थंडर

मोठे फुगवित्या येणारे

कसे दळेंडर ठरवत

निताश

बांदोबाता

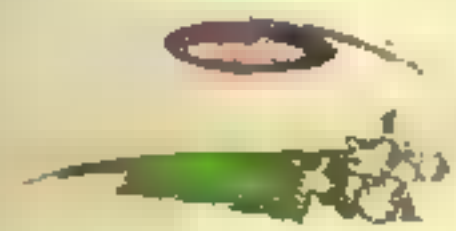

बांधणीकडचा

हजेरून [redacted] [redacted] उपरोक्त जपानमध्ये केला आहे. या [redacted] हजेरून तह्याकरता पंच किंवा जमिंदार सारखी शक्तिशाली साधने [redacted] मजबूतीत. केवळ भुवकीत शक्तिच्या वावातूनच [redacted] बांधलीत.

३००० वर्षांपूर्वी संवर

तपिक विज्ञानविद्यालयाची संवसित, यशस्विता पुरातन काळीच्या संवसांना [redacted] काळीच्या एकीकडील बांधता सुक्याच एक संवर काढतात आहे. यवळ यवळ एक टन यवलाच्या या संवराचा उपरोक्त तपिक शीत ३००० वर्षांपूर्वी करीत असत आहे साधते.

डडनाच्या सज्जित तबकडचा

धीमळ्या हेंदून एवुवत [redacted] यवानी रंवाच्या तबकडचा सज्जित [redacted] विज्ञाना. बीत पेताही [redacted] लोकांनी ४० तिमिटेपरीत हे वृक्ष मोठ्या भांड्याने बांधले.

विस्तारित सापकोत्या सुवर्णमुद्रा

विस्तारित [redacted] चंडिरो नावाच्या विस्तारित १२ वर्षांचा एक मुलगा जमीन खोदत [redacted] सुवर्णमुद्रांनी भरलेला हुंडा सापडला. त्याने तानखोव ही यवणी पोलीस स्टेशनला कळवली. ही नाणी विज्ञानस्वर सज्जित काढलीत आहेत असे समजते.

पौराणिक कथा :

कथ

कथ मुनीचा पुत्र कथ वाने मोसलीच्या तीरावर सुरु केली. कथाच्या कठोर तपस्येत विष्णू बाणभ्राताही इच्छाने प्रमसोचना एका अप्सरेस पाठवून दिले. तिच्या सीपदमि मोहित होऊन कथाचे तिच्याशी विवाह केला.

अप्सरेच्या सहवासात विषय, महिने, वर्षे सरावर उडून गेली. विनासमय जीवनात कथाचा अप-सपाने पूर्णतः भिन्नचित्र झाले.

एके दिवशी संध्याकाळी एका टेकडीवर एकदाच वसुन सूर्यास्ताचे दृश्य मजिनेच वेळांनी पहात होता. कथाचक त्याला आठवण झाली की ही तर संध्याकाळची न आताची वेळ! तो सगळीने उठला संध्याकाळी मृगशीर्ष मोघू लागला. त्याचवेळी प्रमसोचनाही रेऊन पीपली व कथाची घडणूक पाहून चकचकून हसू लागली. कथाचे जाग्रदवै विचारले, "तुम्हा हसण्याने कारण काय?"

"माय भोक्कडी तुम्हाला अप-सपाने आठवण झाली." अप्सरेने म्हणले. "भोक्कडी वर्षे?" कथाचे चकित होऊन विचारले.

होय. आपण अप-सप सोडून माझ्याशी विवाह केला; त्याला नवडे वर्षे, बहा महिने आणि तीन दिवस इतका मोडला." हसून तिने म्हणले.

कथाने सरभेने भान धात्री घातली आपला अमूल्य देवा नाहीता शास्त्रावरून त्याला पत्रांताप झाला आणि तेवढ्या एक जाऊन त्याच्या आत्मकान झाला.

यांततर मात्र कोणत्याही भौतिक सुखाचा बळी न पडता कथाचे तप-सामय्यमि तिष्ठि प्राप्त केली.

राज-दर्शन

रामगिरिचा श्रीपति केवळ

'श्री-मति' (धीमंत) होता. चार-पाच घरी म्हान-मोठी कामे करून काही मिळेल त्यात उबर-निर्वाह करीत असे.

मावचा शिवनाथ नावाचा एक कलाकार राजधानीत जाऊन आपल्या कलेचे प्रदर्शन करून परत आला. जाताना तो जगदी सामान्य माणूस होता आणि परतला तो एकदम धनवान बनून!

हे पाहून श्रीपतिचा आश्चर्य वाटले आणि शिवनाथला भेटून त्याने राजाबद्दल चौकशी केली.

शिवनाथ मोठ्या प्रसन्नतेने म्हणाला— "आपल्या देशाचा राजा म्हणजे अवतारी पुत्र आहे. महाराज हातात खड्ग घेऊन उभे ठाकले म्हणजे सदांच राक्षसही त्याच्यापुढून पळून जातात, त्याच्या ऐश्वर्य-संपन्नतेत कुबेराही मागे पडेल

आणि त्याच्या दानगुरूतेपुढे शिबी, बली, आणि कर्ण मुळा फिके पडतील! सर्वात महत्वाची गोष्ट म्हणजे आपल्या प्रजेच्या कल्याणाशिवाय दुसरा कोणताही विचार त्याच्या मनात येत नाही."

श्रीपतीला वाटले—शिवनाथची जर्म-कुडली एकाच दिवसात बदलून टाकणाऱ्या राजाविषयीच्या वा सर्व गोष्टी खऱ्याच पाहिजेत. नंतर तो याबाबतीत कोकासो बोलला. त्यामुळे लोकांकडून त्याला राजाबद्दल आणखीही अनेक चांगल्या गोष्टी कळल्या.

महाराज प्रजेसाठी अनेक कल्याणकारी कामे करीत आहेत. ज्या प्रदेशांत पिकांचे नुकसान झाले किंवा जेथे पिके आलीच नाहीत, तेथील पुष्काळपीडितांना धान्य फुकट वाटले जाते. गोर-गरीबांच्या शोषण्या दुख्ख करून दिल्या जातात.

त्यांच्या बडवणीची राजा सतत चौकशी करीत असतो आणि त्या दूर करीत असतो. देशातील गरिबी दूर करण्याचा त्यांची विद्याच उघडला आहे.

दुसऱ्यांच्या आग्रहावर जगणारा श्रीपति आतापर्यंत या गोष्टीत अनभिज्ञ होता, परंतु या बातम्या कळल्यानंतर मात्र त्याच्या मनात राजाला भेटायची तीव्र इच्छा उत्पन्न झाली. वास, त्या दिवसापासून श्रीपति आपल्या प्रवाशासाठी पैसे जमवू लागला—यासाठी तो कधीकधी उपासही करी.

एक वर्षानंतर बरेच एक दिवशी सांझावर छोटंसं गाठोड घेतलेला श्रीपति

राजधानीत हजर झाला. त्याने पहारेकऱ्यांना रावाची भेट घडवण्याबद्दल विनवले. पण पहारेकरी हंसून म्हणाले—
"महाराज तुझ्यासारख्या लोकांना भेटण्यासाठी आपला वेळ खर्च लावले तर राज्य शासनाने बारा मासतील!"

"मी फक्त एकदा त्यांचे केवळ दर्शनच घेईन, त्यांच्याकडे मला काही मानायचे नाही" श्रीपति म्हणला.

तरीसुद्धा पहारेकऱ्यांनी त्याला राजमहालात जाऊ दिले नाही. निराश होऊन श्रीपति तेथून परत निघाला. त्याची ही विचित्र परिस्थिती पाहून एक नागरीक म्हणाला—
"तू घाईत आपल्या गावी निघून जाऊ नकोस. ■ रोज महालात सोडण्यासाठी वा पहारेकऱ्यांची याचना करत रहा. केव्हा न केव्हा तरी तुला बस मिळेलच."

हे ऐकून श्रीपतीने निश्चय केला की राजदर्शन आपल्याशिवाय आता ■ गावाकडे परतायचेच नाही.

परंतु त्याच रात्री त्याच्यापुढे एक कठीण समस्या उभी राहिली—आपल्या गावात असताना कोणत्याही घराच्या कट्ट्यावर ओपून तो रात्र काढत असे. आता इथे राजधानीत काय करावे? कोणत्याही गल्लीत शिरले तरी तेथील पहारेकरी

कुणा बळात माणसाला गल्लीत झोपू देईनात! श्रीपतिने त्यांना आपली बडवण सांगितली.

"वनोळखी माणसांना आम्ही घरांच्या कट्ट्यावर झोपू दिले तर ■ पहारा ■ काही बर्बत उरत नाही. तुझ्यासारख्यांना राहण्यासाठी धर्मशाळा, शाणाबली आहेत. परंतु आता मध्यरात्री तिथे प्रवेश मिळणेंही कठीण! कोणत्याही वेळी ■ देणारी धर्मशाळा नगराच्या प्रवेशद्वारी आहे. तू असा तेथेच जा." एका पहारेकऱ्याने त्याला मांगितले.

त्या धर्मशाळेकडे जाण्याचा रस्ता विचारून श्रीपति चालू लागला. परंतु बऱ्या पार करता ■ तो रस्ता चुकला आणि आपली इकडे-तिकडे चकटा मारून तो एका मैदानात पोचला.

इथेच थोडामा आराम करावा असा विचार तो करतो आहे तोंच कुठूनसा एक माणूस तिथे टपकला! त्याने विचारले—
"तू कोण आहेस? अर्ध्या रात्री इथे काय करीत आहेस?"

श्रीपतीने त्याला आपला सर्व वृत्तान्त सांगितला. तो जागृतक माणूस म्हणाला—
"राजाचे दर्शन घेण्यासाठी तू इतक्या कष्टाने इथे आलास. परंतु आता तू असा बटकट आहेस ते गहातां मला तुझा संशय

येतो आहे—तू चोर असानास! तुझ गाठोड उघडून पाहू."

थोडा सुद्धा संकोच न करता श्रीपतीने गाठोड त्याच्यासमोर उघडला. गाठोड्यात आपल्या श्रीमंतांनी वापरावेत असे किमती कपडे आणि चमकणारे जोडे होते.

त्या माणसाने श्रीपतीच्या जुन्या-पुरण्या कपड्यांतल्या अवताराकडे निरखून पहात कठोर शब्दात विचारले—
"तू नवकोच हे चोरून आणले आहेस. या वस्तु तुझ्या असूच शकत नाहीत."

"एक वर्षभर मेहनत करून, मूक माकनही मी पैसे जमवले आणि त्यांतूनच मी हे सर्व घेतले. मी कुठेही

चोरी केली नाही." हीन स्वराने श्रीपती म्हणाला.

"मग हे कपडे अन् जोडे तू घातले का नाहीस?" ■ व्यक्तिने पुन्हा विचारले.

"राजाच्या दर्शनासाठी मी ■ सुरक्षित ठेवलेत. 'पहारेकरी' महालात जायची परवानगी देतील ■ मी पटकन हे कपडे घेऊन आत जाईन."

"अगोदरपासून तू हे का बालू लपवत नाहीस?" त्या माणसाने आश्चर्याने विचारले.

"आधीपासून घालून कपडे चुरगळून गेले असते." श्रीपती म्हणाला.

"तू राजाला भेटू इच्छितोस, परंतु राजा ती नाकारत आहे, अशा परिस्थितीत

आता तुला या किंमती कपडे ■ उपयोग? तू नक्कीच काहीतरी ■ आहेस."

श्रीपती बोझ बेल मान साखी घालून गप्प राहिला, नंतर म्हणाला—"वा देसाचा राजा अवतारी पुरुष आहे. प्रजेच्या कल्याणासाठी तो अनेक उपयुक्त गोष्टी करित आहे. त्यांना माहित असणाऱ्या सर्व प्रकारच्या घरीबांसाठी निरनिराळे कायदे करून त्यांना ■ करतो. पण माझ्यासारक्या काही गरीबांची माहिती त्यांना नाही. अशा परिस्थितीत मला पाहिल्यावर त्यांना दुःख वाटेल. मी त्यांना दिसलो तरी त्यांना माझी गरीबी कळू नये-मला माझी इच्छा आहे. म्हणूनच मी ही वस्त्रे गाठोड्यात बंडून आलो आहे."

"पण आता तर तुला जे बडू नये असे वाटत होते ■ पडले आहे. तू ■ असाच दिसला आहेस. मीच ■ देसाचा राजा!" त्या व्यक्तीने म्हटले.

"प्रभु! आपण महाराज? ■ अन्य बऱ्या झाला. ■ माझ्या माझ्यावर विश्वासच बसत नाही...पण आपण...माझ्या राजी या नगरात पायी ■ फिरत आहात?"

"प्रजेचे माझ्या बाबतीत काय मत आहे हे कळायचे म्हणून मी पुष्कळदा वेष

आज तुला भेटून मला फार आनंद झाला. तुला उद्या पहारेकरी महालात सोडतील. तू जबर येऊन मला भेट. तुला चांगलीचो जेट देऊन ■ तुझी गरीबी दूर करीन."

यावर श्रीपती काहीही बोलला नाही. राजा त्याला म्हणाला-"मी स्वतःच तुझी गरीबी पाहिली आहे. पण माझ्या मंत्री व्द दरबारी लोकांनीही ती पहारी अशी माझी इच्छा आहे. म्हणूनच मी तुला ही मौल्यवान वस्त्रे बरोबर बंडून आतो." हे बोलत बोलत राजा ■ गाठोड्या बंडून निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी राजाने दरबारात श्रीपतीची ■ वाट पाहिली, पण तो ■ नाही. पहारेकऱ्या कडूनही असे कळले की तो तिकडे फिरकलाच नाही. शेवटी राजाने छिपाई पाठवून त्याला सोबून आणले.

श्रीपती विनयपूर्वक म्हणाला-"प्रभु, मी मुद्दाम आपल्या दर्शनासाठी इथे बेट

इच्छित होतो, पण त्यापूर्वीच मला आपले दर्शन मिळाले. मला फार आनंद झाला. आपल्याकडून भेट वस्तूंची मला अपेक्षा नाही. माझी वस्त्रे आपणाकडे आहेत, पण आता आपलं दर्शन जवळच्यानंतर मला त्यांची गरज नाही. तेव्हा ती परत मिळवण्यासाठी आपणाकडे येण्याचं मला कारणच नव्हतं." म्हणून आपण बोलवून सुद्धा मी आज आलो नाहीं.

"तुझ्या वर्तनावरून मी थोडक्याने ■ तुझ्यात स्वाध्याया लक्षणे नाही. तुझ्यामुळे मला माझ्या शासनातील काही चुका समजून आल्या आणि हे ही कळून चुकले की जलता ■ मी याच्या परस्परसंबंधात माझे पहारेकरी कधी बाधा आणतात! आणि यासाठीच मी तुझे अभिनंदन करतो." असे म्हणून चांगला नवराणा देऊन राजाने श्रीपतीची पाठवणी केली.

यानंतर श्रीपतीची गरीबी संपली आणि त्याबरोबर हळूहळू संपूर्ण राज्यातील गरीबीचेही उच्चाटन केले गेले.

नशीबाची परीक्षा

सोमनाथपुरला ईश्वरधर्मा नावाचे एक जमीनदार होते. त्यांच्या कबरोत कामासाठी एका कारकुनाची जकरी होती. ही बातमी त्या जागेसाठी पंधरा तहण जमीनदाराकडे येऊन पोचले.

जमीनदार त्यांना म्हणाला—“या जागेसाठी इतकी अणं घाल मकी माझी अपेक्षा नव्हती. ठीक आहे, आता ऐका—साकण लावून बन्द केलेली वहा भांडी आता लुमण्या पुढे ठेवली जातील. त्यापैकी एका भांड्यात एक सोन्याचे नाणें असेल. ओ भांड बरोबर ओळखील त्याला ही नोकरी मिळेल. पाहू या, नशीब कोणाच्या गळ्यात माळ घालतंय.”

घोड्याच वेळात नोकरांनी या तरुणांसमोर घोड्या अंतरावर दहा झाकलेले घडे आणून ठेवले. त्याच्या पुढील बाजूला एक पडदा लावलेला होता. पडद्यामागे

सुर्वावर जमीनदार येऊन बसला. कोणो कोणता घडा उघडून बघितला हे पडद्यापलीकडे असल्याने त्यापैकी कोणत्याच कळणार नव्हते. केवळ जमीनदारच ते पाहू शकत होता.

यानंतर एकेकजण पडद्यामागे जाऊ लागला. प्रत्येकाने कोणता तरी एक घडा निवडून उघडून पाहिला. कोणत्याच नाणें मिळाले नाही. या प्रकारे चौदाव्या हात हळूच परत आले.

परंतु नोकरांच्या आज्ञेने आलेला रामरतन नावाचा एक युवक मात्र हा सर्व उद्दिग्नतेने पहात दूर उभा होता.

तो मनातल्या मनात म्हणाला—हा सर्व प्रकार काही विमलक्षण दिसतो आहे. अशा प्रकारे नशीब आजमावून कारकून निवडणे योग्य आहे का? मानसाची योग्यता पाहण्याची ही कसली अजब रीत!

जमीनदाराने त्याच्याकडे निरखून पहात म्हटले—“तुही नोकरी पहायलाच आलेला आहेस ना? मग तू असा नुसता पहात काय उभा राहिलास? तुही आपलं नशीब आजमावून पहा ना.”

यावर रामरतन म्हणाला—“महाराज, या दहा घड्यांपैकी एकात नाणें ठेवून आमचं नशीब आपण असा की—वहा वेळा प्रयत्न केल्यास एका नवकी संघी आहे. आपण ज्या नशीबाची गोष्ट बोलत आहात ते बहुधा कोणाच्याच नसिबी नाही. यामुळेच आपल्यासारखा अनुभवी माणूस प्रकारे नशीबाची परीक्षा करवून आपला कारकून निवडणे थांबत नाही विश्वास नाही.”

यावर हसून जमीनदाराने विचारले—“तर तुला वाटतं, मी सर्व पंमत म्हणून केलं आहे?”

“महाराज, मला असे वाटते की नोकरांसाठी आलेल्या उमेदवारांच्या बुद्धीची व स्वभावाची परीक्षा करण्यासाठीच आपण

हा प्रकार बघवून आणला. माझ्या मते या एकाही घड्यात नाणें नाही! आपण खरोखरीच काही काम देत आसात तर मी करीन, परंतु अशा प्रकारे नशीबावर विश्वास ठेवून काही मी इथे आलो नाही.” रामरतनने उत्तर दिले.

“म्हणजे तू घड्यातून नाणें काढायचा प्रयत्न करणार नाहीस असेच ना?” जमीनदाराने विचारले.

“माफ करा. असल्या नशीबावर माझा विश्वास नाही.” रामरतनने स्पष्टच सांगितले.

हे ऐकून जमीनदार खूब होऊन म्हणाला—“तुझा स्पष्टबक्तेपणा मला फार आवडला. तुझ्या धीटपणाची ही मी वाद देतो. खरोखरच यापैकी एकाही भांड्यात नाणें नाही. मी ही परीक्षा विश्वासाने ठेवली की तुमच्यापैकी कोणीतरी असल्या नशीबापेक्षा स्वतःच्या बुद्धिवळावर विश्वास ठेवणारा निघेल. तेव्हा आता उद्यापासूनच तू कामाला लाग.”

औषधाचा परिणाम

नवविवाहित दांपत्य-संजनाच आणि गौरी मानी. मेढगावा असलेले एक घर. माझ्याने वेतले आणि गुरुपाध्यायाच्या बोलांना केला. ते दोघेही जेले मूर्खवंदी. तुर्य चांगला घर आल्याशिवाय. ज्योतेतून घालेच होत नसत. आणि ज्योतीच्या कामावर जाले संजनाचला शक्य होत नसे.

एके दिवशी आदली ही समस्या संजनाचने आपला मित्र रंजनाच माला सांगितली. रंजनाचने सत्ता दिना-"इथे एक वैद्य 'चनपती' आहे. बाऊन घेऊ, तो काही औषध देईल."

चनपतीने हकीकत ऐकून वेळून गोळ्यांची एक पुडी संजनाचच्या हातावर ठेवत म्हटले-"या तुम्ही दोघेही झोपण्यापूर्वी घ्या. दोघेही झोपण्यापूर्वी उठून उठून जेले काही पुढ्याला कोणी पाठीवर बापट्या माऊन उठवून आहे."

रात्री संजनाच आणि गौरी गोळ्या घेऊन झोपले. ते वेळी जागे झाले तेव्हा मजून सूर्योदयाला मजकात आहे असे लक्षात नक्षात आले. मजून मजून मजून तरी दोघेही मजकातले उठून मजकाच्या उघोळात जावले. मजून मजून उठून मजकाची मजकाच बराबारी पडता.

माटेत मेढगा. मेढगा. त्याने एकदम संजनाचला विचारले-"अरे होतात कुठे बोन दिवस तु? कुठे बिसला नाहीस तू? कायला मजरे मेला होतात काय?"

मावर करे काम बडले. मेढगा संजनाचला स्वतःचीच लाज काढली.

[१९]

[आम्रचर्मचारी, उग्रदत्त व त्याचे मित्र. माझ्यासह त्या भयानक पक्षांवर बसून अग्निद्वीपाकडे निघाले. माकासाठी त्यांना चर्मचार्म्याची श्रमणा लागली. उग्रदत्त आघार होता. पक्षी एका पहाडीवर उतरला. यानंतर काही आत्म्या-चर्मचारी उग्रदत्ताला बरोबर घेऊन एका गुप्त सुवातीतून जाऊ लागले.....पुढे माघा.]

अस्वलचर्मचारी भुयाराचे दार बंद दाखवील." असे म्हणून एकाने आपण केव्हाबरोबर आत गडद अंधार पोचलेल्या कातड्यातून एक लललललललललल

तकी दोघांनी पसरला. उग्रदत्ताने पुढे जाण्यासाठी टाकलेले मणी काढला. त्याबरोबर चमरले. परंतु एका आपापले मणी काढून त्यांच्या प्रकाशात त्याचा सोदा पकडून ते पापण्या उतरू लागले. चर्मचार्म्याच्या हाड दिले नाही. "वाई हातातले ते विषय मणी (हिरे) पाहून तीस पापण्या उतरस्वावर उग्रदत्ताला आश्चर्य वाटले. अंधारात त्या उळांनी पोचू. पहा, रस्ता पहाण्यासाठी मजाल, किंवा येण-जा हा प्रकाश रस्ता मज्यांचा उपयोग करणेही यांना माहीत

पाऊल एकदम अस्वलचर्मचार्म्याच्या त्याला खाली करू नको. आता आपण भुयाराच्या आपल्याला आ

उपदत्ताने विचार केला-हे द्वीप विविन्नच
वसले पाहिजे. इतक्यात त्याला व्याघ्रचर्म-
घान्याच्या तामडीत सापडलेले आपले
मित्र रुद्र-अरुद्र आणि सामन्त राजा
मुदसनाची कन्या चन्द्रसेना यांची आठवण
झाली.

रुद्र-अरुद्र यांची काय समस्या असेल
कोणत ठाऊक! दिवा-घान्याचे लूपच हात
होत असतील व्याघ्रचर्मघान्याची
मांडला वसेल. जेवण ही
मिळत नसेल. लूप काबाड-कष्ट उपसाने
जागत असतील.

आणि चन्द्रसेना, बापाची
रगत असेल बिचारी! तिचा ही लूप
चालू असेल. आणि ती त्यांना काही ही
मदत करू शकत नाही.

त्याच्याबद्दल विचार करताना
पायच्या उतकून भुवाराच्या तळाची पोचला.
तसे ते भुवार फार मोठे नव्हते. त्याची
कंठी गमभरापेक्षा नव्हती. उंची
काही ठिकाणी पाच फूट तर काही ठिकाणी
दहा फुटांपर्यंत होती.

"हे भुवार कुठवर जाते? अस्वल-
चर्मवाल्यांना गुलाम म्हणून विकण्यासाठी
तर तुम्ही मला व्याघ्रचर्मघान्याच्या
तावडीतून बाचवले नाही ना?" उपदत्ताने
विचारले.

अस्वलचर्मघान्यांपैकी एक
बोळवाने हसला, एकजण जिडून त्याला
रुगावला. तिसरा एक उपदत्तावर तीक्ष्ण
दृष्टि रोखून म्हणाला-"तुला गुलाम म्हणून
विकायचे असते. भुवारांतून बाणताना
तुला नवे म्हणून आम्ही तुम्हा
बोळवांवर बंदी बांधली असली. माणसांचा
गुलाम म्हणून आम्ही उपभोग नाही करत-
व्याघ्रचर्मघारी करतात. तुमच्या देशवासि-
यांवर तरी विश्वास ठेवावा! कारण
तुमच्यातले कोकच गुलाम एकटून जाणून
व्याघ्रचर्मघान्यांचा नेता एकपाद याच्याकडे
विकतात. नावबर्बा माणूस तुला
माहीत आहे?"

"हां, त्याला मी चांगलाच ओळखतो...."
उपदत्ताचे बोलणे पुरे होण्यापूर्वीच दुसरा
चर्मघारी पहिल्याला रुगावून बोलला-
"कार बकबक करीत आहेस. आपल्या
नेत्याचा इशारा विसरलास वाटते?"

बाबर पहिला एकदम चुप झाला. दोन
चर्मघारी हातात मणी धरून पुढे जात
होते, त्यांच्या मागे उबदत्त त्याच्याही
मागे एक अस्वलचर्मघारी-असे आता
चुपचाप भुवारातून चालू लागले. भुवारात
मंजीर सांतवा होती. एकट्याला मीठीच
वाटायी. चमकणारा मणी प्रकाश वेत
असला तरी सांतपणे सर्व

चमकणारा राहिले. दोन तीन
मिनिटे चाकल्यावर एकदम लक्षात
आले की भुवार पुढे एकदम बंद आहे,
आणि समोर एक मोठी शिला आदवी
आलेली आहे! पुढे असणाऱ्याने त्या
हिजेला असलेल्या फटीत हात धाकून
बोटाने एका जागी दाबताच ती शिला
वाजला होऊन पाठीमागून 'शरम'
अशी हाक ऐकू आली. उत्तरादाखल
अस्वलचर्मघारी म्हणाला-"मत्सूक." यावर
खिळेचे दार आणखी जास्त उघडले.
चर्मघान्यांपैकी ज्याच्या हातात वजनदार
तलवार होती त्याने दारामागे डोकावून
पाहिले.

नसावे, म्हणून त्या ऐवजी हे लोक असोळ
रत्नांचा उपभोग करीत असाने-असे त्याला
वाटले.

"या द्वीपावर तेल मिळत नाही का?
उजेडासाठी या रत्नांशिवाय दुसरे काही
साधनच नाही काय?" उपदत्ताने विचारले.

"तेल? ही काय चीज आहे कुका?
हां, इथे गुलाम म्हणून आलेल्या तुम्हा
देशांतल्या ओकाकडून मी हे नाव ऐकले
अरे! आणि प्रकाशासाठी तेलचा उपयोग
कसा करतात? दिवा नांवाची एक वस्तु
ही तुम्ही लोक वापरता. आम्ही प्रकाशा-
साठी तेल वापरीत नाहीं. रत्ने म्हणजेच
आमचे दिवे!" एकजण म्हणाला.

उपदस्ताने पटकन जोळजले की त्यांनी ठप्पारलेले 'धरम' व 'मठक' हे त्या रात्रीपुरते त्यांचे परबलीचे शब्द असावेत आणि हे ही जोळजले की हे लोक बीबीत तास धावून्या भयाने संवस्त असतात.

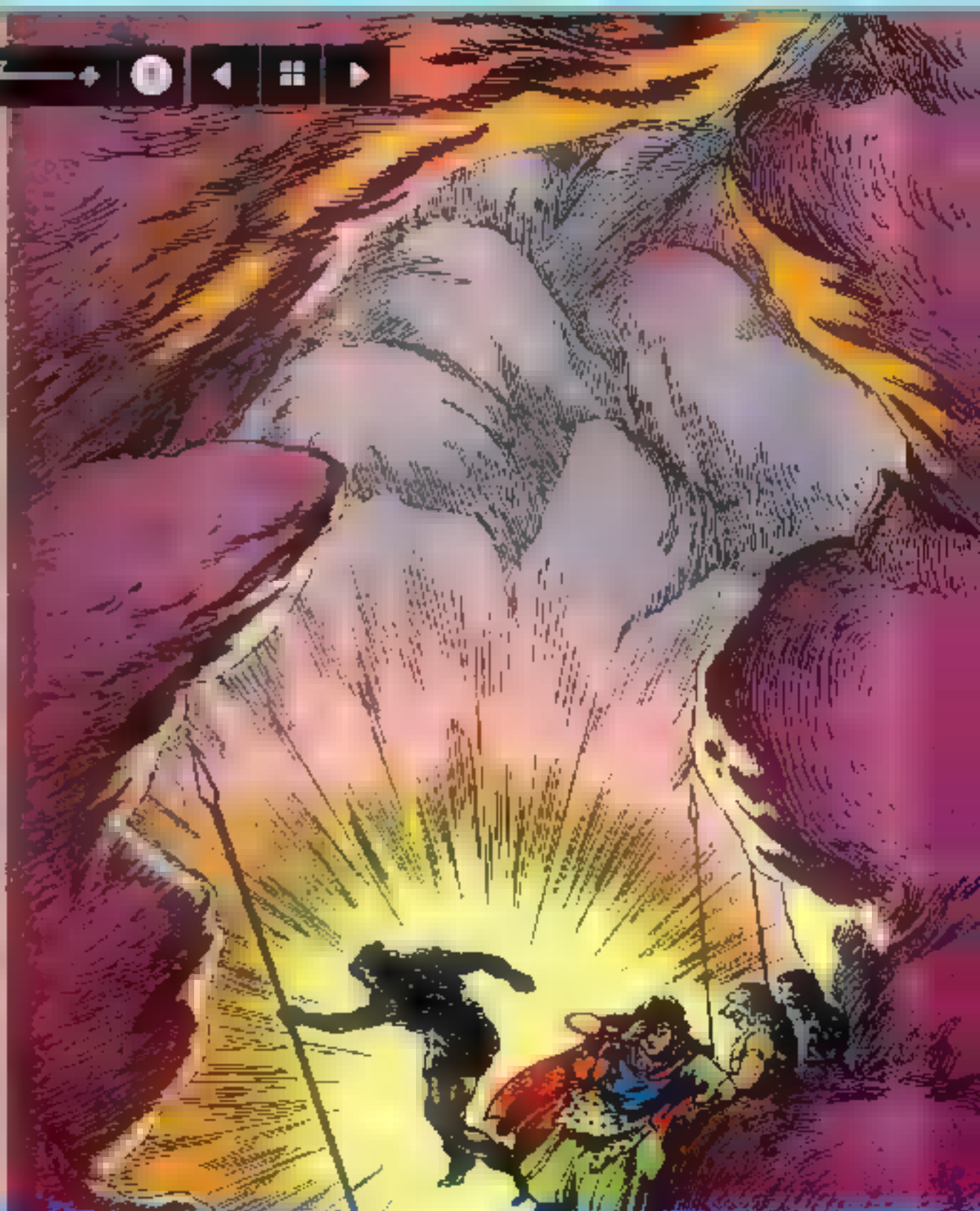
"एकच भावूस तुमच्या हाती लागला? बाकीच्यांचे काय झाले?" तिबल्या पहारे-कन्याने विचारला.

"त्याबाबातीत आम्हाला काही माहीत नाही. आणि वटवायझांसारखे कायम भुयारात रहाणाऱ्या तुम्हाला या सव गोष्टींशी काय करायचे आहे?" असे म्हणून विलेचा दरवाजा पूर्ण उघडून सर्वात पुढे असणारा अस्वलचर्मचारी पुढे सरला.

त्याच्या मागोमाग बाकीचे ही चालत राहिले. उपदस्त त्यांच्यामागे दूरपर्वत चालत राहिला. तरीही भुयाराचा खेवट काही येईना. त्याला अशी शंका झाली की मधून मधून विळांगून वकन उबेड येत आहे. आणि भुयाराच्या विर्तीच्यामाने कोणी कोणी बोलत आहे. त्याच्या असे लक्षात झाले की व्याघ्रचर्मवाऱ्यांच्या हस्त्यापासून जीव बाचविण्यासाठीच अस्वल-चर्मधाऱ्यांचा नेता कम भवाने ■ गुप्त जाती दिवस कंठत आहे.

पुढे चालणारा चर्मचारी अचानक बावला हातावरचा मणी मुठीत घट्ट पकडून मालील कमिनीच्या विलेने त्याने तीन-चार वेळा फिरवला. दुसऱ्याच क्षणी असा आवाज झाला की जणू काही जमीन फाटतेय. पहाता पहाता त्या चर्मधाऱ्यांच्या पायाजवळील जमीनीत भेगा पडल्या आणि त्यातून डोळे दिवणारा प्रकाश बाहेर पडला.

"इजे एकवीस पायच्या आहेत. सावध! पाय वसरला तर...." असे सावध करतच चर्मचारी पायच्या उतरू लागला. ही सूचना ऐकून उपदस्ताला आश्चर्य वाटले—भुयाराच्या मध्यावर एक मोठी दरी आहे. त्यातून हा दिवसासारखा प्रकाश येत आहे!

■ ■ ■ ■ ■ त्याच्याबरोबरचे लोक पावण्या ■ ■ ■ ■ ■ समतक श्रदेशात पोचले. त्या प्रवेशाच्या चारी बाजूंच्या भिंतीत अजबशेक्या रत्नातून देदीप्यमान प्रकाश पसरत होता. अशी रत्ने आजपर्यंत उग्र-दत्ताने पाहिली नव्हती. ही नेमदीपक रत्ने पाहून ■ ■ ■ ■ ■ आश्चर्य बाटले. तो काही वेळ ती रत्ने न्याहळत राहिला. समोर असणाऱ्या उंच दाराचे दरवाजे बंद होते. आलेल्यांपैकी एका चर्मद्याने त्यावर तीन वेळा हाताने ठकठक केले. साबडतीब दरवाजा उघडला. समोरील आसनावर अस्वलाचे कान असलेले शिरहनाण घातलेली एक विशालकाय व्यक्ति बसलेली होती.

चर्मद्याने त्याच्याजवळ ■ ■ ■ ■ ■ हेऊ आवाजात काहीतरी सांगितले. त्याच संधी अस्वत्तचर्मचारी उग्रदत्ताजवळ जाऊन म्हणाला—“हे आमचे नेता कन्व.” तुम्हा त्याच्याजवळ नेण्याची आज्ञा त्यांनी मला दिली आहे. उग्रदत्त निमंयपणे ■ ■ ■ ■ ■ उभा राहिला. कन्वाने त्याच्याकडे तीक्ष्ण दृष्टीने पाहून विचारले—“व्याघ्रचर्म-द्याच्यांनी अपहृत केलेल्या तुझ्या देशातील किती व्यक्ति तुझ्याबरोबर आहेत?”

“आम्ही एकूण चार. त्यातील एक स्त्री आहे.” उग्रदत्ताने म्हटले.

“ते लोक ■ ■ ■ ■ ■ कुठे आहेत ■ ■ ■ तुम्हा माहित आहे?” कन्वाने विचारले.

“मला काहीच माहिती नाही.” उग्रदत्ताने विस्मयाने म्हटले. त्याला कळनाची कन्व असे का विचारत आहे? याचाहील रहस्य काय?

उग्रदत्ताच्या मनातील हे विचार ओळखून कन्व हसून म्हणाला—“मी तुमचा मित्र आहे. तुमच्या देशातील लोकांचे अपहरण करण्यात माझा हात नाही. व्याघ्रचर्मचारी जसे तुमचे शत्रू आहेत तसेच आमचेही आहेत. ■ ■ ■ स्वतः पाहिलेच आहेस की मला व माझ्या अनुयायांना आपले दिवस पहाडी बुडा वन् भुयारे यांच्या आघाराने कसे कंठाने लायत आहेत. तुझ्या देशातल्या जाणि अग्निहोपातल्या

लासनात वहीमारा वगून पाहिलेल्या एकपाद ■ ■ ■ त्याच्या अनुयायांचा सर्वनाश करण्याची एक योजना ■ ■ ■ जाणि तुझ्या देशा-तल्या एका व्यक्तीने मिळून बनवली आहे. तू कदाचित त्याला ओळखत असशीस. मी आताच त्याला बोलवून घेतो.” जसे म्हणून एका सेवकाला त्याने इशारा केला. सेवकाने जगेच आपल्यानेत्याच्या आसना मागील दार उघडले. तुझ्याच अशी स्त्र हसत हसत उग्रदत्ताजवळ येऊन प्रेमाने म्हणाला—“उग्रदत्ता, तू विरंत असलेला मला दिस-लीस याची मी कल्पनाच ■ ■ ■ नव्हती.”

ओळखा आमंराने व आतुरतेने उग्रदत्ताने विचारले—“मित्रा इरा! वरत कोठे आहे? चन्द्रसेनेची ■ ■ ■ ■ ■ आहे?”

“ते दोघेही व्याघ्रचर्मद्यांच्या ताब्यात आहेत. मला कन्वाच्या अनुयायांनी वाचवले.” ओळखा निरासेने स्त्राने सांगितले.

इरा पुढे म्हणाला—“तुम्ही दोघे ■ ■ ■ चन्द्रसेना कोठे आहात याची मला काहीच ■ ■ ■ नव्हती. मी काळजी करीत होतो. तुमच्यावर ■ ■ ■ काय प्रसंग येत असतील कोणास ठाऊक? विचान्या चन्द्रसेनेची अवस्था ■ ■ ■ मरणाक जसेल. या सर्वांची मुक्ति कशी करता येईल?”

कन्व उठून उभा राहिला जाणि उग्रदत्ताला म्हणाला—“स्त्राच्या सोंडून ■ ■ ■

तुझ्याबद्दल सर्व ऐकले आहे. इतक्या काळा-तंतर एकपाद व त्याच्या अनुयायांचा नाश करण्याची संधी मला मिळत आहे. स्त्राने ■ ■ ■ मी मिळून बनवलेली योजना काही काळ गोष्ट नाही. तुम्ही दालक व पिता उद्यात ■ ■ ■ त्यांचे सेवक यांना या द्वीपावर आणून ■ ■ ■ मदतीने एकपादाच्या दुर्गाला वेडा घालायचा आहे.”

“आपल्या ■ ■ ■ ओळखीचे पक्षी आहेत ■ ■ ■ राक्षसांनाही उचलून आपण सकृतील?” उग्रदत्ताने विचारले.

“इतक्या विशालकाय व्यक्तींना ते उचलू शकणार नाहीत. तुम्हा सर्व बंधूंना नावेतून सकृर करून इथे यावे लागेल.” कन्वाने म्हटले.

“बन्दीवान बनकून मला जेव्हा इथे आणले गेले तेव्हा त्याच्या चारी बाजूंना समुद्रतटापर्यंत विहललेले अग्निपर्वत मी पाहिले. त्यांतून बाहेर पडणारा काळा तटावरील प्रदेशाही अग्निने भस्म टाकले. अशा परिस्थितीत माझा किनाऱ्यापर्यंत कसा काय आणता येतील?” उग्रवसाने विचारले.

हा प्रश्न ऐकून कन्ध हसू लागला आणि मोठ्या गर्जने आपल्या अनुयायांकडे पहात म्हणाला—“माझ्या अनुयायांना काही असा आगा नाहीत आहेत की जेथे या जागी-पासून बाबडून माझा किनाऱ्याला लागता येतील. परंतु सारे भय तर एकपादाच्या किल्ल्याला देवा बालप्यातच आहे. वेडा पालून कंध केले तरी त्याचा संहार करण्यात फार मोठा धोका आहे.”

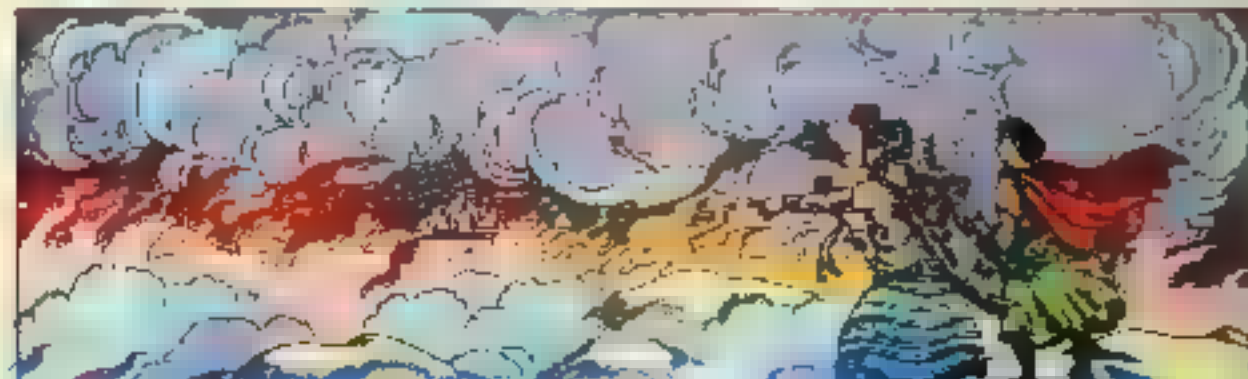
एकपादाला कंध केल्यावर त्याच्या कंधेवर धातू कठिण आहे हे उग्रवसाना समजता आणि त्यात धोका कसला? एकपादाजवळ काही विशेष

शक्ति असेल का? एकपादाचा वध करणे एवढे कठिण का वाटते?

यावर उग्रवसाना मंड्यात आणि जास्वंदात पहिलेला पाहून कन्ध त्याला घेऊन गुप्त मार्गाने भुयारांतून त्या पहाडावर येऊन गेला. तो म्हणाला—“मीट पहा, बाकीच्या सधे दिसत आहे तोच एकपादाचा दुर्ग. तो जागीने येइलंका दिसत असला तरी त्याच्या चारी बाजूंना अग्निपर्वत नाहीत. तेथे पोचण्याचा एक सुरक्षित मार्ग आहे. परंतु किल्ल्यावर कन्धा कडकही एकपादाचा वध करणे कठीण आहे.”

“तो कंध हाती सापडला तर त्याला माझ्या टाकापला कितीसा वेळ?” उग्रवसान म्हणाला.

“त्याच्याजवळ एक अद्भुत शक्ति आहे. ती ही की—त्याला कोणाचे रक्त दिसले वा त्याचे रक्त कोणी पाहिले तर तो निश्चितपणे मरेल.” कन्धाने सांगितले. (कन्धाः)

सेवकाची सज्जता

बुद्धिमान विक्रमादित्य साडाजवळ गेला.

प्रेत त्याच्यावर येऊन नेहमीप्रमाणे मीन होऊन तो स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात चाल करणारा वेताळ म्हणाला—“राजा, या स्मशानात मध्यरात्रीच्या भूते प्रेते व कोलह्यांचा संस्कार असतो. तू जे कष्ट सहन करीत आहेस, ते पाहून मला तुझी बया येते. मेधावी भक्तीची बागजूक काही विशिष्ट वेळी जरा विचित्र भासते. बुद्धिमान लोक या विश्वाला एक अकल्प्य समजतात. तरीही जेव्हा इतरांसमोर एकाची अश्रमण उभी रहाते, तेव्हा हे लोक सध्या राहू शकत नाहीत आणि निष्कारण स्वतःवर संकट ओढवून घेतात. उदाहरण म्हणून एक मेधावी सेवक राजाश्रयाला बसित कसा झाला त्याची गोष्ट मी तुला सांगतो. गोष्ट ऐकताना तुला तुझ्या अर्थाचा विसरही पडेल.

देवाच्या गोष्टी

कोणत्यातरी गंभीर समस्यांद्वारे
विचारात नकं आहे. सुचरिताने राजाला
विचारले—“महाराज, यसे वाटत आहे की
आपण एकाच समस्यांद्वारे विचारात
पडलेले आहात!”

यावर हसून राजा म्हणाला—“मी राजा
असूनही मला याचे उत्तर सोपता येत नाही,
असा स्थितीत तुझ्या हातून होणार
आहे? तरीही मी तुला सांगतो, ऐक.
आपल्या राज्यात ‘निश्चित’ नावाच्या
चोराची कुकृत्ये आहेत. अनेकांना
त्याने लुटले आहे, लुटतो आहे. त्याला
एकदृष्ट्यासाठी केलेले सर्व प्रयत्न
झाले, मी जनतेच्या सुरक्षिततेचा पुरेसा
प्रयत्न करीत नाही असा आरोप माझ्यावर
ठेवून जनता माझी निन्दा करीत आहे.
सांग, तू राजा असतास तर या परिस्थितीत
काय केले असतेस?”

जणभर विचार करून सुरचित म्हणाला—
“मी राजा असतो तर समस्या अशी
सोडवली असती — आपल्या नगराजवळच्या
मैदानात मजूर लावून कोदाई सुरु करायची.
तेथे जमिनीच्या गर्भात एका खिवाल्याचे
अवरोध असून त्यातून नदीची प्रतिमा
सोन्याची आहे—अशी एक बातमी जनतेत
पसरवून घ्यायची. ही गोष्ट ‘निश्चित’ च्या
कानी नक्कीच पोचेल. तोही स्वर्णप्रतिमा

मिळवण्यासाठी मजूरवेष्टात पोचेल. आपले
मजूर हे वेष्टे घालटलेले आपले सैनिकच
असतील. नवा चेहरा पाहून आपल्या
सैनिकांकरवी त्याला पकडून बन्दिवान करणे
सोपेच आहे की!”

सुचरिताच्या तोंडून गोष्टी ऐकून
राजाच्या विचार सरणीचे मारी
कोतुक वाटले. सुचरित हा फारच बुद्धिमान
आहे. ओळखून त्याच्या सल्ल्या प्रमाणे
करून निश्चितता पकडून कंवेत टाकले.

बोड्या दिवसानंतर राजापुढे पुन्हा एक
उपस्थित झाली. सैजारील देशाचा
सिंहभूपती याने चरितार्थाची युद्धाची
चोवणा केली. चंद्रविला त्यामानाने
कुबंज होते, युद्धात हार निश्चित होती.

म्हणूनच तो विचारात पडला होता.
इतक्यात मागेत झाडांना धावी देणाऱ्या
सैवकाकडे त्याचे लक्ष गेले.

त्याला बोलावून आपला प्रश्न राजाने
त्याच्या समोर मांडला, अन् मागल्या
प्रमाणेच विचारले—“तू राजा असतास तर
काय केले असतेस?”

यावर सुचरित म्हणाला—“सिंहभूपतीने
काही कारण नसताना केवळ गर्वाच्या
आहारी जाऊन आपल्यावर हल्ला करायचा
विचार केला आहे. त्याला मोठे सैन्य घेऊन
आपल्या सीमेच्या मात येताना अद्वय
सिंहीतून पावे लागेले. आपले सैन्य सिंहीच्या
दोन्ही बाजूंना ठेवा. सिंहीच्या आपल्या
बाजूच्या दारावर घोरबळ पहावा वेईल.

वायुसैनिक खिडीत पोचतील तेव्हा आपल्या सैनिकांनी मोठमोठे बोरे बघून त्यांच्यावर डकलावे, त्यासाठी काही सैनिक मरतील. या अमानक हल्ल्याने त्यांच्यात बेशिस्त येऊन बंदरात माजेऊ. त्यावेळी आपल्या सैनिकांनी एकडे तिकडे पळणाऱ्या वायुसैनिकांना राजाचा बर्बाद करून टिपावे. इतके करूनही साहस करून जे पुढे घुसतील त्यांचा समाचार आपले धोडवळ घेईलच?"

सुचरिताच्या या योजनेप्रमाणे व्यवस्था करून राजाने क्षयुसैन्य पळवून आणले.

या घटनेमुळे सुचरिताच्या बुद्धि-सामर्थ्यावर राजाचा पक्का विश्वास बसला.

त्याला बोलावून राजा म्हणाला—"मी तुझी माझा सल्लागार म्हणून नेमणूक करू इच्छितो. तुझा काय विचार?"

सुचरित जमळ विचारात पडला. राजा आपल्या बुद्धि-सामर्थ्यावर खुश आहे हे जाणून सुचरिताला आनंद झाला. पण राजाचा सल्लागार म्हणून काम करावे की नाही हा मान मोठा प्रश्नच त्याच्यापुढे उभा राहिला. राजाचा प्रस्ताव बसवीकृत करणे ही योग्य नव्हते. राजाचा सेवक म्हणून काम करणे छान! सल्लागाराचे पद स्वीकारून आपण होऊन आपली जबाबदारी कसाला वाढवायची? मोठ्यांच्या फार जवळ जाणे बरे नाही. आज राजाने आपल्याला सल्लागाराचे पद देऊ केले हे ठीक. उद्या आपला एकादा सल्ला चुकला की राजा रागाच्या भरात काय करील कोणास ठाऊक? तेव्हा नीट विचार करूनच राजाला 'हो' की 'नाही' सांगितले पाहिजे.

हे सर्व विचार-चक्र चालू असतानाच त्याने मनांतल्या मनात एक छान योजना आसली. आपला सल्लागार का होऊ इच्छित नाही हे राजाला पटवून देण्यासाठी आपल्या बुद्धि-सामर्थ्याचा सुरेख उपयोग सुचरिताने केला. नम्रपणे तो राजाला म्हणाला—

"महाराज, एकादे पद मिळाले की माणसाची जबाबदारी वाढते. जबाबदारी-मुळे विचारशक्ति कमी होते. त्याला स्वतंत्रपणे काही करता येत नाही. दुसरे असे की आपण माझ्या सल्ल्याने राज्य-कारभार करता असे माहिती झाले तर जनतेच्या मनात आप-पावडहलचा भावर कमी होईल. त्यामुळे मी असाच रहाणे ठीक होईल." सुचरिताचे हे म्हणणे राजाला पटले.

भागली काही वर्षे गेली. विघ्नंसक नावाचा एक राक्षस राज्याबघळच्या अरण्यात घुसून येणाऱ्या जाणाऱ्या वाटसरूंना पकडून साठ लागला. राजाने हेर पाठवून बातमी मिळवली की राक्षस फारच शक्तिवान् आहे.

सुचरिताला बोलावून त्याने पुन्हा विचारले—"बोल, तू राजा असतास तर यावेळी काय केले असतेस?"

यावर सुचरिताने सुचवलेली योजना राजाला फार पसंत पडली. त्यानुसार राजा स्वतःच रमाकूट होऊन विघ्नंसकाला भेटायला अरण्याकडे निघाला.

राजाला पाहून हुंकार देत विघ्नंसक म्हणाला—"कसा हिंमतीचा माणूस आहेस! माझ्या समोर येण्याचे साहस करणारा कोण आहेस तू?"

"विघ्नंसका, मी या देशाचा राजा. जंगलात तुला जे सापडतात त्यांना तू साठून टाकतोस. त्यामुळे जनता प्राण-भयाने तुमी निवा करील आहे. त्यापेक्षा

उक्षापासून मीच रोज चार बघटपुष्ट माणसे तुला पुरवत जाईन. परंतु येणाऱ्या जाणांपावर हक्का नकोस." चरितार्थाने म्हटले.

विश्वंस्काने हा प्रस्ताव मान्य केला. राजाने त्याला विचारले—"विश्वंस्का, मला तुझ्याकडून एक मदत हवी. दपून जवळून एक खोल विशाल सरोवर आहे. काही दिवसांपूर्वी चोरांनी माझ्या अंतःपुरातली भाराव्य देवतेची मुवर्णमूर्ति चोरली. माझ्या सेवकांनी पाठलाग करून त्यांना पकडले, पण तेवढ्यात चोरांनी ती मूर्ति या सरोवरात फेकली. ती मूर्ति लेधून काढण्याची हिम्मत कोणातही नाही.

तू ती लोभून काढून मला सावकीत, कबूल?"

विश्वंस्क दंड ठोकून म्हणाला—"हं! काय मोठं काम आहे? चस, मला सरोवराचा रस्ता दाखव."

नंतर दोघेही सरोवरापाशी पोचले. सरोवर तर दलदलीने भरलेले होते—राक्षाला काय माहित! त्याने एकदम सरोवरात उडी मारली, अन् तो दलदलीत फसला. जसे हातपाय हलवील मला माणगी भागली कोल खेवटी पूर्ण बुडाला.

राजाने परत येऊन सुचरिताची कृप स्तुती केली—"सुचरित, तुमची बुद्धी सरोवराची अपूर्व आहे. तुझ्यामाठी मज्य समारंभ घडवीन."

सुचरिताने या गोष्टीला सहमती दिली नाही. तो म्हणाला—"राजा, अभितन्मन व मानसन्मानामुळे माणसाला गर्व चडला. गर्विष्ठ माणूस सहनपणे विचार करू शकत नाही, नेव्हां मला हा समारंभ नको."

पुन्हा काही दिवसांनी राजाला समजले की त्याच्या काही नोकर व अधिकारवर्गात लाचलुचपत मयदिवाहेर वाढत आहे.

सुचरिताला राजाने विचारले—"अधिकाऱ्यांत लाचलुचपत फार वाढली आहे. तू राजा असतास तर काय केले असतेस?"

सुचरित जरा वेढ राहिला आणि मग म्हणाला—"महाराज, मी राजा होईन बसे स्वप्नांतही कधी वाटत नाही. राज्य हे परंपरेने किंवा बाहुबळाने मिळते. ते संभाळण्यासाठी स्वतःच विचार करण्याची शक्ति असावी लागते. मी तर विचारा एक नागरिक आहे."

हे उत्तर ऐकून चरितार्थ क्षण दोन क्षण विचारात पडला आणि एकदम कोळाने म्हणाला—"सुचरित, मी तुला आत्तापासून नोकरीबळून काढून टाकले आहे. तू कुठेही अन् आपली सोय रच."

वेताळाने एवढी गोष्ट सांगून म्हटले—"राजा, आजपर्यंत राजाला आज्ञेच्या अनेक कठीण समस्या सोडवून देणारा सुचरित, राज्याधिकार्यांच्या लाचलुचपतीच्या बाबतीतच का गप्प राहिला? त्याने सल्ला देण्यास नकार दिला? अनेक वर्षांपासून स्वतःला, कठीण समस्या सोडवण्यात मदत करणाऱ्या मेवाची सेवकाला, राजाने

एवढ्याच एका कारणासाठी नोकरीबळून काढण्याची निर्दयता का दाखवली? याचे समाधानकारक उत्तर माहीत असूनही तू सांगितले नाहीस तर तुझ्या भस्तकाचे सततः तुकडे तुकडे होतील."

यावर विक्रमादित्य म्हणाला—"राजाच्या आपल्याच सेवकांच्या चरित्राबद्दल वा व्यवहाराबद्दल माहिती काढणे हे काही कठीण नाही, परंतु जोपर्यंत सुचरित पदरी आहे, तोपर्यंत राजा स्वतःचपणे कोणत्या गोष्टीचा विचार करणार नाही—ही गोष्ट सुचरिताने सांगली. त्याने ही ओळखले होते की उत्तर न दिले तर राजा हाकलून देईल. तेव्हा हे त्याच्या पथ्यावरच एकडे सुचरिताचे विचार राजानेही ओळखले. नोकरीबळून काढण्यात निर्दयपणाचा तब्युता, कारण तो कोठेही आपले पोट भरण्याइतका मेवाची आहे हे राजाला माहीत होते."

हे सांगून होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य होऊन मागावर लटकू लागला. (कल्पित)

नकली किल्ली

शिवपुरी मध्ये राहुबारा नागराज कुमबाची हुकूमती न किस्सा तयार करणांत प्रवीण होता.

एके दिवशी रामसहाय एक बेलकरी एक किल्ली वेळून नागराज पावी आला आणि स्वाने विचारले—“नागराज, तू बघी एक बनवून देतीस?”

रामसहायने नागराजला सांगितले—ज्या वेळून किल्ली वेळून जा.

हुकूमती दिवशी रामसहाय नागराजच्या हुकाबावर पोचला. त्याच्या हाती नागराजने द्या किल्ल्या ठेवल्या.

नागराजने तयार केलेली किल्ली तिरचून घेतात रामसहायने विचारले—“ही किल्ली होक चालेज ना?”

नागराज गबगि झुजाळा—“कलेतील माळे आशिल्ले तुम्हाला कदाचित् माहितच असेल. मी तयार केलेल्या किल्लीने काम केले नाही असे जाणवत कधीही पडले नाही.”

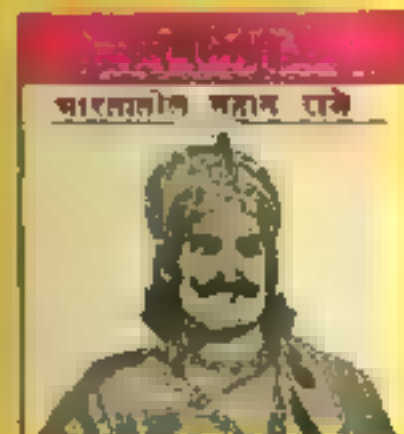
“म्हणून तर मी तुम्हाकडे आलो. ही किल्ली चालत नव्हती. म्हणून आपली किल्ली बनवावी लागली.” रामसहाय झुजाळा.

मुलांसाठी 'चांदोबा' ची गंमतशीर स्पर्धा

महान भारतीय परंपरेसंबंधी स्पर्धा

तीन मजेदार विभागात

१,२०,००० रु. चेला अखिर
किमतीची वसिसे मिळवा

११ भाषांपैकी प्रत्येक भाषेतील प्रत्येक
साहित्याचे सोप्याने वसिसे

१०००० रु. ची शिष्यावृत्ति

प्रथम क्रमांक वंशरू: १०,००० रु. ची शिष्यावृत्ति

अनेक प्रायः जिकून अकबराने एक
विशाल शास्त्रालयाची ॥ ॥
परंतु बराच काळपर्यंत मोठी संज्ञान
नसल्याने ॥ दुखी होते. ॥ एका
पहाडावर राहून एक फकीर ॥
समोय चित्ती याचे कुलमान स्थाने
ऐक्ये व स्थाने दस्तन घेऊन जाचिर्बाद
घेतला.

जिझीवून अकबराने १५७३ मध्ये
मुघलराज्यवर हल्ला केला. मुघलांनी
अनेक अकबरानी तोंडी देऊन अखेर
विजय प्राप्त करून तो राजधानीला
परतला. या विजयाची यादवर म्हणून
'जिझी' या नावाची 'फतेहपूर'
किंवा फतेहपूर (फतेह=विजय) हे
नाम जोडले.

बोधपाव दिवसांनी ॥ ॥ हिंदू
पत्नीने एका सुंदर मुलाला ॥ ॥ दिला.
फकीरावरून अकबराला मुले अकबराने
आपल्या या पुत्राचे ॥ 'सलीम'
ठेवले. हाच ॥ ॥ फकीराने
'बहागीर' नावाने प्रसिद्ध झाला.

अकबराने या किस्सात १५ वर्षे
निवाळ ॥ ॥ आपला मित्र ॥ ॥ सलीम
विरुद्ध याच्या संघर्षात ॥ ॥ काही
दिवस बारामास बाबरी, सुप्रसिद्ध
नामक तानसेन यामाही या किस्साच्या
परिघराचे फार आकर्षण होते.

फकीराच्या साक्षिण्यात शहाण्याचा
संकल्प करून अकबराने आपली
राजधानी बाग्यवटून जिझी पर्यंतवर
हजबिण्याचा विचार केला. किस्साचे
बांधकाम होऊ गतीने सुरू झाले.

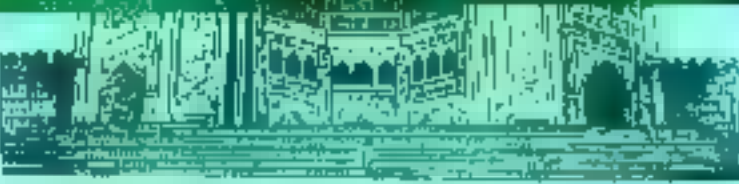
परंतु हा बांधकाम फार दिवस टिकला
नाही. फतेहपूर जिझीत बांधकाम होऊ
मुष्काळ पडला. लोकांना व्यामताही
पत्नी उरले नाही. पुष्काळ अवल
अकबरही मुष्काळाचे निवारण करता न
आल्याने ताडनावाचे अखेर अकबराला
या किस्साचा त्याग करावा लागला.

समुद्रतपाटोपासून १७६ फूट व
चीवऱ्यापासून १३४ फूट उंच असणारे
सिंहद्वार किंवा 'कुलंद दरवाजा' इथेच
आहे. मंदरातील हा सर्वात उंच

मंदिराचा ३ मंजरील सिंहद्वार जगात
इथल्या भावस्थित कल्पनेने.

येथील एक मंदिर 'हवामंदिर' किंवा 'गंधमंदिर' या नावाचे आहे. किंवा धर्मवर्ण अवस्थित असताना अंतःपुरातल्या भिक्षुया येथे रहात असत. थारा सहज खेलावा अशा लहाने या मंदिरांची रचना केली.

सम्राट अकबराने किल्ला बांधल्यानंतर केवळ 'सिल्लपापती' म्हणून किल्ल्याचे रक्षण करीत राहणे सुरु नव्हते. मग काय? हळूहळू त्याने वैभव कमी होत गेले. किंवा उजाड होत गेला. परंतु आता पुन्हा 'फतेहपूर सिक्री' ची प्रसिद्धी काढत आहे.

पांढरा ससा

जपान देशापासून थोडे दूर एक ससांचे बेट होते. सर्व प्रकारच्या रंगांचे ससे होते तिथे. संपूर्ण पांढरासुद्धा असा एकच होता त्यात! तो पांढरा ससा रोख उत्तरेकडे असलेल्या समुद्राच्या बाळूत पडून राहून जपानच्या किनाऱ्याकडे लावून पहात राही. त्या देशात तिथली सर्व आश्चर्यपूर्ण दृश्ये पहावी अशी तीस इच्छा त्याच्या मनात होती.

त्याच्या मनात ही इच्छा येण्याचे कारण म्हणजे एका मगराने त्याला सांगितलेल्या गोष्टी. ही मगर रोख जपानच्या किनाऱ्यावरून इथल्या रेलीवर किशोरीसाठी येत असे. यामुळे ससा व मगर यांची चांगली मैत्री झाली. मगर सांगे-जपानी किनाऱ्यावरील वाळू फारच घाबेरची झालेली असते. तेथे माणूस नावाचे प्राणी रहातात. ते सरळ उभे राहून खालच्या पायांनी चाल-

तात आणि वरच्या पायांनी काम करतात त्यांच्यात एक राजा आहे. त्याच्या मुलीचे केस अमावास्यासारखे (काळे) आहेत आणि तिची देहकांती पीणिमेच्या चांदण्यासारखी (गोरी) आहे. असल्या गोष्टी ऐकूनच त्या प्रदेशांत जायची ससाची उत्सुकता वाढत गेली.

एके दिवशी मगराने सांगितले-राजाच्या मुलीशी विवाह करण्याच्या इच्छेने अनेक संपन्न घरचे युवक येत आहेत, पण तिने या सर्वांना नकार दिला आहे. दुसऱ्या दिवशी आणखी एक नवीन बातमी दिली-दूरच्या एका प्रदेशातून पाच राजकुमार राजकुमारीशी विवाह करण्यासाठी येत आहेत. आणि जशी ही बातमी पसरली आहे की ती यांच्याच पैकी एकाशी विवाह करणार आहे.

आता मात्र जपानला जायचेच असे ससाने ठरवले. राजकुमारीला पहायची

त्याची तीव्र होती. आपली त्याने मगरीला सांगितली. आणि म्हणजे—
“ताई, तू आपल्या पाठीवरून मला समुद्रपार ने. मी जन्मभर तुला म्हुची राहीन.”

“मी तुला नेले तर तुझे बाकीचे भाऊवंद माझे शत्रू बनतील आणि इतक्या स्वच्छ मऊ वाळूत झोपण्याला मला मूकावे लागेल.” असे म्हणून मगरीने प्रथम टाळाटाळ करून पाहिली, पण सज्जाने पुनःपुन्हा केलेली विनंती ती टाळू शकली नाही. आणि तिने आपल्या पाठीवरून त्याला जपानी तटावर आणून सोडले. किनाऱ्यावर सडे जन् माती पसरलेली होती.

दुसऱ्या जपानची सुंदर भूमी पाहून मनोमन आनंदित झाला. मगरीने एका मधीक सुरेल देसात आणल्याबद्दल सज्जाने तिला प्रत्यवाद दिले. दूर दिसणारी हिरवळ व उंच उंच वृक्षराजी त्याला मोहक वाटली. तेथील हवामान ही सुखद होते. काळच्या पायांनी चालणारी आणि बरच्या पायांनी काम करणारी माणसे त्याला दिसली नाहीत. सकळच्या सुखाच्या कोंबळपा फिरणाऱ्या ससा सुखावून गेला. इतक्यात काही अंतरावर सज्जाना एक कुत्रा दिसला. चला, त्याच्याशी बोडे बोलून घेवो वा विचार विचार करून तो निघाला.

किनाऱ्यावर बोडा पुढे सरकतो तोच त्या कुत्र्याने त्याला पाठलाग करून त्याला बोवकारले. सज्जाना आला आपल्या जिवाला बोका वाटू लागला. त्याला जालेच्या जलमा दुकत होत्या, म्हणून तो एका नदीकिनारी गेला. नदीवर एक पूल होता. पुलाजवळील वाट साडीत तो लपून बसला. त्याला माता आपला देश सोडून उगीचच हुकडे आल्याचा होऊ लागला.

बोड्या नेळाने पुलावर पोह्यांच्या टापांचा ऐकू आला. ससा पुला-लाहून बाहेर आला आणि त्याने प्रथमच

मनुष्य नासके प्राणी पाहिला! राज-कुमारीच्या महालाकडे जाण्यासाठी जवळच्या रस्त्याबद्दल बोकल बसल्याचे सज्जाने ऐकले. मगरीने सांगितलेल्या पाच राजकुमारां-पैकीच हे जसावेत वाटले. आणि त्याने त्यांना विनंती केली—मलाही राजकुमारीच्या महालात येऊन बसा ता! “काय पण तुम्ही अवस्था! तुम्हा या वगैरे अवतार पाहून राजकुमारी कार बस होईल नाही?” असे म्हणून राजकुमारांनी त्याची टिंगल केली. परंतु एक मूनाला—“तू पाण्यात स्नान करून मंतर रेतीवर बोडा लोळ म्हणजे तुम्हा जलपा भरून येतील.”

सज्जाना त्याचे म्हणजे जरेच वाटले आणि त्याने पाण्यात स्नान केले. परंतु ते जारे जसल्याबुळे उकट जंगली कार बाव होऊ लागली. जाय कमी होईल असे वाटून तो त्या पावेरच्या रेतीत लोळू लागला. माला तर त्याच्या वेदना फारच वाढल्या. दुखाच्या फेड्यासारखे स्वच्छ सफेद त्याचे जंग जगदीच मळके, मूनास्पद दिसू लागले.

जी, काय ही मनुष्यजस्त! स्वपेक्षा कुबीसुडा बरी—जसे त्याला वाटले. आणि पुलाजवळ जाऊन तो स्फुंदून स्फुंदून रहू झाला.

त्याचवेळी पुलावरून आणखी एक माणूस पाठीवर चार बिछाम्यांच्या बळकट्या होत्या. सज्जाना पाहिल्याबरोबर त्याने आपले ओझे जाली ठेवले, आपल्या हातात घेऊन गोंजारत त्याने विचारले—“तू राजतोस का? जंग इतके मळसे कसे?”

सज्जाने विचार केला—हा माणूस बरा वाटतोय. त्याने आपली सगळी हुकीकत त्याला सांगितली आणि त्याबरोबर अगोबर आलेल्या चार माणसांच्या वागणुकीबद्दलही सांगितले. त्या तरुणाने सज्जाना सांगितले—ते चारही जंग माझे भाऊ, आणि मी त्यांच्यातला पाचवा राजकुमार! ते चारही

जण राजकुमारीशी विवाह करायच्या इच्छेने आले आहेत आणि मला त्यांनी सेवक म्हणून आणले आहे.

“तुम्हाला नाही राजकुमारीशी लग्न करीत? ती फारच सुंदर आहे असे मी ऐकले आहे.” ससा म्हणाला.

राजकुमाराने ससाला स्वच्छ पाण्याने घुसले, त्याबरोबर त्याच्या वेदना कमी झाल्या. त्यानंतर त्याने जखमांवर तुण-गुण्याचे पराग शिंपवले. तो पांढऱ्या ससाला म्हणाला—“ससोबा, आता इथेच जरा विश्रांती घ्या. मी बिल्लाने पोचवून येतो, आणि मग मी तुला राजकुमारीकडे घेऊन आईन वरं का.”

राजकुमार बिल्लाने पोचवून येईपर्यंत ससा गाढ झोपला होता. झोप होईपर्यंत त्याच्या सरीरावर पुन्हा केसही उगवले होते! पाचवा राजकुमार त्याला घेऊन राजकुमारीच्या अंतःपुरात पोचिपर्यंत आकीच्या चार भावांना राजकुमारीचा नकारही देऊन आला होता.

द्वारपालाने राजकुमारीला कळवले की—“विवाहाच्या इच्छेने आणखी एक कुमार आला आहे आणि त्याने नरोवर एक पांढरा ससा आणला आहे.”

“पांढरा ससा? ओहो, मी तर कधी ऐकले हो नव्हते! ससे पांढरे ही अमू शकतात! लवकर त्या राजकुमाराचा मास पाठव.” तिने आज्ञा केली.

नंतर पाहिस्माबरोबर त्याला उचलून आपल्या मांडीवर बसून नोंदवत राजकुमारी म्हणाली—“वाः काय सुंदर आणि गोजिरवाणा आहे हा ससा!” राजकुमाराने आपली कधी काळची घेतली हे सांगून ससाने राजकुमारीला या कुमाराशीच विवाह करण्याची विनंती केली.

राजकुमारीने ससाची विनंती मानली आणि त्या दोघांचा विवाह भाटामाटाने पार पडला.

पांढरा ससा नंतर राजकुमारी अवलंब कायम राहिला.

प्रभु रामचन्द्रांच्या हस्ते होणाऱ्या मधुसूत घेण्यासाठी आपल्या शिष्यांसह वेळून पोचले आणि त्यांनी सास त्यांच्यासाठी राखून ठेवलेल्या चूचि-वाटिकेतून पणेशाळेत मुक्काम केला. महर्षी वाल्मीकींसाठी ही पर्जन्याचा आस सुसोबित करण्यात आली होती. मध्यभागी महर्षींसाठी एक प्रसस्त व्य-स-पीठ तयार केले होते. त्यावर एक हरिणाजिन भासले होते. व्यास-पीठाच्या चारी बाजूंना रंगी-बेरंगी रंगवत्सिका आरेक्षिलेल्या होत्या. समोर एक छोट्यानी सुरेख अग्निकुंड मंद-मंद जळत होते. सवून मधून त्यात चंदन-चूर्ण टाकण्यात येत होते. सर्व वातावरण सुगंधाने परिपूर्ण

भरलेले होते. दचलेल्या रामायणाचे सर्वथ गायन करण्याची अनुमति त्यांनी शिष्यांना दिली. वाल्मीकीचे अनेक शिष्य रामायण गात. पण कुश यांच्या रामायण-गायनात विशेष आकर्षण असे. लव-कुश रामायण गाऊ लागले की ओते तरलीत होऊन जात. ओत्यांना वेळेचे भान रहात नसे. त्यांनी कुश-लवांना समजून सांगितले—“तुम्ही कुणाची मुले आहात असे कोणी तुम्हाला विचारले तर सांगा की आम्ही वाल्मीकींचे शिष्य आहोत. कोणी तुम्हाला दिले तर ते नका, प्रभु रामचन्द्रांनी बोलविले तर त्यांच्या पुढे ही रामायण गा. ते राजे आहेत, त्यांच्याशी आदरपूर्वक वागा.”

देऊं सांगला, तसे दोघांनी एक-स्वरात सांगितले—“वाम्हाला या स्वर्ण-मुद्रा कशांना? आम्ही अरण्यात कंदमुळे अन् फळे खाऊन राहणारे ऋषिकुमार!”

रामचन्द्र हे उत्तर ऐकून वाचर्यात पडले. म्हणाले—“अथाऽऽ काव्याचं तुम्ही गायन करता तो किती महान् वाग्जुस असेल! कोण याचा रचयिता?”

“महातपस्वी वाल्मीकींनी ही रचना केेली आहे. महर्षि वाल्मीकीच्या भास्वरमात निरत्य रामायणाचें चालू असते. रोज सकाळी वाल्मीकी सर्व शिष्यांना रामायण गावला शिकवितात. आम्हा दोघांवर महर्षींचे विशेष प्रेम, कारण आम्ही रामायणाचे विशेष भावपूर्ण गायन करतो. यज्ञात सामिल होण्यासाठी ते ही इचे आलेले आहेत. आपली इच्छा असेल तर आम्ही रोज येऊन इचे गायन करू.” सीतेच्या या कुमारांनी मोठया विनयाने सांगितले.

श्री रामचन्द्रांनी रोज रामायण ऐकण्याची इच्छा प्रदर्शित केली. लव-कुश रोज सभेत काही सर्ग गाऊन परत जात. रोज सायंकाळी सर्व महत्वाची कामे वाटोपून श्रीरामचन्द्र रामायणाचा पाठ ऐकण्यासाठी संगीत-भवनाने उपस्थित राहात. रामायणाचे गायन ऐकण्यासाठी रसिकांची रीच

जागे. जागा न मिळणारी मंडळी बाजूने उभी राहात. गायन चालू असताना सर्वत्र संपूर्ण शांतता असे. लव-कुशांचे भावपूर्ण रामायण सर्वांनाज मंत्र-मुग्ध करी. लोक तहान-भूक विसरून जात. गायन-सभा संपल्यावर चरी जाताता सर्वांच्या तोडीं रामायणाची मीतेच बसत. सर्व वातावरण रामायणमय होऊन गेले. लव-कुशांच्या गायनाना तोड नव्हती. असे पुष्कळ दिवस चालले. पुरे रामायण ऐकून सर्वांना समजून चुकले की ही सीतेचीच मुले आहेत.

रामचन्द्रांनी गोकर्णाकरवी महामुनि वाल्मीकींना निरोप पाठवला की—“सीता पवित्र असेल तिने स्वतः इचे येऊन आपले पावित्र्य सिद्ध करून राखणाने, यासाठी आपण अनुमति घ्यावी.”

दूताने वाल्मीकींना सवेष्ट ऐकवला. यावर महामुनींनी कळवले—“रामचन्द्रांच्या इच्छेप्रमाणे सीता जकर गईल.”

ही वार्ता ऐकून रामचन्द्रांनी सर्व सभासदांसमोर जाहोर केले की—सीता सर्व सभेसमोर आपले पावित्र्य सिद्ध करून राखवणार आहे. यावर सर्वांनी रामचन्द्रांचे अभिनंदन केले.

दुसऱ्या दिवशी रामचन्द्रांनी यज्ञवाटिकेत सर्व महामुनींना ही वार्ता कळवली. त्याचबरोबर राक्षस, वानर व यज्ञाकरता

मागेत्या वेष्टोदेसींच्या वास्तुर्ण्य लोकांनाही बोलावणे केले. जेव्हा सर्वजण सभेत पोचले, तेव्हा वाल्मीकींच्या मागे दीनता-पूर्वक सीतेला पाहून सर्वांची हृदये गलबळून गेली.

वाल्मीकींनी रामचन्द्रांच्या म्हटले—“गमा, सीता अत्यंत शीलवती, महान् गृहिणी व धर्माचरण करणारी आहे. जनतेच्या मफ्यांच्या मीतीने तिला माझ्या आश्रमा-सोडून दिलेस. तुला विश्वास वाटावा म्हणून सीता आता येईल. ही दोन्ही तुझीच मुले आहेत. मी खूप तपस्या केली आहे. माझ्या जिमेने बसतय मावण कधीही केले नाही. सीता अपवित्र असेल

“असंभ करू आजीवा” म्हणून ते दोघे पर्णशालेच्या बाहेर पडले.

लव-कुश राग तालासह रामायणाचे गायन करू लागले. ही वार्ता समजताच रामचन्द्रांनी त्यांना बोलविले आणि एका विशाल सभेत गायन करायला सांगितले. या सभेत मुनी-तपस्वी, राजे, पंडित पुराणिक, संगीतज्ञ, कलाकार, नृत्यशास्त्री वशी मोठमोठी मंडळी हजर होती.

त्या दिवशी कुबलवांनी रामायणाच्या महत्त्वाची सगळी गायन केले. शेवटी श्री रामचन्द्र लक्ष्मणाला म्हणाले—“या मुलांना अठरा हजार मुद्रा देण्याची व्यवस्था कर.” पण लक्ष्मण त्यांना मुद्रा

तर माझ्या तपस्वेने पुण्य नाहीसे होवो! ■ जनापवादाका म्यायलास, परंतु तुझी काजी आहे की सीतेचा काहीही दोष नाही. मला ही गोष्ट वागली आहे."

रामचंद्रांनी वाल्मिकींना प्रणाम करून म्हटले—"मनीवर, आपले कथन सत्य आहे. लंकेतच अग्निदेवामे सीतेच्या पवित्र्या पहिल साक्ष दिली होती. म्हणूनच मी तिला अयोध्येला घेऊन आलो. ही मुले माझी आहेत हे ही मी जाणले आहे. या सभेत सीतेने आपले पावित्र्य सिद्ध केले तर मी तिचा वानंशाने स्वीकार करीत."

भगवी वस्त्रे परिधान केलेली सीता अमितीवर नजर तिळबून, हात जोडून म्हणाली—"श्रीराम सोडून मी अन्य कोणाचे स्वरूपही केले नाही. ■ वाचा मनाने मी केवळ रामचंद्रांचीच पूजा केली. हे करे असेल तर भूदेवी मला आपल्या पोटात घेईल."

■ सध्द बाहेर पडायचाच अवकाश—पृथ्वीच्या पोटातून बलवान नामकुमार एक दिव्य सिंहासन उचलून घेऊन वर आला. सिंहासन अद्भुत दिव्य होते. नामकुमाराच्या डोक्यावरील रत्नेही अद्भुत प्रकाशाने मळाळत होती. ■ सिंहासनावर विराजित भूदेवीने वास्तव्यप्रमाणे हात पसरून सीतेला उठवले ■ सिंहासनावर बसवले. सिंहासन तात्काळ ■ गरव जाले।

हे पाहून सर्व लोक अवाक् जाले. काहीजण सीतेकडे पहात राहिले तर काही रामाकडे. खोबपाच घेऊाने तेच कोलाहल माजला. वानरे रडू लागली. ऋषिमुनि म्हणू लागले—"सीतादेवी अपूर्व साध्वी आहे!"

हातातील काठीवर आपला भार देत डोके झाली पाऊन श्रीराम थोडा वेळ अश्रू ढाळत राहिले. नंतर अचानक त्यांच्या तोंडातून उद्गार निघाले—"हे भूदेवी,

बाजपयत मी इतके मानात... स्तेज व दुःख अनुभवले नाही. माझी सीता मला परत दे, नाहीतर मलाही भुक्ति दे, अरे, कोण आहे तिकडे? माझे घनुष्यदांभ माणा, मी पृथ्वीच कोडून काढतो!"

यावर सर्वांनी रामचंद्रांचे सांत्वन केले. लव-कुमांगा घेऊन वाल्मिकी आपल्या ■ शाळेत परतले. सीतेचे ■ करत त्यांनी ती रात्र बालवली.

दुसऱ्या दिवशी सभेच्या मुक्तालीला लव-कुमांगी उत्तर-रामायण ■ दाखवले आणि याबरोबरच यज्ञाची समाप्ति झाली. यज्ञाका आर्चेच्या लोकांचा उचित सत्कार करून आपल्या पुत्रांसह श्रीरामचंद्र अयोध्येला गेले. पुन्हा विवाह न करता सीतेची सुदर्भभूमी बरोबर टेंबून त्यांनी अनेक अश्वमेध व वाजपेय यज्ञ केले. धर्मरक्षण ■ स्वायत्तपूर्वक राज्य करून त्यांनी जनतेचा आदर संपादन केला. त्यांच्या राज्यात देश संपन्न जाला. अकाल मृत्यु व दुःख-कष्ट यांचे नावही उरले नाही.

कालांतराने कोसल्या, सुमित्रा व कैकयी या मातांचे प्राणोत्क्रमण झाले. त्यांच्या उत्तराधिक्या करून रामाने दानधर्मही केला.

काही दिवसांनंतर कैकयीचा बंधु युष्वाजित यांच्यातर्फे माग्य दहा हजार अश्व मेटोदाखल घेऊन रामचंद्रा कडे आला ■

म्हणाला—"आपल्या मामांनी आपणास एक गोष्ट कळवण्याची मला ■ विधी आहे. सिन्धु नदीच्या बोग्ही तटावर बसलेला गार्धर्ववेश अत्यंत मुशोभित आहे. तेथे शेंकूद जातीचे तीन कोटी बलवान असे लोक रहात आहेत. त्यांना जिंकून आपण तो देश आपल्या आधिपत्या खाली आणाला. आपल्या हितचिन्तनास.ई च त्यांनी हा संदेश माझ्यातर्फे पाठवला आहे.

सर्ग ऐकून रामचंद्रांनी म्हटले—"ठीक आहे. ऐक—मरताचे पुत्र तक्ष आणि पुष्कर यांच्याबरोबर खूद् भरत आणि कांही सैन्य मी पाठवीन. भरत गंधर्वांचा पराभव करून राज्याचे दोन भाग करून, आपल्या

निवड करण्याचा आदेश दिला. लक्ष्मणाने 'काश्यप' देशाचे नाव सुचवले. नंतर असे ठरले की 'काश्यप' अंगदाला व 'चन्द्रकांत' नावाचा देश चंद्रकेतुला सोपवावा. अंगदा-बरोबर लक्ष्मण व चन्द्रकेतु बरोबर भरत असे जाऊन सर्व सोय करून जयोध्येला आले.

दिवस आत राहिले. एके दिवशी यमराज मुनिवेशांत रामचन्द्राच्या महात्मी प्रविष्ट झाले. लक्ष्मणाला पाहून ते म्हणाले— "लक्ष्मणा, रामचन्द्रास! जाऊन सांग की एका महान महर्षीचा राजपक्षावर तुम्ही प्रतीक्षा करीत आहे."

लक्ष्मणाकडून ही वार्ता ऐकून रामाने मुनिला पाठविण्याची आज्ञा दिली.

रामाने यमराजाला अर्घ्य देऊन त्याची पाद्यपूजा केली. "रामचन्द्रा, आपल्याला एकांतारत काही बोलायचे आहे. बोलत असताना मध्येच कोणी आले तर मृत्युदण्ड द्यावा सांगेल—याला तुम्ही संमति असेल तरच माझ्या येण्याचा हेतु मी तुला सांगेन." म्हणाला.

रामचन्द्राने ही अट मान्य केली व म्हणाला— "लक्ष्मणा, प्रतिहारीला पाठवून देऊन तूच दारावर उभा रहा. ऐक, मध्ये कोणी आत आला तर मृत्युदण्ड निश्चित, सावधान!"

यमराज सांगू लागला— "रामचंद्रा, मी यमराज आहे. ब्रह्मदेवाचा तिरोप घेऊन तुझ्याकडे आलो आहे. त्यांनी तुला सांगितले की—तू रावणाचा संहार करण्यासाठी घेतलेला प्रत्यक्ष महाविष्णु आहेस. पृथ्वीवरील तुझे कार्य आता संपले आहे. तुझ्या इच्छेला वाटेस तेव्हां तू स्वर्गलोकी परत आवेस."

मंदहास्य करीत रामचन्द्र म्हणाले— "आममनाने फार भुज्ज्वलाला, मी जेवून आलो तेथे तयार आहे."

या प्रकारे त्यांचा वार्तालाप चालू झाला. मुनि दुर्वास तेथे आले 'रामचन्द्राला भेटायचे आहे' असे म्हणू लागले.

लक्ष्मण म्हणाला— "मुनिवर आपले काम माझ्याकडून होण्यासारखे असेल तर राणा. माझे बंधू आवश्यक काळात निघून येईल."

दुर्वास क्रोधित होऊन म्हणाले— "तू मला ताबडतोब रामाकडे घेऊन गेला नाहीस तर शाप देऊन मी तुझ्या वंशाचे निर्मूलन टाकीन." लक्ष्मणाने विचार केला, वंशाचे निर्मूलन होण्यापेक्षा मी एकट्याने मरणे श्रेयस्कर! ताबडतोब आत रामचन्द्राला त्याने बोलावून आणले.

रामचन्द्र उठून बाहेर येऊन म्हणाले— "मुनिवर, काय आज्ञा आहे?"

दुर्वास म्हणाले— "ताबडतोब भोजन हवे आहे." रामचन्द्रांनी भोजन दिल्यावर संतुष्ट होऊन दुर्वास निघून गेले.

यानंतर रामचन्द्रांना एकदम यमराजांना दिलेल्या वचनाची आठवण झाली व ते दुःखी झाले. लक्ष्मणाने समजावले— "बांधो, आपण माझी चिन्ता करू नका. माझा वध करून आपल्या वचनाची पूर्तता करा."

रामचन्द्रांनी आपल्या मंत्री, पुरोहितांना बोळवून सर्व वार्ता सांगून त्यांचा सल्ला विचारला.

शोक पुढांन ती राज्ये देऊन परत येईल."

रामाच्या आज्ञेप्रमाणे सेनेसह यमरा दिवसांचा प्रवास करून भरत कैकेय देशात पोचला. युधाजिताला भेटून त्यालाही घेऊन युद्धासाठी ती गंधर्वदेशाकडे निघाला. गंधर्वांचा पराभव करून त्याने 'तक्षशीला' व पुष्कराला 'पुष्कराक्षती' नावाची नगरे स्थापन करून देऊन त्यांच्या-बरोबर पांच वर्षे राहून भरत जयोध्येला परतला.

आता लक्ष्मणाचे पुत्र अंगद व चन्द्रकेतु यांच्यासाठी राज्याची सोय करायची होती. रामाने लक्ष्मणाला यांच्यासाठी राज्याची

"रामा, तू लक्ष्मणाचा रक्षण कर, त्यागही बघासारखाच आहे-असे शास्त्रवचन सांगते." त्यांनी सल्ला दिला.

यावर आपल्या महालाकडेही जम जाता लक्ष्मण सरळ शारयूतीरावर गेला व द्वास रोखून त्याने योग आरंभ केला. इतक्यात इंद्र अद्भुत रूपाने तेथे आला व लक्ष्मणाला सशरीर स्वर्गात घेऊन गेला. अशा प्रकारे विष्णूचा एक चतुर्धातू परत आला.

यानंतर रामचन्द्राने सभा बोलावून सांगितले-"मीही आता लक्ष्मणाभांगोभांग निघून जातो. आपण भरताच्या राज्याभिषेकाची तयारी करा."

हे ऐकून भरत व्याकुळ होऊन म्हणाला-"बघा, आपल्याबिना राज्य मला काय कामाचे? आपण कुशलवाना राज्याभिषेक करा. दक्षिण कोसल देशाचा राजा कुश आणि उत्तर कोसल देशाचा लव! आपण शत्रुघ्नालाही निरोध पाठवू-की आपणा सर्वांना स्वर्गीं जावचे आहे."

भरताच्या सूचनेप्रमाणे लव-कुशांचा राज्याभिषेक झाला. शत्रुघ्नाकडे दूत रवाना झाला. शत्रुघ्नानेही आपले राज्य आपले दोन पुत्र सुबाहु व शत्रुघातो यांच्यात विभागून दिले. तो अयोध्येला आला. सुग्रीवाने आपले राज्य बंगवाला दिले.

रामचन्द्राच्या महाप्रस्थानाचा आरंभ झाला. त्यांनी पातळ वस्त्र परिधान केले. मोन स्त्रीकाशन हातात धरून घेऊन गंभीरतेने ते घालू लागले. त्यांच्यापाठोपाठ मोठ्या भक्तीने अंतःपुरातील स्त्रिया, भरत, शत्रुघ्न, मंत्री, सेवक व बागर यांमिही त्यांचेच अनुकरण केले.

सर्वजण मोठ्या अंतरावरील शारयू-नदीवर पोचले. रामचन्द्रांनी आपले पाय पाण्यात टेवल्याबरोबर त्यांना ब्रह्म-देवांनी हाक ऐकू आली. राम, भरत, शत्रुघ्न यांना विष्णूचे शरीर घ्यायला झाले. विष्णू ब्रह्मदेवापुढे नतमस्तक आले. त्याबरोबरच त्यांच्यासह आलेले सर्व आपापल्या लोकी गेले. (संपूर्ण)

करोडपत्ती

कांजीवरमूला एक व्यापारी रहात असे.

त्याने करोडो रुपये कमवले, लोक त्याला 'नवकुबेर' म्हणू लागले. त्याला पुष्कळ मुले-बाळे होती. सर्वांचे विवाह झाले. जावयांनाही त्याने व्यापारात कामे दिली, आणि आपला व्यापार खूप वाढवला. हळूहळू त्याच्या परिवारात भाऊ, मुले, नातवंदे यांची संख्या वाढत गेली आणि त्याच्या बराच एका कचेरीचे स्वरूप आले. आपल्या नातेवाईकांसह वेगवेगळ्या जीवन जगत त्याने सर्व राजसुखे ही मिळवली.

परंतु हा नवकुबेर घराबाहेर पटला की कोणाला फुटकी कवडीही दान देत नसे. पहिल्या नंवरचा कंजूस होता तो! दानधर्म, तीर्थावा, किंवा देवाच्या नावे मुद्धा त्याने काहीही खर्च केला नाही.

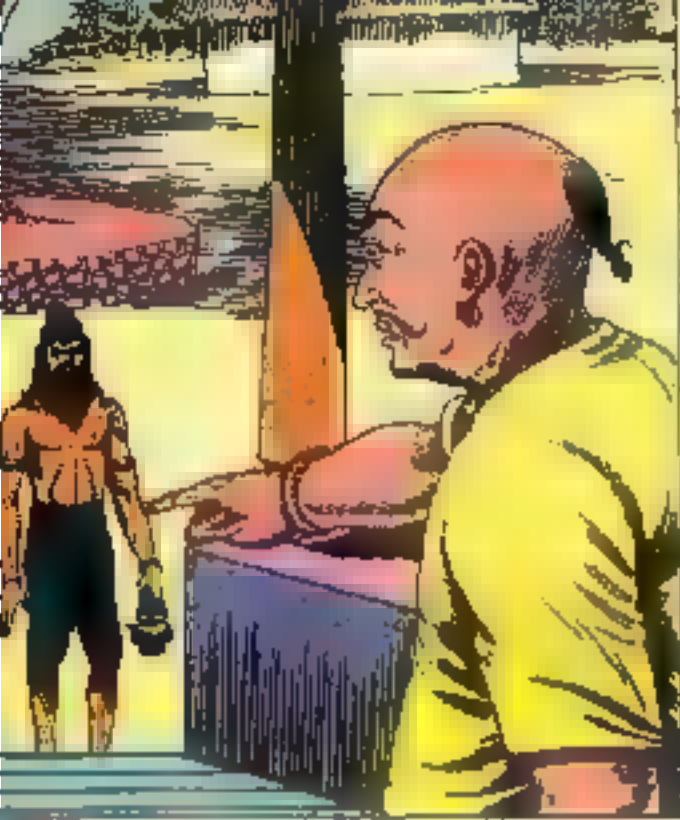
एके दिवशी नवकुबेरच्या घरासमोर एक बंरागी घेऊन उभा राहिला. त्याने एक वेळच्या जेवणाची मागणी केली.

"अरे चोरा, तू एकदम कुठून टपकलास?" विडूनच नवकुबेराने विचारले. बंरागी म्हणाला-"चोर असतो तर मी इथे भीक मागणायला कसाला आलो असतो?"

या प्रकारे थोडा वेळ त्यांच्यात वाचा-वाची झाली. पण यात आपला वेळ फुकट जात आहे, असे पाहून नवकुबेराने एका नोकराकरवी बंराग्याची हुकालपट्टी केली. इतके होऊनही तो बंरागी हुद्दामे संध्या-काळपर्यंत तेथेच बसून राहिला.

"तू खुशाल इथे बसून मर, मी काही तुला जेवण-विवण देणार नाही. पहातोच तू कुठवर इथे बसून रहातोस ते!" नवकुबेराने त्याला धमकी दिली.

आलाय." असे म्हणून नवकुबेराने नोकराला बेंराम्याकडे पाठवले.

"मी यांच्याकडे भीक मागायला नाही आलो. त्यांच्याशी काही बोलायचे आहे." बेंराम्याने उत्तर दिले.

सहा महिनेपर्यंत तरी बोलायला वेळ नाही असे उत्तर नवकुबेराने पाठवले. यावर बेंरामी निघून गेला, पुन्हा सहा महिन्यांनी हजर झाला! नवकुबेराने पुन्हा मत्सेव बाबदे केले, परंतु प्रत्येक वेळी बेंरामी बोट्या सहनशीलतेने उपस्थिती देत राहिला. प्रकारे एक वर्ष निघून गेल्यावर नाइलाजाने नवकुबेराने त्याचे बोलने ऐकून घ्यायचे ठरवून त्याला बोलावून घेतले.

"मी एक वर्षभर तुझ्या सर्व व्यवहारावर लक्ष ठेवून आहे. तू तुझ्या जायफो-मुळांवर विश्वास ठेवतोस. डोळे उघडून सत्य शोषायचा प्रयत्न तू करावास." बेंराम्याने त्याला उपदेश दिला.

"जोही, मी माझ्या सग्या सोयऱ्यांशी सर्व संबंध तोडावेत म्हणून वर्षभर माझ्या मागे लागला आहेस होय?" नवकुबेराने विचारले.

"नास्तविक पहाता यापैकी कोणीच तुझं 'बापल' असं नाही. तू जोपर्यंत मिळवून यांना सायला घालशील तोपर्यंतच ते तशी स्थिति

करतील, तुला मान देतील. घाटले तर मी हे सिद्ध करून दाखवीन." बेंरामी म्हणाला.

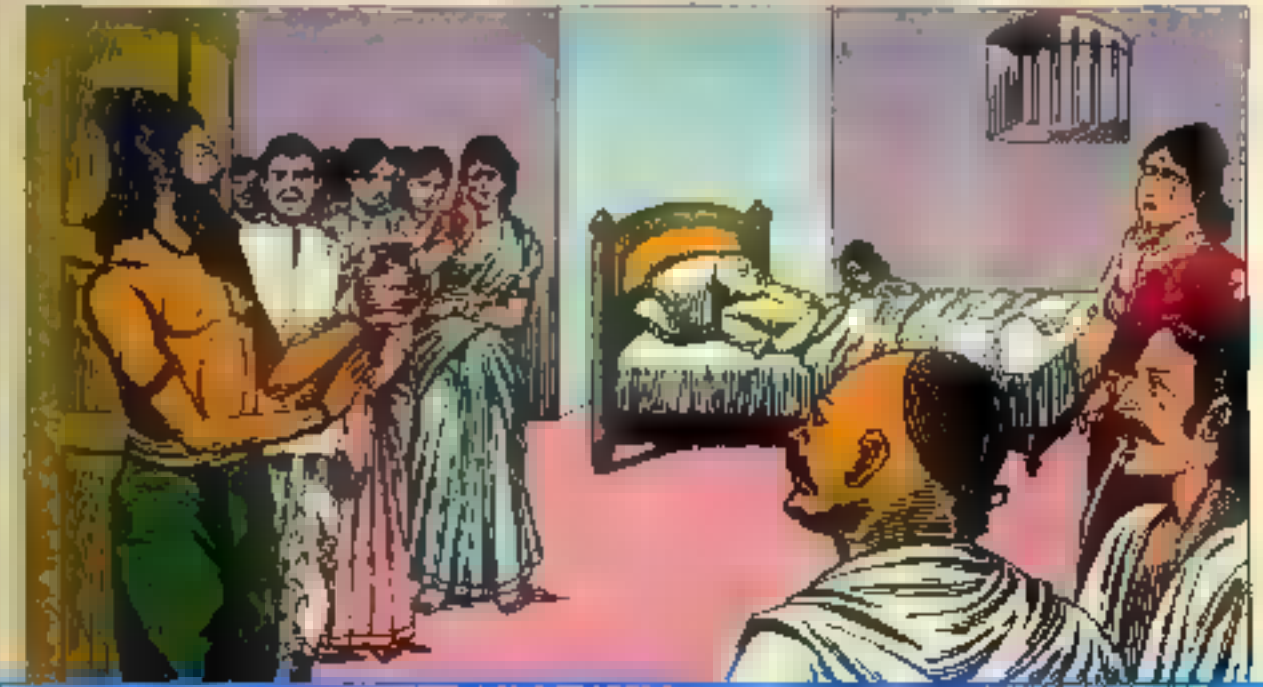
व्यापाऱ्याने संमती दिल्यावर त्याला काही उपाय सांगून बेंरामी निघून गेला.

या घटनेनंतर बोट्याच दिवसात-आपल्याला पणू एकाद्या भवंकर रोगाने घासले आहे असे सोंग नवकुबेराने केले. आपल्या पत्नीला तो म्हणाला-"ऐक, मी आता बोट्याच दिवसांचा सोबती आहे. इतकी वर्षे जगलो, पण एकाचही पुण्यकर्मा मला फुरसत मिळाली नाही. आजून एक वर्षांनंतर हा मृत्यु तर काय झालं असतं!" बोलता बोलताच त्याने मान टाकली.

बायको हे पाहून पावकून गेली. तिने लगेच बेंराम्याला बोलाविले. तपासणी करूनही बेंध रोगनिदान करू शकला नाही व तो तेथून निघून गेला. बेंराम्याने सांगितल्या प्रमाणे नवकुबेरही दबास रोखून गेल्याचा अभिनय करीत राहिला.

त्यांच्या आश्रयाने रहाणाऱ्यांची संख्या जवळजवळ दोनशे होती. ते सर्वजण भोजती जमून रडू लागले. त्यांच्यात स्मशान-बेंराम्याच्या गोष्टी हळूहळू सुरू झाल्या. पृथ्वीवर जन्मणाऱ्या प्रत्येकाच्या एक न एक विषय मृत्यु हा अटळच आहे....बगैरे बगैरे.

नेमक्या त्याच वेळी बेंरामी लोटाभर दूध घेऊन तिथे आला. त्याने सर्वांना गांठ रहाण्याचा आदेश दिला. नंतर

बेंरामीही घराच्या दरवाज्यापुढे ओळीने तीन दिवस अन् तीन रात्री बसून राहिला. बेंरामी एकाद्या वेळी काही शाप बगैरे देईल-असे काही हितचिंतकांनी नवकुबेरला समजाऊन पाहिले. परंतु नवकुबेर घाबरला नाहीच, उलट पुढील दरवाजा बंद करून तो दुसऱ्या दराने जाऊ-येऊ आगला.

काही दिवसांनी पुढील दरवाजा उघडला. तेव्हा बेंरामी तेथून नाहीसा झालेला पाहून नवकुबेराला आपला जय झाल्याचा आनंद झाला. परंतु दरवाजा उघडल्याच्या दुसऱ्याच दिवशी बेंरामी पुन्हा हजर आला।

"हा तर धनीसारखा मागे लागलाय. त्याला विचार तो पन्ना का

म्हणाला—“तुम्हांपैकी बरोस्तरच कोणी या भूत व्यक्तीचा जीव वाचवू इच्छित असाल तर बोला. माझ्याजवळ रामबाण औषध आहे.”

नवकुबेराची पत्नी वगैरे सर्वजण लगेच बैराग्याचे पाय धरून याचना करू लागले—“साधुमहाराज, आपण यांना वाचवा. आपण मागाल ते माग्ही देऊ, पण आपलं रामबाण औषध देऊन यांना वाचवा!”

“अरे बेड्यांनी, औषध मृत व्यक्तीला उठवू शकते हे जर. पण उपाय दुसराच आहे—तुम्हांपैकी जो कोणी आपलं उरलंलं आयुष्य या शेटजींना द्यायला तयार असेल त्याने पुढे येऊन औषध घ्यावे. औषध घेवारा ताबडतोब मरेल आणि त्याचे उर्वरित आयुष्य शेटजींना मिळेल. बोला, कोण तयार आहे?”

शेटजींना जिवंत करू इच्छिणारे सर्वजण आता माघ गप्प बसले. ज्याला त्याला आपला जीव प्यारा! आपलं शिल्पक आयुष्य शेटजींना देण्यासाठी कोणीच तयार

नाही. सर्वांची महानुभूति तुसतो वर-वरची. ज्याने आजपर्यंत प्रमाने आपलं पालन-पोषण केले, एवढा त्याय केला, त्याला आपले उर्वरित आयुष्य कोण देणार?

“जोही, या महान माणसाने आत्ता-पर्यंतच आयुष्य तुमच्यासाठी वेचले. परलोकात चांगलं स्थान मिळवण्यासाठी एकाच पुण्यकार्य करव्यापूर्वीच यांना मृत्यू आला. तुम्हांपैकी कोणीच यांच्यासाठी प्राणार्पण करायला तयार नाही?” बैराग्याने आश्चर्याने विचारले.

“साधुमहाराज, माझे डोळे दमरले.” असे म्हणत शेटजी एकदम उठून बसले. पाहून आश्चर्यचकित होऊन सर्वांनी लार्जेने माना साली.

यानंतर नवकुबेरशेटने सर्व नातेवाईकांना हाकसून दिले. आपली अपार संपत्ति दान, पुण्यकर्मे यात सत्ते केली. व्यापाराची जबाबदारी आपल्या मुलांवर सोपवून ईश्वरचितनांत आपले आयुष्य कंठू लागले.

चाराळ वाई

[८]

ग्रामस्थ लोकांना बरोबर घेऊन परदेशी माणूस गावच्या प्रमुखांना भेटायला निघाला. इतकी मोठी गर्दी पाहून जय-विजय वावरले.

“आम्हां सर्वांची गावच्या प्रमुखांना भेटायची इच्छा आहे.” सर्वच नाववाले एकदम जोरदले.

“का?” जयने विचारले.

“हा परदेशी स्वतःला महाविष्णू म्हणवतो. हे कितपत करे आहे हे आम्हाला प्रमुखांकडून जाणून घ्यायचे आहे. जर त्यांनी आम्हाला हे महाविष्णू आहेत असे सांगितले तर आम्ही तुम्हा सर्वांचा निकाल लावू.” नाववाले म्हणाले.

मीतीने कापतच जय-विजय घरात गेले आणि प्रमुखांना ही बातमी सांगून म्हणाले—

“आता तुम्ही आम्हाला मदत करायला हवी. आपण दोघांमोही-परदेशी हा महाविष्णूच आहे—असे म्हटलेत तर आम्ही तुमच्या डोळ्यावेतत आत्महत्या करू.”

आता काय करावे प्रमुखांच्या येईना. थोडा वेळ गप्प राहून नंतर ते म्हणाले—“तुम्ही दोघांनी आम्हाला मोठ्या संकटात टाकलय. एकदा आम्हाला प्रियंवदेची बोलू घा.”

नंतर जय-विजय दोन्ही प्रमुखांना घेऊन जवळच्या एका घरात गेले. दार उघडले—खोलीभर अंधकार पसरलेला होता. प्रियंवदा एका चढईवर बसून रडत होती.

चिंतापूर्ण चेहऱ्याने प्रमुख खोलीच्या आत गेले. प्रियंवदेने एकदा डोके वर उचलून त्यांच्याकडे पाहिले. तिचा चेहरा

पाहून प्रमुखांना फार धाईट घाटले. "बाळ प्रियंवदा, आमच्या मुले तुला फार वास साळा. तुझे हे दुःख आम्हाला पाहवत नाही. आमच्या मुलांचे प्राण गेले तरी बरेतर, पण आम्ही तुझे प्राण वाचवू." प्रमुन्न तिला म्हणाले.

प्रियंवदा यावर काहीच बोलली नाही. प्रमुखांनी सारा वृत्तान्त प्रियंवदेला सांगितला आणि म्हणाले—"बाळ, जय आणि विजय फार हट्टी आहेत. ते जे म्हणतील ते करून घ्यायची. तरीही तुझ्या हितासाठी आम्ही त्या परदेशी माणसाला महाविष्णू म्हणायला तयार झालो आहोत."

"मग माझ्याकडे काय आलात?" तिने चिडून विचारले.

"तुमचे रूप-गुण पाहून आम्हाला असे वाटू लागले आहे की तू खरोखर एक देवीच आहेस. तुझ्यात अनेक अद्भुत शक्ति आहेत. तुझ्या आले तर तू जय-विजयचा सेवक करू शकतेस, परंतु आमच्या मुलांचा संहार आमच्याच हातून घडवायचा. केलेला दिसतो आहे. आम्ही इतके दारुण दुःख सहन करू शकणार नाही. आमची मुले मुक्त असतील तर तू मूर्खपणा घालवून टाक, पण त्यांचा जीव विचार करू नकोस." छोट्या प्रमुखांनी बोलताना म्हटले.

"तुमच्या मुलांच्या मूर्खपणाला तुम्हीच प्रोत्साहन दिले आहे. लहानपणीच त्यांच्या-

वर बंधन घालायला हवी होती. लहानपणी ओ वाकू शकला नाही तो मोठेपणी कसा वाकेल?" प्रियंवदा बोलली.

"आम्ही साधारण माणसे! आम्हाला हे विचार समजणे कठीण! तुम्हाला तर तूच उपाय करू शकशील, की ज्यामुळे मुलांचे प्राणही वाचतील आणि परदेशी माणसाची तुम्हाला विवाहही होईल." लहान प्रमुखांनी म्हटले.

थोडा विचार प्रियंवदेने विचारले—"समजा मी काही उपाय सांगितला नाही तर तुम्ही काय कराल?"

"आम्ही गावकऱ्यांना सांगू की हा परदेशी महाविष्णूच आहे, आणि आमच्या तोंडून ही गोष्ट बाहेर पडताच

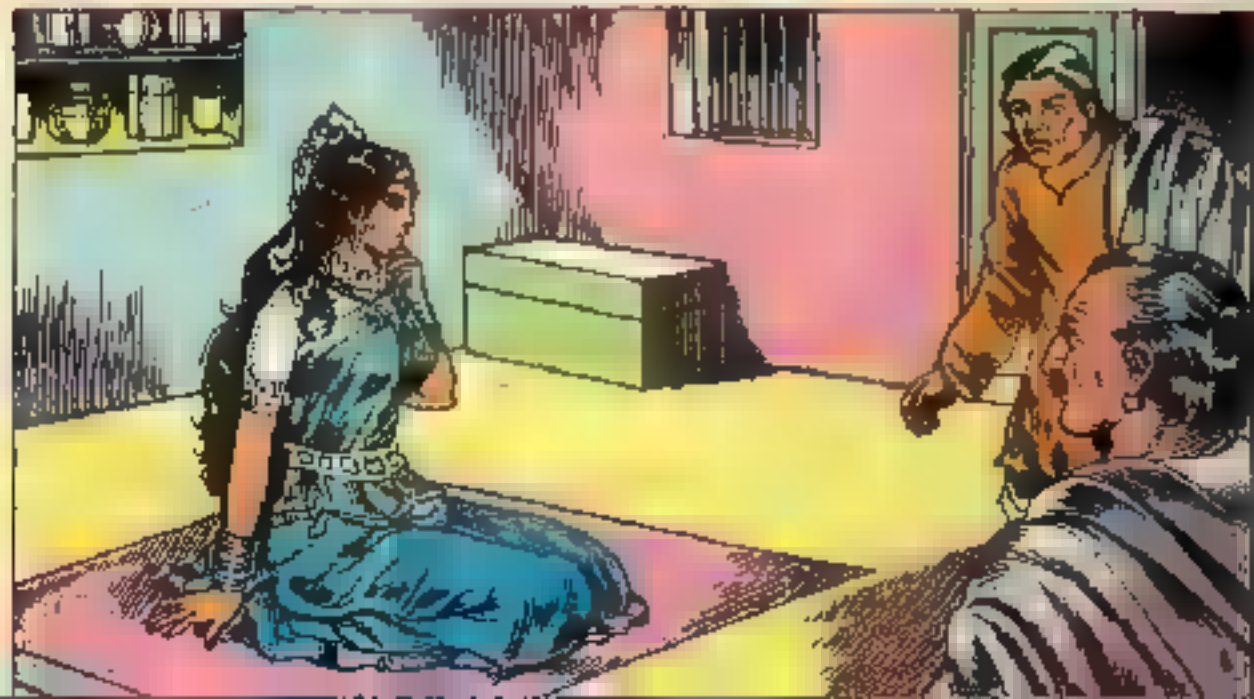
आमची मुले विष खाऊन जीव देतील." मोठा म्हणाला.

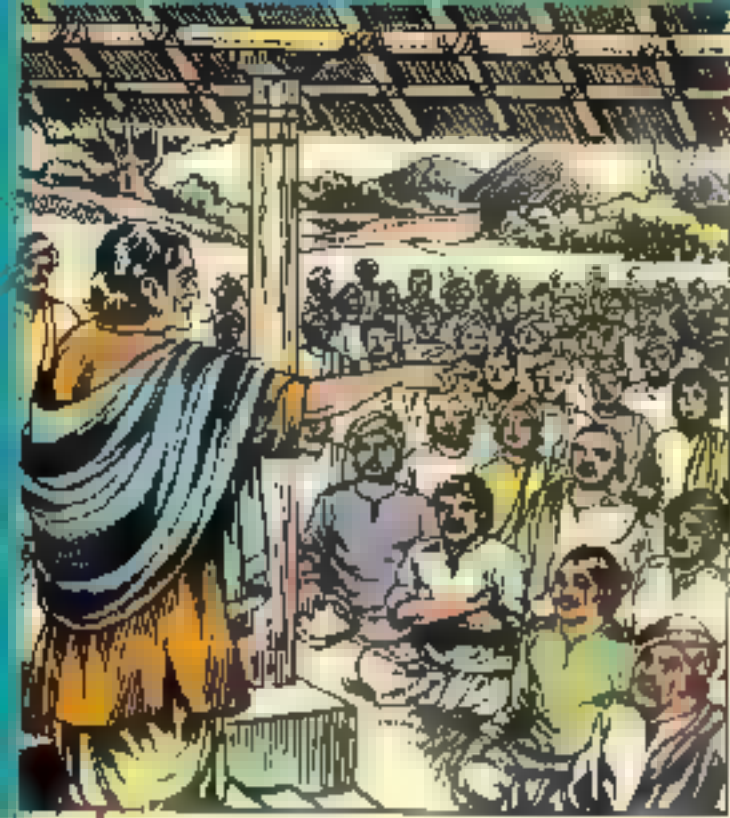
"तुमच्या मुलांना काही धोका पोचणार नाही, असा उपाय मी शोधून ठेवला आहे." ती म्हणाली.

नंतर प्रियंवदेने सांगितलेला उपाय नीट सावधानपणे ऐकून प्रमुन्न खोलीबाहेर पडले.

घराच्या बाहेर गावकरी उत्सुकतेने बसले होते. त्यांच्यातच तो परदेशीही बसला होता. ती विचार करत होता की—आता नेत्यांनी त्याला 'अवतारी पुण्य' म्हटले नाही. गावकरी आपली काय ठेवतील!

जय-विजय घोड्या दूर बसून मोठ्या उद्दिष्टांसाठी विचार करीत होते की—आपल्या

बहिलांच्या तोंडून कोणता निर्णय बाहेर पडतो आहे-त्या दोघांच्याही हातात विवाह्या पुढ्या घट्ट पकडून ठेवलेल्या होत्या.

घसा साफ करून मोठा नेता म्हणाला-
"माझ्या गावकऱ्यांनी, आपल्या गावात येऊन अनेक प्रकारे आपल्याला मदत करणाऱ्या परदेशी अकतारी पुरुषांची सर्व लक्षणे आहेत. पण एवढ्या-वरच आपण त्याला 'अकतार' म्हणून प्रमुखाने हा मार्ग सांगितला-

परदेशी आणि प्रियंवदा यांना जवळच्या मरण्यात घेऊन जायचे. ते जेथे उभे असतील तेथून पाचशे मीटर अंतरावर गावकऱ्यांनी त्यांना घेऊन उभे रहावे,

म्हणजे त्यांना पळून ही जाता येणार नाही. आता अट अशी की संभर अंक मोजून होण्यापूर्वी प्रियंवदेसह या माणसाने अदृश्य झाले पाहिजे. तसे ■ घडले तर प्रियंवदेला जय-विजयाबरोबर विवाह करावा लागेल. आणि हा परदेशी आपले गाव सोडून निघून जाईल.

ही योजना जय-विजय सुद्धा सर्व गावकऱ्यांना पसंत पडली. परदेशी ■ प्रियंवदा यांच्यापासून पाचशे मीटरवर गावकरी पळारा देणार आणि असा स्थितीत परदेशी व प्रियंवदा कसे पळून जाऊ शकतील-आणि ते सुद्धा संभर अंक मोजण्यापूर्वी?

जय-विजय झूज होते-की आता प्रिय-वदेला त्यांच्याशी लढ करायचे लागेल अन् परदेशी गाव सोडून जाईल. ■ त्यांना काय कल्पना की, प्रियंवदा त्या साडाच्या डोळीतून पुन्हा राजराड्यात निघून जाईल!

यानंतर दोन्ही नेत्यांच्या सामन्याप्रमाणे केले गेले.

"मला माहीत आहे की हा परदेशी 'अकतार पुरुष' आहे. आम्ही दोघेही आता अदृश्य होऊन थोडा काळ ■ अग्रण करू. तिथे तुमची माठवण रहावी म्हणून आम्हाला थोडे साक्षापवाचं द्या."

प्रियंवदेने म्हणून गावकऱ्यांना विनंति केली. प्रियंवदेच्या विनंतीनुसार गावकरी तयारीस लागले. कोणो काय साह्य पदार्थ तयार करायचे याची योजना ठरली. त्याप्रमाणे प्रत्येक ■ घरी जाऊन प्रेम-पूर्वक एकेक पदार्थ तयार करून घेऊन आला. सर्व पदार्थांच्या खमंग मुवासाने वातावरण दवरळले. हे सर्व पदार्थ व्यवस्थित बांधून त्यांचे एक गाठोडे तयार करण्यात आले. ते गावकऱ्यांनी प्रियंवदेला दिले.

नंतर प्रियंवदेने, त्यांना दोघांना जिथे सोडापळा सांगितले होते, त्या जागी गावकरी त्यांना सोडून पाचशे मीटर दूर जाण्यासाठी निघाले. तेवढ्यात परदेशी म्हणाला,

"आता आपण सर्वजण पाचशे मीटर जाऊन अंक मोजू लागाल आणि त्यानंतर आम्ही आपणाला कधीही विसणार नाही. म्हणून शेवटचा उपदेश करतो-अतःची शक्ती ही केव्हाही राजशक्तीपेक्षा जास्त असते. तुमच्यावर कोणो अन्याय करू

पाहिल तर तुम्ही सर्व एकत्र होऊन त्यांना तोंड द्या. अन्याय सहन करू नका. जय विजय काही तुमच्यापेक्षा जास्त शक्ति-शाही नाहीत. त्यांच्यातला राक्षसी अंश मी आपल्याबरोबर घेऊन जात आहे. आपल्या शक्तीच्या बळावर तुम्ही आता त्यांना वाकवू शकाल. आजपर्यंत तुमच्यावर शासन करणारे गावचे बोम्ही प्रमुख मापुळे मुम्हाला सर्व बाबतीत मदत करतील. तुम्ही आता जा. तुमचे कल्याण होईल."

नंतर सर्व गावकरी लिथून निघून गेले. प्रमुखांनी ही मनातल्या मनात-प्रियंवदा ■ परदेशी यांनी अदृश्य व्हावे अशी ■ केली. गाववाले दूर गेल्या-बरोबर प्रियंवदा पुढे होऊन परदेशी माणसाला रस्ता दाखवत भुमराचे दार असलेल्या जागापर्यंत घेऊन गेली. दोघांनी डोळीतले भुमराचे दार उघडून त्यात प्रवेश केला आणि मागे भुमराच्या दाराना आतून अडसर घातला.

(पुढील अंकी समाप्त)

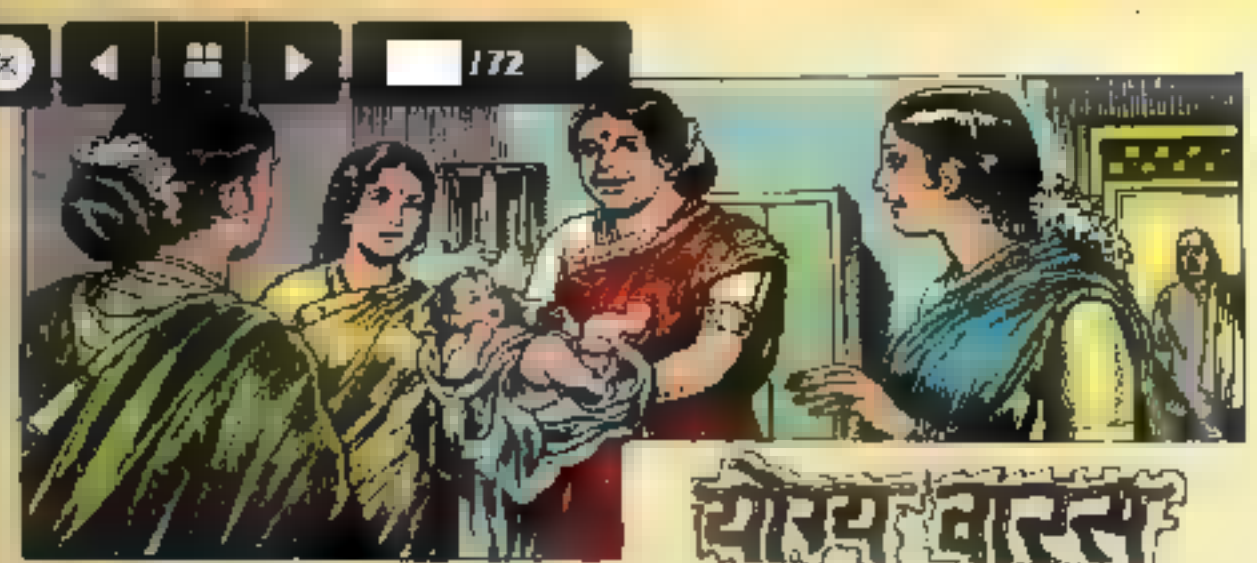
म्हणजे त्यांना पळून हो जाता येणार नाही. आता अट जशी की संभर अंक मोडून होण्यापूर्वी प्रियंवदेसह या माणसाने अदृश्य झाले पाहिजे. तसे न बदले तर प्रियंवदेला जय-विजयाबरोबर विवाह करावा लागेल. आणि हा परदेशी आपले गाव सोडून निघून जाईल.

ही योजना जय-विजय मुद्दा सर्व गावकऱ्यांना पसंत पडली. परदेशी व प्रियंवदा यांच्यापासून पाचशे मीटरवर गावकरी पहारा देणार आणि अशा स्थितीत परदेशी व प्रियंवदा कसे पळून जाऊ शकतील—आणि ते मुद्दा संभर अंक मोडण्यापूर्वी?

जय-विजय झूज होते—की आता प्रियंवदेला त्यांच्याशी लग्न करावेच लागेल वन् परदेशी गाव सोडून जाईल. पण त्यांना काय कल्पना की, प्रियंवदा त्या साडाच्या डोळीतून पुन्हा राजवाड्यात निघून जाईल!

यानंतर दोन्ही नेत्यांच्या सांमर्थ्याप्रमाणे कसे गेले.

“मला माहीत आहे की हा परदेशी ‘अवतार पुरुष’ आहे. आम्ही दोघेही आता अदृश्य होऊन थोडा काळ आकाशात अडकण करू. तिचे तुमची माठवण रहावी म्हणून आम्हाला थोडे साध्यापदार्थ द्या.”

योरय वारस

राधानगरचा सुदर्शन पटेल एक नवरचा कुबूड मानून होता. लोकांत बांधवें काढून देण्यावरूनही तो प्रसिद्ध होता. जामीत लेल म्हणून की काय, त्याची बायको सुंदरीबाईही तशीच होती. त्यामुळे सुदर्शनला आता पैसा जोडण्याशिवाय दुसरा उद्योगच नव्हता.

सुदर्शनच्या शेकड्यात सदाशिवदा हाच विचार चोळत असायचा—आता कोणा-कोणात बांधव काढून घ्यावं, वन् कोणाका कोर्टात जायचा ठरला याचा? कोणाका पेंचाची जरूर आहे असे वाटतं तर हा स्वतःच त्यांच्याकडे जाऊन पैसे देण्याची तयारी दाखवत असे. पैसे देताना जगदी कमी व्याज घेईन असे म्हणून प्रत्यक्षात मात्र मुद्दामाच्या ठिप्पट पैसे कसून करीत असे! सुंदरीबाईही बांढी-कुंडी नहान ठेवून घेऊन पैसे व्याजाने देत असे.

जमानंतर पंचवीस वर्षांनी या जोडप्याला मुलगा झाला. आपल्याला कारस मिळाल्याचा शेकांनाही फार मानंद झाला.

आसपासच्या बायकांनी सुंदरीबाईचं अभिनन्दन करीत म्हटलं—“आता वारस पाटात करा वन् सर्वांना छानसी मेजवानी हवी वरंका!”

यावर शेका नवरा-बायकोंनी सुपसा विचार केला आणि एक शकल काढली—मुलाच्या वारसा-बरोबरच आपल्या सन्मानाची रजतचयंतीही साजरी करावी, जूप लोकांना शेलावणं करावं; म्हणजे सेंटीवास्तल तिबांनाही जूपचा वस्तु आणि पैसे मिळतील.

आपल्याला योजनेप्रमाणे सुदर्शनने संबंध बावाळा वेवायला शेलावळें. पण गाव-वास्मांनी त्याचा नेत बरोबर जोळसला. आणि फक्त पाळण्यात आपलेल्या

बडिलांच्या तोंडून कोणता निर्णय बाहेर पडतो आहे—त्या शेकांच्याही हातात विवाच्या पुढचा चट्ट पकडून ठेवलेल्या होत्या.

सता साफ करून मोठा नेता म्हणाला—“माझ्या गावकऱ्यांनो, आपल्या गावात घेऊन अनेक प्रकारे आपल्याला मदत करणाऱ्या परदेशी माणसात अवतारी पुरुषाची सर्व लक्षणे आहेत. पण एवढ्या-वरच आपण त्याला ‘अवतार’ म्हणून प्रमुखाने हा मार्ग सांगितला—

परदेशी आणि प्रियंवदा यांना जवळच्या अरण्यात घेऊन जायचे. ते जेथे उभे असतील तेथून पाचशे मीटर अंतरावर गावकऱ्यांनी त्यांना घेऊन उभे रहावे,

वालाच्या हातीच मेटवस्तु देऊन म्हणजे-
"पंचवीस वर्षांनी का होईना, लावसा
मूकगा झालाय, त्याला भी ही अंगठी
वेतो." असे म्हणत बऱ्याचशा लोकांनी
मुलाला एकएक अंगठीच दिली.

जेवणावळीनंतर रात्री सुदर्शन-सुंदरीबाई
मेटवस्तुवर हिशोब करायला बसले. मनात
विचार असा-जेवणावळीचा खर्च जाऊन
आपल्याला किती लाभ झाला?

तेवढ्यात सुदर्शनच्या मनात काही
शंका आली आणि त्याने एक अंगठी
उचलून कसो पेंवर पासून पाहिली आणि
एकवम ओरडला, 'अरे, आपल्याला बनवले
गेलंय. आपण मुटले गेलो!' त्याने
आणखीही काही अंगठ्या पासून पाहून
लाजी करून घेतली की त्या
खोट्या आहेत! हरामखोर-सर्वजण पोटभर
जेऊन गेले आणि मिळाल्या वस्तूंची
किंमत कवडीचीही नाही. सर्वांनी मिळून
आपल्याला चांगलेच मनविले. मुट-वस्तु
खोट्या!

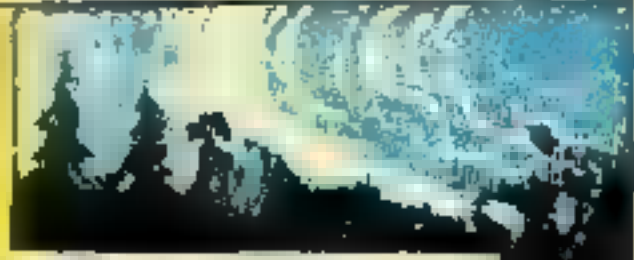
सुंदरीबाईच्याही मनात एकदम काही
शंका येऊन ती उठली अन् घराच्या सगळ्या
कोल्या धुंडाळून ओरडत परत आली-
"दुष्ट-हरामखोर पेजवानी ओढून जाताना
गहाण ठेवलेल्या आपल्या वस्तुही एकएक
जण पळवून घेऊन गेले." असं म्हणत ती
आपल्याच भिज्या ओढू लागली!

होवांभी आपल्या नशीवाला दोष देत
जसतांवाच त्यांना मुलाचे रडणे ऐकू नसं.
सुंदरीबाई मुलाला पाळण्यातून काढून
करू लागली. एकदयात तिचे लक्ष
मुलाच्या हाताकडं गेलं-एक सोन्याचा दोन
पवरी हार मुलाने मुठीत घट्ट पकडून
बरलेला होता!

बायकोचो हाक ऐकून मुखर्जन कोलीत
माला अन् मुलाचा पराक्रम पाहून त्याला
कारण आनंद झाला. तो म्हणाला-
"पाहिलंस, जूप ठरवूनही जे
करू शकलो नाही, ते पोराने
करून दाखवले. आहे की नाही आपला
वारस-सवाई!"

नैसर्गिक आश्चर्यः

उत्तर व दक्षिण ध्रुवप्रदेशात रानधर आकाश
प्रकाशित दिवते. या प्रकाशाला 'अरोरा
बोरियानिस' व 'अरोरा अस्त्रायानिस' असे
म्हणतात. याबाबत जास्तीच कारण असे-
सूर्यापासून प्रसारित होणारे विद्युत्कण व
जमिनीच्या वरच्या वरातील
पृथ्वीय यांच्या संयोगाने हा प्रकाश
केंद्रावतो.

ध्रुवप्रदेशातील रात्रीचा प्रकाश

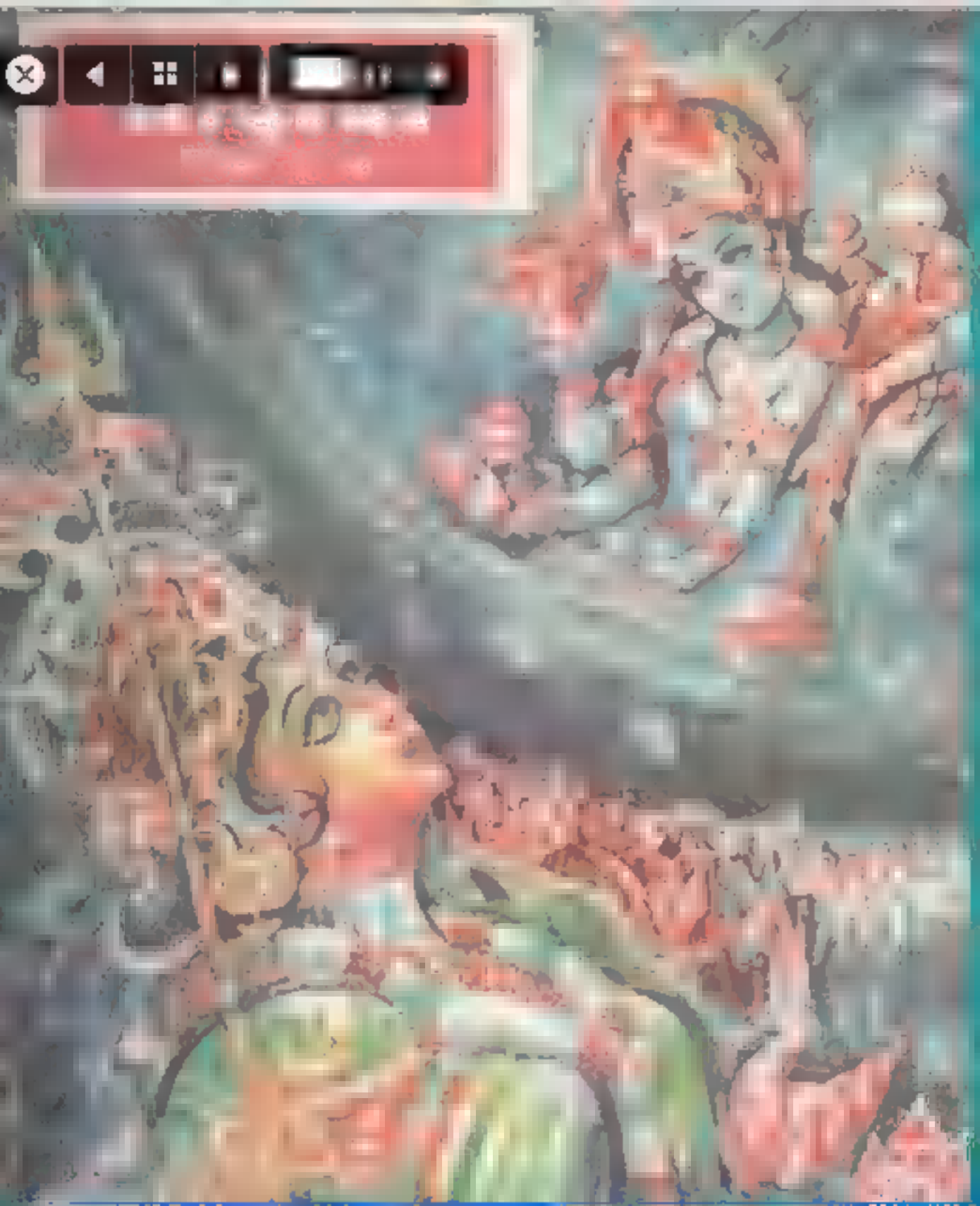
कवाला अस्वले

ऑस्ट्रेलियातील कवाला जातीची
अस्वले उन्हाळ्यात आपल्या
पोटातील जाळ अंगाला फासून
बाहेरील उष्णतेपासून आपले
रक्षण करतात.

वाळवंटातील पाऊस

वाळवंटी प्रदेशावर अनेकदा पाऊस येऊनही
तेथील जमीन कोरडीच राहते. येथील
हवेच्या वरच्या वरात इतकी उष्णता
असते की पाऊस जमिनीवर पोचण्यापूर्वीच
त्या पाण्याची वाफ होऊन जाते.

मिर्कोची साहसवाला

जगातले कायनाही माजरे करू शकणारे नाही अशी एक
 धाड्या मिर्को नावाच्या एका माजरीने केली. जगात
 मायला जूनिचीसुषा नावाचा एक परीनास अधिकारी
 ३७० कि. मि. अंतरावरील मळा परिचित कटुनास
 भेटायला गेला वगता आपली ही माजरी तिथेच
 मिळकत परत आला परंतु हा ~~कायना~~ करून ५५
 महिन्यांनी मिर्को आपल्या मायलाकडे परत आला

चांदोबातील न

स्वप्न साकारले

पश्चिम जर्मनीतल्या २९ वर्षांचा अँड्रुजि भारत ॥ इतर
 देशात घूमण करायचे स्वप्न पहात असे. परंतु रस्त्या-
 तल्या एका अपघातामध्ये त्याचे कमरेवानुन खालचे शरीर
 लुटले गेले. पण तो आपले स्वप्न विसरला म्हणता ?
 नाही. त्याने भारत व इतर देश भिळून ५०,००० कि.
 मी. या प्रवास करायच्या शुरीच्या सहमत्याने पूर्ण केला

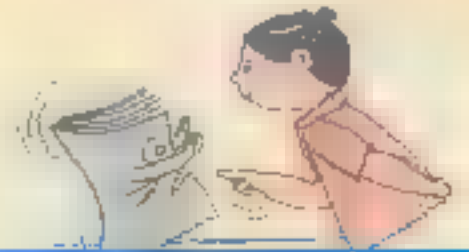

पोलार कापणारे उत्तम पंथ

हे पंथ काय आहे ? पोलारी करवत ? वज्र ? मुरी ?
 नाही. पापैकी काहीच नाही. पंथ आहे 'पाशी' !
 आवाजच्या वेगळ्या तिप्पट वेगाने, पाण्याच्या वेसा-
 इतक्या पातळ थरात आपाप काफून पोलाद कापला
 वेत-तेही पोलाद कापण्याच्या उत्तर प्रकारातून
 कितीतरी सहजार्णे !

हात लावोन तिचे माग !

युर्केनियातले १३ वर्षांचा एक विद्यार्थी ज्या वस्तुला
 हात लावोन तिचा भाग नांगते, त्याच्या केवळ स्पझनि
 पुस्तके, कपडे, कपाटे आदीच्या भद्रस्थानां पहातात. या
 मुलास हॉस्पिटलमध्ये ठेऊन रशियन शास्त्रज्ञ व डॉक्टर

निशाकर

दृष्टकारण्याजवळ एका मुनिवाडीवेगळे घमिण्या नावाची एक स्त्री रहात असे. तिचा मुलगा निशाकर हा मंदबुद्धि, लाडकार व अयोग्य वर्तन करणारा होता.

एक दिवस निशाकर भ्रमानेक येता आला. त्याच्या आईने खूप जोड केला पण व्यर्थ.

नवरो वर्षे निपून गेली. घमिण्या एकदा मुनिवाडीकडून जात असता रस्त्याच्या बाजूला असलेल्या विहिरीतून तिचा कुण्ड माणसाचा आवाज ऐकू आला. विहिरीने तोंड त्या बांध्याने झाकलेले होते. तिने आश्चर्याने फटीसवळ तोंड उघडून म्हटले—“विहिरीने तोंड बांध्यासरी वगडाने झाकले आहे.”

त्याच वेळी विहिरीतून निशाकराने आवाज—“मायको—” ऐकल्या. त्याच्या आवाज आल्यामुळे घमिण्येने तिच्या माणसाचा आवाज ऐकून घोंडा बाजूला माथून निशाकराचा विहिरीबाहेर पडले.

निशाकरच्या आश्चर्याला कंटाळून कोणीतरी त्याला विहिरीत उतरवून देऊन घोंडा ठेवला. विहिरीत राहून साडा-नेलीची फळे, कंदमुळे खात आपले विरस घालून निशाकर त्याच विहारात उतरून गेला—आपली कुण्ड दुर्गति कशामुळे जाली? कुण्ड प्रकारे घडून जावल्याचा परिणाम म्हणून त्याला आपल्या कुण्डाची माहिती कुण्ड लागली आणि त्याला समजून आले की पुण्यजन्मीच्या पापांमुळेच आपली कुण्ड दुर्गति झाली. पण काय? मन पुण्य. निमंन होऊन तो विहिरीबाहेर आला. त्याने कुण्डातून तप केले आणि तो एक महामुनि. शिकारजाली म्हणून पसिद साव्या.

ताडिताचे महासत्य

गंगाराम नावाच्या एका राज्याचा राजा लुटला आणि सर्व संपत्ति घरात एका गुप्त जागी लपवून ठेवली. नंतर पोराना एकदम्यासाठी राजा काय योजना ठरवली आहे. आजमावण्यासाठी देव तो पुन्हा राजवालीत आला.

हाकू एका धर्मशाळेच्या समोरून होता, तेवढ्यात त्याची नजर धर्मशाळेच्या कट्ट्यावर झोपलेल्या एका साधूवर पडली. गंगारामने ऐकले होते की साधू-संताना काही सिद्धि अवगत असतात आणि ज्या काही वस्तु असतात त्या सिद्धिनी अभि-मंजित झालेल्या असतात. या साधूजवळील जशी एकादी वस्तु हस्तगत करावी—या उद्देशाने चोरपावलांनी तो त्या साधूजवळ येऊन शोध घेतला. साधूच्या दंडावर बंधलेला एक ताईत त्याला दिसला आणि हळूच तो सोडून घेऊन त्याने आपल्या दंडावर बंधलेला

आणि कादचर्म! दुसऱ्याच क्षणी तो जोरजोरात ओरडू लागला—मीच तो हाकू गंगाराम! राज्याचा राजा मीच लुटला होता।

आपल्या लोंडून आपोआपच सत्य बाहेर असल्याचे पाहून गंगाराम घाबरला आणि त्याने ती ताईत काढून दूर फेकून टाकली. परंतु तो सितकथाच गतीत परत येऊन हातावर बांधला गेला. याप्रकारे दोन-चार वेळा धडल्यावर तो कंटाळला. हा गोष्टीत चालू असतानाच त्या रस्त्यावरून जाणारे राजाचे शिपाई तिथे पोचले. पकडून घेवून राजाकडे गेले.

शिपायांच्या तोंडून सर्व हुकीकत जाणून राजा म्हणाला—“हे पहा, कोणताही चोर स्वतःला चोर म्हणवून घेत नाही. तरीही याच्या घराची म्हाती घ्या. हा जर

दहावर वाकून तर बघ तुम्हा स्वतालाच त्याचे महात्म्य कळेल."

पहारेकऱ्याने हातावर नाईत बांधला आणि बोलू लागला— "पहान्यावर असतऱ्या मी नेहमी सोपली. पण अजूनपर्यंत ही गोष्ट कोणाच्या लक्षात आली नाही. कारण मम की—डोळे उघडे ठेऊनच गाई झोणू शकतो."

पहारेकऱ्याच हे रहस्य कळल्यावर गंगाराम मध्यरात्री तुरुंगाचे गज वाकवून पळून गेला.

सकाळ होताच पहारेकऱ्याला खरा प्रकार कळला आणि राजाकडे जाऊन त्याने कबुली दिली— "महाराज, गंगाराम हाकू पळून गेला आणि हे सर्व माझ्यामुळेच झाले."

पहारेकऱ्याचे बोलणे ऐकून राजाने रामाकडे विचारले— "तू त्याला का पळून जाऊ दिलंस ?"

"प्रभू, त्याने माझ्या हाती जो ताईत दिला त्याच्या प्रभावामुळे मी आपल्या मनची गोष्ट त्याला सांगितली." असे म्हणून ताईत काढून त्याने राजाच्या हाती दिला.

"राजाने ताईत दूर फेकून दिला, पण तो परत येऊन राजाच्या हाताला लपेटला गेला. राजाच्या लक्षात आले की तो दुसऱ्या कोणी हाती घेतल्यासच त्याची मुटका होईल. ही गोष्ट लक्षात आल्या-

बरोबर राजाने ठरवले की एक दिवस ताईत आपल्याकडे ठेवून जेवताच राजाचे कर्मचारी त्याने आपलाबद्दल काय मत आहे हे समजून घ्यायचे.

दुसऱ्या दिवशी राजाने मंत्री बोलावली मन्नामन्नाची एशाला बोलावून त्याच्या हाताला ताईत बांधली. त्याद्वारेच तो माझम जेवत स्वगत बोलू लागला— "आपण ज्या दिवशी प्रजेवर कराना जाऊन बोलता न शकता शासन करू लागला, त्या दिवसा- तामून आम्ही आपणाच्या पत्न्या अर्थात एक 'महाराजा' मानू."

पानतर राजाने नाईत एका शिपायाच्या हातावर बांधली. तो म्हणाला— "आमच्या- करून कसून काम करून घेऊनही आमच्या कुटुंबाच्या निर्वाहापुरतेही वेतन न देणाऱ्या राजाची आजहाला घणा येते."

जेवटी सेनापतीवर प्रयोग केला तेव्हा तो म्हणाला— "मला विल्दामी जीवन फार आवडते मी जर मिहामनावर बसू शकलो तर मला काय आनंद होईल !"

या घटनेने राजाचे मन व्याकुळ झाले. त्या रात्री राजाच्या झोप आली नाही. जवळच्या कलशाणासाठी अनेक कामे करूनही प्रजेच्या मनात आपल्याबद्दल आदरभाव नाही. राजकर्मचारींना वेळोवेळी वेतनवाढ दिली तरी त्यांना संतोष नाही, राजाबद्दल

इतकी निष्ठा दाखवणारा सेनापतीही मनीसमन आपला हेतू करतो. काय ? याच लोकांवर मी इतके दिवस दिवसलो !... याच गोष्टीच्या निवारणाने राजा दुःखी झाला.

सकाळ होताच राजाने मन्नाला बोलावून घेतले त्याला सर्व हकीकत सांगून राजा म्हणाला— "मंत्री महोदय, कुणाम ठाऊक का—पण, माझ्या मनात राज्य शासनाबद्दल विरक्ति उत्पन्न होत आहे."

मंद्दहास्य करीत मंत्री म्हणाला— "प्रभू, या सर्व व्यथांचे कारण तो नतद्रष्ट ताईत आहे. किनाऱ्यावर उभे राहून पाण्याच्या खोलीचा अंदाज घेत रहावा त्याप्रमाणे माणसाच्या मनातली रहस्ये जाणून घ्यायचा

प्रयत्न करणे-ही आपली चुक आहे. आपण गर्वात अगोदर त्या तारित्यासून आपली मुटका करून घ्या. मग सर्व काही आपो-आपच ठीकठाक होईल."

राजाला हा सल्ला रुचला. त्याने सभेतील प्रत्येकाला बोलावून तारित घेऊन करण्याची निर्देश केली. परंतु आतापर्यंत त्याचा गहिमा माहीत झाल्यामुळे कोणीही तो तारित स्वीकारायला तयार होईना.

राजा मनोमन विव्हीन गेला आणि त्याने पगाराने अशा आशयाची स्वकी पिटवली की-जो कोणी हा तारित हातावर बांधून घेईल त्याला मोठे बक्षिस मिळेल. तरीही कोणी पुढे आले नाही. आता तो तारित म्हणजे राजापुढील मोठे प्रश्नचिन्ह बनले. राजकाजात राजा सर्वकाळ भग्न असे, पण त्याच्या तोंडून कोणतीही गोष्ट लपून राहीना.

बावटी राजाने मंथला हे सांगून म्हणजे- "सहोदय, आता आपणच काही उपाय शोधून काढा."

यावर मंथाने तीन दिवसांची मुदत मागून घेतली आणि तो तेंपून निघून गेला. तिसऱ्या दिवशी एका व्यक्तीला घेऊन मंत्री राजासमोर हुजर आला आणि म्हणाला- "प्रभु, हा माणूस तारित हातात बांधून घ्यायला तयार आहे. ~~आता~~ तो याच्या हातवर बांधला."

राजाने तारित त्या माणसाच्या दंडावर बांधला, ~~आता~~ त्या माणसाच्या तोंडून एक शब्दही बाहेर ~~आता~~ नाही. ~~आता~~ ठरलेसे बक्षिस देऊन ~~आता~~ म्हणाला- "मी बाज-पर्यंत भवाच ~~आता~~ पाहिल्या की ज्या तारित बांधल्याबरोबर ~~आता~~ सग्या गोष्टी ~~आता~~ बोलू लागल्या. आपण तर कोणी महानुभाव दिसता, म्हणूनच या तारिताचा आपल्यावर काहीच प्रभाव पडला नाही."

हे ऐकून मंत्री हसून म्हणाला- "प्रभु, हा कोणी महानुभाव वर्गरे नाही. ~~आता~~ एक मुका माणूस आहे. याच्याजिवात तो तारित बांधून घेण्याची हिपत कोणातच नाही!"

रसिक ग्रामाधिपती

गुरुकुलात आपले शिक्षण पूर्ण करून विद्याभूषण ~~आता~~ एक ~~आता~~ आपल्या गावी परत ~~आता~~ त्याचे आई-वडील ~~आता~~ होते, म्हणून शेती-वाडीचे आपले काम करून तो आई वडिलांची सेवा ~~आता~~ लागला.

विद्याभूषण एक अभिजात कवी होता. त्या गावीच वातावरणात त्याला अशी काही प्रेरणा मिळाली की आपल्या विधा-तीच्या वेळाला तो काव्य-रचनेत मग्न राहू लागला. दोन वर्षात त्याने अशा प्रकारे एकून बारा काव्ये लिहिली.

"शेतीवाडीचे काम समाप्तून, माता-पित्यांची सेवा करून, दोन वर्षात बारा काव्ये लिहिणे-म्हणजे सामान्य माणसाचे काम नव्हे."-असे म्हणून त्याचे आईवडील नेहमी त्याची स्तुति करीत.

यावर विद्याभूषण म्हणे- "रसिक व्येत्यांच्या प्रज्ञेनेच काव्याचे सारे सार्थक

होते. ~~आता~~ गावात या काव्याला धोता नाही. अन् यामुळेच हळूहळू माझी प्रति-भाही कमीकमी होत चालली आहे."

हे ऐकून विद्याभूषणचे वडील सहानु-भूतीने म्हणाले- "बाळा, काव्याला राजा-श्रयाचीच सरी ~~आता~~ असते. तुझ्या काव्यातील एक ~~आता~~ काव्य निघवून, राज-धानीत जाऊन तू ते राजाला वाचून दाखव."

"बाबा, माझे प्रत्येक काव्य मला ~~आता~~ वाटतं. माझ्या काव्यांपैकी उत्तम काव्य निवडण्यासाठी मला दुसऱ्या कोणाची तरी मदत हवी. पण या गावात मला मदत करण्यासारखा कोणीही नाही." धुलभा उत्तरला.

"का वरं नाही? आपल्या गावचा ग्रामाधिपती नाही का?" वडील म्हणाले.

काव्याबद्दल थोडीफार अभिरुची असणारी एकच व्यक्ति त्या गावात होती-

शकेल. तू आपल्या बुद्धिचातुर्याने ग्रामाधिपतीला माध्यम बनवून आपलं काम साधून घे.”-असे म्हणून त्यांनी मुलाच्या कानात काहीतरी सांगितले.

वडिलांच्या सूचनेप्रमाणे विद्याभूषणने एक एक ककून आपली सगळी काव्ये ग्रामाधिपतीसमोर वाचून दाखवली. पहिलं काव्य वाचल्या नरोबरच-“वा, वा। काय अद्भुत काव्य आहे राजमान्यता मिळवायला हेन एक काव्य पुरेस आहे.” असे म्हणत तो स्तुति भागवला.

तरीही विद्याभूषण म्हणाला-“राजा-कडून मिळवायला कशा प्रकारचं निवडणं-काही समजत नाही. आपण सद्बुद्ध आणि रसिक आहात. तेव्हा काव्यांचेही आपण आपला अभिप्राय सांगवा.” असे म्हणून विद्याभूषणने आपली बाकीची सर्व काव्येही ग्रामाधिपतीला ऐकवली.

विद्याभूषणाच्या तोंडून ऐकून ग्रामाधिपती फार खूप झाला. त्याने ती सर्व काव्ये लक्ष देऊन ऐकली. परंतु त्यापैकी एकही काव्य पहिला नजर देण्यासारखे त्याला वाटले नाही. त्यातलं एक तर अगदीच हलक्या दर्जाचे वाटले.

सर्व काव्ये ग्रामाधिपतीला ऐकवण्यात विद्याभूषणने दोन महिने बालबळ होते.

ग्रामाधिपतीचा अभिप्राय ऐकल्यावर तो आपले काव्य घेऊन राजधानीकडे रवाना झाला. योगयोगाने राजाची भेटही लवकरच झाली.

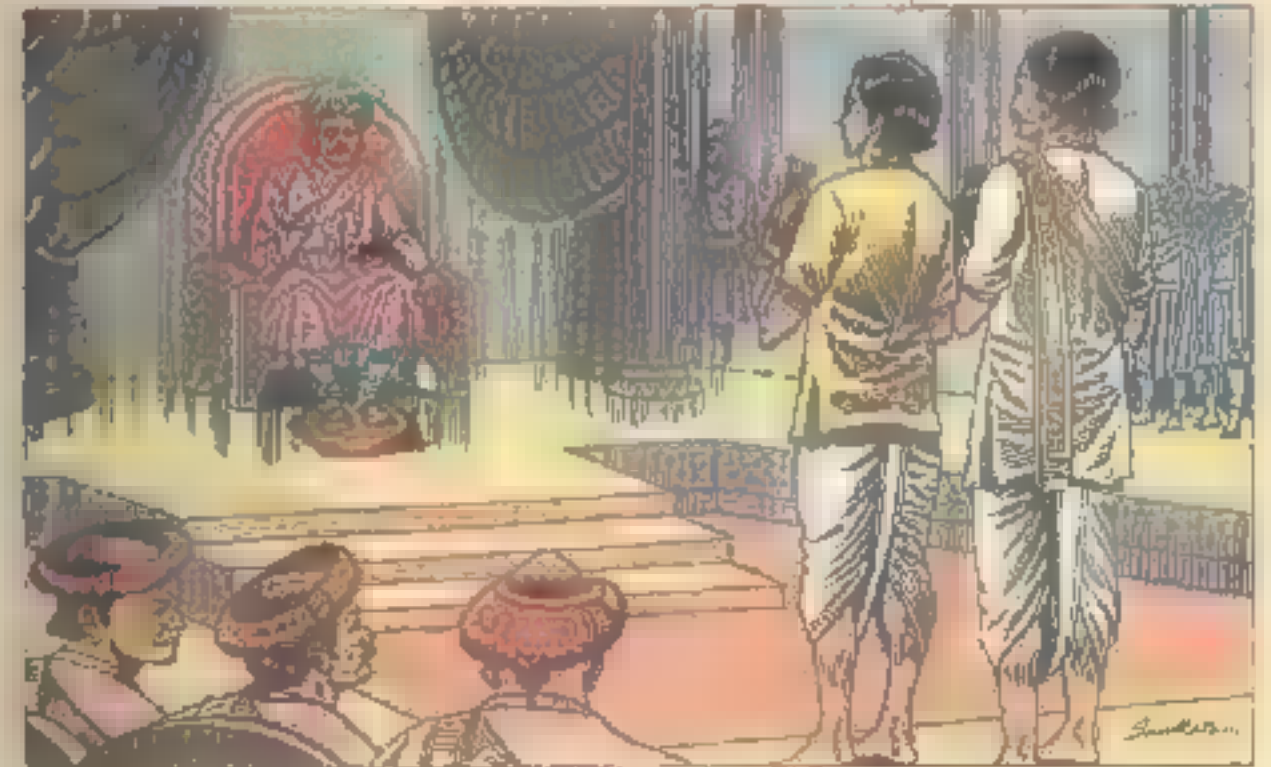
एक दिवस राजाने विद्याभूषणाचे काव्य ऐकले. आणि त्याची स्तुति करीत राजा म्हणाला-“तुझ्यात महाकवि बनण्याची लक्षणे भरपूर दिसतात. तुझ्या आपली काही रचना आहेत?”

“प्रभू, मी कित्येक काव्ये केले आहेत. ती माझी काव्ये तितकीशी आवडली नाहीत. स्वभाषिकच नाही का? आणि आपल्यासारख्या रसिकाला आवडतील अशीच काव्ये निवडणे हे योग्यच नव्हे का? या निवड-कार्यात ग्रामाधि-

पतीची खूपच मदत झाली. माझी बाकीची काव्ये या काव्यांच्या तोंडीची नाहीत.” विद्याभूषण पुढे आपली काही बोलणी इतक्यात त्याला मधेच थांबवत राजा म्हणाला-“माझ्यासाठी इतक्या सुंदर काव्यांची निवड करणाऱ्या तुमच्या ग्रामाधिपतीचाही गौरव केला पाहिजे.” असे म्हणून राजाने तत्काळ ग्रामाधिपतीला बोलावणे पाठवले.

दुसऱ्या दिवशी ग्रामाधिपतीचा राजाने सत्कार केला आणि विद्याभूषणने राजाशी ज्या गोष्टी केल्या त्याही त्याला सांगितल्या.

राजाचे बोलणे ऐकून ग्रामाधिपतीला सत्कार वाटायला होता, परंतु त्याऐवजी

ग्रामाधिपती. परंतु हे महाशय फक्त हजरकथा-फुलकथा कविता गीतांचेच भोक्ते होते.

तो वडिलांना म्हणाला-“ग्रामाधिपती फार रसिक नाही, त्याला आपलं काव्य वाचून दाखवायची माझी इच्छा नाही. वाचून तरी योग्य निवड होणं शक्य नाही.”

विद्याभूषणाच्या वडिलांना काव्यांचेही फारशे माहिती नव्हती, परंतु अनुभवाने त्यांचे व्यवहारज्ञान चांगले होते. त्यांनी समजावले-“हे बंधू बाळा, बुद्धिमान माणूस समुद्राच्या पाण्यानेही शेती करू शकेल, मूर्ख कडून काव्य रचना करवू

राजाला तो म्हणाला—“प्रभू, विद्याभूषणने सर्वप्रथम आपल्याला जे काव्य शिकवले ते मला मूळीच आवडले नव्हते. मी जे काव्य पसंत केले होते ते जर आपण ऐकले असते तर ही मर्यादा मला अधिक हार्दिक वाटायला आगता.”

यानंतर ग्रामाधिपतीला प्रतिधी-शाळेत पाठवून राजाने विद्याभूषणला जाय विचारल्या—“ग्रामाधिपतीने ज्या अद्भुत काव्याचा निवार केलो न साडून जे काव्य त्याला मूळीच आवडले नाही. मी पसंत पसळला. याचा काय अर्थ?”

“महाराज मी आपणावरून सांगितले की, काव्य निवडण्यास मला ग्रामाधिपतीची मदत झाली. मी प्रथम तर नाही सांगितले की—त्याला जे काव्य आवडले त्याचीच मी निवड केली? ग्रामाधिपतीची आवड कोणत्या युगातली व कोणत्या शताब्दीतली आहे हे मी चांगले ओळखून आहे. मला ही चांगले माहीत आहे की—त्याला जे काव्य आवडत नाही

तेच रसिक काव्यश्रेणी लोकांना खूप आवडते. साहित्यिक मूल्य असणारे काव्य ग्रामाधिपतीला आवडतच नाही. माझी मगळी काव्य त्याला जर आवडली असती तर मी आपल्या दर्शनाला जातोच नसतो.”

काव्य-निवडित विद्याभूषणने आपल्या ग्रामाधिपतीचा कसा उपयोग करून घेतला हे समजल्यावर राजा थोडे परचक्रमे हसला. त्याच दिवशी मंग्याकाली अतिथिगृहातून ग्रामाधिपतीला बोलावून आणून “मी तुला मर्यादा केल्यावर मी काय समायला हवे होतेस शाकली मुठ मर्यादा लावली!” असे म्हणून राजाने त्याला तेथून परत पाठवून दिले.

यानंतर राजाने ‘इरवारी कवि’ म्हणून विद्याभूषणला कायम ठेवून घेतले. विद्याभूषणने आपल्या आईवडिलांनाही राजधानीत आणले व तो आपले आयुष्य सुंदर काव्य रचून पोठ्या आनंदाने घालवू लागला.

[१७]

[अखेरचे मधारी, उग्रदत्ताचे आपला प्रसार केले. त्याच्याकडे येऊन गेले. एकपादाचा महार करणाऱ्याची मर्यादा मर्यादीची मर्यादा आहे. त्याने काव्य रचणे केले. तो काव्य रचणे करणे नाही, तर काव्य रचणे जो स्वतः किती तो त्याचे रसिक वरील तो मर्यादा... पुढे पाचा]

त्या घनमंथान्याचा नेता एकपाद याच्या अमूर्त शक्ती बदलची गोष्ट ऐकून उग्रदत्ताच्या शरीराचा परकाय झाला. वध केल्यावाचून तो जे त्याचे मित्र अग्नि द्वीप सोडून जाई नव्हते. निवाय सामस्त राजा मुदशेन व त्याची कन्या चन्द्रसेना ही त्या दुष्टाच्या कब्जात बडकली होती. जगा परित्यक्तीत अजिबात रक्तपात करता त्याला मारणे म्हणजे कठीण समस्या एकपादाचा वध कसा बरे करता येईल?

“एकदा माझ्या काही अनुयायांनी एकान्ताने माझ्या कंधे पण त्याच्या छातीवर राखण्यापूर्वीच त्याने मांड्या वपळाईने स्वतःच्याच वेहण्यावर नलवाराने जखम करून घेतली. जगणि त्याचे पाहताच माझे तिचे असेलेले सैनिक मरून गेले. खरोखरच त्याला मारणे म्हणजे कठीण समस्या आहे.” काव्य म्हणाला.

"म्हणजे याचा अर्थ असा की त्याच्या समोर जाणेही धोक्याचे आहे. मग त्याला मारामाचे सरो कसे?" उग्रदत्ताने निराशेने विचारले.

रुद्राने एकपादाच्या किल्ल्याकडे अर्धपूर्ण वृष्टीने पाहून म्हटले—“एकदा किल्ल्याला आपण वेढा घालू शकलो की याबाबत विचार करू. काही न काही सापडेकच आणि उग्राक्ष मोठा चतुर आहे.”

उग्रदत्त मनात म्हणाला—“या रुद्राच्या मनात अस दिसतंय, की पोषक पित्याच्या जिवाला अपाय झाला तरी हरकत नाही, पण मी एकपादाबिरुद्ध लक्ष्म्यासाठी त्यांची मदत मिळवलीच

पाहिजे, शक्तिशाली आणि प्राणपणाने लढणाऱ्या राक्षसांच्या मदतीशिवाय हे भयंकर पक्षी व व्याघ्रचर्मधारी याचा पराभव करणं नाही.”

उग्रदत्त विचारांत गडला होता. इतक्यात कन्व त्याच्याबद्दल आला आणि म्हणाला—“तुला काय विचार ठरला? तुझ्या पोषक पित्याकडे निरोप पाठवून त्याचो मदत मागावी की नाही?”

“कुणाबरोबर निरोप द्याय? मीच जाऊन येऊ का?” उग्रदत्ताने विचारले.

यावर नाही उत्तर देण्यापूर्वीच पुढे होऊन म्हणाला—“कपिलपुरता सर्व सांगून मीच येऊन येतो. भयंकर पक्षी व्याघ्रचर्मधारी याचा करण्याची कधी आवश्यकता आहे हे सर्व मी तेथे नीट समजाऊन सांगीन. मला परवानगी द्यावी.”

उग्रदत्त व कन्वानेही यातून संमती दिली. यावर आपल्या एका अनुयायाला बोलावून—रुद्राला कपिलपुर गाव्याच्या जंगलात उतरवून देण्याबद्दल आज्ञा केली. यावर आपली अनिच्छा दाखवत चेहरा कळकळीत करून तो सेवक म्हणाला, “महाराज, बापणाला माहीतच आहे की उग्रदत्त व इतरांना व्याघ्रचर्मधान्यांनी पळवून आणल्या-पासून तिथले राक्षस व इतर प्रजाही

समृद्धिस भयंकर पल्यांची चाहूल घेण्या-साठी पहाय करीत आहे. भक्ता परिस्थितीत आम्ही तिथे उतरलो तर अभिच्युतपून निरोप ऐकण्यापूर्वीच ते आम्हाला मारून टाकतील. त्यांच्याशी देणे आम्हाला शक्य होणार नाही. म्हणून विचार करूनच आपण आपला निर्णय द्याय.”

क्षणभर विचार उग्रदत्त म्हणाला—“यसं असेल तर रुद्राला एक करावे लागेल. ते म्हणजे—जंगलात उतरण्यापूर्वीच आपली ओळख पटवण्यासाठी त्याने वस्त्रांपैकी एकाचे टाकणे. मी माझ्या पोषक वस्त्रांपैकी एक लिहीन ते ही वस्त्राबरोबर जाली टाकले तर त्यांना खरी परिस्थिती समजेत.”

हा उपाय सर्वाना योग्य दिसला. उग्रदत्ताच्या या कल्पनेचे सर्वांना कौतुक. सर्वांनी मिळून या योजनेप्रमाणे वारायचे मान्य केले. यानंतर कन्वाने आपले अनुयायी आणि रुद्राला सकाळीच पाठवला निघण्या-साठी भावश्यक ठयारी करायला मांगितले आणि बरोबर घेऊन जाऊन त्याची झोपण्याची सोय केली.

उग्राक्ष आपल्या दुर्गासमोरील जागेत एका मोठ्या शिलेवर मस्तक हातात धरून

चिन्तामग्न बसलेला होता. इतक्यात त्याचे दोन सेवक पांश टाकतच तेथे आले व म्हणाले—“महानायक, काहीतरी घामा आहे एका मोठ्या संकटात आहोत दिसतय. काय होईल कळत नाही सगळी गडबड उडून येली आहे. त्याच टोक फिरलय वाटतं!”

“कसला धोका? काय गडबड? ही काय धटपट लायली आहे? वेड तर नाही जागलं?” उग्राक्षाने रागाने डोळं बटोरत विचारले.

आपल्या नेत्याचा रागाने लाल झालेला चेहरा पाहून ते दोन राक्षस घाबरून गेले. कापण्या आवाजात ते बोकू लागले—

“महानायक, अग्निप्रीववासी काहीजण आपल्या जंगलावरून उग्रत लावली उत्तरण्याच्या प्रयत्नात आहेत. आपल्या गहारे-कन्यांनी त्यांच्यावर बाण फाळले, गदा भिरकावल्या. पण त्यांनी गाठीवघसारखे काहीतरी खाली टाकले. काय आहे त्यात काणाम ठाऊक? आपल्यावर काही महा-संकट आल्यासारखे वाटतय। बरे, हे टाकून निघून गेल नाहीस. आणि अजूनही ते बरे उद्भवत आहेत.”

“कुठे आहे ती वस्तु? इथे आणकोत? काही भयंकर वस्तु असेल तर इथे घेऊन का आला नाहीत. रिकाम्या हाताने नुसते सांगित काय आलात? जा, घेऊन या ते

गाठीवः पाहू या काय काय आहे ते!” उपाक्षाने अजून रागातच विचारले.

“कुठेवरी काय ते पडलेय महाराज. आपले लोक ने गोधत आहेत आम्ही सर्वांनी ते शोधन काडण्यासाठी खूप धावपळ केली पण अजून ने सापडले नाही.” राक्षस सेवक म्हणाल.

आणि कुम्ही भागली होकी ताळपावर न दवता इथे धावत आले असं ना? चला तिकडे... तुम्हार भरण उपाक्ष आपल्या सेवकाकरीडर बांधू लागला.

उपाक्ष जंगलामे घोंडा पुढे जातो तोच त्याला एका उचकटपात्रकट साठ्याला काही राक्षस व प्रजाजन कोलाहल करीत उभे असलेले, दिसले. एक भयंकर पक्षी कायतळाकार वळेत उडत होता. उपाक्ष आपल्याकडे येत असलेला पाहून गर्दितून एक राक्षस ज दोन प्रजाजन घाबत पुढे आले. राक्षसाच्या हातात एक रंगीत वस्त्र लाकडी दांडीला गुंडाळलेले पत्र होते.

“महाराज, त्या पक्ष्यावर तीनजण आहेत. पण ते व्याघ्रचर्मधार्यापैकी नाहीत. शोधजण अस्वल्चर्मधारी आहेत. सांगवत नाही-कदाचित त्या दुष्टांनी आपल्याला दगा देण्यासाठी वेष बदलला असेल. त्याच लोकांनी या वस्तु खाली टाकल्या.” असे

म्हणून राक्षसाने त्या वस्तु उपाक्षाच्या हाती दिल्या.

उपाक्षाने वस्तु घेऊन चिट्ठी उघडली अन् म्हणाला-“माणसांच्या भाषेतली ही चिट्ठी तू माझ्या हातां देतो आहेस? अक्कल कुठे गेली तुझी? ए माणसा, या तुमच्या देघोट्या काय आहेत-जरा धावून दाखव पाहू.” असे म्हणून उपाक्ष असलेल्या एका माणसाकडे त्याने पत्र दिले.

चिट्ठी वाचून त्या माणसाला आश्चर्य वाटले, तो म्हणाला-“महाराज, हे पत्र तुमचा मुलगा आणून आले जमिनीपावरून लिहिले आहे. या जमानक पक्ष्यावर वसलेल्या तिघांपैकी एक हद्द आहे, आणि बाकी दोघे अस्वल्चर्मधारी आहेत. ते आपले मित्र आहेत.”

“बाहवा! माझा उग्रदत्त जिवंत आहे! पहिल्यापासून माझी धावणी होती की कधी न कधी माझ्या अस्वल्चर्मधारात परतेल. अरे, पण तो स्वतः आला नाही? त्याने या यद्राळा का पाठवले? ठीक आहे, आता त्या पक्ष्यावर वसलेल्या लोकांसाठी खाली उतरायचा संकेत द्या.

उपाक्षाची आज्ञा ऐकून काही राक्षस प्रजाजनही झाडांवर व फाट्यावर चढले व तेथून हात हलवून हातांत लांबलांब फोंद्या घेऊन त्या हलवत पक्ष्याकडे पहात

उतरण्यासाठी इशारा करू लागले, तो भयानक पक्षी शापासून थोड्या अंतरावर जमिनीवर उतरला. दग्न तावड-तोच उड्डा माखूनच खाली उतरला. मानवदाने भोरडनेच तो उपाक्षाजवळ थांबत आला.

यद्राळा पाहून उपाक्षाला आनगाचे भरले आनंद व त्याने यद्राळा उचकट घेऊन एक-दोनदा प्रेमाने पुन्हा जमिनीवर ठेवले. आणि आता विचारले-“उग्रदत्त खुशाल आहे ना? त्याच्या विषयी मला खूपच काळजी लागून राहिली होती. तो कोठे आहे, कसा आहे या बाबत मी रात्रंदिवस विचारत होतो. त्याला का

नाही बरोबर घेतून आलास? अजुनचो काम थारलं?"

"उग्रदत्त जुथाल आहे. अश्व आणि सामन्तराज सुदर्शनाची कन्या चन्द्रसेना मात्र व्याघ्रचर्मधाऱ्यांच्या कंदेल सापडले आहेत. माता व्याघ्रचर्मधाऱ्यांच्या तना एकपाद याचा वध केल्यावरच ते दोघे आणि उग्रदत्तही सकुशल दपे पग्नू शकतील. यासाठीच उग्रदत्ताला तुमची हवी." रत्नाने नोट समजावून सांगितले.

"माझ्या मुलाने माझी मदत मागितली? काय गोष्टी करतो आहेस तू? अरे, भला चकडून ना पळून जायचं म्हणाला तरी चौदा चौकड्यातून त्याला शोधून काढून

माझ्या किल्ल्यात आणू लागला आहे. पण माझ्यानंतर माझ्या या अग्रप्यराज्याचा नं० कोण होईल?" उपास हुंकार करीत म्हणाला.

उपास योडा मानित ज्ञान्यावर रत्नाने अग्निद्वीपावरील दोन शत्रूदलांची वार्ता त्याच्या मागितली अश्वलचर्मधाऱ्यांच्या तना कल्प हा कधी करणार आहे हे ही सांगितले-"आपल्या लोकांना मावेत वसून जावे लागेल. अग्निद्वीपात पोहण्यासाठी दोन दिवस दोन रात्री प्रवास करावा लागेल. आपल्याला नव्हा वातावरणासाठी माझ्यावरील एक अश्वलचर्मधारी आलेल्या पानंतर मार्ग दाखवायला आलेल्या अश्वलचर्मधाऱ्याला उपासाजवळ सोडून द्या पुन्हा अग्निद्वीपाकडे परतला.

आपल्या तेलतून पाचवी पराक्रमी पांढे निवडून त्यांना बरोबर घेऊन उपास अग्निद्वीपाकडे रवाना या पराक्रमी वीरांना वाटत अनेक संकटांशी सामना करावा लागला. हील वन्य ज्वापदांनी त्यांना मेडमावले. पोही उपासमार झाली ते लोक मोठमोठी प्ररण्ये, पहाड व नद्या पार करून एका आठवड्याने समुद्रकिनार्यावर पोचले.

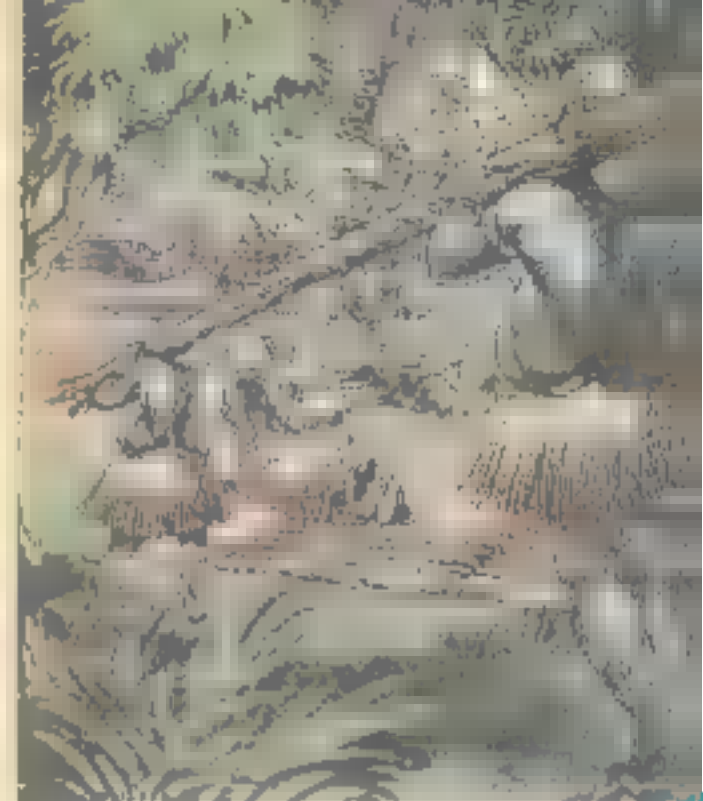
राक्षसांपैकी अनेकांनी समुद्र पाहिला. एवढा विशाल सागर पाहून

महासागराच्या मधे जमीन कशी असेल? नक्कीच काहीतरी घोळा आहे. आपल्याला आपले प्राण सोडायचे लागतील."

ही गोष्ट कळल्यावरच रागाने म्हणाला-"तुम्ही क्षत्रीय वृक्ष कापून त्यापासून प्रत्येकीन वसू भवू अशा नावा तयार करा. नावा जागल्या मजबूत बनविल्या पाहिजेत. वाटत काही अपयत्न होता काय नये. मध्येच खडकलेल्या समुद्राशी ही करावा लागेल. नावातून समुद्रातून तुम्हाला अग्निद्वीपावर पोचावे लागेल. नाहीतर तुमच्या शक्यतेप्रमाणे तुम्हाला पाण्यात समाविष्ट व्हावे लागेल."

उपासाच्या या चेतावणीमुळे एका बाजूला भय, तर दुसऱ्या बाजूला आत्मविश्वास वाढून त्याचे साहस वाढू लागले. त्या लोकांनी मुळासकट मोठमोठे वृक्ष उचटून एकमेकांना वाधून टाकले. अशा प्रकारे मोठमोठ्या वृक्षा (नावा) तयार केल्या.

पुण्या तयारीनिशी एक दिवस सूर्योदयावर समुद्रपार होण्यासाठी खाना होणार इतक्यात चित्रसेनकडून एक दूत येथे येऊन पोचला. दूताकडून उपासाला समुद्राचे चित्रसेन अग्निद्वीपावरील

वातावरणाशी वांगळा परिचित आहे. आपल्या दूतावरवी त्याने वृक्ष काळविले तो थोडीफार सैनिक सहायता देऊ शकेल.

दूताने उपासाला सांगितले-"महाराज, चित्रसेन महाराणीही आपल्या मुलांना व्याघ्रचर्मधाऱ्यांनी पळवल्याची वार्ता कळल्यापासून फार दुःखी आहेत. ते अन्नग्रहण करीत नाहीत. त्यांना नीट क्षोप ही लागत नाही. सामन्तराज सुदर्शनाची कन्या चन्द्रसेना हिचेही अपहरण झाल्याच्या बातने त्यांच्या दुःखात भरत पडली आहे. द्रोही नागवर्म्या बरोबर महाराजांनी जी यत्ने केली त्यात सामन्त-

गज सुदर्शनाने क्षुप मदत केली. ते महाराणीचे नातेवाईकही आहेत. राजकुमारी चंद्रसेना व युवराज यांचा विवाह साला तर फारच उत्तम होईल-असा त्यांचा विचार आहे."

दुनाच्या गोष्टी ऐकून छद्मल कोधाने थरथरू लागला. एकदा तर दुताला मारण्यासाठी त्याने आपली दगडी मदाही ठेवलेली, पण कसेवसे स्वतःच्या आवरत तो बोलला- "तो युवराज नाही, उपमदत आहे, माझा मुलगा आहे. त्यांना जाऊन सांग- माझ्या मुलासाठी दुःखी होण्याचा तुमच्या राजागणीचा काहीही हक्क नाही. हा सामन्त कोण? सुदर्शन कोण? मी तर त्याच नावही कधी ऐकल नाही. त्याची मुलगी? चंद्रसेना माझ्या उपमदतासाठी माग आहे की नाही? तिचे मी पंडित समजून? आता तु वाळू लाग."

उप्राक्षाला समजावण्याचा प्रयत्न करणे म्हणजे आपल्याच प्राणांशी खेळण्यासारखे आहे असा विनाशाने तो दुन नेवून पडून

गेल्या. यानंतर उपाक्षालाच्या आदेशानुसार राजासोनी नावा समुद्रात थोड्या दूर सोडून नेल्या. पणच्या चामड्यांनी घनवलेली वाऱ्याची दिशा पाहून उचलली. सर्वात पुढच्या नांदेत मार्गदर्शनासाठी आलेल्या वसंधान्याने आपल आगून जमवले होते.

राक्षसाच्या नावांनी पूर्वदिशेला एक दिवस व एक रात्र असा निघोंक प्रवास केला. परंतु दुनाच्या दिवशी सूर्योदयाच्या वेळीच त्यांना समुद्रात दूरवर आकाशाला भिडणाऱ्या, आगाच्या ज्याला दिसल्या. त्यावेळावर उगी-राक्षस थोड्या आपल्याने व भयाने 'अग्निहोम, अग्निहोम' असे ओरडू लागले. थोड्या वेळाने होपाकडून आपणाकडे पुढेपुढे येत असलेली एक छोटी-काळी आकृति त्यांना दिसली. पाहता-पाहता ती आकृति मोठी होत गेली आणि शेवटी भयंकर पड्याच्या रुपात नाचवर अवसरित्त झाली.

(पुढील अंकी समाप्त)

गुणशेखरची गोष्ट

दृढवर्ती विक्रमादित्य शाह्याशी आल्या, उतरवून घेऊन वेढमी-प्रमाणे स्मशानाकडे चालू लागला. त्या प्रेतात असलेल्या वेताळाने विचारले- "राजा, तुला-तुऱ्याची मना न्यायपूर्वक आपल अशुभ्यता यास हवे. ते सोडून मज्जराशीच्या स्मशानात अशुभ्य वेल विनाकारण लचं करत मला तर असा संशय आहे कोणीतरी दुष्ट विचाराने तुला या प्रवृत्त केले आहे. नीच व मूर्ख माणसांना मदत करणे रुने धोक्याचे आहे. तुला समजावून सांगण्याची गरज नाही. परंतु तुला सावध करण्यासाठी मी गुणशेखरची गोष्ट सांगतां एक.

वेताळ सांगू लागला-भवन्ति देशाचा राजा राज्यपाल यांना शौर्यपाल नावाचा

वेताळाच्या गोष्टी

मुलगा होता. फक्त शौर्य, पण तर तो अतिशय मिठा होता. एक बुद्धिहीन व अर्धवट मुलगा म्हणूनच तो गेला-मोठा झाला.

मध्याच्या मुलगा गुणशेखर याच्याशी शौर्यपालची मैत्री होती. गुणशेखर केवळ गुणवानच नव्हे, बुद्धिमानही होता.

आपल्या बुद्धिमत्तेचा उपयोग तो नेहमी शौर्यपालला करून देत असे. शौर्यपालावर काही संकट आले की तो गुणशेखरकडे धाव घेई आणि आपली समस्या सोडवी.

राज्यपालाला आपल्या मुलाच्या वृत्त-पणाची बरोबर कल्पना होती. म्हणून गुणशेखरला तो नेहमी म्हणे-"बाळा,

जाणि शौर्यपाल सहपाठी बाह्यत. शौर्यपाल सविस्मृतता महाराजा, तर तू त्याचा होणारा मंत्री आहेस. शौर्यपालाला उत्तम राजा म्हणून वळण देण्याची जबाबदारी मी तुझ्यावर टाकत आहे."

गुणशेखरही वेळोवेळी शौर्यपालाला साहस, पराक्रम व राजनीति संबंधी गोष्टी सांगत असे, परंतु सर्व पालण्या वागरोबर पाणी!

दिवसात देशाच्या राजत-कडून राज्यपालाकडे एक निरोप आला. तो संदेश माधार-राजा सिंहबल याची कन्या कल्याणलतिकेच्या हिण्या विवाहासंबंधी होता.

कल्याणलतिकेच्या स्वयंवराची योजना एका नवीन तऱ्हेने करण्यात येणार होती. त्याकरिता होत्या. त्यात केवळ अग्नीयवंशीच भाग घेऊ शकणार होते या संबंधीची सविस्तर माहिती माधार देशाची राजधानी गार्गेयपुर येथे मिळणार होती.

विवाहा संबंधी संदेशाबरोबरच कल्याणलतिकेचा फोटोही पाठवला गेला होता. सर्व वृत्तान्त ऐकून राज्यपाल गप्पच बसला. राजकुमारीचा फोटो पाहून शौर्यपाल लुब्ध झाला.

शौर्यपाल गुणशेखरला भेटला व त्याने त्याला विवाहाबद्दलचा संदेश सांगितला.

तो म्हणाला-"मित्रा, कल्याणलतिकेची विवाह करायची माझी इच्छा आहे. मापन गार्गेयपुरला जाऊ."

गुणशेखर म्हणाला-"स्वयंवराचे वेळी रूपा परीक्षा घेण्यात येतील हे आपल्याला काही माहीत नाही. विचार न करताच गेलो तर निश्चितपणे अपमानच होईल."

"म्हणून तर मी या याचना सांगत आहे. त्या परिघासंबंधी सविस्तर अकुर पडली तर मी कळवू शकतील. चल." शौर्यपालने पार्श्व केली.

"तुझ्या पहिलांची परवानगी नको घ्यायला?" गुणशेखरने विचारला.

"पिताजींना कळले व परवानगी देणार नाहीत." शौर्यपाल म्हणाला.

जाता नाइतक होऊन गुणशेखर शौर्यपालाबरोबर गार्गेयपुरला जायला निघाला. तेथे पोहचल्यावर दोघांनी बाबण्यांसंबंधी सविस्तर आणून घेतले.

कोणता एका भवनात परीक्षा होतील. त्यातील तीन कोठ्यांमध्ये तीन निरनिराळ्या बाबण्या घेण्याची व्यवस्था केली गेली आहे.

पहिली बाबणी आहे-सापांच्या मधून चालत जाण्याची! पहिल्या कोळीत सूप माप असतील-इतके की कोळीत पाय ठेवायला सुद्धा जाय मिळणे मुश्किल!

उचलून फुटकार करणाऱ्या सापांच्या मधून दुसऱ्या कोळीत जावे लागेल.

दुसऱ्या कोळीच्या प्रवेशद्वारावर उभी असलेली एक सली विचारील-"माफ करा, विचारी सापांनी काय केले?"

याचे दिग्गवावरच दुसऱ्या कोळीत जाऊ देईल. त्या कोळीत दोन बाह्यण बसलेले असतील, पण सारे म्हणजे त्यातला एकच सारा बाह्यण आहे. दुसरा इतर वर्णाचा आहे. त्यातला बाह्यण कोणता हे ओळखले तिसऱ्या कोळीत परवानगी मिळेल.

तिसऱ्या कोळीत मितीवर चिन टांगलेले असले. कल्याणलतिकेने स्वतः

काढलेले चिब आहे. एक सुंदर पुरुष अर्ध्या काढ्या व अर्ध्या पांढऱ्या रंगाच्या थोड्या-
थोड्या होऊन, एका फिरत्या
थोड्याला मोठ्या कुशळतेने हाकत आहे-
असे विचारत राखवले आहे.

तिथे पोचणाऱ्या माणसाने ॥ चिब काय दर्शवते हे तेथे नमलल्या शिपायाला सांगायचे आहे. ते वरीवर असले तर शिपाई ॥ माणसाला कल्याणलतिकेकडे घेऊन जाईल.

हे सारे वर्णन ऐकल्यावर गुणशेखर थोडा वेळ विचार करून म्हणाला-“शौर्य-पाल, पहिल्या खोलीत जर पावला-मावलावर साप प्रमतील तर ते नक्की खोळातले सापच

असणार. एकाच दुसरा तर साप असला तरी विनविचारी असणार.”-अशा प्रकारे तीनही चाचण्यात काय उत्तरे राखीत हे आणि त्या विवाचा अर्धेही गुणशेखरने शौर्यपालला समजावून सांगितल्या आणि परीक्षेसाठी खाना केले.

शौर्यपाल ॥ कापतच सापयाच्या खोलीत पोचला ॥ खोली पार करून दुसऱ्या खोलीजवळ आला.

तेथे असलेल्या, राजकुमारीच्या सक्तीने त्याला विचारले-“क्षमा असावी, पण विचारो सापानो आपणाला काही त्रास तर नाही दिला ना?”

शौर्यपाल गर्वाने म्हणाला-“छे, त्या सर्पाकृति माने काम विषडवणार?”

यावर सक्तीने वाकून प्रणाम करून दुसऱ्या खोलीचा मार्ग दाखवला. तेथे दोन ब्राह्मण दभसितावर बसून नप करीत होते.

शौर्यपालने त्या दोघाकडे भेदक दृष्टिने पहात म्हटले-“परीक्षेसाठी होईना, पण राजकुमारीकडून मिळणाऱ्या घमाऱ्या लाभात इतर जातीच्या माणसाबरोबर असणारा ब्राह्मण देशातला असता तर मी त्याचे डोकेच उडवले असते.”

हे ऐकल्याबरोबर एका ब्राह्मणाच्या चेहऱ्यावर आश्चर्य चढलेला शौर्यपालाला दिसला. तिथे असलेल्या शिपायाला

त्याच्याकडे बोट दाखवत शौर्यपाल म्हणाला-“हाच ब्राह्मण आहे.” शिपायाने शौर्यपालाला कळवून त्याला तिसऱ्या खोलीचा मार्ग दाखवला.

शौर्यपालने तिसऱ्या खोलीत प्रवेश करून तेथे टांगलेल्या विवाकडे थोडा वेळ लक्षपूर्वक पहाण्याचे नाटक केले, आणि म्हटले-“हे चक्र 'कालचक्र' आहे. सुख-दुःख समान अनुभारे जीवन दाखवणाऱ्या थोड्यावर बसून, हातून लक्ष्मण विसट्ट ॥ देता, योग्य नियंत्रण ठेवून, काल-प्रवाह यशस्वीपणे पार करणाऱ्या धीरोदात्त पुरुषाशीच तुमच्या देशाची राजकुमारी विवाह इच्छिते. विवाच्या माध्यमातून आपले विचार प्रकट करू इच्छिते.” हे उत्तर ऐकून तेथील शिपायाने त्याला प्रणाम करून म्हटले-“आपण याच्या मागच्या बाजूला असणाऱ्या खोलीत जावे.”

मोठ्या हर्षाने शौर्यपाल तिकडे वळला परंतु कल्याणलतिकेची भेट होण्यापूर्वीच त्याच्या चाचण्यांमधील विजयाची वार्ता राजकुमारोकडे पोचवली गेली होती.

सर्पाच्या खोलीत प्रवेश करताना शौर्यपालाचे नयमीत होणे ॥ गुप्त-चरांनी हेरले होते ॥ ते राजकुमारीला कळवले ही होते. गुप्तचरांनी जेव्हा त्याच्या विजयाची वार्ता दिली, तेव्हा तो

आश्चर्यचकित झाली. तिची स्वतःची बुद्धि भविष्य भूषण ॥ तीक्ष्ण होती. त्यामुळे तिच्या मनात शका आली की शौर्यपालाच्या विजयापाठीमागे काहीतरी कारस्थान आहे. शौर्यपाल विजयगर्वाने राजकुमारोकडे पोचला.

कल्याणलतिका बोळणी-“आपल्या विजया-वद्दल आपले अभिनन्दन करते. या तिन्ही चाचण्यात उत्तीर्ण होण्यासाठी आपणही एक परीक्षा आहे.

॥ वाक्य ऐकल्याबरोबर शौर्यपालाने रागाने विचारले-“पुन्हा एक परीक्षा?”

राजकुमारीने वित्त्याने म्हटले-“आपण नाराज होऊ नये. पहिल्या तीन परीक्षात

जसणार. एकाच दुमरा तरा माण असला तरी विनविचारी असणार.”—अशा प्रकारे दोनही चाचण्यात काय उत्तरे द्यावीत हे आणि त्या विवाचा अर्थही गुणसेखरने शौर्यपालला समजावून मागितला आणि त्याला परीक्षेसाठी घ्याना केले.

शौर्यपाल कापत कापतच सायबाल्या खोलीत पोचला व खोली पार करून दुमऱ्या खोलीजवळ आला.

तेथे असलेल्या, राजकुमारीच्या तख्तीने त्याला विचारले—“हमा असावी, पण विचारी मायांनी आपणाला काही नाम तर नाही दिला ना?”

शौर्यपाल गर्वने म्हणाला—“छ, त्या सर्पाकृति माझे काय विचरवणार?”

माकर मत्स्येने वाकून प्रणाम करून दुमऱ्या खोलींना मार्ग दाखवला. तेथे दोन शस्त्राण उभासतावर चमून जप करीत होते.

शौर्यपालने त्या दोघाकडे भेदक दृष्टिने पहात म्हणले—“परीक्षेसाठी वा होण्या, पण राजकुमारीकडून मिळणाऱ्या धनान्या लाभाने इतर जणांच्या मातंगवाणीवर असणाऱ्या बाह्याग माझ्या देशातला बसला तर धो त्याचे किती उडवणू असते.”

हे ऐकण्यावरूनही एका राजकुमारीच्या चेहऱ्यावर आदेश बदलला. शौर्यपालला दिसला. तिथे असलेल्या शिवायला,

नंतर तिने गुणसेखरला एका आसनावर बसण्याबद्दल विनवले आणि ती बोलली—
“मी ज्या तीन परीक्षा घेतल्या त्यात प्रत्यक्ष माण घेतल्यावाचूनच आपण दिवशी ज्ञान आहूत माझी आपणाला अशी प्रार्थना आहे की विजयश्री जरीबरच आपण मलाही सहण करावे.”

गुणसेखर हसून म्हणाला—“जो परीक्षेत प्रत्यक्ष अंश घेता तोच त्यासाठी जबाबदार किंवा प्रार्थी असतो. उत्तरे माहीत असलेला प्रत्येकजण त्याच्या फलप्राप्तीला लाचक शस्त्र धरतो, पण हक्कदार होऊ शकत नाही.”

हे उत्तर ऐकून विविचसे हसून कल्याण-सुंदरी तेथून निघून गेली. तिच्या त्या हमण्याचे भान काय असावे याचा विचार करीत गुणसेखरही तेथून निघून गेला व शौर्यपालला आऊन मिळाला.

दोघे जेव्हा राजधानीत पोचले, तेव्हा त्यांच्या तोंडून सर्व गोष्टी ऐकून राज्यपाल जरा वेळ मोन राहिला आणि गुणसेखरला म्हणाला—“उद्या आपण दोघे जंगलात शिकारीला जाऊ, मू तयार रहा.”

दुसऱ्या दिवशी सकाळी दोघे जंगलात गेले. एका ठिकाणी राज्यपालने गुणसेखरवर बचानक तलवार उगारली.

या गोष्टीची जणू काही आगाऊ कल्पना असल्याप्रमाणे गुणसेखरने भटकून राजाचा हात बरब्यावर पकडला आणि म्हणाला—
“आपल्या मुलाचा मूलपणा प्रकट होण्याला कारण यांधार राजकुमारीची लोडण कृति आहे, माझा त्यात काही स्वार्थ नव्हता.”
असे म्हणून त्याने राजाला घोड्यावरून खाली टाकले व आपला घोडा गुढे दौडवला.

नंतर गुणसेखर सरळ यांधार देवी गेला, कल्याणलतिकेला भेटून त्याने विवाहासाठी आपली संपत्ति कळवली.

राजकुमारी व गुणसेखर यांचा विवाह वाटात, वैभवपूर्ण असा झाला. एका

आठवड्यांनंतर आपल्या सासऱ्याचे संन्य
धेऊन गुणशेखरने अवन्ती राज्यावर हल्ला
चलवला. राज्यपालाला सहजपणे हरवून
त्याच्या सिंहासनावर अधिकार प्रस्थापित
केला.

वेनाळाने ही गोष्ट ऐकून म्हणले—
"राजा आता तू सांग—मा गोष्टीत मूर्ख
कोण आहे? अत्यंत भक्ती आदराने
राजपरिवाराची सेवा करणारा गुणशेखर
शेवटी राजाचा वधू बनला. कल्याणलति-
केशी त्यानं विवाह केला. अन्वय
तऱ्हे का? गुणशेखरने विवाहाला नकार
दिला सगळा तरी विचित्रसे का हसला? ~~आ~~
प्रसंगाने उत्तर माहोत असूनही तू दिले
नाहीस तर मुझ्या डोक्याची छकले होऊन
पडताल.

यानंतर विक्रमादित्य म्हणाला—"राज्य
पाल आणि शौर्यपाल एकाचून एक मुख्य
आहेत. राज्यपालाच्या मुख्यपणाचे प्रमाण
म्हणजे—मुलाच्या मुख्यपणामुळे अपमानित
होणे, आणि आपल्या मुलाऐवजी गुण-

शेखरशी कल्याणलतिकेने विवाहाची इच्छा
प्रदर्शित केल्यामुळे गुणशेखरबद्दल मनात
असूया वाळणं भविष्यकाळात मग्नो
होणाऱ्या बुद्धिमान गुणशेखरच्या हस्येचा
प्रयत्न राज्यपालने केला. या कारणामुळेच
गुणशेखरच्या मनातली राजनक्ती नाहीशी
झाली. एक सामान्य नागरिक म्हणूनच
त्यानं राजकुमारीशी विवाह केला. ~~आ~~
देश नीच मागमाच्या हातून बाचवण्याच्या
मागे लागला. आता राहिली कल्याण-
लतिकेची गोष्ट. गुणशेखरने तिच्याशी
विवाहाला नकार दिलं. त्यावेळी तिच्या
मनात असा विचार ~~आ~~ की शौर्यपालचा
नागहो मुलासारखा मुख्य असेल तर आता
गुणशेखरशी भयऱ्या काय होईल? या
विचारानेच ती विचित्रपणे हसली. तिच्या
हसण्याचे ~~आ~~ गुणशेखरला मार्गदर्शक
ठरले!

असे सांगून ~~आ~~ मोन होताच प्रेतातील
वेताळ प्रेतासह अवृक्ष होऊन पुन्हा
साडावर लटकू लागला. (कल्पित)

मुलांसाठी 'चांदोबा' ची गंमतशीर स्पर्धा

महान भारतीय परंपरेसंबंधी स्पर्धा

तीन मजेदार विभागात

स्पर्धा—१

भारतातील महान रस्ते

स्पर्धा—२

भारतातील महान राज्य

स्पर्धा—३

भारतातील महान जोडपे।

१,३०,००० रु. पेक्षा अधिक
किमतीची बक्षिसे मिळवा

आणि : बंपर बक्षिसे

११ भाषांपैकी प्रत्येक भाषेतील प्रत्येक

१०,००० रु. ची किंमत

स्पर्धा क्रमांक ३

(प्रवेश-पत्रिका)

आता, **१०००** विद्यार्थ्यांची कोणत्याही एका जोडीचे नाव निवडा आणि 'कारण' या शब्दापुढे १५ पेक्षा अधिक शब्द न वापरता हे वाक्य पूर्ण करा.

"मला आणि

बांबी वांटत जोडी सवत अंधक भावडे, कारण

नाव
वय

या नावावरील 'बांबीचा स्पर्धा क्रमांक ३' असे लिहिजेले कुपन कापून प्रमोच्यासकळ काढून ठेवून ॥ पाव आसल्याकडे साबडतोव पाठवून द्या.

बांबीचा स्पर्धा ३
चंद्रामामा फ्लिपनेशनल्
१८८ अर्काट रोड
मद्रास ६०० ०२६

स्पर्धा क्रमांक ३ साठी शेवटची तारीख-डिसेंबर ३१, १९८७

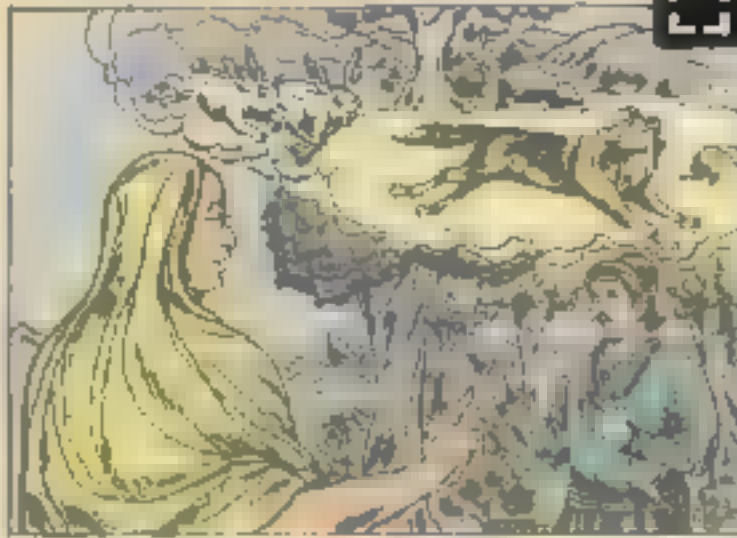
हम्पी

पोटाच्या भावकात निर्माण झालेले हम्पी शहर वंगणोरपासून ४०० कि. मि अंतरावर सुभाद्रेश्वा पिलारी पसणेले आहे. तेच पाहून विस्मयनगर-साध्या-ग्यासी गज्यानी भ्रष्टान प्रसिद्धीस आले होते

हे लेखक बंपर
नविसासाठी अपन

महान
वर्तीय परंपरेसंबंध

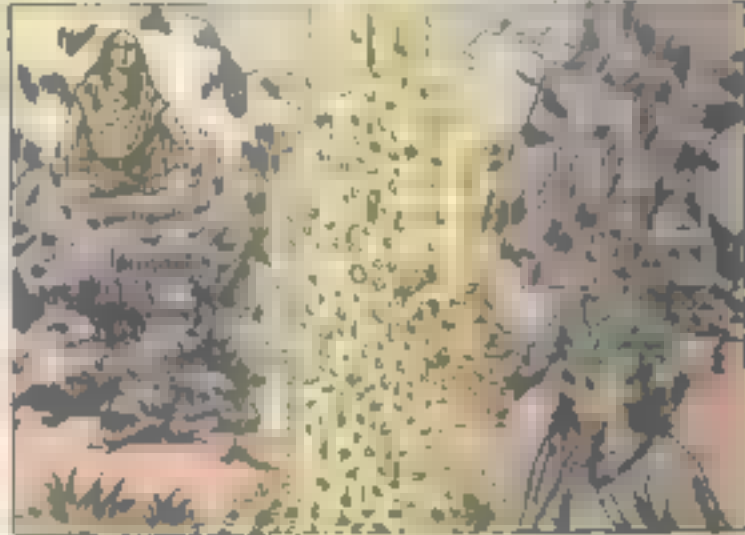

विशारथ स्वामीचे वस्त्रे घेऊन त्यांना माफिने - 'स्वामी महाराज, मी इथल्या जडलच्या जंगमान तिकार करीत असता एका ठिकाणी मने तिकारी कुत्र्याचा भाऊलाग करीत असल्याचे दृश्य पाहिले. बापर विशारथ्यांनी मृचकने - हेच स्थान माझ्यांनीय म्हर वगविण्यासाठी उत्तम आहे.

विजयनगर साम्राज्यावर राज्य करणाऱ्या बाप पराश्यान कुळदेवरायचे नाव सर्वोत्तम अधिक प्रसिद्ध आहे. १५०२ ते १५२९ पर्यंत कुळदेवरायने राज्य केले. तो देवद कुळदेव माझकच नव्हे, तर माहिण व विविध वस्त्रावाही मोक्ता हुंडा. त्याने जेवढे विनायक इमारती व मंदिरे बांधली

यावेळार विशारथस्वामींनी हरिहर-राय व त्याचा छोटा मुलक सोनार माहूरनिर्मितीसाठी पुरेसे देण्यासाठी वेळी मुक्तेभरीची प्रार्थना केली. प्रार्थनेचे फल म्हणून त्या शाली हरिहर व मलक यांच्यासमोर माकतसागून मुक्ते मृचि सावी.

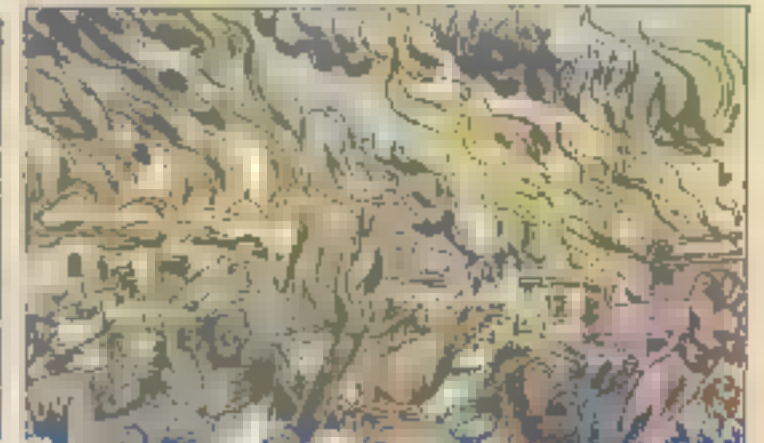

बापच्या पूर्वेजोवर मनेकश हल्ले करणाऱ्या बिजापुर व बेदरच्या गुलतानांना त्याने घुळीला गितवले व परेला भगमुक्त कुळदेव विनायक विजयनगरात तालिने साम्राज्य पसरविले.

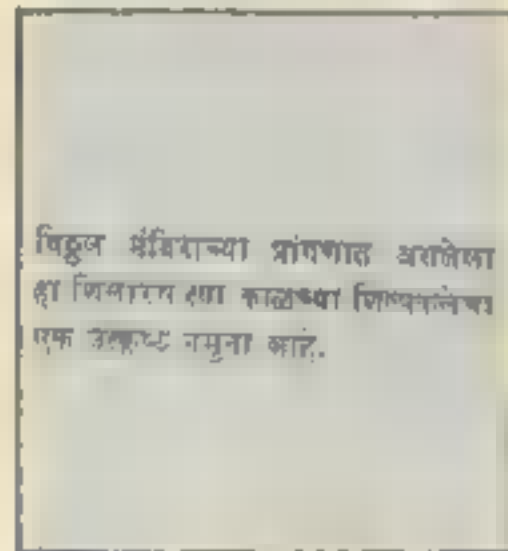
हरिहरराय व मलक मुक्त यांनी वेळे वेळे वेळे. चुर्चुड आकरण-वर्मा माघव तालि त्यांचे बंधू माघवा-चार्य यांनी त्यांचे पत्नीपद कंठाळले होते.

इतके होऊनही बिजापुर, गोळकोटा, जहमदनगर व बेदरच्या गुलतानांनी एकत्र होऊन विजयनगरावर हल्ला केला. १५६५ मध्ये तालिकांटाच्या बुवात वधेर हुम्मी बद्रच्या ताब्यात केले. त्यावेळी हल्लेखोरांनी सर्व मुलक इमारती व मंदिरे बांधली.

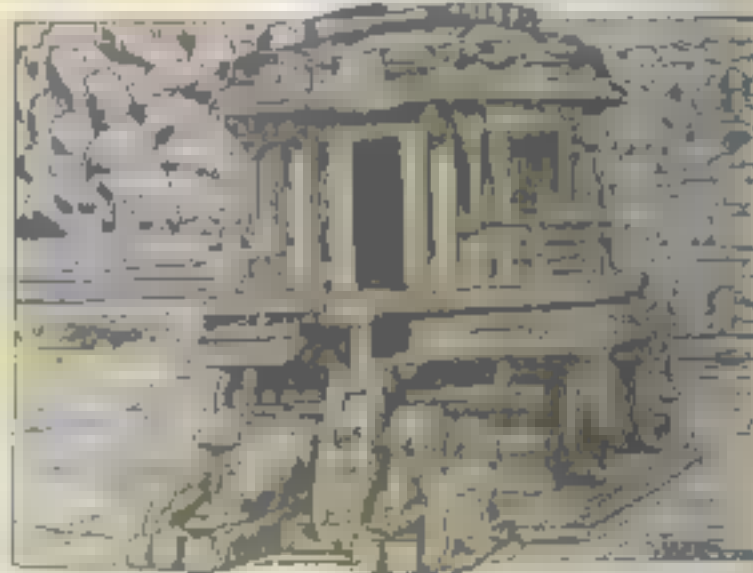

तेथील तशीच मोठे मंदिर इहामिराम
मंदिर होय याच्यासमोर विहान
मंदप आहे अच्युतदेवराजाने बांधलेले
हे मंदिर आजही महाराष्ट्राच्या अजिं-
ठ्या मधील पहाडाला पडले

विहान मंदिराच्या प्रांगणात असलेला
हा शिलारंग रथा काळच्या शिल्पकलेचा
एक उत्कृष्ट नमुना आहे.

मधील रहिवासी ही प्रतिमा घराबा-
ई वितात आहे. भावही असाप्रकारचे
शिल्पकलेचे अद्भुत नमुने अवल-
ोक्या या भागात अजून पहायला
मिलतात.

गवताचा झरा

अनेक शतकांपूर्वी जप नपचील एक
गावात ओटोको एक खोडकर
माणूस रहला असे. एक दिवस त्याला
काही सुचत नव्हते; तेव्हा त्याने बांबूची
एक काठी घेतली, गाठीला भोके पाडून
त्या बांबूची त्याने एक लांब नळी बनवली
आणि ती डोक्यासमोर घेऊन त्यातून तो
दुबिणोप्रमाणे पाहू लागला. तेव्हा त्याला
हवेत उडणारी टेंगू जातीची एक डाकीण
रिघली.

त्या काळात माणसाना पुष्कळांदा अशा
टेंगू जातीच्या डाकिणी दिसत असत, परंतु
त्यांची छेड काढणे फार सोपेच असे.
डाकिणींच्या वाटे गेल्यामुळे भयंकर सकटांत
सापडल्याच्या अनेक गोष्टी प्रचलित होत्या.
म्हणून बहुधा कोणी त्यांच्या नांदी लागत
नसे. ओटोकोने जी डाकीण पाहिली, तिचे
नाक लांब होते तिच्या खाचावर दोन

सुंदर पक्ष होते. बाललेल्या गवतापासून
बनवलेला एक तिने बनवला होता.
त्या डाकिणीला आपल्याकडे उडत येताना
पाहून, कोठही तिच्या पळवण्याचा
ओटोकोने विचार केला.

दामीण जेव्हा जमिनीवर उतरली,
तेव्हा ओटोको बांबूच्या नळीतून आकाशा-
कडे पहात काहीतरी बोलत होता—
“वाहवा!—अरे!—काय चिचिच आहे!”
हे बोलणे ऐकून डाकिणीलाही आपली
उत्सुकता आवरेना. ओटोकोच्या भोवती
उडचा मारत, धावता करीत त्याला
म्हणाली—“ए. ३ काय आहे? मलाही
जरा पाहू दे ना!”

“काय म्हणालीस? हूं, मी मोठ्या
कष्टाने तयार केलेली दुबिण तुझ्या हाती
देऊ होय? वाहवा! चंद्र काय सुंदर
दिसतो! पर्वतां वनस्पति दिसतात! आणि

दुनियांची शोभा तर अवर्णनीयच !” ओटोको पुटपुटत राहिला.

चंद्राचे वर्णन ऐकून डाकियोच्या मनात दुर्बिणीतून चंद्राकडे पहायची उत्सुकता झळकली. तिने ओटोकोला म्हटले— “तू मला दुर्बिणीतून पाहू दिलेस तर मी तुला माझी दाखवा देईन.” तो बघेना तेव्हा तिने टोपीचे आग्निष दाखवले. पण असे करीत करीत तिने आपला अंगा देण्याची गोष्ट करीपर्यंत ओटोको आपला हेकटपणा व ऐट दाखवत राहिला. शेवटी तिच्याकडून अंगा घेऊन वग्न तिच्या हातावर नळी ठेऊन त्याने तिथून पलायन केले.

डाकियो दृष्टीवाड आल्याबरोबर त्याने गवताचा अंगा अंगात घातला. आणि तत्काळ तो अदृश्य झाला! त्याच्या अंगावरचा अंगाही अदृश्य झाला. आता ओटोकोच्या भानवाला पारावार राहिला नाही. तो नाचत वागडत गावातल्या मोठ्या गल्लीत पोचला आणि तऱ्हेतऱ्हेच्या चित्र-चित्र गमतीजमती करू लागला. माणसाच्या डोक्यावरची ओझी काळी पाहू लागला. काही दुकानातल्या वस्तूही त्याने अस्ताव्यस्त करून टाकल्या.

रस्त्यावरून जाणारे लोक हा पाहून आवकून गेले. आणि मिळेल तिथे झपून हा चमत्कार पाहू लागले. पाहता पाहता ती गल्ली निजंन झाली. पण चमत्कार चालूच होते. त्याच वेळी त्या निजंन रस्त्यावरून एक बदा असामी मोठ्या पाटाने जाऊ लागला. अचानक त्याला जाणवले—आपला हाता कान कुणी पिटला! तो चिडून मागे वळून पाहू लागला तोच त्याचा उजवा कान पिटला गेला! तो गरकन वळून चोहोकडे पाहू लागला. त्यावेळी दाराच्या छिद्रांमधून पहाणाऱ्या जनतेला अंगाबरोबरच हसूही येऊ लागले!

त्याच वेळी एक शेतकरी उंची वस्त्रे घेऊन कळत हातात घेऊन आत होता.

अचानक त्याचा हातातली घडने हवेत उडून घास पाण्याच्या गटारान पडली.

दुसऱ्या एका ठिकाणी नुकतेच पकडलेले मासे विक्रीला आले होते. खरेदीला आलेल्या बायका मासे निवडीत होत्या. तितक्यात एक मोठा मासा घटकन् उडून हवेत तरंगू लागला. मासे विकणाऱ्या त्याच्या मागे लागला. तो वेव्हा माशाच्या अचळ पोचला तेव्हा तो मासा एकदम धपकन् खाली आणि मुळीने मासून गेला.

अशा प्रकारे काही वेळ कांदणा केल्यावर ओटोको दमला आणि परी गेला. तो दरवाजातून आत आला आणि त्याने गवताचा अंगा काढला. त्याबरोबर तो मूळ रूपात दिसू लागला त्याची आई एकदम दबकली कारण तिने त्याला आत येताला पाहिले नव्हते.

आपला मुलगा ओपल्यावर त्या आईने गवताचा अंगा हातात घेऊन पाहिला. छी! छी! कसला घणेरडा कचऱ्यातला अशा हा! असे वाटून तिने तो चुलीत टाकला. काही क्षणातच अंगा वळून लाक झाला.

जाग आल्यावर ओटोकोने खूप शोधला. आईला विचारल्यावर अंगाची रास झाल्याचे त्याला कळले. ओटोकोला

फार वाईट वाटले. पण त्याने विचार केला—अंगाचा गुण त्याच्या राखेतही असा शकतो. मोठ्या आईने त्याने सर्व राख एका टोपल्यात भरली. घेऊन घराच्या मागल्या बाजूला गेला. अंगावरचे सर्व कपडे राख तो सर्वांगाला फासू लागला. त्याने पाहिले की जसजसा तो लावील तसतसा त्याच्या शरीराचा भाग अदृश्य होत राहिला. त्याला पटले की अंगाचा गुण त्याच्या राखेतही आहे. आता सर्व शरीराचा काळजीपूर्वक राख चोपडून ओटोको पूर्णतः अदृश्य झाला! आपली मुक्ति झालेली पाहून त्याला परमानन्द आता तो मुख्य

रस्याकडे लोकांची खूप गर्दी होती तिथे. अदृश्य रूपाने त्या गर्दीतून जाताना 'साकी' नावाचे दारूचे एक दुकान दिसले. दुकानदार एका मोठ्या पिंपातून काढून मिष्टांशकांना देत होता.

पिंपाजवळ कोणी नाही अशी संधी पाहून ओटोको पोषळा आणि सोबून घटाघट दारू पिऊ लागला. गटागट प्यायल्याचा आवाज मात्र होता. हा आवाज कुठून येत आहे हे पहाण्यासाठी दुकानदार अथळ गेला. तेव्हा त्याला दारू पिणार मनुष्याचे तोंडच दिसले. पारथ दारूमुक्त ओटोकोच्या तोंडा जवळील राक्ष पुसली गेली होती! दुकान-दाराच्या पश्चाद्वर्षात राक्षाने राहिला. दारूच्या धारा मोठ्या-मोठ्या वाहिन्यांमुळे त्याची दाळाळा पोळी थोडी कमीत विसू लागली.

हे पाहून दुकानदार एकदम ओरडला पावळून ओटोको एकदम उठून राहिला. त्याला पाम कुठला! धावामुळे

त्याचे 'सारीर' पुसकल्या चित्रसारखे प्रकट होऊ लागले!

ओटोकोच्या आले की-आपले रहस्य उघड झाले! तेव्हा तो दुकानाबाहेर पडून मुख्य रस्त्यावरून लागला दुकानातले सर्वजण त्याचा पाठलाग करू लागले. दरेच दूर ओटोकोने शेवटी एका काळव्यात उडी मारली. डोके तेवढे पाण्याबाहेर उठून बघीने कापत तो पाण्यातून उभा राहिला.

पाठलागावर आल्या लोकांनी ओटोकोने खचून काढले त्याच्या शरणावर काढले पांघरले. त्यांनी निचारले-"ओटोको, तुझी भणो दुर्गति क्यामुळे आली रे?"

ओटोकोच्या लपन बळकी श्रमन दगू डाकणीचा शरत रम्यानिहाय त्या लोकांना सांगितले. त्याची तक्रार ऐकून सर्वांची हसून मुरकुंडी बळकी मंतर ने लोक म्हणाले-"तू डाकणीलाच फसवायचा प्रयत्न केलाय. रम्या ने मुखे तुला

कृष्णावतार

प्राचीन काळी, नवजन्मी नावाचा एका राक्षस रहान तो दयाळा शहर हास व शीवर गेली होती. शीवर शिखरे अमणाच्या एकत्रता अनामक काळया पर्वत-मागच्या दिनायक तो! ना असामान्य शक्तिशाली हाताच. शिवाय नारायणाची तपस्या करून त्याने याच्याकडून अनेक वर मिळवले होते आणि याचमुळे तो अत्यंत अहंकारी झाला होता.

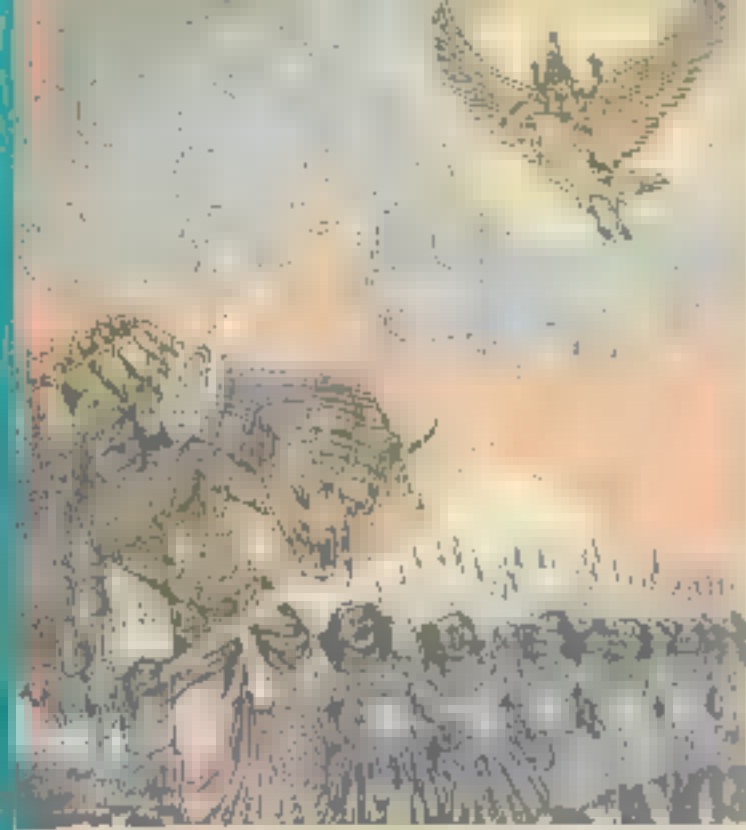
त्या काळी देव-दानवांच्यात नेहमीच युद्ध होत असत. त्या युद्धात कधी दानव विजयी होत तर कधी देव! एकदा देवाना युद्धात जय मिळाला. त्यांनी दानवांना माहून पिटाळून लावले. ही बातमी ऐकून काळनेमी रामाने बेभान झाला. त्याने

समस्त दानवजनांना एकत्र कडे 'य' त्यांना पुन्हा युद्धाला तयार वेल. सैन्य एकत्र करुन त्यांनी अन्दावर हलका केला. 'इन्द्राच्या' नेतृत्वासाठी दानव बाठ्या ईशने लढले.

या युद्धात दानवजनांनी इन्द्राबरोबरच याकीच्या दिक्पा शचाही पाय मोठा पराभव केला. त्यामुळे मोठी लोक त्याच्या अगळा-खाली गाल. देवांचा हा अपमान पाहून युद्धा ओविष्णूंनी सीन धारण केला. कारण त्यांना माहीन होते की-कालनगोचा मृत्यु नजून जवळ आलेला नाही.

परंतु, कालनेमीच्या मनात मात्र विष्णूनाही जिंकण्याची इच्छा जागृत झाली. एक दिवस विष्णूंना युद्धाचे आव्हान देत तो म्हणाला-"तू आमच्या मधु व

कंठ्या यांचा सहार नेऊन, आम्हा देव्यांभा मूकुटमणी हिरण्यकश्यपु याला तू आपल्या नाखांनी फाडून मारून टाकलेस. आम्हाच्या नक्षत्रांनी वळीला पाताळात दाखून टाकून तू त्रैलोक्याचा स्वाामी लाल्हास. आम्हाच्या देवतांरीच्या अध्वजलाने तू जणू काही तुमच्या देव-देवतांरी शेकाता वाचवलेस. आता या तुझ्या सगळ्या दुष्कृत्याचा सूड घेण्यासाठी मी तुझ्याकडे आलो आहे."

"गर्वामुळे तू शेंडाबुड्या नसणारे मापण करीत आहेस. याचे काय फळ मिळेल माहीत आहे? शूरवीर कधीही गर्व धरीत नसतो. परंतु ब्रह्मदेवाकडून वर

प्राप्त झालेला असून तू अनेक दुष्कृत्ये केलीस. प्राचीन काळी दानवांची जी दुर्गती झाली तीच वेळ पुन्हा आली आहे. तुझा वध करून देव-देवतांना मी पुन्हा त्यांचे स्थान मिळवून देणार आहे. समज-सास?" विष्णूने त्याला इशारा दिला.

हे ऐकल्यावरोंवर कालनेमीने कोषाने आपली अपूर्व गदा गरुडावर नेम घेऊन फेकली आणि रुद्रभीषण हुंकार केला. यस्माती एकाचा पहाडाशी टक्कर पडायी असा तांत्र आघात करीत ती गदा गरुडाला लागली. पाहून महाविष्णूनाही आश्चर्य वाटले. त्यांनी तत्काल गरुडामकट स्वतःचे शरीर छेप मोड केले आणि कालनेमीवर सुदर्शन चक्र फेकले. त्या नक्षत्राने वेगाने जाऊन कालनेमीची मस्तके व हात छाटून टाकले तरीही त्या राक्षसाचे शरीर जसेच्या तसे उभय होते! ते पाहून गरुडाने आपले इतक्या वेगाने फडफडावले की त्या हवेच्या ओताने धक्का खाऊन त्याचे शरीर खाली पडले. हे दृश्य पाहून कालनेमीचे अनुचर राक्षस घाबरून अव्याकुल झाले व जगाच्या जागीच उभे राहिले. हो संवी साधून विष्णूने त्या सर्वांचा सहार केला.

या सहारानंतर ब्रह्म-इंद्रादि देवांनी विष्णूचे दर्शन घेऊन त्याची स्तुति केली.

महाविष्णूनी त्यांचे नाचून केलेले म्हणले— आता यापुढे तुम्हाला राक्षसांचे राहणार नाही. निश्चिंत होऊन तुम्ही आपापल्या लोकांत राज्य करा. आता राक्षस तुम्हाला त्रास देण्यास धनधार नाहीत. सत्कृत्य करण्याचा तुमचा रस्ता आता मोकळा झाला. विविध फल-प्राप्तीसाठी निरनिराळ्या धर्माचे आयोजन आता सुरू करा. तुमचे निविघ्नपणे पडताले परंतु दुष्टवृद्धि राक्षसांच्या हालचालीवर नोट लक्ष ठेवा."

यानंतर क्षीरसागरात महाविष्णू आपल्या शेषशय्यावर पडले व योगनिद्रेत लीन झाले.

ते निद्रेत असतानाच कुतूहल मंथले. त्रैलोक्यात सप्त आले. अज्ञातच एक दिवस जाइलया प्रजेचा भार सहन होत नाही म्हणून भूदेवीने आक्रोश करायला मुद्दाला केली तो एकूण सर्व देव ब्रह्मदेवाकडे गेले. त्याला गर्व हकीकत सांगून त्याला बरोबर घेऊन ते महाविष्णूकडे गेले. आणि त्यांनी महाविष्णूना योगनिद्रेतून जागे केले.

विष्णूनी झुलवून डोळे धपडून देवाकडे पाहिले व त्यांना विचारले— "तुम्ही काळासाठी आला आहात? कुशल तर आहात ना? राक्षसांच्या अत्याचारांपासून भूवत आहात ना?"

ब्रह्मदेवांनी हात जोडून निवेदन केले— "महाराज, राजाच्यात खोणतेही शत्रुत्व

नाही. गत्य व धर्म सुस्थिर आहेत. पुण्यांचा प्राम सुखवस्थित चालू आहे. देवकायें, वितुकायें उत्तम प्रकारे चालू आहेत सर्वजण व्याधिमुक्त आहेत. मादवना पूर्णस्थ मिळत आहे. प्रत्येक नगर व गाव अपार जनसंख्येने भरलेले आहे. परंतु भूदेवि इतका भार सहन करू शकत नसल्यामुळे विलाप करीत आहे. तेव्हा कोणत्याही प्रकारे धर्महाति न होता पृथ्वीचा हा भार कमी होईल असा उपाय आपण करायला हवा. म्हणूनच आमची अशी चिंत्नी आहे की आपण मेढ पर्वतावर येऊन आम्हाला आमचे कर्तव्य समजावून सांगण्याची कृपा करावी."

भूदेवीची ही चिंत्नी ऐकून श्री महाविष्णू उठून बसले, आपले अस्कार डोकडाक केले आणि उभे राहून त्यांनी आपली गळवक आदि आयुवे घालून घेतले. तत्पर गळवक वसुन गळवकतच मेढपर्वता-वर पोचले. विश्वकर्माने वनवलेले एक भव्य मभागृह तेथे होते.

मभागृहातच एका उज्यासनावर महाविष्णू विराजमान जाले. बाकी सर्वजण आपापल्या स्थानावर बसले. सभेत यक्ष, गंधर्व, सिद्ध, विद्याधर, नाग इत्यादि वर्धास्थित होते.

मोठ्या दुःखी चेहऱ्याने भूदेवीही तेथे पोचली. तिच्या पाहून सर्वांनी तिची वास्तपुस्त केली. वायुदेवाने हात उचलून सर्वांना शांत होण्याचा इशारा देऊन भूदेवीला तिच्या आगमनाचे कारण सभेपुढे निवेदन करण्याची चिंत्नी केली.

"आपणा सर्वांना माहितच आहे की राजांची संख्या मर्यादेवाटेर वाढल्यामुळे प्रज्या भागावली मी दवली जात आहे. हा भार कमी झाला नाही तर मी जणू जकणार नाही. श्री महाविष्णूंनी मलावर घेतले तर हे कार्य सहजपणे सिद्ध होऊ शकेल. आपण सर्व वयोवृद्ध, शालवृद्ध आहातच." भूदेवीने व्याकुलतेने आपली कथा सांगितली.

भूदेवीचे कथन ऐकून सर्व समासदांनी आपतात विचारविनिमय केला. ते ब्रह्मदेवाला म्हणाले- "भूदेवीची ही व्यथा कमी करणे हे आपणा सर्वेचे कर्तव्य आहे. आपण सर्वेष्ट आहून, सृष्टिकर्ता आहून आपण सनावर घेतले तर भूदेवीचे दुःख नष्ट करू शकाल. तिची ही अवस्था पाहून सर्वजणच कर्ण आहून सर्वांचे दुःख दूर करणे आपल्या हाती आहे. आपण आमच्यावर एवढी कृपा करावी.

यावर ब्रह्मदेवाने उभे राहून समासदांना म्हटले- "एके दिवशी सध्याकाळी मी महामुनि कश्यप समुद्रीरावर बसून तात्त्विक चर्चा करीत होतो. गंगेच्या तंगमामुळे चन्द्रोदयाच्या सुमारास भरती येऊन समुद्र आकाशापर्यंत वर जाऊन आम्ही जेथे बसलो होतो तेथपर्यंत पोहोचला. त्याने आम्हा दोघांनाही भिजवून टाकले. की म्हणून विचारले- "हे तू काय करत आहेत? शांत हो! मगद्र पात झाला व मानवदपात गंगेचे आमच्या समोर येऊन उभा राहिला. त्यावेळी मी भविष्यातल विचार करून म्हटले- "तू आता आपले राजकी रूप प्रकट केले आहेत, तेव्हा तू आता पृथ्वीवर एका राजाचा जन्म घारण करशील. माझे ऐकून तू तावडतोव शांत झालान, म्हणून तू

'शतनू' नावान ओळखला जातील. या गंगला आपली पत्नी वनवून तू आपले जीवन घालवशील."

हे ऐकून सागर, तळनेने म्हणाला- "महाराज, पर्वकालात वायूच्या आघाता-मुळे फुगून भरती येणे हे तर माझे स्वभाविक लक्षण आहे. यात माझा अहंकरर किवा दुर्बुद्धीचा काहीही भाग नाही. अशा परिस्थितीत आपण मला शाप देणे कितपत उचित आहे?"

"बत्सा, लौकिकल्याणाच्या हेतूनेच मी या गोष्टी बोललो. तू पवित्र भरत वंशान जन्म घेशील. या गंगेपासून वसूता अन्न देऊन वसिष्ठाच्या शासतून त्यांना मुक्त

Restore

127

उत्पन्न करणाच्या तत्त्वाचा अंश धृतराष्ट्र
पत्नीच्या उदरात व यमाचा अंश पंडु-
पत्नीच्या उदरात जन्म घेणार आहेत."

यज्ञादयाच्या तोंडची ही वार्ता ऐकून
सर्वांनी त्याचा स्तुति केली. त्याच वेळी
नारदमुनिही त्या सभेत अवतरित झाले.

नारदमुनींनी वीणावादन करून गाणे
भटले, श्री महाविष्णू व अन्य देवांना
महोत्सव केले व महाविष्णूंना म्हणाले—
भावन, या सभे देवांनी पृथ्वीवरील सर्व
राजांचा करणाचा जी संकल्प केला
आहे तो आपल्या मन्वदीशिखास वसा वरे
सफल होईल ! यासाठी आपल्या एका

अंशाने पृथ्वीवर अवश्य जन्म घेतला
पाहिजे. हा इतरांना उत्साह व प्रेरणा
देईल, तेव्हाच देवांनी योजलेले हे कार्य
सिद्धीस जाईल याशिवाय देवांच्या

प्रशासनासुद्धा उत्पन्न झालेल्या अवतीना
अवश्य असे एक कार्य आहे. त्या नायतीत
नेतावणी देण्यासाठीच मी इतक्या घाईने
इथे आलो आहे. ते कार्य म्हणजे—देव व
अमुरांच्या युद्धात राक्षस आपल्या हातून
मृत्युमुखी पडले, त्या सर्वांनी पृथ्वीवर
मानव जन्म घेतले आहेत. श्रीरामाच्या
हातून राक्षसांचा वध झाला. यानंतर त्याचा
पुतण्या मधु नामक व मधुचा पुत्र
लवण या दोघांचा अवधाने श्रीरामाच्या

करणील. यानंतर सत्यवती नावाच्या
तरुणीचा वाढवणाऱ्या दोन पुत्रांचा
जन्म देऊन ती शरीराचा त्याग
करलील."

"याप्रमाणे त्या जंतूचा एक पुत्र
विचित्रवायू याला धृतराष्ट्र व पंडु नावाचे
दोन पुत्र होतील. कालांतराने यवनाहारा
अभर व पंडूचा पाच पुत्र होतील.
राज्यलालसेमुळे या शंभर व पाचामध्ये
युद्ध होणार आहे. या युद्धात पृथ्वी-
वरील सर्व राजे कामी येतील. अनेक
लाख हत्ती, घोडे व सैनिक मृत्युमुखी
पडतील. अशा प्रकारे पृथ्वीचा भार
कमी होऊन भूदेवी सुखी होईल. कलह

आजने सहार केला. शत्रुघ्नाने त्या मधुवन वामक स्थानाचे निर्मूलन करून त्या जागी मधुरा नावाची महानगरी निर्माण केली. मधुरेवर अनेक पिढ्यांनी राज्य करून त्याचा विकास चढवला. मध्या तेथे आदियुगातला कालनेमी याने भोजवंशी राजा जयसेन याच्या पुत्राच्या रूपात 'कंस' या नावाने जन्म घेतला आहे. पूर्वजन्मातले संस्कार अजूनही त्याच्या ठायी विद्यमान आहेत. आपल्या मित्राला कैदेत टाकून तो राजा बनला आहे. कालनेमीचे सर्व मित्र कंसाच्या सेवकांच्या रूपात जन्म घेतले. कुलिन्वी तटावर, कुन्दावनात, मधुरेत व अन्य ठिकाणी पसरलेले आहेत. काही राजास प्राज्ञकीर्तिपुरात जन्म घेऊन नरकासुराचे सहायक बनून राहिले आहेत. त्या सर्व राजासाचा सहार करण्यासाठी आपणास अवश्य मानवावतार धारण करावा लागेल."

हे सर्व ऐकून श्रीविष्णूनी ब्रह्मदेवाकडे वळून विचारले-"मी अवतार घेणाय

तयार आहे. तू तयार आहेस का ?

ब्रह्मदेवाने उत्तर दिले-"वामाच्या यज्ञाच्या गायी कश्यपाने हरण केल्या. त्याच्या पत्नी अदिति व सुरभि यांनीही गायी परत करायला विरोध केला. वरुणाने माझ्याकडे यावहून तक्रार केली. मी कश्यप व त्याच्या पत्नींना मानवजन्म घेण्याचा शाप दिला. तोच कश्यप मांशत कंसाच्या गायीचा अधिपति बनला आहे. त्याचे नाव 'मधुदेव'. पत्नीही देवकी व रोहिणी नाकाने मधुदेवाच्या पत्नी झालेल्या आहेत. यासाठी, आपण आपल्या अंश देत भसात विभागून मधुदेवाच्या दोन पत्नींच्या मर्भात त्यांची पहरणा करवावी. आपण कृपया एवढे केले म्हणजे पुनः."

महामिथू ब्रह्मदेवाच्या या सुननेने सन्तुष्ट झाले. समाप्त करून सर्वांना निरोप देऊन पुन्हा आपल्या स्थानी शीरसागराकडे परतले.

घोड्याचे मांडे

एका कंजूस दोन शेतकरी रहात होते. गावातले सर्व लोक त्यांना प्रकारे ओळखत होते. एक अगदी साधामुघा आणि मंदबुद्धि होता.

दुसरा पक्का लबाड होता. एकदा तावडीत सापडलेल्या तो पुनः फसवत रहात असे.

मंदबुद्धिवाला शेतकरी गरीब होता. त्याच्याजवळ पुरेसे लायलाही नसे. शेत-कामासाठी त्याच्याजवळ एकादे खंचरही नव्हते. एकदा त्याने आपल्या शेताने कांही कंद तयार केले. काढून शहरात विकणे असा विचार होता. त्याने आपल्या एका मित्राकडे जाऊन विचारले-"ठ्या-पुरते तुझे खंचर मला कामाला देतील ?"

"माझे खंचर काल दुपारपासून कुठे गेले आहे त्याचा अजून पत्ता नाही." मित्र म्हणाला.

एका कंजूस माणसाकडे असलेल्या घोडा मागून घेण्याचा सल्ला त्या मित्राने मंदबुद्धिला दिला.

मंदबुद्धि कंजूस माणसाकडे गेला व विचारले-"तुम्हा घोडा मग उद्या-पुरता उधार देतील ?"

घोडा वेळ विचार करून त्याने विचारले-"घोडा दिला तर मला काय देतील ?"

"छट्, मी फुकट-विकट कोणाला काही देत नाही. माझ्या घोड्याच मांडे आहे रोखी पंचरा भोपळे!" कंजूस म्हणाला.

"माझ्याकडे सध्या पाचच भोपळे आहेत. बाकीचे इहा मी तुला घोड्या दिवसांनी देईन." मंदबुद्धि म्हणाला.

"ते पाच भोपळे आत्ताच जाणून दे बाकीचे इहा आत्तावर पगच घोडा घेऊन जा." कंजूस माणसाने अट घातली.

तरा तो भोपळे परत देणार नाहीच." मंदबुद्धिने आपली जडचण सांगितली.

"जरेरे! तर भलत्याच जडचणीत सापडलो. आता काय करावं वर?" मित्राने काळजी व्यक्त करीत म्हटले.

नेमका त्याच वेळी तो धूर्त-लबाब शेतकरी तेथे आला. सर्व हकीकत ऐकून घेऊन त्याने मंदबुद्धिला मल्ला दिला-

"पोड्याची जरूर नाही-अस सांगून भोपळे परत घेऊन ये-मितोस रुवाला? पोडा कासासाठी वापरला तर त्याला पधरा भोपळे घायचे हे कळू न!

पण जर पोडा नाही तर त्याला आगाऊ दिलेले पाच भोपळे त्याने आपल्याला परत दिले नाहीत. मित्रासारखे काय आहे. मी तुला मदत करतो इवी तर!"

"मला तर त्याला पाहूनच भीती वाटते बाबा!" मंदबुद्धि म्हणाला.

"चल माझ्याबरोबर, पाहू कसे भोपळे परत देत नाही ते!" असं म्हणून तो धूर्त माणूस मंदबुद्धिला बरोबर घेऊन निघाला.

हा तमाशा पहायला म्हणून मंदबुद्धिचा मित्रही बरोबर गेला.

तिघांना बरोबर पाहून तो कंजूस म्हणाला-"बोला, कसं येणं केलंत?"

"घोड्यासाठी आलोय. तुझा घोडा कुठय?" त्या धूर्ताने विचारले.

"तो काय समोर आहे, दिसत नाही? बाकीले दहा भोपळे मिळाल्याचिवाय मी घोडा मूळीच देणार नाही." कंजूस उत्तरला.

"गडबड का करतोस? आम्हाला घोडा बरोबर होईल का नाही-नीट पाहू हे धूर्त बोलला.

"घोडा बरोबर होईल की नाही-ही काय मानगड? घोडा हा घोडाच आहे. तो बरोबर होतो वगैरे काही नसत." कंजूस म्हणाला.

"कास? तुला कसल माहीत आहे न? आता आम्ही मापून पाहलो." धूर्त म्हणाला.

"पहा रे तुझ्यामाठी कमीत कमी दोन वितीची जागा हवी. मी तुझ्या मागे बसलो तर माझ्या मागे माझी बायको बसू शकेल. मला एक विीत आणि दिचभर इतकी जागा आणि बायकोला दोन विीत जागा हवी. आता तुझे बायको तुझ्यापुढे बसेल. तिला दोन विती आणि दिचभर जागा लागेल. आणि तुझ्या मुलांनाही जागा हवीच की! तुमी मुलगी लहानच आहे, तिला आपण घोड्याच्या मानेवर बसवू आणि तुला सर्वात छोटा, तिच्या मांडीवर

बसेल" असे बोलत हाताने माप घेत तो समजावून सांगत राहिला.

इकडे हे ऐकताना त्या कंजूस माणसाचा जीव अर्धा-अर्धा होत होता. तो एकवचन भोरडून म्हणाला-"वास करा हे भगळ, काय डोक-दिच फिरलय काय? घोडा इतक्या सगळ्यांना नेऊ शकेल का?"

"ए, हो घोडा पाहून घेईल, तो त्याचा प्रश्न आहे. आमचा प्रश्न आहे-आम्ही सर्वजण घोड्यावर बसून तीर्थयात्रा करू शकू की नाही?" धूर्त म्हणाला.

"म्हणजे? तुम्ही सर्वजण माझ्या घोड्यावर बसून तीर्थयात्रा करणार?" आश्चर्याने कंजूस माणसाने विचारले.

मंदबुद्धिने ही अट मान्य केली आणि घेऊन त्याने पाच भोपळे आणून दिले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी मंदबुद्धिचा मित्र मापले खेचर घेऊन त्याच्या घरी आला आणि म्हणाला-"हे ये जेवण, मध्यरात्री ने आपण झोकूनच परत आला. तू आपला माल यावर लावून सहरात घेऊन जा."

"पण मी तर त्या कंजूस माणसाचा घोडा ठरवून आलो." मंदबुद्धि म्हणाला.

"माझं खेचर मिळालय ना, मग आता घोडा कशाळा?" मित्र समजावत म्हणाला.

"मी त्याला पाच भोपळे आगाऊ दिलेत. आता मी 'घोडा तको' म्हणालो

"आम्हाला थोडा मास होईलच, पण घोड्यावर जागा पुरेशी आहे." घुर्ते बोलला.

"वा, वा, बरं आधीच सांगितलंस, माझ्या घोड्याचा जीव वाचला. मी आपला घोडा तुम्हाला भाड्याने नाही." कंजूस गरजला.

"तू बचन दिल आहेस, आता ते मोडणं बरोबर नाही...." असं बोलत मंदबुद्धिकडे वळून तो चतुर म्हणाला—"अरे, मी तुझ्या आईला विसरलोच! तिला कुठे बरं वसवावं? शिवाय कोणठ्या अन् वकऱ्या यांच्यासाठी जागा कुठं?" निराश होत घुर्ते म्हणाला.

आता तर कंजूस माणसाचं शोकच लापलं! तो ओरडून म्हणाला—"माझ्या घोड्याला भाकन विचार दिसतोंय तुमचा! घाटेल ते तरी मी माझा घोडा तुम्हा लोकांना देणार नाही."

"तू घोडा दिला नाहीस तर आम्ही कोर्टात खटला भरू, कळलं?" घुर्तेने धमकी दिली.

"तुम्ही आपले भोपळे त्या मला हा सोदा करायचा नाही." कंजूस म्हणाला.

"आपली अट तर पंधरा भोपळ्यांची होती, तू पाच भोपळ्यांची गोंष्ट कशी करतोस? ही तर खुद्द फसवणूक आहे." घुर्तेने विचारले.

"तुम्ही तर पाचव दिने ना?" कंजूसने विचारले.

"तू काय पाच भोपळे घेऊन सोडा भुपूत केलास का? पंधरा भोपळे घेऊनच घोडा देण्याची गोंष्ट होतीस ना? तूसा व्यवहार मोडायचा असेल तर पंधरा भोपळे दिले पाहिजेत." घुर्ते म्हणाला.

भावत घरात नेला, पंधरा भोपळे बाहेर आणून म्हणाला—"हे घेऊन जा. तुम्हाला आणि सोद्यालाही रामराम! घोडा तुम्हाला देण्याची आता माझी मुल्लिच नाही."

यानंतर ते तिघेजण पंधरा भोपळे घेऊन तिघून तिघून गेले.

[९]

परदेशी प्रियंवदा यांनी वृक्षाच्या कोडातील भुयारात प्रवेश करून आतून कडी लावली. यानंतर घोड्या वेळाने ग्रामवासी परत येऊन पहातात तो ते दोघेही नाचव झालेले होते. सर्वांनी तिघांनी झाडे-झुडवे व ठिकाणी मूष शोधले, पण त्यांचा कुठेच पत्ता न लागल्याने ते निर्णयावर पोचले—परदेशी कोणी सामान्य माणूस नाही, देवाचा वारण करणारा कोणी अवतारी पुरुष आहे.

या विचित्र घटनेमुळे विस्मित होऊन जय-विजय पुढे काय करावे विचार करू लागले, इतक्यात ग्रामवासी लोकांनी त्यांच्यावर एकदम हल्ला केला. आणि त्यांना तेथून हाकलून देत घमकी दिली—"आज पासून दहा वर्षांपर्यंत या

खतनग्नन गावाच्या आसपास फिरकलास तर पहा. जीव जाग्यावर रहाणार नाही."

इकडे भुयारात प्रवेश केल्यानंतर यावेळचा पवास प्रियंवदेला फारसा त्रासाचा वाटला नाही, कारण एकतर परदेशी बरोबर होता दुसरे म्हणजे लाप्यापिण्याच्या वस्तुही बरोबर होता.

"राजकाड्यात गेल्याबरोबर आपल्याला करावे लागेल?" परदेशी माणसाने विचारले.

"या वेळेपर्यंत राजधानीत अफवा पसरलेली असणार की—मला मार्त्तिकाने पळवून नेले. आता मी माझ्या वडिलांना सांगेन की तूच मला त्याचा हातून सोडवून आणलेस. मग ते आपला विवाह करून देतील."

“पण हा तर पूर्ण अन्याय आहे, तू तर पूर्वीच पहारेकरी जय म्हाला विवाहाचे आश्वासन देऊन चुकली आहेस.” परदेशी म्हणाला.

“तुला वाहीपर्यंत मनात नेच होते. पहारेकऱ्याने माझे प्राण बाचवले होते. उपकाराची फंड म्हणून तो निर्णय घेतला होता, माझे ‘प्रेम’ असे नव्हते.” प्रियंवदा उत्तरली.

थोडा वेळ विचार करून परदेशी म्हणाला—“माझ्या दृष्टीने पहारेकऱ्याशी तुला विवाह अधिक न्याय्य होईल.”

हे ऐकून प्रियंवदेच्या मनाला यातना झाल्या. चिंतित होऊन तिने विचारले—

“माझ्याशी विवाह करणे तुला पसंत नाही का?”

“का बरे पसंत नसेल? सांगितले होतेस की तुला विवाह एका सामान्य माणसाशी होईल—असा तुझ्या जन्मकुंडलीत आहे. कळल्यापासून एक सामान्य माणूस बनारे अशी माझ्या मनात जागृत झाली. आणि या स्वार्थी विचारांमुळेच माझ्यात असणाऱ्या अद्भुत शक्ति नाहीशा झाल्या. हिमालयात तप करणाऱ्या गुरूंनी मला सांगितले होते की—अपकार करणाऱ्यावर उपकार कर. कोणत्याही परिस्थितीत कधीही स्वार्थाचा विचार करू नकोस. पण मी त्यांच्या उपदेशाविरुद्ध झगलो.” असे म्हणून परदेशी जरा पावला व पुन्हा बोल्ड झाला—“काहीही असो. माझ्यामुळे जवळर अन्याय होता कामा नये.”

प्रियंवदा यावर कांही बोलू शकली नाही. तिने मनात असे ठरवले की राजवाड्यात पोचल्यावर जयला बोलवून घ्यायचे, त्याला सवे हकीकत सांगायची आणि त्याच्याच तोंडून ‘मी परदेशीशी विवाह करावा’ असे बघवून घ्यायचे. त्याने जर परवानगी दिली नाही तर आपण कोणाशीच, कधीच लग्न करायचे नाही.

काही दिवसांच्या प्रकाशानंतर एका रात्री प्रियंवदा आपल्या गयनकक्षात येऊन पोचली. तिने परदेशीला सुचवले की त्याने प्रियंवदेकडून सूचना मिळवयंत नुपारातच रहावे.

यानंतर प्रियंवदेने आपल्या तळी पंटा वाजवली. दुसऱ्याच क्षणी पहा दारी धावत तिच्याजवळ राजकुमारी घाल्याची दातमी काही अंतःपुरात पसरली राजा कीर्तिलेन. राणी कांतिमतीही धावत.

राणी कांतिमती प्रियंवदेला मिठीत घेऊन म्हणाली—“माझी राणीबंदी ती! कुठे होतीस इतके दिवस? काय सकट झालं तुझ्यावर? सांग न बाल्या!”

“आई, ही सगळी एक रामकहाणी आहे. मी ती सावकाशने सांगेन. अगोदर माझ्या महालाच्या सर्व पहारेकऱ्यांना बोलावून घे.” प्रियंवदा म्हणाली.

राजा कीर्तिलेनने ओठखळे की राजकुमारी काही विशेष कारणानेच सर्वांना बोलावत आहे.

अंतःपुरावर पहान्यासाठी एकूण बीस पहारेकरी होते. त्या सर्वांना ताबडतोब बोलावले गेले. परंतु त्यात नव्हता.

प्रियंवदेने आश्चर्याने विचारले—“पिताजी, यात नावाचा एक पहारे-

करी असोयला पाहिजे, कुठे आहे तो?” पहारेकऱ्यांच्या सरदाराने सांगितले—“गुबराजी, लगाना साखरपुडा होणार आहे. म्हणून तो चार दिवसांच्या रजेवर आपल्या गावी गला आहे. उद्या तो हजर होईल.”

ऐकून प्रियंवदेला आनंद झाला. दुसऱ्याच क्षणी तिने जांभई देत म्हटले—“मला खूप प्रीप येत आहे. आता मी विश्रांती घेणार आहे.”

यावर सर्वजण तिच्या महालाबाहेर निघून गेले. त्याबरोबर तिने नुपारात लपलेल्या परदेशीला बाहेर बोलावून ही दातमी सांगून विचारले—“आता तरी

माझ्याशी विवाह करायला तुम्ही हरकत नाही ना?"

"प्रथम गोष्ट माहीत नसून घ्यायला हवी की हे लग्न स्वतःच्या इच्छेनेच करीत आहे की दुसऱ्या कुणाच्या दडपणाने. आणि दुसरे म्हणजे त्याने स्वतः मनापासून आपणा दोघांच्या विवाहाला संमति दिली पाहिजे." परदेशीने आपली अट सांगितली.

यानंतर प्रियंवदेने त्याला भुयारांत पाठवले. दुसऱ्या दिवशी हजर रहाण्याबद्दल निरोप गेला.

उद्यानात पोवल्यावर कोनतीत हुकीकत व सांगला प्रियंवदेने जयला विचारले-

"तू कुशल आहेस ना? मी ऐकले की तुम्हाला विवाह ठरला आहे. खरी गोष्ट आहे ही?"

"खरीच आहे राजकुमारी, मला समा करावी. त्या दिवशी काही विचार न करताच मी आपणाशी काहीतरी बोलून गेलो. या विवाहाबद्दल माझी फार दिवसांपासूनची होती. आणि आता तर मुहूर्तही निश्चित झाला." असे सांगितले.

यानंतर जपला त्याच्या कामगला पाठवून प्रियंवदा भुयारातल्या परदेशीला भेटली व जयला निर्णय तिने कळवला. विचारले-"तुम्ही पूर्ण मानी. माझ्याशी विवाहाला तुम्ही संमति आहे?"

यावेळी त्याने विवाहाला मान्यता दिली. यानंतर प्रियंवदा माता-पित्यांकडे गेली. तिने सोदोव सांगितले की-"मी भुयाराचा शेवट कुठे आहे. पहाण्यासाठी गेले होते." परंतु त्यापुढील हुकीकत मात्र तिने खरोखरीची सांगितली.

परदेशीने प्रियंवदेला जी मदत केली ते ऐकून फारच प्रसन्न झाला. तो परदेशीला म्हणाला-"तू माझ्या मुलीसाठी आपल्या अद्भुत शक्तींचा त्याग केलास व एक सामान्य माणूस बनलास. मी तुला संबंध राज्य बक्षिस दिले तरी तुम्ही

नुकसानभरपाई मी करू शकणार नाही" हे ऐकून मंदहास्य करीत परदेशी म्हणाला-"महाशत्रू, अस्कार कण्यावर उपकार करण्याबद्दल व वाईटाचे चांगले छत्रप्याबद्दल मला जे पुष्प प्राप्त झाले त्याच्या फलस्वरूप मला राज्य व राजकुमारीही मिळत आहे. राजा बनल्यावर स्वार्थ सोडून मी जननेत्र कल्याण हेच माझे प्रमुख कर्तव्य समजत.

राजा कीर्तसेन थोडा विचार करून म्हणाला-"प्रजेचे कल्याण हेच राजाने प्रमुख कर्तव्य आहे. माझही मन तू मनसा-वाचा-कर्मणा प्रनाहिलासाठी मिष्ट प्रसन्नोक्त तर त्यासाठी माझ्या अनुमतीची जरूरी आहे असे तुला का वाटले-हे मला समजत नाही. तुम्हाला मनात संदेह का पाया?"

"आपल्या राज्यात जतनरत्न नश्याने मूर्ख लोकांचे एक आहे. एकाद्या राज्यातली प्रजा अशी मूर्ख असेल तर एक गोष्ट सहज लक्षात येते-त्या राज्याचा

आपले कर्तव्य योग्य रीतीने वजावत नाही" परदेशीने म्हटले.

"तू माझ्या मुलीशी विवाह केलास की देशाचा राजा बनणार आहेस. जतनरत्न सारखी आपलीही गावे शांभून तिथल्या प्रजेवर योग्य संस्कार करून त्यांचा सर्वपणा दूर कर." कीर्तसेनने आपला विचार मांडला.

परदेशीने विवाहाला संमति का दिली हे प्रियंवदेच्या आता लक्षात आले. या विशाल देशाच्या लोकांना उत्तम नागरिक बनवण्याचा त्याला उद्देश मिळाला कळला.

त्याचरोबर परदेशीसमोर गृहघंटेकून गद्गद स्वरात ती बोलली-"आपण सामान्य स्वभाव नाही आहात. आपले शासन गृहस्था पिढीसाठी 'एक आदर्श' म्हणून राहील."

यानंतर प्रियंवदा व परदेशी यांच्या विवाह शाळा 'उपकारसेन' नावाने त्या विशाल देशाचा एक आदर्श शासन म्हणून नोंद घेतला. प्रजेसाठी अनेक कल्याणकारी योजना त्याने अमलात आणल्या.

(समाप्त)

दीर्घायुयाची सुसकिणी

विलासपुरी नगरात श्वेतनंद नावाचा राजा राज्य करीत होता. एक दिवस आरशात पाहतांना त्याला आपल्या चेहऱ्यावर एक-दोन सुरकुत्या दिसल्या. त्यांना काळजी वाटू लागल्या. को-आपण आता म्हातारे होत चाललो.

अनेक प्रसिद्ध येद्यांनी सुरकुत्या घाल-कप्याचे ~~काय~~ देऊन राजाला अपार पैसा खर्च करावला. त्यावेळा, तऱ्हेतऱ्हेची औषधे बनवून दिली. श्वेतनंदनेही ~~काय~~ विद्वत्साऩे ती औषधे घेतली. तरीही तो जेव्हा आरशात पाही, तेव्हा ~~काय~~ सुरकुत्या आणखीच मोठ्या झालेल्या त्याला दिसत! यामुळे तो दुःखी व दुर्बल होत चालला.

एक दिवस मंत्री मुकुन्दवर्माने राजाला म्हटले-“महाराज, आपल्या दयाची पसाम वर्षेही अजून पुरी झाली नाहीत. आपण

जसे दुःखी रहावे हे योग्य नाही. साध्या असे ऐकित्यात आले आहे की, सुवर्ण-नगरमध्ये राहणारा मलयज नावाचा शैद्यराज 'कायाकल्प-चिकित्से'त फार हुशार आहे. आपल्याला 'तरुण दिसावे' असे वाटत असेल ~~काय~~ हाच एक आचार आहे.”

श्वेतनंद आपली अनिच्छा ~~काय~~ करीत म्हणाला-“सुवर्णनगराचा राजा गिहवर्मा हा आपला प्रबल शत्रू आहे. मलयजाकडून उपचार करून घेण्याला तो जबर विरोध करील.”

“आपण या उपचारासंबंधी गुप्तता राखू. राज्यात कोणालाही याबद्दल काही कळणार नाही. घनिक व्यापाऱ्यांचा वेग करून आपण स्वतःच सुवर्णनगरात जाऊ आणि मलयजाशी चर्चा करू.” मुकुन्दवर्मा म्हणाला.

प्रकाश ४०

हो निर्णय घेऊन राजा आणि मंत्री वेग बदलून सुवर्णनगरकडे निघाले. वाटेत गाणे गुणगुणत झाल्याला बसलला एक म्हातारा त्यांना दिसला.

त्याचे क्षीर कृत्र झालेले आणि चेहरा सुरकुत्यांनी भरून गेलेला होता. तरीही तो अत्यंत आनंदी, तरतरीत दिसत होता. हे पाहून राजाना फार आश्चर्य वाटले.

त्याने संम्याला विचारले-“माला इतका आनंदी पाहून मला आश्चर्य तर वाटत आहेच पण असूयाही वाटत आहे. आपण आपलाच त्याच्या प्रसन्नतेचे कारण जाऊन घेऊ.”

असा निष्पत्ती ~~काय~~ दोघेही त्या वृद्धा-जवळ पोचले. राजा श्वेतनंदाने त्याला विचारले-“तुम्ही तर अगदी वृद्ध ~~काय~~ तरीही एकाद्या तरुणासारखे आनंदी दिसत आहात, गाणे गान आहात, हे कसे काय?”

तीक्ष्ण दृष्टीने राजाकडे ~~काय~~ पहात तो विचारू लागला-“मी काय म्हातारा झालोय? तू हे निश्चितपणे कसे म्हणू शकतोय?”

श्वेतनंद हसून म्हणाला-“तुझ्या चेहऱ्या-वरील सुरकुत्या व वृद्ध गेलेले शरीर पाहून कोणीही सहजपणे तू अगदी म्हातारा आहोस इ ~~काय~~ नकल.”

“चेहऱ्यावर सुरकुत्या, वळलेला देह! ही विन्हे तर मी साठ वर्षांचा अमलानाथ म्हणजे चाळीस वर्षांपूर्वी-एक दोन वेळा आरशात पाहिली होमी पण त्यानंतर मला तर त्याची आठवण सुद्धा नाही.” वृद्ध उत्तरला. हे ऐकून श्वेतनंदाने आश्चर्याने विचारले-“म्हणजे? आता तुमचे वय शंभरपेक्षा अधिक आहे?”

वृद्धाने मान हलवून म्कीकृति दर्शविली. आपा राजाने आपली ओळख दिली, आणि त्याबरोबरच आपण सुवर्णनगरकडे का जात आहोत हे ही सांगितले.

वृद्धाने हसून म्हटले-“महाराज, काया-कल्प चिकित्सेसाठी इतक्या दूर जाण्याची

आश्चर्यकता नाही. तो चिकित्सा मला माहित आहे." असे म्हणून त्यान राजाच्या कानात काही सांगितले.

मंदमंद हसन श्वेतनंदाने आपल्या घेली-तून काही सुवर्णमुद्रा काढल्या व त्या वृद्धाला देऊ लागला.

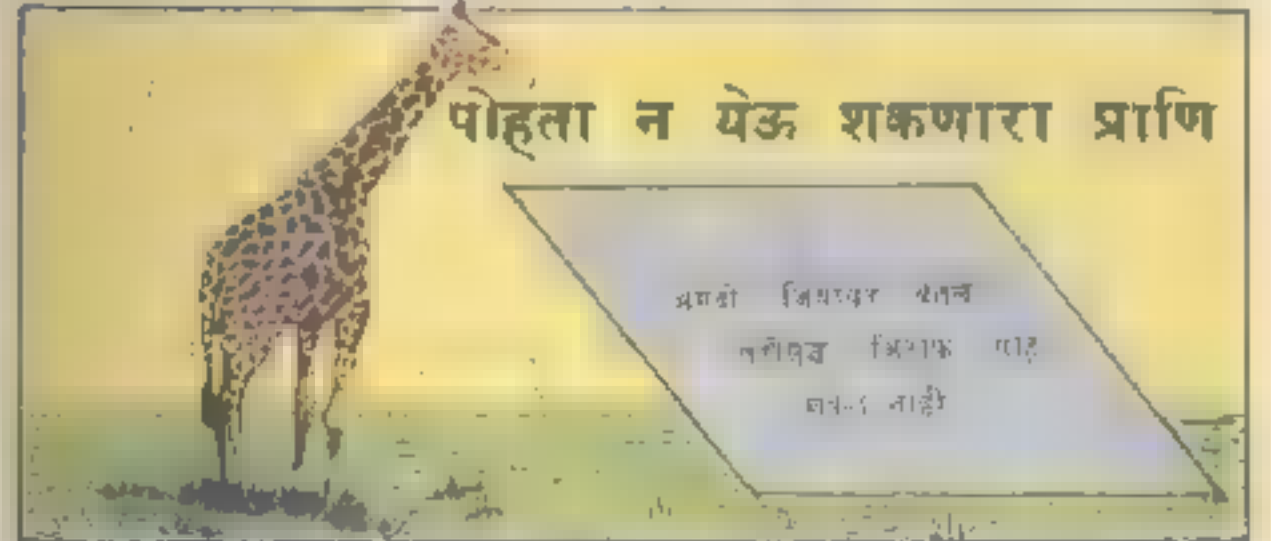
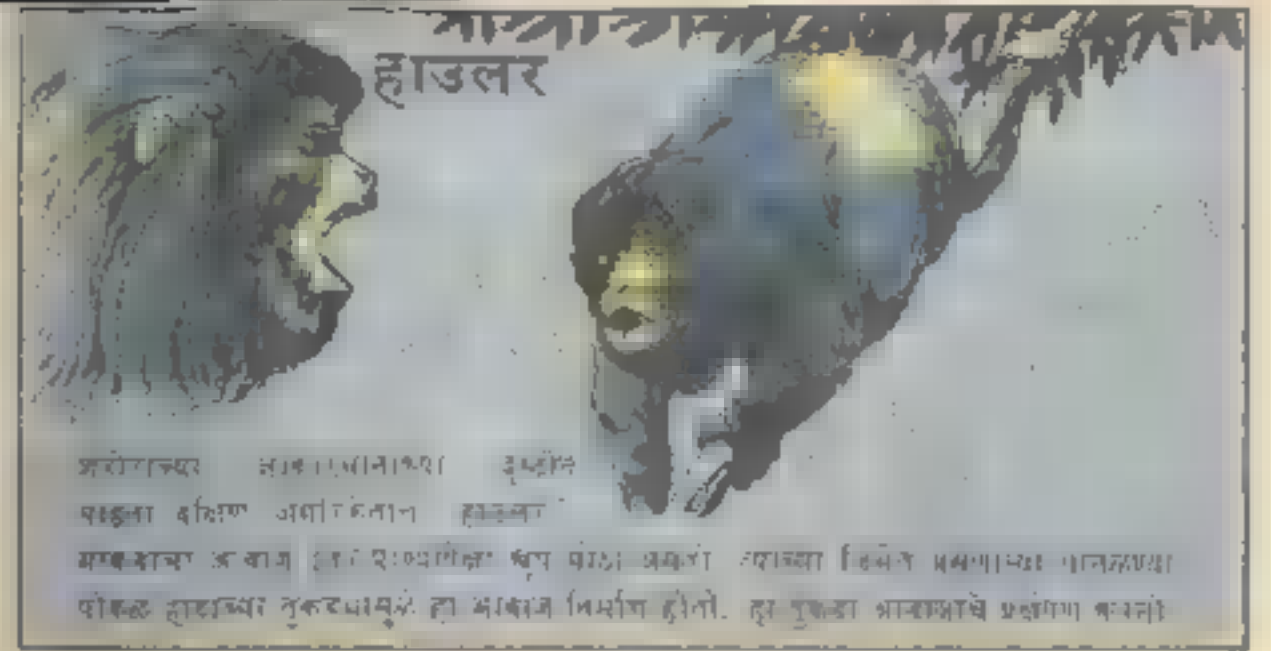
परंतु वृद्धाने त्या मोहरा मंथाराम नकार दिला व म्हटले— "महाराज, आपले दर्शन घडले अशी मला स्वप्नातही कल्पना नव्हती. मी धन्य झालो. हेन बक्षिस मला पुरेसे आहे. म्हणून आपण देत असलेल्या मुद्रा मी स्वीकारू शकत नाही."

यानंतर राजा व मंत्री आपल्या नगरकडे परतले. परंतु कुठलाही उपाय करतच राजा त्या दिवसापासून अत्यंत उत्साही दिसू लागला. या परिवर्तनाचे कारण मंथारामाच्या लक्षात आले नाही. दिवस न्याने विचारले— "महाराज, वृद्धाने आपल्या कानात काय गुणित सांगितले? मी आपण मला सांगाल? तेव्हापासून आपली चिंता जाऊन आपण खूपच प्रसन्न दिवता!"

श्वेतनंदान म्हटले— "राजा! वयामुळे शरीरात होणारे परिवर्तन पाहून व्याकुल होण्यामुळेच आयुष्य कमी होते. परिवर्तनाचा विचार न करता जो आपले मन प्रसन्न आनंदी ठरू शकतो, त्याचे आयुष्य आपोआप वाढत जाते. त्या वृद्धाने माझ्यावर कायाकल्पाचा जो उपचार केला तो हाच." राजा म्हणाला.

"आपण जो बहुमूल्य सत्ता दिला त्याबद्दल आपले कसे आभार मान? मी आजपर्यंत किती तरी प्रसिद्ध वैद्यांचा घेतला, मृत्युवान ओगध घेतली, कशाचा काहीही उपयोग झाला नाही. माझी व्यथा वाढतच गेली. आपण पूर्वीच मला भेटला तर किती बरे झाल असते असा.

आपल्या मेवेबद्दल फल ना फुलाची पाकळी म्हणून या सुवर्ण-मुद्रा मी आपणास देतो. कृपया पाचा स्वीकार करा. म्हणजे मला संताप होईल. वैद्यराज, नाही म्हणू नका." अजिजीने राजाने विनंती केली.

चांदोबा
दिसंबर १९८०

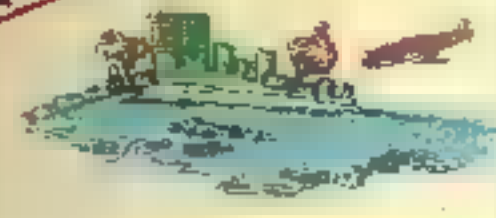

कॉलोरिंग पेपर जि स्टोअर दारता
 बटिना अकरा काटका आसा
 दुसऱ्या काही मरी कातरात कुं
 धातम लेटून असे कातरात हा
 हातले घेतात एका पेन सेट
 घन काळज, घनकाळज कात सेट
 कातरात एक कातरात अति एक कात
 कातरात मीर अति कातरात कात
 एका कातरात कात जि कातरात
 एका कातरात कात जि कातरात
 कातरात कातरात अति कातरात
 एका कातरात असा कातरात कात

एकरो
 स्केच पेन रंगांची अंमत ! रंगवायची जंमत !
 रेसिजम रायटिंग पॉइंट्स प्रा. डि. १८, सुभाष रोड, विन्हेराल (पूर्व), मुंबई ४०० ०५३
 फोन : ६०८०३०५, ६०८३५५६

बांबोबातील नवलाई

नम्र
 बडल्या लोक-संख्येमुळे पुण्यावर रहायला नाही
 बाबवणीचा जपानी जीवन-पद्धतीवर काहीही
 परिणाम होऊ शकणार नाही. कारण टोकियोपासून
 १५० कि.मि. अंतरावर सागरात एक नगर बांधायला
 त्यांनी मुक्काम केला आहे. एका बाजूने ५ कि.मि.
 लांबी असणारे हे शहर मोठमोठ्या बांबोबंदर जमिनीनेले
 बसले. याला दोन लाख मिनिटन डॉलर खर्च येईल.

हत्ती उंच हत्ती

हत्तीची उंची सामान्यतः ९-१० फुट असते. परंतु
 नेपाळच्या मुक्तापांटा राज्यजीवन राखीव जंगलात ११
 फुट ५ इंच उंचीचा एक हत्ती आहे. मानले जाते
 की ४५ वर्षे वयाचा हा हत्ती जगातचा सर्वात उंच हत्ती
 आहे. नेपाळ व भारताच्या सीमेवरच्या या जंगलात
 ३००० सांबर असून, या हत्तीच्या
 शिवांना सहजाचा असतात.

मेनिनने कापरलेले बडघाळ

मेनिनने १९९८ पर्यंत हे बडघाळ कापरले. बांदीचे
 बनवलेले होते. म्युनिसिपलने त्याची किंमत १०५,०००
 डॉलर धावली गेली आहे. १९९७ मध्ये बोल्डोविक
 कापिले गेली; त्यापूर्वी रक्षिण राखीव संरक्षित
 मेनिनने मोठे विवड कापरले होते. संतर
 १९९८ मध्ये जर्मन राजकीय नेता व पार्लमेंटचे सदस्य
 कापिलेकट यांना त्याने हे बडघाळ देत दिले.

योग चिकित्सा

हृदयरोगापासून वायुवासाळी किंवा हृदयरोग चिकित्से-
 साळी योगाभ्यासाचा फितपड उपयोज होऊ शकते-बाबर
 संतोषन करण्यासाठी भारतीय व रक्षिण वैज्ञानिकांनी
 संयुक्त स्थाने एक सोमना बनवली आहे. दिल्लीतील
 डॉ. हंसिपा इन्स्टिट्यूट ऑफ मेडिकल
 सायन्सेसच्या सहयोगाने मॉस्कोची एक संस्था तीन वर्षे
 शा प्रयोग आहे.

अशोकसुन्दरी

एकदा शिव आणि शर्वती नंदवनात विहार करीत असता, मनातली पूर्ण करणारा कल्पवृक्ष शिवाने पार्वतीला दाखवला. कल्पवृक्षाच्या या पुष्पांची परीसा घ्यावी म्हणून पार्वतीने 'मला एक सुन्दर बाळ म्हण' असे म्हटले. दुसऱ्याच पार्वतीच्या हातात एक सुन्दर मुलगी अवतरित झाली. तिचे नाव जलोकसुन्दरी असे ठेवले गेले.

जलोकसुन्दरीचे सौंदर्य पाहून हुंडासूर नावाच्या राजसाने विचार केला—या मुलीला घेऊन शासनपालन करावे व मोठी तिथ्थाली विवाह कराना, परंतु राजसत्ता अशी दातमी मिळाली की—उर्वशी व पुनरुवा यांचा मनु नवूच यांच्याशी जलोकसुन्दरीचा विवाह करून देण्याचे पार्वतीने निश्चित केले आहे. माता काय?—राजसाने ताबडतोब नवूचला संभाळणाऱ्या बावीच्या मरीचात प्रवेश केला. ती राखी एका रात्री नवूचलाला जंगलात घेऊन, पण पुढे नावून ठेवले आहे—याची तिला कल्पना नव्हती. राजसाने जाळाता आपल्या अशोकान्या हाती देऊन 'त्यांना मारून, मांस मिळवून बाढायको' काळा तिची. राजसत्ताचा बापकोने काम आपल्या स्वयंपाकिणीवर सोपवले. ते पाहून तिचे मन वास्तव्याने मरून गेले. तिने मूल वसिष्ठांच्या आचारात पोचवले आणि एका जनावराचे मांस मिळवून राजसत्तापुढे ठेवले.

वसिष्ठांच्या आचारात नवूच पाहता, आला. त्याने एका कविच्या तोंडून स्वतःची जीवकथा ऐकली. आणि वसिष्ठांकडून हे ही जाणून घेतले. जलोकसुन्दरीची भावना विवाह वैधर्मात आहे. ताकास धनुष्यबाण घेऊन तो जलोकसुन्दरीला भेटायला गेला. असलेल्या हुंडासूर राजसत्ताचा वध करून त्याने जलोकसुन्दरीची विवाह केला.

तरुणचैतन्य

सिधुरी सहरात शिवराम व केशव नाकाचे दोन मित्र रहत असत. आपले शिक्षण पूर्ण झाल्यावर दोघांनीही सहरात स्वतन्त्रपणे व्यापार करायला सुरुवात केली.

काही दिवसांनी ते एकमेकांना भेटले तेव्हा शिवराम केशवला म्हणाला— "व्यापारात आपण मांडवळ घातले ते एका वर्षात दुप्पट शकतो तरच आपण खरे व्यापारी! आज आपल्या सहरात जे मोठे व्यापारी म्हणवले जातात त्या सर्वांनी—माळात जेसळ करून, वचनात तमाडी आणि राजाला कायदेशीरपणे देण्याचा कर चुकवूनच इतको कमाई केलो आहे. आपल्यालाही असेच नवकर श्रीमंत व्हावयाचे असेल तर या लोकांचे अनुकरण करण्याचाचून गरज नसत नाही."

आपल्या मित्राने आपण ऐकून केशव म्हणाला—"आपल्याला मोठ्या विवसात जो संपत्ती मिळवायची, ती न्यायाने व्यापार करूनही मिळवता येईल? आपला पैसा सुलाचा वाटला तरी काही काही खज्जल धाकतो. न्यायाने मिळवलेला पैसा अंगी लागतो. कोणी काही म्हणो, आपल्याला आपल्याचा पैसा नको द्यावा!"

उत्तर ऐकून शिवराम म्हणाला—"ऐक, न्याय आणि अन्याय या शब्दांच्या व्याख्या होवटी आपणच केलेल्या असतात. तुला भीती हीच ना, की—अन्यायाने घन-संग्रह केल्यास मृत्यूनंतर नरकात जावे लागेल? नरक नावाची जागा खरोखरीच असते की नाही—हेही आपल्याला माहीत नसते—तेव्हा असल्या अर्थाहीन गोष्टीवर विश्वास ठेवणे, यासारखा दुसरा नरक नसेल."

या गोष्टीवर जास्त वाद घालजे शहाणपणाचे नाही असे समजून केशव गप्प बसला.

या घटनेनंतर वहा-वंधरा दिवसांनी दोघेही मित्र माऊल करेबीसाठी शेजारच्या बाहेरात गेले.

तेथे दोघेही आपआपल्या कामासाठी निरनिराळ्या बाजारात करेबी करीत फिरत राहिले. त्या दिवशी ऊन्ह वाढत गेले व त्यामुळे शिवराम घकून गेला. त्याला घंरी पेठ लागली.

मोठ्या मुक्कलीने तो एक एक पाऊल टाकत सावलीची जागा शोधत चालत राहिला. परंतु अचानक कोसमडून पाली पडला.

हे पाहून कोदण्डराम नावाच्या लोहाराने खावत येऊन शिवरामला उचलले व

आपल्या दुकानात घेऊन गेला. तेथे अमिनोवर सोपवून शुद्धीवर माणव्यासाठी म्हणून कोदण्डराम त्याच्या तोंडावर पाणी माऊल लावला.

थोड्याच वेळात शिवराम हळूहळू शुद्धीवर आला व थोडे उभे राहून पाहू लागला. तोच त्याला आपल्या समोर पिजारल्या मिशांचा वेहरा दिसला. त्या मागेच जगदगळेत्या सोहारी भट्टीत तापत असलेल्या सोखंडी सळघाही त्याने पाहिल्या!

दुसऱ्या पाहून शिवरामला वाटले की आपण यमलोकात पोचलो

आहेना, कारण तो दुकानात पोचून ओरडला.

कोदण्डराम त्याच्या येऊन काही विचारणार इतक्यात त्याला यमदूत समजून शिवराम एकदम उठून बसला व हात जोडून त्याने विचारले—“मज्जा इथे का आणले आहे?”

कोदण्डरामला वाटले की शिवराम कृतज्ञता प्रकट करण्यासाठी हात जोडत आहे. तो एकदम म्हणाला—“अरे, मज्जा करताय काही प्रकर नाही. मी आपले कर्तव्य केले.” असे म्हणून आपले काम पुरे करण्यासाठी तो बहीकडे वळला आणि सळई बाहेर काढून पाहू लागला. ती जाल सळई पाहिल्याबरोबर शिवरामला

वाटले की, आता हा यमदूत आपल्याला सळईने डाग देणार! तो भयाने थरथर कापू लागला व किचाळून-किचाळून त्याने दुकान डोक्यावर घेतले! तो म्हणू लागला—“अरे मज्जा छळू नको रे, मी काय पाप केले? मज्जा का डाग देतोस?” हे ओरडणे ऐकून दुकानासमोर रस्त्यावरील लोकांची गर्दी असू लागली. ते पाहून गर्दीला उद्देखून कोदण्डराम म्हणू लागला—“मी माणसाना अजिबात ओळखत नाही. चक्कर येऊन रस्त्यावर बेचुद्ध पडलेला मी माझा उचलून आणले. आता शुद्धीवर आल्यावर त्याला धम आला आहे. त्याला वाटत आहे की तो यमलोकात पोचला आहे आणि मी आता सळईने डाग

येणार आहे, म्हणून तो धावकन जोरठो आहे."

त्याच वेळी केशवही तेथे येऊन पोचला. त्याने जोहाराला म्हटले—"हा माझा मित्र आहे. उन्हाचे पित्त पडल्यामुळे तो मसा जोरठत आहे."

हे ऐकून तिचे जवळचे लोकही जो जो हसू लागले. हळूहळू तेथून निघून गेले.

यानंतर कोवळाराम जवळ कुतजता प्रकट करून दोघे मित्र आपल्या गावच्या दिशेने निघाले.

रस्त्याने चालता चालता शिवराम म्हणाला—"मिना, स्वर्ग आणि नरक या गोष्टीवर मला विचारात नाही. पण मला हे कळत नाही की त्या जोहाराची आकृति आणि भट्टीत सापस भातलेल्या सळपा वगैरे पाहून मी समलोकात पोचलो असे वाटून मी काय काम पावरलो!"

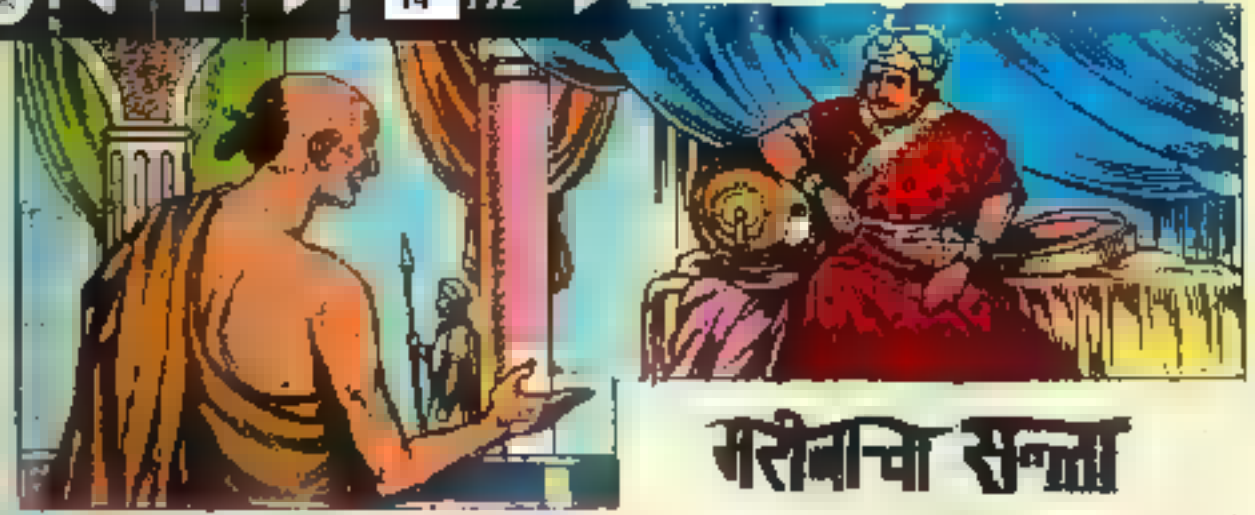
"ऐक शिवराम, तुझ्यासारखा बड्या मारणारा माणूस सुद्धा 'वाईट कर्म' केल्याने पाप लागते' या कल्पनेला बळी पडला.

किती आव आणला तरी ही कल्पना प्रत्येकाच्या मनात कोठेतरी हडपेली असतेच. तुझ्याच मनातही ती येऊन आहेस आणि त्या भयानत तुझ्या मनातली जरी पोष्ट बाहेर पडली. बरोबर आहे ना?" त्याची समजूत पाळत म्हणाला.

"हा मिना, तुझे बोलणे ऐकून बरोबर आहे." हाके हलकत शिवराम म्हणाला.

"येत्यानंतर आपण कोठे कोठे पोचतो? कोणीही पाहिले नाही—हो पोष्ट करीब. परंतु ही तिथेच आहे की मीतीमुळे का होईना—मनाच लोकांना आपण केलेल्या चुकल्यांच्या भीतीमुळे इथेच विवशतपणी नरकाचा अनुभव घेतो." केशव म्हणाला.

केशवच्या या म्हणण्यातले सत्य शिव- मनाच बघी पटले आणि यानंतर शिवराम आत्म भावने बंधा करून 'एक गवळी व्यापारी' म्हणून प्रसिद्ध झाला.

गरीबाचा सन्ना

शिवागिरीचा राजा भीरुत त्या ज्या दिवशी दरबार बोलवी, त्या त्या दिवशी डोकेदुखीने हिराण होऊन जाई. त्याला डोके वांधून घ्यावे लागे, जेप लावावा लागे. आणि डोकेदुखीचे कारण—दरबारी विद्वान 'अनिहद'!

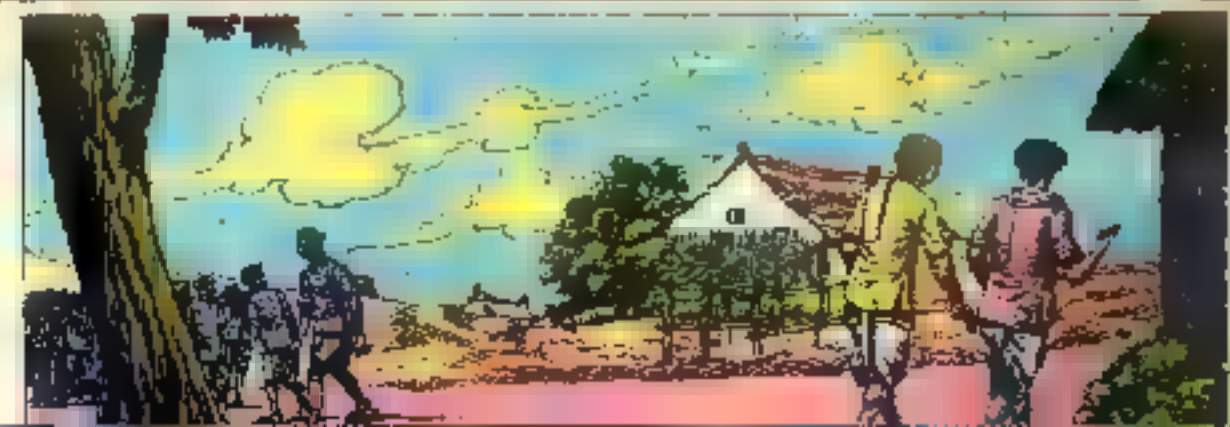
दरबारात अनिहद निरबक बसून बसून, नवत्या कोष्टीची चर्चा राजाला व इतर सवासरांना बीच आणत असे. परंतु दरबारी विद्वान म्हणून मागल्या होत विद्वानापासून दरबारात असल्यामुळे राजाही अनिहदविहद काही बोलू नसे. परंतु त्याच्यापासून आपली सुटका करून घेण्याची संघो राजा पहात होता.

एक दिवस गौरीशास्त्री नावाचा एक गरीब साह्याच राजाकडे आणि म्हणाला—"महाराज, मी कुठेकुठे गौरीहित्य

करून बायको व पोरनाळांचा डबरनिर्वाह करतो. देवाने मला इतकी मुक्ते मिळी आहेत की सर्वांना होत वेळच पुरेस काणही बायची भात, स्वातच माझ्यासमोर आपली एक उपस्थित माकी आहे."

राजा भीरुताने विचारले—"काय अर्थयय आहे तुम्ही?" उत्तरावाकल गौरीशास्त्री म्हणाला—"माझ्या मुलांच्यात एक सहा चर्चाचा मुलगा आहे, तो सकाळी सळत्या-पासून रात्रीपर्यंत एकसारखा रगत असतो. त्यामुळे पासून मला कधीकधी पळून ओवेसे वाटते. मला यातून मुक्त करावे मशी विनंति करायला मी आपणाकडे आलो आहे."

गरीब साह्याची ही विनंति ऐकून भीरुताने विचार केला—काहीही करून त्या पोरना अनिहदच्या गळ्यात अडकवून घावे म्हणजे कदाचित् आपलीही अनिहद-

पावून सुटका होईल. तो ब्राह्मणाला म्हणाला—“ठीक आहे, आपल्या मुलाला घेऊन ये. त्याला मी आपल्या हाथ्यात ठेवीन आणि लोपयंत मी तुला रोखी रहा मूद्रा देत जाईन.”

गौरीशास्त्री ■ ऐकून फार खुश झाला. आपले रोजच बुःल दूर होईल अन् शिवाय रोज दहा मुद्रांची प्राप्ति—आंधळा मागतो एक डोळा, अन् देव देतो दोन! दुसऱ्या दिवशी मुलाला श्रीदत्ताच्या हाती लोपवून गौरीशास्त्री निघून गेला.

अनिरुद्धाला बोलवून श्रीदत्त म्हणाला—“हे पहा पंडितजी, आपण मला एक मदत करावी. या मुलाला आपण आपल्या

घरो घेऊन जा व याला आपल्या सारखा पंडित बनवून आणा.”

“महाराज, यात मोठसं?—हा माझ्यापेक्षाही सबाई झाला आहे—असे उद्गार आपल्या तोंडून बाहेर पडतील इतक्या लायकीचा बनवून याला घेऊन येईन.” असे म्हणून अनिरुद्ध त्या मुलाला बरोबर घेऊन गेला.

दुसऱ्या दिवशी उठल्याबरोबर गौरीशास्त्रीचा मुलगा आरडा—ओरडा करून राहू लागला. सूप प्रवत्त करूनही अनिरुद्ध त्याला बसवू शकला नाही. दिवशी पोराच्या रडणा—बोरडधाने अनिरुद्धाचे डोळे फुटायची वेळ आली. त्यामुळे तो त्यादिवशी दरबारात जाऊ नाही आणि दरबारही त्यादिवशी निविघ्नपणे चांगल्या रीतीने चार पडला!

दुसऱ्या दिवशी ही गौरीशास्त्रीच्या मुलाच्या गोंधळामुळे अनिरुद्धचे डोळे ठापले व त्याला दरबारात जावेसे वाटले नाही. अशा प्रकारे एक जाठवडा पूर्ण होण्याच्या आत डोळे फिक्कन अनिरुद्ध कुठे तरी निघून गेला.

या घटनेनंतर श्रीदत्तासमोर जाण्वी एक समस्या उपस्थित झाली. ती बक्षी—शिवगिरी राज्याच्या वरच्या भागातील सुंदरगिरी नावाच्या विशाल राज्यात

दरवर्षी क्षत्रीयांना उचित भत्ता निर-निराळ्या चढाओढी होत असत. श्रीदत्ताच्या दोन्ही पुत्रांना या चढाओढीचे निमन्त्रण मिळाले होते परंतु ते सर्व चढाओढीत हरले—त्या सर्व विघांत सुंदरगिरीचा युवराज पट्टिला झाला.

श्रीदत्ताच्या मुलांनी सुंदरगिरीच्या राजाची निन्दा करून त्याच्यावर भसा आरोप केला की—या चढाओढीत पक्षपात केला गेला आणि राजाने सर्वांना फसवले. यावर सुंदरगिरीच्या राजाला राग आला व त्याने शिवगिरीवर हल्ला करण्याची घोषणा केली.

श्रीदत्ताला आता विचार पडला की, हा घोका कसा टाळावा? एकतर सुंदरगिरी शिवगिरीपेक्षा तिथ्यट मोठे होते आणि ते राज्य वरच्या पातळीवर वसलेले असल्यामुळे शेतीसाठी लागणाऱ्या पुरवठा शिवगिरीला सुंदरगिरी-कडूनच होत असे. त्यामुळे अशा संपन्न व शक्तीशाली राज्याचे सत्रुत्व पत्करणे म्हजेच युद्धात पराजित होऊन जंगलात पळून जाण्याची शक्ती येणे होय.

या गोष्टीचा परामर्श करण्यासाठी श्रीदत्ताने राज्यातल्या सर्व प्रमुख व्यक्तींना बोलावून घेतले.

ही बात ही गौरीशास्त्रीच्या कानी आली आणि राजाला भेटायला गेले.

राजा श्रीदत्त गौरीशास्त्रीला म्हणाला—“पंडितजी, आपल्या मदतीने गेल्या बोन पिढ्यांपासून आम्हाला जास देणाऱ्या माणसाकडून मी स्वतःला मुक्त करून घेतलं. आता माझ्यापुढे युद्धाचे संकट उभे आहे, यातून चार पडायचा उपाय सांगा. या समस्येवरील निदानही कदाचित आपल्या डोक्यांतून उगवेल.”

“महाराज, मला काही हे चार मोठे संकट आहे असे वाटत नाही. अनेक मुलांच्या जबाबदारीसाठी परिस्थितीशी शगडताना बहुधा रोजच माझ्यासमोर

अशा समस्या उभ्या रहात असतात, इतरांची मदत न घेता मी स्वतःच ही संकटे सोडवीत असतो." गौरीशाही म्हणाले.

"ते कोसे काय?" श्रीदत्तने विचारले.

"माझी मुले इतर मुलांशी खेळताना कोणा वा कोणा मुलाशी मारामारी करतात, त्यांना पिटून काढतात आणि रोज नवा मगबा, नवी भांडणे उपस्थित करतात. त्या मुलांचे आईबाप वरापुढे येऊन आरडा-ओरडा करतात. पण मी आपली रागावून त्यांच्याशी भांडत बसत नाही. उलट मोठ्या चांतोने त्यांना समजावून ही भांडणे निवारतो. आपल्यापुढील समस्या काहीशी याच प्रकारची आहे, नाही का?" गौरीशाही म्हणाले.

श्रीदत्ताला गौरीशाहीच्या भावनांचे मर्म समजले. त्याने दुसऱ्याच दिवशी सुंदरगिरी राजाला भेटून निवेदन केले— "माझी मुले अज्ञानाने व विचार न करता जे काही बोलली व त्यांनी काही केले त्याबद्दल मी आपली क्षमा मागतो. मी

आपल्याला यासाठी भाऊच मानतो. आपण माझ्या राज्यावर हल्ला करणारच असाल तरीही मी माग आपल्यासमोर घुडाला उभा रहायार नाही. मी माझे राज्य आपल्या हाती देऊन टाकीन."

श्रीदत्ताने हे भाषण ऐकून सुंदरगिरीचा राजा आनंदला आणि त्याने मुद्याचा विचार सोडून दिला.

काही वर्षे निवून गेली. वाता श्रीदत्तने विचार केला की राज्य मुलांपैकी एकाच्या हाती सोपवून स्वतः निवृत्त व्हावे. परंतु त्याच्यापुढे प्रश्न पडला की कोणाला द्यावे? कारण त्याची मुले मुळी होती. दोघेही राज्यासाठी सगळू लागले. गौरीशाहीच्या सत्त्वगुणानुसार राजाने राज्याचे दोन तुकडे दोन मुलांना दिले.

अशा प्रकारे गौरीशाहींनी राज्याच्या अडचणी मोठ्या कीडत्याने सोडवल्या. म्हणून होऊन राजाने गौरीशाहींना जनेक सुखवान भेटी देऊन त्यांची गरिबी हटवली.

अग्नि द्वीप

[१८]

[उपदत्ताने अग्निद्वीपाकून पाननकार्या पित्वाला-उपासाला-सावळीस मदतीला येण्याविषयी निरोप पत्राचे निरोप पोचताच उद्यास नावा पेंढून आपल्या राक्षसेनेसह अग्निद्वीपाकडे निघाला. एक दिवस आणि रात्र प्रवास केव्हावर समुद्राच्या ऐम मध्यावर असतानाच एक भयंकर वली येताने त्याच्यावर हल्ला आला. पुढे वाता.]

तो भयंकर पक्षी पाहताच राक्षस घाबरले.

पण उद्यास जोरून म्हणाला— "ऐका. तुम्ही आपआपल्या मशाली तेजात बुडवून पेटवा." दुसऱ्याच क्षणी सर्वांनी आपल्या मशाली पेटवल्या. पक्ष्यावर बसलेल्यांनी आकाशात उंचावर उडत नावांतील राक्षसांवर आले व मोठमोठ्या दगडांचा वर्षाव सुरू केला. अशा प्रकारे एक तासभर मुद आल्यावर पक्ष्यावर बसलेल्या व्याघ्रचर्म-

धान्यांनी त्या पक्ष्याला एकदम जाली अशी श्रेय घ्यायला लावली की जणू काही ते नावांवरच उतरणार आहेत. पण पुन्हा एकदम वर घेपायत त्यांनी विकट हाथ्य केले व शेवटी ते अग्निद्वीपाकडे निवून गेले.

काय कारण होते कुणास ठाऊक, पण त्या दिवशी व रात्रीही पुन्हा काही व्याघ्रचर्मधान्यांनी राक्षसांवर हल्ला केला नाही.

खीन त्या भागावर अधिकार असवलेल्या व्याघ्रचर्मघान्यांशी अस्वलचर्मघान्यांची शोषण कदाई चालू होती. काही पक्षीही मिरीच्या टोकाशी पोचलेल्या अस्वलचर्मघान्यांवर हल्ला करीत होते.

राक्षस नावावरून उतरून किनाऱ्यावर पोचले. जिडोत लढणाऱ्या अस्वलचर्मघान्यांमधून वाट काढत व्याघ्रचर्मघारी आता द्वीपाच्या वाठत्या भागाकडे पळू लागले. अस्वलचर्मघारी हाती आलेल्या शत्रूंना राक्षसांमधून येऊन पोचले. त्या सर्वांच्या पुढे असलेल्या एका अस्वलचर्मघान्याकडे पाहून रक्षाक्ष थकित त्याने विचारले—“अरे उग्रदत्ता, हे काय सोंग केतं आहेस तू?” आणि असे विचारतच त्याने हाताला उग्रदत्ताला आपल्या सांघावर बेंतले.

आपला प्रवळ शत्रु एकपाद याच्याशी लढायला राक्षस मदतीला आले हे पाहून अस्वलचर्मघान्यांना फारच उत्साह जाऊन उग्रदत्ताने आपल्या शत्रुपक्षाच्या ताकदीबद्दल बोडक्यात रक्षाक्षाला सांगितले व अस्वलचर्मघारींचा नेता याचा परिचय करून देत म्हटले—“हेच या लोकांचे नेता आहेत. यांनीच व्याघ्रचर्मघान्यांपासून माझे केले.”

कवने रुद्राक्षाम नमस्कार म्हटले—“तुमच्या येथ्यामुळे आम्हाला पहाडी गुहा

अन् मुयारातल्या अंधारात जगण्यापासून मुक्ति मिळाली. एकपादासारखा क्रूर शक्ती भविष्यातही कधी उत्पन्न होणार नाही. केवळ गुलामांच्या जिवावर ऐवधाराम करून, देशावर अधिकार चालवून जगणाऱ्या एकपाद यांनी त्यांचे मित्र नागवर्मा व करवीर यांचा आपण जन्म करू तर अग्निद्वीपाचे होईल.

“मग आता उशीर कसाला? आपण ताबडतोब त्याच्या किल्ल्याला चालू या. तुमच्या लोकांनी आम्हाला रस्ता दाखवावा.” उग्राक्ष आपल्या मानलेल्या मुलाला सांघावरून म्हणाला.

“हे तडकाफडकी होणारे नाही. आपण यावर विचार-विनिमय घ्या. सध्या चन्द्रसेना नावाची एक राजकुमारी त्याच्या आहे. आपण हा विचार केला पाहिजे की आपल्या उद्योगामुळे तिला कोणताही भोका पोथू नसे. याशिवाय त्या देशातून पळून आलेले तुमच्या देशाचे लोक सांगत आहेत की, अरुद्र नावाना तुमच्या देशातला एक माणूस सदासर्वदा शत्रूच्या मागेमागे चालत तुमची सारी रहस्ये त्यांना सांगत असतो.” म्हणाला.

अरुद्र फितुर झाल्याची बातमी ऐकून रागाने डोळे सरल करीत व हुंकार करत रुद्राक्षाने विचारले—“रुद्र कुठे आहे?”

रुद्र विचारा बाबतच बाबतच रुद्राक्षाम सोमोर येऊन उभा राहिला.

“अरे, कसा फितुर झाला! तो तर तुला जिगरी पोस्त आहे ना?” उघाळाने विचारले.

“केवळ मोथ मध्ये, तर उग्रदत्त सुद्धा प्रिय मित्र आहे. बहुधा चन्द्रसेनेशी विवाह करता यावा म्हणून आपल्याला दया देऊन तो शत्रुपक्षाला जाऊन मिळाला असावा.” स्वरात रुद्राने उत्तर दिले.

“चन्द्रसेनेचा विवाह माझ्या मुलाशीच होईल. तो विवाह कोणीही रोखू शकणार नाही. त्या मरुदाची सांठोळी मी जमिनीत माडून टाकीन.” उग्राक्ष गरजला.

तितल्या दिवशी सूर्योदयाच्या सुमारास नावा अग्निद्वीपाजवळ पोचल्या.

“नावा मजून जरा पश्चिमेकडे जाऊ देत. तेथे होन येतल्या अग्निपर्वताच्या मधे एक जिव आहे. त्या भागात जावण किनाऱ्याला लागू आणि लिडीतून पुढे आपण द्वीपाच्या मध्यभागात जाऊ पाहू.” राक्षसांना मार्गदर्शन करण्यासाठी आलेल्या अस्वलचर्मघारीने सांगितले.

त्याच्या सूचनेनुसार नावा किनाऱ्याने आणखी थोड्या पुढे गेल्या, तेव्हा त्यांना होन अग्निपर्वतामधील लिड दिसली. उग्राक्ष अस्वलचर्मघारीच्या कल्पनेप्रमाणे ती लिड निर्जन नव्हती! लिडीच्या तोंडा-

“उप्रास, सांत म्हा. आतापर्यंत एक रहस्य भी आपणापासून गुप्तच ठेवले. एकपादाचा बंध करणे वाटते तितके सोपे नाही. त्याच्याजवळ एक अद्भुत शक्ति आहे. ती अशी की-त्याचे रक्त कोणी पाहिले किंवा त्याने कोणाचे रक्त पाहिले तरी तो दुसरी व्यक्तीच निश्चितपणे मरून जाते.” कन्धाने उदास स्वरात ही माहिती पुरवली.

कन्धान्या गोष्टी ऐकून उप्रास चांगलाच भडकला. त्याला प्रथम याचा अर्थच समजला नाही, पण जेव्हा नोट सर्व गोष्टी लक्षात आल्या तेव्हा त्याला विस्मय वाटला. तो म्हणाला-“हे कन्ध, बी अशी गोष्ट

कधीच ऐकली नाही. आता एक येवही रक्त न येऊ देता एकपादाचा ॥ ॥ बरे करावा!”

“आपल्यापैकी काहीना मरायला तयार व्हावे लागेल. डॉक्टरांच्या सिस्तरावरील त्याचा कितल्यात धुसणे ही काही मोठी कठीण गोष्ट नाही. आमच्याजवळही काही भवंकर पक्षी आहेत, त्यामुळे आपला शत्रु पक्ष्यांच्या मदतीने आपल्याला रोखू शकणार नाही. तुमच्या अनुचारांपैकी कोणीही राक्षस त्यांना गुंडाळून बंदूसारले फेंकून देऊ शकतो. परंतु आपण कित्या जिंकून एकपादाला पकडायला जाऊ, तेव्हाच आपल्याला मरा धोका आहे. तो ॥ ॥ आपल्या खरीरावर तलवारीने एकावी जखम करून घेऊन आपल्या समोर आला तर आपल्यापैकी कोणीही तेवून जिवंत पडत येऊ ॥ ॥ नाही.” कन्ध म्हणाला.

“तो सूप सक्तिवान् मुढा आहे?” उप्रासने विचारले.

“सक्तिवान्? हँ! तो तर अगदी दुर्बल आहे. शिवाम तो मगडाही आहे. तो हाती ॥ ॥ तर दहा वर्षांचा मुलावाही त्याला कितल्याच्या मितीवरून खाली ठकलू शकेल.” कन्ध म्हणाला.

“माझ्या अनुचारांपैकी काही मरायला जबर तयार होतील. आपण जेव्हा कितल्यात

प्रवेश करू तेव्हा ॥ ॥ सोपत त्याच्या मागे लागू. सर्वात पुढे असणारा सैनिक ॥ ॥ दुष्टाला पाहून किचाळून मेलत तरी हरकत नाही. ॥ ॥ बाकी सर्वजण दोळे मिटून घेऊन त्याला वेळ आणि स्थळा मारून ठाकू.” उप्रासने मुचवले.

“चांगली गोष्ट आहे. पण यानंतर जेव्हा आपण दोळे उघडू तेव्हा मगच आपल्याला ॥ ॥ दिसेलच ना?” कन्धाने विचारले.

“ही कठीण समस्या आहे खरी. आता इथे आपण त्यावर फार गंभीरपणे विचार करू ॥ ॥ नाही. ॥ ॥ केल्यानंतर काय ते पाहून घेऊ. आता ॥ ॥ कितल्या-कडे निघू या.” ॥ ॥ म्हणून उडाळाने ॥ ॥ उघडले.

अस्वलचर्मधारी रस्ता वाळवत चालू लागले. सर्वजण ॥ ॥ धोटे पुढे गेले, नंतर डाव्या बाजूच्या पर्वतपायऱ्याच्या बोवदबोवड दगडांवरून शिखरावर अस-लेल्या कितल्याच्या रोखाने चालू लागले.

जाण्यासाठी रस्ता असा नव्हताच. सर्वजण खडाने-मोठे दगड-बोटे नि काटेरी झुडूपे. कित्या बऱ्याच उंचावर होता. मगून मगून पाण्याचे छोटे प्रवाह नहात होते. त्या पाण्याने अनेक ठिकाणी ॥ ॥ पसरायला होत होते. एका ठिकाणी स्वच्छ पाणी

बिसले. सर्वांनी आपली तहान मागवून घेतली. दमले तरी वाटचाल चालूच होती. चांबून तरी करणार काय? आकाशात भवंकर पक्ष्यांचे कुठे नामोल्लास होत नव्हते आणि व्याघ्रचर्मधार्त्यांचा आवाज ही कुठे ऐकू येत नव्हता. सर्वजण शांतता पसरली होती!

“एकपादाने काहीतरी कारस्थान केले असले. सर्व अंगाळा रक्त काढून कितल्याच्या मितीवर अचानक पुढे घेऊन ॥ ॥ सर्वांना ॥ ॥ टाकण्याची त्याची योजना असावी.” कन्ध म्हणाला.

एका पुढे चालणारे सोडून बाकी कोणीही कितल्याच्या मितीकडे पाहू

“फितुरी, दवा!” पुन्हा ऐकू जाणे—
“उग्रदत्त, चन्द्रसेनेने सोडलेल्या दोरांच्या
सहाय्याने वर वा. एकपादाळा कातड्याच्या
येंकीत बंद करून [] तोंड बांधून टाकले
जाई. [] आपणा सर्वांना मिथ्याचे
काहीच फारच नाही. पण दोही नागवर्मा
आणि करवीर इथेच कुठेतरी टपून बसले
असण्याची भीती आहे.” असे म्हणत
अज्ञाने सर्वांना सावध केले.

दुसऱ्याच क्षणी तलवारीचा []
ऐकू आला, एका हातात तलवार उंच
उचकून चन्द्रसेना ओरडली—“बळ
करवीराशी लढत आहे. हा पहा, हाच तो
फितुर नागवर्मा.” असे म्हणून चन्द्रसेनेने
किल्ल्याच्या आवारात आली उडी मारली.

उग्रदत्त [] उपासने आपल्या अनुयायांना
सावधानतेचा इशारा दिला आणि चन्द्र-
सेनेने तटावरून सोडलेल्या दोरांना बळ
भराभर वर चढू लागले. यानंतर किल्ल्यात
उतरल्यावर त्यांना दिसले की अद्भुत
करवीराशी आणि चन्द्रसेना नागवर्माशी
लढत आहेत. हे दृश्य पाहून उपासाचा
आक्रम मग्नतात रावेना. [] म्हणाला—
“चन्द्रसेना, पहा मी बाछो. तू आपला
क्षत्रीय वंश बचवू केलास. सुद्धा होणाऱ्या
साकूलाही अशाचवर्मांच्याशी लढताना
पहाण्याची संधी मला मिळाली होती.”

नका.” उग्रदत्ताने ओरडून सर्वांना
सचेत केले.

अशा प्रकारे आपसात निर्णय घेऊन ते
जेव्हा किल्ल्याच्या [] पोचले, तेव्हा
त्यांना काही कोलाहल ऐकू आला. तरीही
त्यांच्यापैकी कोणीही डोके उचकले नाही.
थोड्यात वेळात एकपादाचा आवाज एकाचा
घंटेसारखा. निघादला—“पहा, सुवर्णची
कन्या चन्द्रसेना हिला मी किल्ल्यावरून
आली फेकत आहे.”

एकपादाचा आवाज ऐकून उपासा-
बरोबरच्या सर्वांना आश्चर्य वाटले. तरीही
कोणी समोर पाहिले नाही. इतक्यात
किल्ल्याचा द्वारातून ओरडा ऐकू आला.

असे म्हणून उघाड आपली दगडी नदा नागवर्मावर फेकणार तोच चन्द्रसेनेची तलवार नागवर्माच्या छातीस धुसली. तो मोरबून मागच्या मार्गे कोसळला. राक्षसदल आलेले पाहून करबीराने — केसा, तोच जखम्याने त्याच्या छातीत धाका मारला आणि तोही बाकी पालचा पडला.

हे पाहून कन्याच्या करीरात उत्साह संचरला आणि ज्या बैलीत एकपादासा बंध केले होते ती बैली — तो म्हणाला—“एकपाद, तुला ऐकू आहे का? हे बंध की तुला आताच तादबतोक या पेटत्या अग्निपर्वताच्या तोंडात फेकड आहे. तुला आणि सर्व जणालाही छान आराम मिळेल.” असे म्हणून तो जखम्याच्या अग्निपर्वताकडे पळत बुडला.

“ही आपल्याशी फिटुरीचे सोंग केले म्हणूनच एकपादाने माझ्यावर विश्वास ठेवला. एकपादाने असे करस्वान केले होते की तो चन्द्रसेनेच्या जिवाला बोक

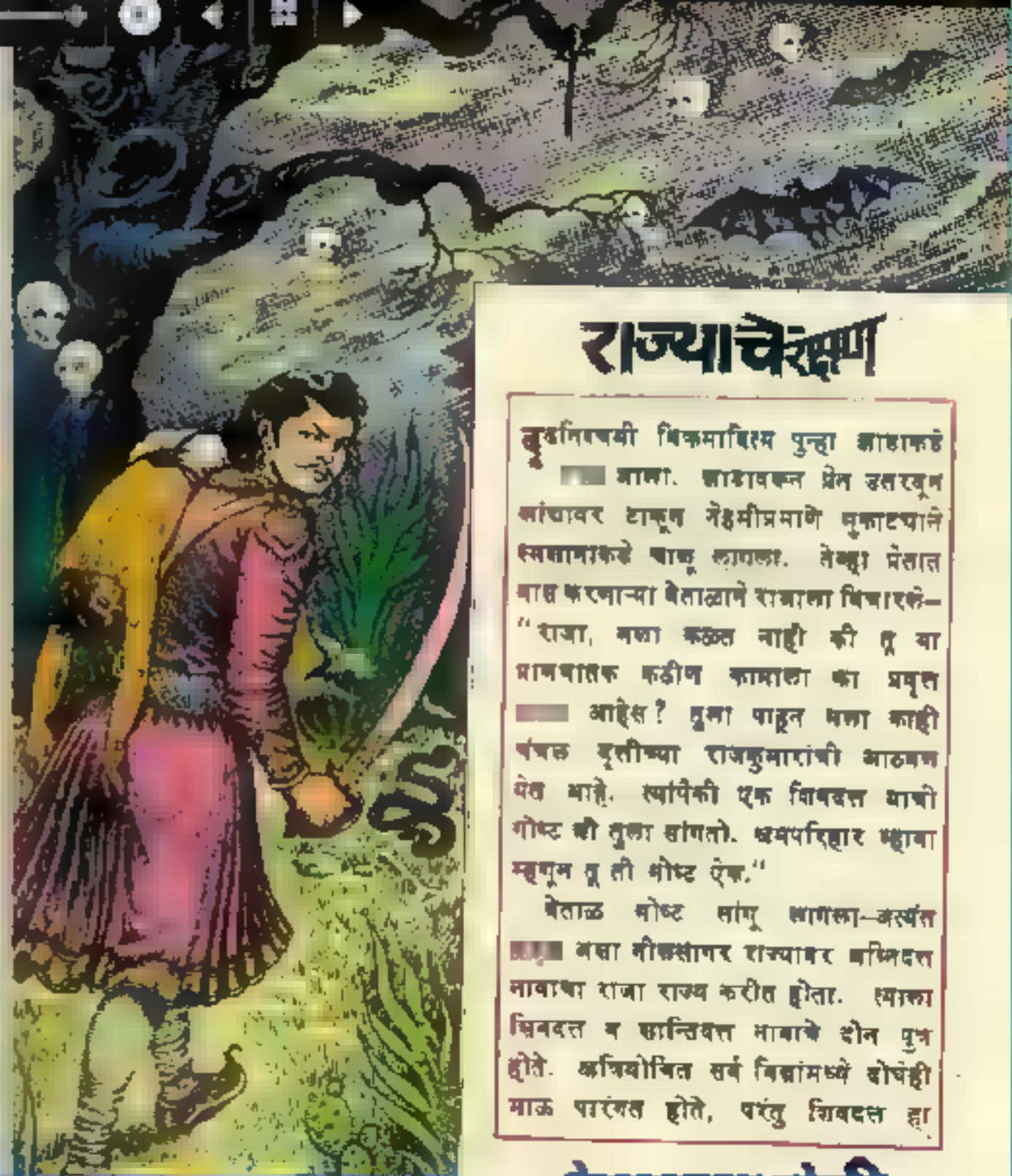
असल्याची सूचना देऊन स्वतःच्या शरीरावर जखम करून आपणा सर्वांना बसम करणार होता. ही पण बोम्य संघीची वाट पहात होती, व ती मिळताच मागल्या बाजूने स्वाभ्यावर हस्का करून त्याला कातडी बंसीत बंद करून टाकले.” जखम्याने सांगितले.

त्याची बुद्धिमत्ता पाहून सर्वांनी एक स्वराने त्याची ‘बाहूवा’ केली.

उग्रदत्त, उग्रस — चन्द्रसेना आपल्या परिवारासह आपापल्या देवी पोचले. तेव्हा चिन्मसेन ऊर्फ — सुदर्शन फारच आनन्दित झाला. एका शुभ मुहूर्तावर उग्रदत्त — चन्द्रसेनेचा विवाह वाढामाटात सावरत झाला.

या विवाहासाठी कन्ये जमून्व उपहार घेऊन कपिलपुरला आला होता.

उग्रदत्त आपले स्वबुराचे सामन्त राज्य आणि आपल्या पालनकर्त्या पित्याचे — राज्य — दोन्हीचा राजा बनला व त्याने अनेक वर्षे सुखाने राज्य केले. (समाप्त)

राज्याचेरक्षण

बुद्धिनिष्ठमी विक्रमादित्य पुन्हा जाहाकडे — जाणा. जाडावकून प्रेस उतरवून जांघावर टाकून नेहमीप्रमाणे मुकाट्याने स्मशानाकडे पाऊ लावला. तेव्हा प्रेसात बास करणाऱ्या बेताळाने राजाला विचारले— “राजा, मला कळत नाही की तू या प्राणवातक कडील कामाला का प्रवृत्त आहेस? तुला पाहून मला काही बघत इत्तीच्या राजकुमारांची आठवण येत आहे. त्यापैकी एक शिवदत्त याची गोष्ट ही तुला सांगतो. क्षमपरिहार ध्यावा म्हणून तू ती गोष्ट ऐक.”

बेताळ गोष्ट सांगू लागला—जस्यत — मला नीलसागर राज्यावर अग्निदत्त नावाचा राजा राज्य करीत होता. त्याला शिवदत्त व सान्तिदत्त नावाचे दोन पुत्र होते. अत्रियोजित सर्व विज्ञामध्ये दोघेही माऊ पारंगत होते, परंतु शिवदत्त हा

अधिक दिनयशील व दयाळू होता. सामुळे सर्वांचे त्यांच्यावर जरा अधिक प्रेम होते. राजाला वाटे की थोड्याच दिवसात शिवदत्त राज्यकारभारात आपला भागला मधतनीस बनेल. परंतु शिवदत्त आपला भव वेळ वेळ, भुति, पुराण यांच्या पठनात आणि ईश्वरार्चनेत व्यतीत करीत असे.

काही वर्षांनंतर-राज्यभरणाचे कार्य जास्त बळकट ■ जास्त पद्धतशीर करण्याचे काम योपबायले आणि शिवदत्ताला युव-राज्याभिषेक करायचा असा अग्निदत्ताने विचार केला. याला एक कारणही होते-त्यावेळी शेजारील मोराज्य नावाच्या

राज्याचा शासक नीलवागर राज्य बळकावण्याचे कारस्थान करीत होता.

अग्निदत्ताच्या आज्ञेने शिवदत्ताला ही वार्ता मंत्र्यांनी सांगितली. परंतु या वार्तेने शिवदत्ताला थोडाही संतोष नाही. उलट 'असा प्रकारच्या शासनकार्यात आपल्याला कोडी मुळा रुची नाही' असे स्पष्ट उत्तर त्याने मंत्र्याला दिले.

यावर आश्चर्याने मंत्री म्हणाला- "युवराज, आपणाकडून असे उत्तर येईल अशी कल्पनाच मी केली नव्हती. आपल्या सर्व प्रजेचीही 'युवराज' म्हणून पहायची इच्छा आहे."

"मी एकरा स्पष्टच सांगितले ना, की मला राज्याचा थोडाही पोह नाही?" शिवदत्त म्हणाला.

"आपण राजाला शासनकार्यात थोडीही मदत करणार नाही-ही वार्ताही आपल्या सगुला कळली तर तो आपल्या राज्यात काही कारस्थान करण्याचीही शक्यता आहे." मंत्री म्हणाला.

"काहीही होवो, मला याच्याशी काही कर्तव्य नाही. माझे असे मत आहे की आपण माझ्या धाकट्या भावालाच 'युवराज' घोषित करावे. राजा होण्याची माझी मूळिच इच्छा नाही. मला राज्यकारभारांत थोडी मुळा रुचि नाही. असा स्थितीत मी प्रजेचे

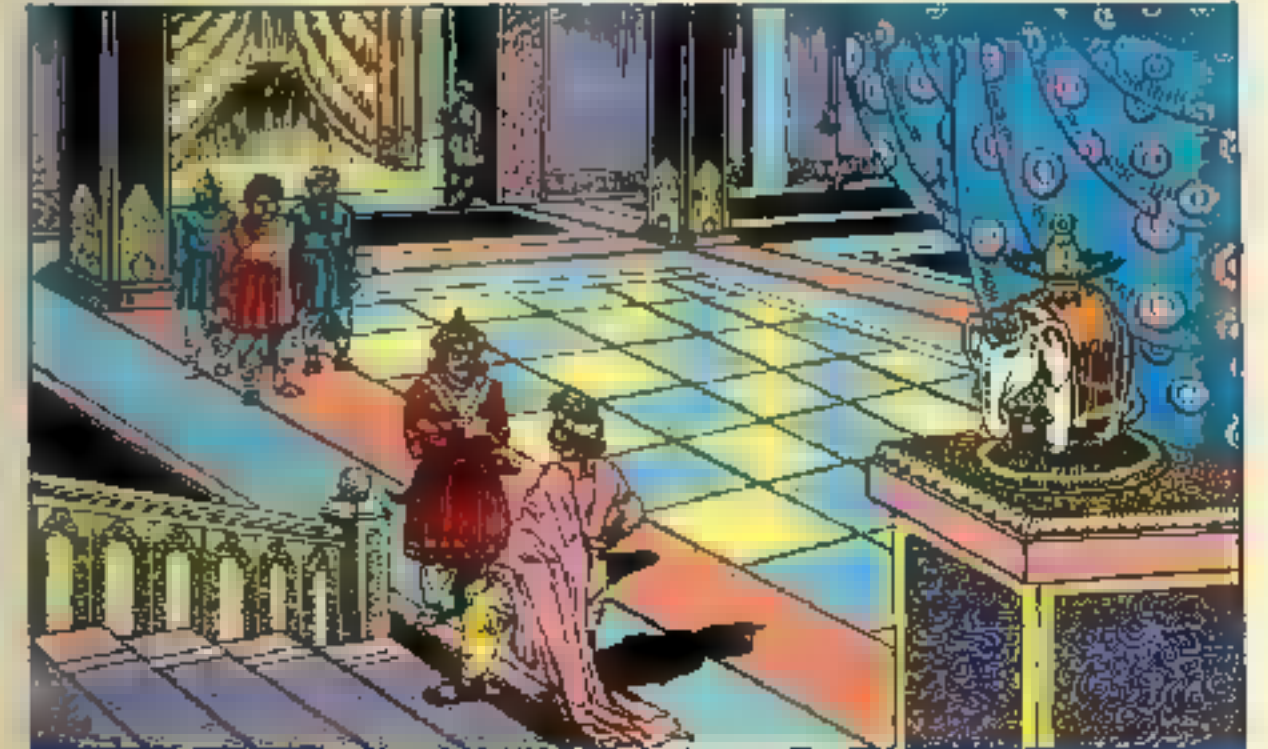
कल्याण ते काय करणार? शिवाय धाकट्या भावाला राजा करून आपण आपल्या आत्मिक प्रगतीसाठी कराचा असे मला वाटते. वास्त कोणी भाड येऊ नये."

मंत्र्याने राजाकडे येऊन हा वृत्तान्त सांगितला. राजाला फार आश्चर्य वाटले व त्याने शिवदत्ताला बोलवून म्हटले- "तू युवराज झाल्याशिवाय मला शासकीय मदन नाहीस, माझा मोठा मुलगा म्हणून तुम्ही हो जबाबदारी आहे. दुसरी गोष्ट अशी की-युवराजाची निवड करण्याचा अधिकार 'राजा' म्हणून माझा आहे, आणि त्या अधिकारात या पदासाठी मी तुम्ही निवड केली आहे. अभिषेकाचा मुहूर्त साधण्यासाठी सर्व

तयारी चालू आहे. तू आता लवकर तयार हो."

राजाचे बोलणे ऐकून शिवदत्त गप्पच बसला. त्याचे मौन हीच स्वीकृति असे सर्वांनी गृहित धरले. परंतु दुसऱ्या दिवशी सकाळी शिवदत्ताचा महालात पत्ताच नव्हता. राजाने चिंतित होऊन नोकरां-करवी सर्वत्र त्याचा शोध घेतला. नोकरांनी राजमहासामागील पर्वतशिल्लर, नवीतड आणि महालाचे ग्रंथालय इत्यादि सर्व ठिकाणी त्याला शोधले आणि राजाला त्याची राजकुमाराचा कुठेच पत्ता लागत नाही.

मानवर राजाने देशाच्या कानाकोपऱ्यात शोध करवला. परंतु काही फल मिळाले

पत्र वाचून शिवदत्ताच्या मातापित्यांना भारी दुःख वाटले. परंतु कुठे का असेना आपला पुत्र सुखाला आहे याचे त्यांनी समाधान मानून घेतले.

या घटनेनंतर पाच वर्षांनी राजा आजारी झाला. या काळात त्याचा द्वितीय पुत्र शान्तिदत्त राज्यशासनाच्या कामात अग्निदत्ताला मदत करू लागला. परंतु बागली पाच वर्षांनी राजा अग्निदत्त मृत्यू पावला. आणि 'नीलसागर'चा राजा म्हणून शान्तिदत्ताला राज्याभिषेक करण्यात आला.

तसा शान्तिदत्ता गृणी नक्कीच होता. परंतु तो एक समर्थ शासक नव्हता. परिणामतः सर्वत्र दुष्काळ झाला. शान्तिदत्ताला दूरदुष्टी नव्हती, त्यामुळे तो आपत्तासम्या देशातून बाहेर मागवून संघर्ष होत करू शकला नाही. परिणामतः राज्यात सळबळ माजली.

अपान संघीची वाट पहात असलेला सौराज्यचा राजा आता नीलसागर राज्यावर हल्ला करण्याची तयारी करू लागला. या बातनेने नीलसागरची प्रजा चिंतेत पडली. भरीत भर म्हणून की काय, राजा शान्तिदत्त आजारी पडला.

राजमाता काळजीत पडली. असा स्थितीत एका मंत्र्याने राजमातेला सल्ला

दिला—“महाराणी, या अडचणीच्या परिस्थितीत मदत करू शकेल बघी एकच व्यक्ति आहे. ती म्हणजे 'ज्ञानी अद्भुतेश्वर' स्वामी.' आपण त्यांचे कदाचित ऐकले असेल. त्यांच्या आशिर्वादाने सर्व काही सुरळित होईल.”

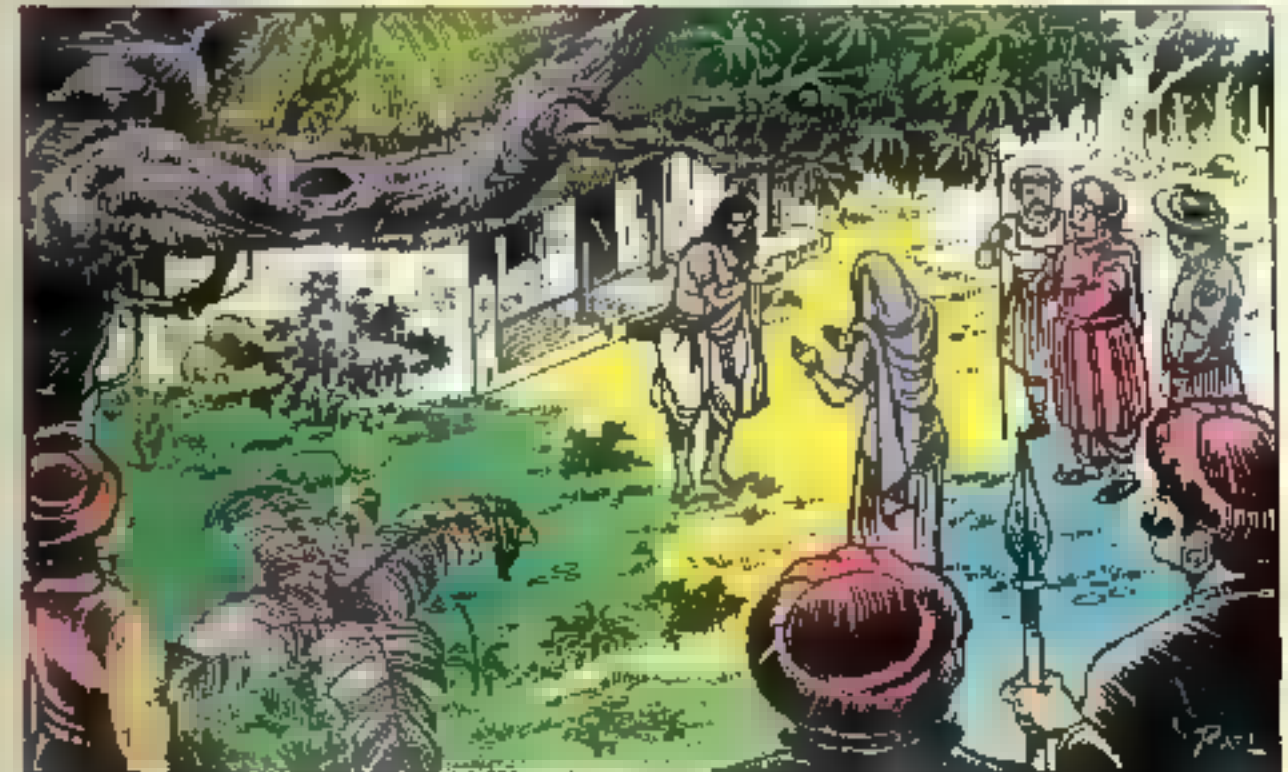
राजमातेने या स्वामीजीबद्दल ऐकले होते. काही वर्षांपूर्वी काही लाकुडतोडे बंदनबुसांच्या सोळात जंगलात खूप दूर गेले. त्यांना तेथे एका बंदनबुसाच्या मुळाची मुंग्यांचे दिसले. ती बुध मुळापासून म्हणून त्यांनी बातका. त्यावेळी त्या वास्त्यातून हे ज्ञानी स्वामीजी बाहेर गेले.

हे अद्भुत पाहून लाकुडतोड्यांना फार आश्चर्य वाटले व त्यांनीच या स्वामीने 'अद्भुतेश्वर स्वामी' असे ठेवले. तेव्हापासून त्यांचे दर्शन घेऊन, त्यांच्या आशिर्वादाने आपल्या वेदना व व्यथांतून मुक्त होऊ लागली. काळांतराने तेथेच एक आश्रम बनला.

राजमाता मंत्र्याच्या सल्ल्याबद्दल विचार करीत होती. इतक्यात गुप्तहेरांकडून बातमी आली की, जामुसेन्य नीलसागरकडे येत आहे. यावर राजमाता तत्काळ राजमहालाबाहेर पडली व अद्भुतेश्वर स्वामींचे साधु नयनांनी दर्शन घेऊन तिने त्यांना विनंती केली, “महाराज, आपल्याशिवाय आता नीलसागरचा आता

नाही. राजा दुष्टाने व्याकृत राणीने भ्रमपाणी वर्ज्य केले.

काही दिवसांनी एक भिकारी शिवदत्ताकडून एक पत्र होऊन आला. ते पत्र शिवदत्ताने आपल्या मातापित्यांच्या नवे लिहिले होते. पत्रात लिहिले होते—“एक राजकुमार म्हणून माझी जबाबदारी मला चांगल्या प्रकारे माहीत आहे. परंतु माझ्या अंतराम्त्याची हाक त्याही पैक्षा अधिक महत्त्वाची आहे असे मला वाटते. मी तिचे उत्संघन करू शकत नाही. म्हणूनच माता-पिता, बंधू, सगेसंबंधी या सदांचा त्याग करून मी संन्यास ग्रहण केला आहे. आपली निराशा केल्याबद्दल मी आपली क्षमा मागतो.”

कोणी नाही. आपण आम्हाला मदत करावी."

स्वामींनी थोडा वेळ ध्यान लावले व होठे उघडून ते राजमातेला म्हणाले—
"मातोश्री, आपण भयभीत होऊ नये. आपले व राज्याचे काहीही नुकसान होणार नाही."

यानंतर ते स्वतः राजधानीत आले व त्यांनी प्राणांची बाजी लावून राज्यरक्षण करण्यासाठी सैन्याला प्रोत्साहित केले व राज-महालात येऊन शान्तिदत्ताला ते म्हणाले—
"तुला कसलोही ध्याधी नाही. तू उठून उभा रहा. तुझे सर्वत्र कल्याणच होईल."

दुसऱ्याच क्षणी श्मिस्तहास्य करीत शान्तिदत्त पसंभावून उठून उभा

राहिला. सेनापतीला पाचारण करून राज्य-रक्षणासाठी आपली योजना समजाऊन सांगून त्याला योग्य त्या आज्ञा दिल्या.

नीलसागरच्या सैन्याने [] सीमेवर आलेल्या सैन्याला धेयाने तोंड दिले व मोठ्या पराक्रमाने युद्ध करून अनुसैन्याचा पराभव केला. आणि सौराज्य देख नील-सागर राज्यात सम्मिलित झाला.

नीलसागरच्या सैन्याने वचण्या तीनच दिवसात [] विजय मिळवला. म्हणून राज्यात सर्वत्र हर्ष व उत्साह पसरला.

यानंतर जामी अद्भुतेश्वर स्वामींनी राजमातेचे एकान्तात दर्शन घेऊन प्रणाम केला व विनंति केली—
"मातोश्री, [] मला इथून परतायला अनुज्ञा मिळानी."

राजमातेने आनंदाश्रु भरल्या होठ्यांनी स्मितहास्य करीत स्वामींच्या मस्तकाचे चुंबन घेतले व ती म्हणाली—
"तुझ्यासारखा पुत्र प्राप्तवून मी धन्य झाले. तू आपले कर्तव्य पूर्ण केलेस."

त्या रात्री स्वामी आपल्या निवासस्थानी परतले.

बेताळाने ही गोष्ट सांगून म्हटले—
"राजा, या गोष्टीवरून एक गोष्ट स्पष्टच झाली की तो आनी दुसऱ्यातसरा कोणी नसून शिवदत्तच आहे! आता माझ्या मनात एक शंका आली आहे—स्वामींनी

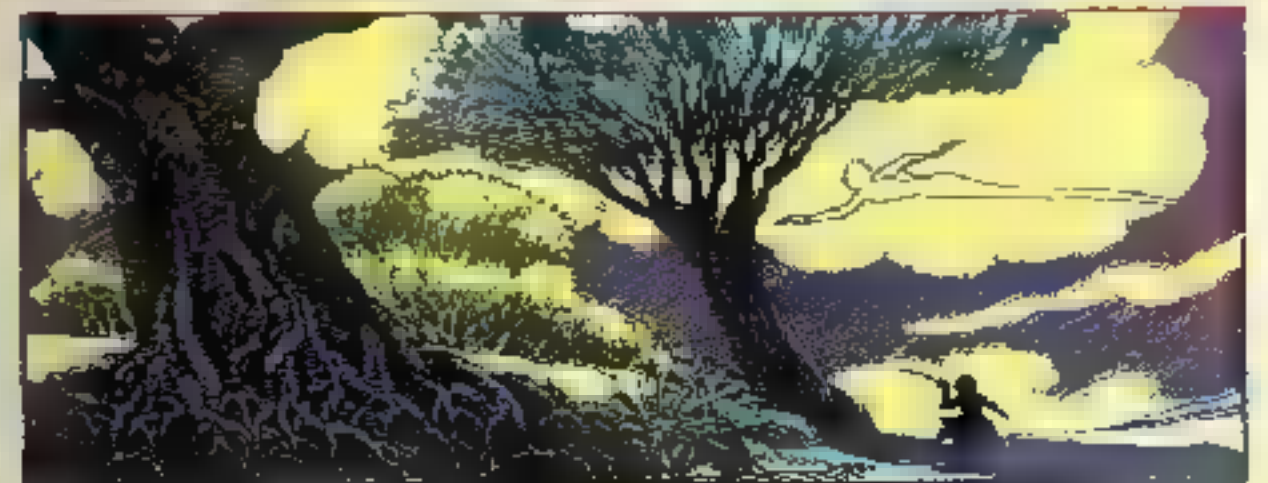
आईच्या विनंतीने राज्याच्या रक्षणासाठी [] ती व्यवस्था केली व वेवढे करून पुन्हा [] आपल्यासाठी अनुमति मागितली. तो तर सन्यासी होता ना? काही वर्षांपूर्वी त्याने माता-पिता व राज्यानाही त्याग करून संन्यास ग्रहण केला. [] माझस राज्याचे [] करायला प्रवृत्त झाला [] आश्चर्य नाही का? शिवाय सौराज्य नीलसागर राज्याला मिळवून घेण्याची परवानगी त्याने कशी काय दिली? या शंकेचे उत्तर माहीत नसूनही मी विले नाहीस तर तुझ्या होठ्याची छकले होऊन पडतील."

विक्रमादित्याने उत्तर दिले—
"ही गोष्ट करीत [] एकाही व्यक्ति केवळ [] अंतरात्माच्या आज्ञेने चालायचे असा निश्चय करून तो [] जाणत असेल, तर सामाजिक नीतिनिमम त्याला [] कारक नसतात, तसे बंधन पाळणे [] नाही. परंतु अगोचर कोणत्याही व्यक्तिला [] आईच्या धावतीत आपल्या कर्तव्याचे विस्मरण कधीच होत नाही.

म्हणूनच शिवदत्ताने आईचे दुःख निवारण केले व आश्रमात परत जाण्याची अनुज्ञा मागितली. आता राज्यरक्षणाची गोष्ट—परिणाम एकच का असेना, पण [] मान्य राजकुमार व ज्ञानी स्वामी यांच्यात फार फरक असतो. शिवदत्त अराध राजा असता, तर आपल्या स्वाधीनासाठी व राज्य-रक्षणासाठी त्याने अनुसोय घेतलेच असते. परंतु आता आपल्या असाधारण शक्तीच्या बळाने त्याने आपला परिवार व राज्य यांचे रक्षण केले. आणि आपल्या आश्रमात रहात असतानाही संकटग्रस्त लोकांवर तो असे [] करीत असे. सौराज्य नील-सागर राज्यात मिळीत करण्याबाबत त्याने विरोध न करण्याचे कारण असे की—सौराज्याचा राजा नीलसागरावर हक्क प्रस्थापित [] इच्छित होता."

असे उत्तर देऊन राजा मीन होताच प्रेतातील बेताळ प्रेतासह अवश्य होऊन पुन्हा साबावर सटकू लागला.

(कल्पित)

मित्रपणाचा फायदा

एकदा एका राजाने आपल्या दरबारी लोकांना जेवून विचारले—“वा जगात सर्वति वेवाने पळणारा प्राणी कोणता?”

सभासदोंकडून आलेल्या विरगिराळ्या उत्तरांची एकाबुल्लेही रावाचे सामे नाही.

तेव्हा विदुषकाने उठून म्हटले—“महाराज, माझ्या मते साक्षात्कार मजिब वेवाने प्राणी धन्य बुद्धित नाही. एकदा सावळ्याच्या स्पर्धेत मी एक हरीण, ससा आणि एका मोठ्याला हरवले आहे.”

राजाने विदुषकाकडे रागाने पहात म्हटले—“मी नुसत्या चप्पा ऐकायला येवे वसलो नाही. उत्तर हलच.”

“महाराज, माझ उत्तर बरोबरच आहे. परंतु त्यावेळेला वेवाने आपल्याचे एक आहे—त्यावेळी एक कुत्रा माझे जागना होता.” विदुषक उत्तरला.

माघर सर्व सभासद हसू लागले. विदुषकाने विनयाने म्हटले—“प्रायेंक प्राण्याची लक्ष्मणति गिराळी वसते, परंतु मोठीमुळे वेवाच्या गतीक करत पळतो. शीष्ट महाराजांच्या वेगार नाही. कारण ‘भीती’ प्रकार कशाची हेच त्यांना माहीत नाही.”

माघर सभासदांच्या तोंडून हसोवूनार बाहेर पडले. राजानेही हसून विदुषकाला आपल्या बोटातली मूक्यवान भंभटी बक्षीस दिली.

महान

भारतीय परंपरेसंबंधी स्पर्धा

बंपर विशारा

बंपर बक्षिसे

प्रथम क्रमांक बंपर : १०,००० रु. ची शिष्यवृत्ति*

द्वितीय क्रमांक बंपर : ५,००० रु. ची शिष्यवृत्ति*

तृतीय क्रमांक बंपर : २,५०० रु. ची शिष्यवृत्ति*

*यांचे समान हस्त्यांत विभागून

जेवनाचे वसिसे: १९८८ एप्रिल अंकापासून
वर्षभर मोफत.

बंपर विभाग

(प्रवेश-पत्रिका)

आज्ञा. १५ हून अज्ञिक नव न करवता 'कारण.....
या शास्त्रांतले हे वाक्य पूर्ण करा.

भारताला एक उच्चतम परंपरा आहे . ती समजून घेण्यासाठी 'बांदोबा' हे
एक उत्कृष्ट आहे, कारण

.....

.....

हे प्रवेश-पत्रिकेचे वान कापा व लाववतीक पत्रावर पाठवा !

बांदोबा स्पर्धा, विभाग
पंढारामा पत्रिकेकडून
१८८ अर्काट रोड
मद्रास ६०० ०२६

अजिंठा-एलोरा

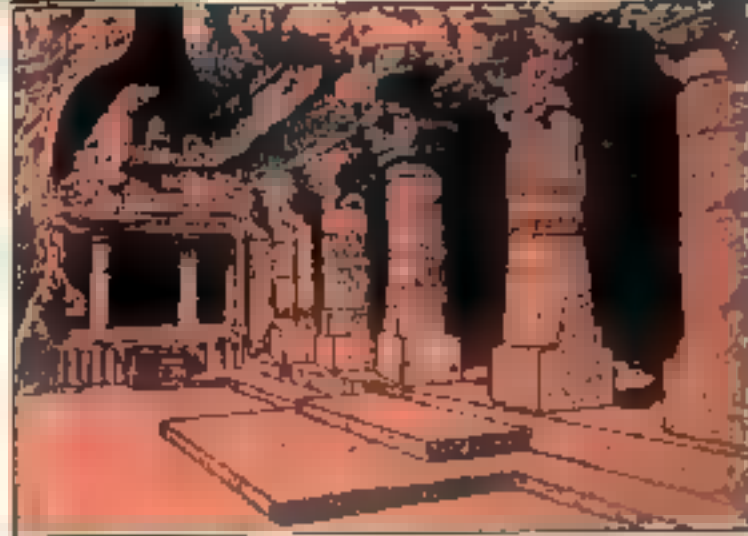

महाराष्ट्रातील महामत्तनगर जिल्ह्या-
तील महाकांमने कोरीव चित्रांनी युक्त
२९ गुहा आहेत. या गुहा 'अजिंठाची
कोरीवलेणी' या नावाने विश्वविख्यात
आहेत. बौद्धधर्माच्या आदर्शांनी प्रेरित
होऊन हिची सगळ्या दोन शतका-
पूर्वी चित्रकारांनी ही चित्रे बनवावया
गुफात केली होती.

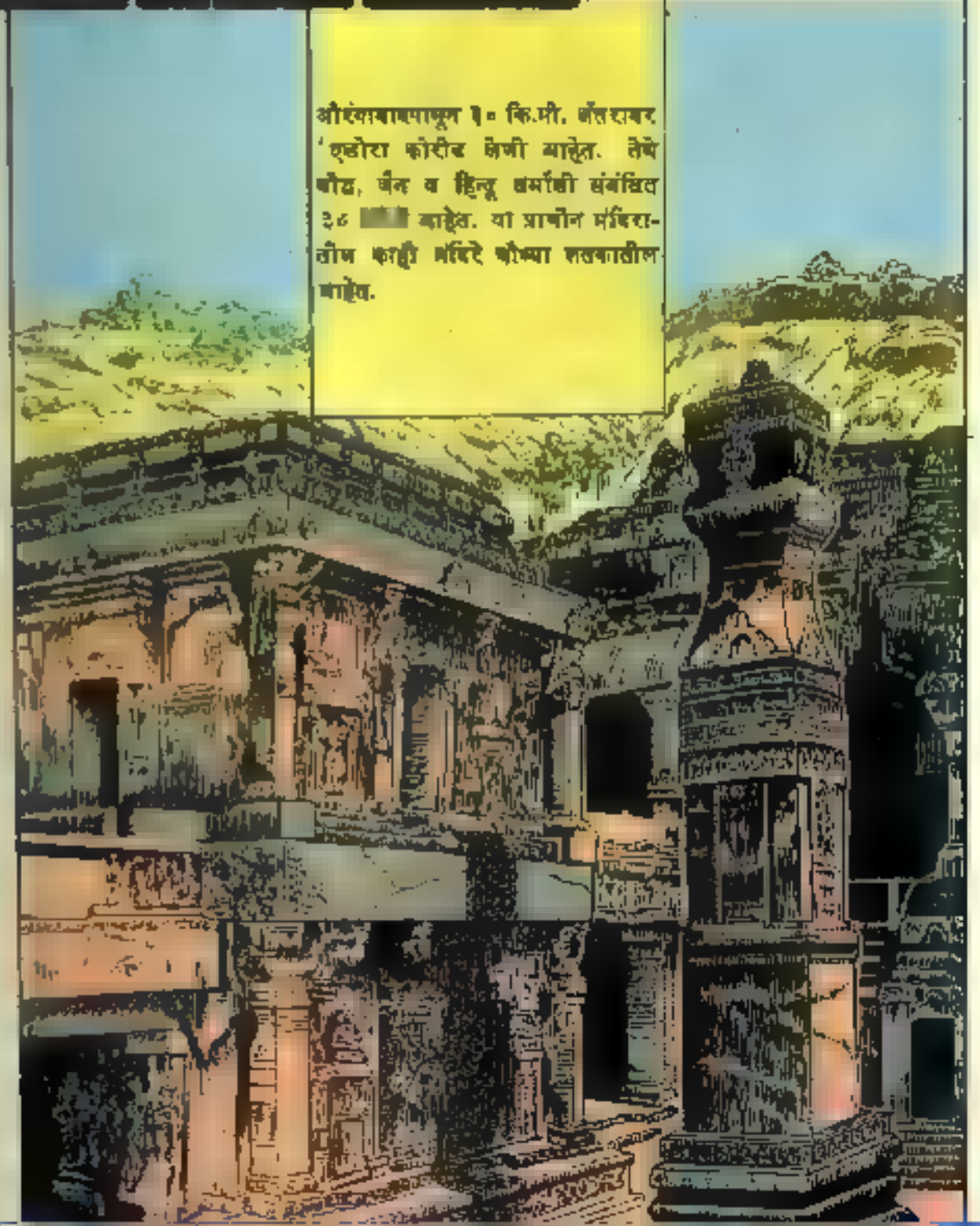

या जुद्धांमघोन अधिकार लेणी, बोट स्तूप तथा स्तम्भ हे ईश्वरी सनाच्या सहाय्या व सातत्या अतकात निर्माण झालेले आहेत.

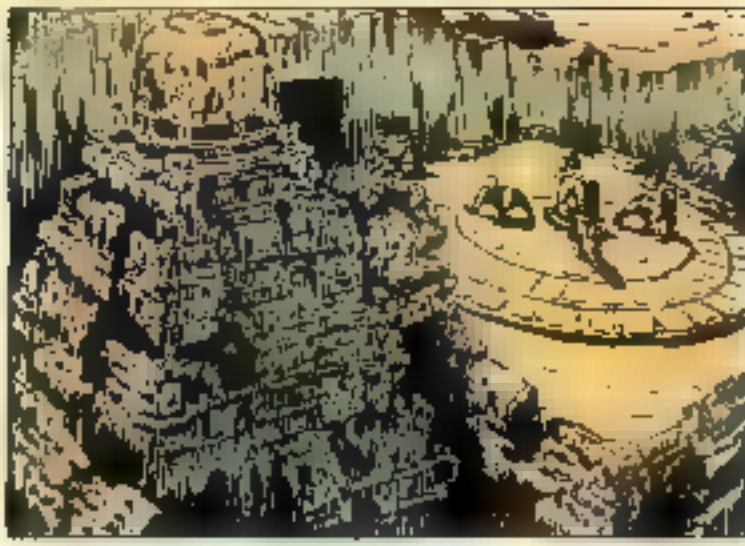
येथील चित्रे व शिल्पातून केवळ बोट अर्माच्या शिखान्तावेच नव्हे, तर त्यावेळच्या सामाजिक जीवनाचेही चित्रण केलेले आढळू शकते. 'परदेशी व्यापाऱ्यांना आपले बोट विकण्या- [] एक भारतीय माणूस राजाची गर्वा करीत आहे.' असा प्रकारही चित्रे अमलेणी काही चित्रेही यात आहेत.

'त्या कालात स्त्रिया संवीत निरुद्ध अस्त' असा विधानात्ता शुष्ट ऐनहरी चित्रे व 'एका राजासमोर स्त्रियांनी आयोजित केलेली संयोजनमा राजन-गारे चित्र'-ह. चित्रे म्हणजे सातत्या छतान्तीतल्या राजकीय जीवनाचे सुंदर उदाहरण आहे.

औरंगाबाबापुन १० कि.मी. जंतराबर 'एवोरा कोरीद लेणी आहेत. तेथे बोट, बोन व हिन्दू धर्माची संबंधित ३८ [] आहेत. या प्राचीन मंदिरा-तीन काही मंदिरे बौद्धा सतवातील आहेत.

स्वातंत्र्य 'कॅमसनाथ मन्दिर' हा ब्रिटीशनेचा अगुन नमुना आहे. एकाच ब्रिटीश निधीन केलेल्या या मन्दिराशी बरोबरी करील असे ब्रिटीश दुनिदेश कन्वत कोठेही नाही.

२७६ x २५४ फूट मोठी वंदी अतणारे सोळावे लेणे विभविष्यात आहे. शिव-पार्वती यांच्या जीला अर्वांगित करणारी अर्कक्य अनुपम शिल्पे इथे पहायला मिळतात.

पंथराच्या वेव्यालीक बायलावताराच्या पुण्यावर सर कुंठी ब्रिटीशनच रहाले. ब्रिटीशीने 'एलोन्वाची' नावाच्या घकत असे नकूद केले आहे की-एलोरा वेव्याची तुकदा करता पेवील जसा प्रार्थित शिल्पाने नमुने दुनिदेश कन्वत कोठेही पहायलास मिळणार नाहीत.

पाटा-वरवंट्याचे महात्म्य

शेकडो वर्षांपूर्वी इंग्लंडातील एका गावात एक म्हतारी रहात असे. तिला दोन नातू होते. वरते सवयी रोन्ही नातवांना जवळ बोलावून ती म्हणाली-“बाळांनो, सोने-चांदी वगैरे काहीही नाही. स्वयंपाकघरात एक भाजि तेवढा आहे. मोठ्याने पाटा घ्यावा छोटा्याने घ्यावा आणि रहावे.” एवढे बोलून म्हतारीने 'राम' म्हटला.

“मला काय करायचा? मी काय स्वयंपाक करू?” म्हणून मोठा मुलगा निघून गेला. तिथे मेहनत मंजुरी त्याची स्थिती बांधली सुधारली. पण छोटा विचार “वरवंट्याचा काही उपयोग नसता, तर आजीने तो मला कसाळा दिला असता?” आणि वरवंटा कायम आपल्याबरोबर

बाळगू लागला. वरवंटा जवळ ठेवून फिरताना पाहून गावातले लोक त्याला इश्ट. तो रोज जंगलात सुक्या काटक्या-छोटी लाकडे वेचून आणी ती बिकून मायले पोट भरी.

एक दिवस जंगलात लाकडे वेचत असता एक मोठा लांडगा त्याच्याकडे आला. तो पाहून एका सांडावर चढून बसला.

“हू जावरक नको. मी तुला कसलाही आलो नाही. तुझ्याजवळचा वरवंटा थोड्या वेळासाठी मला देतोस?” लांडगा म्हणाला.

“वरवंटाचाही तुला काय?” मुलाने विचारले.

“माझा एक दिव थोड्या वेळापूर्वी मरून पडला आहे. त्याच्या नाकपुडीत तुझ्या वरवंटाचा वास दिला तो पुन्हा

जिवंत होऊन उठेल." लाडगा म्हणाला.
"म्हणजे माझ्या बरबंट्यात अशी
अद्भुत शक्ती आहे?" मुलाने विचारले.

"माझ्याबरोबर चल, तुला स्वतःचाच
कळून येईल." लाडगा म्हणाला.

हे ऐकून छोट्याचे कुतूहल जागृत झाले
आणि झाडावरून उतरून तो लाडगाच्या
मागे चालू लागला. जंगलात एके ठिकाणी
मेलेली लाडगा पडला होता. म्हातारोच्या
नातवाने आपला बरबंट्या त्याच्या नाकाजवळ
ठेवला. आणि काय आश्चर्य!-बुसल्याच
क्षणी तो जिवंत झाला!

लाडगा म्हणाला-"तुझ्या बरबंट्याचे
रहस्य त्याच्या वासातच आहे. ही गोष्ट

बोपर्यंत तुझ्याशिवाय इतरांपासून गुप्त
राहील तोपर्यंतच त्याची ही शक्ती टिकेल."

यानंतर आपला बरबंट्या घेऊन छोटा
गावाकडे परत चालला. बाटेत त्याला
एका कुऱ्याचे प्रेक्षे दिसले. त्याने आपला
बरबंट्या काढून त्याच्या नाकपुडीशी धरला.
कुत्रा झट्टिखी उठून उभा राहिला आणि
गेपूट हळबत छोट्याच्या मागे मागे चालू
लागला. सयकरून छोट्या भावाची स्याती
गावभर पसरली. लोक त्याला
देणारा 'धनवेष्ट' म्हणू लागले. परंतु
अजूनही कोणाला माहीत नव्हते की प्राण-
दान देण्याची शक्ती बरबंट्यात आहे!

छोट्या दिवसांनी राजाच्या एकुलत्या
एके कन्येचे प्राणोत्क्रमण झाले. छोट्याने
तिला पुन्हा जिवंत केले. राजाने कृतज्ञतेने
तिचा विवाह छोट्याशी करून दिला व
त्याला आपला वारस बनवले.
जावई बनल्यावरही प्राणदायाचे आपले
कार्य त्याने चालूच ठेवले. त्यामुळे राज्यात
प्राणाचे भय कोणालाही राहिले नाही.

एके दिवशी छोट्याच्या मनात विचार
झाला-बरबंट्याचा उपयोग मेलेल्या
माणूस जिवंत होतो तर त्याचा असाच
उपयोग करून वृद्धावस्था येण्याचे धांदलता
येणार नाही का? याचे प्रत्यंतर पहाण्या-
साठी तो स्वतः रोज बरबंट्याचा वास

घेऊ लागला व बायकोलाही वास देऊ
लावला. रावकुमारीला हे निरर्थक वाटे.
परंतु आपला पती एक 'धनवेष्ट'
माहे-असेल काही कारण-म्हणून ती
मुकाट्याने रोज वास घेत राहिली.
आणि याचा परिणाम म्हणून ते दोघे
कायम तरुणच राहिले.

या दोघांचे चिरतास्य पाहून चन्दाळा
त्यांचा हेवा पाटला. त्याला वाटे-
चिरतास्येवर कस हक्क आहे.
त्यामुळे छोट्याचा बरबंट्या पळवायची संघी
तो पाहू लागला.

एक दिवस छोट्याला बाबळून आज्ञे
की बरबंट्यावर जरासे संवाळे
पडले आहे. ते संवाळे काढवावे म्हणून
त्याने बरबंट्या उन्हात बाळाबला ठेवला
तिचे बळून लागला.

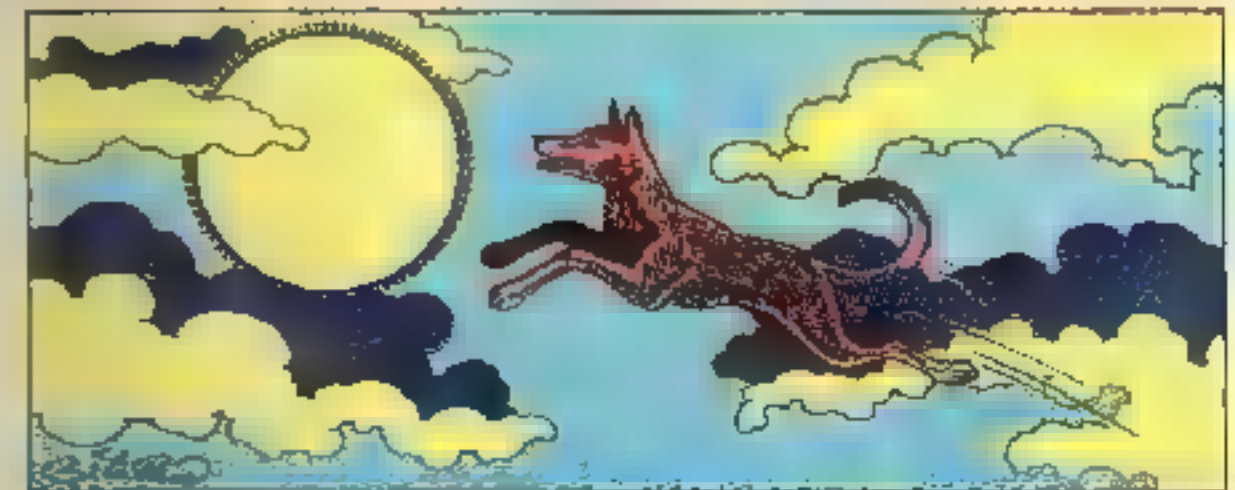
हे पाहून रावकुमारीने त्याला टोकले-
"हे काय? तुम्ही जाता
राजा बघणार आहात. बरबंट्यावर तुम्ही
पहारा घातला हवा?

इतके नोकर कशाळा आहेत
मग?"

छोटा म्हणाला-"मी आपला कुत्रा
खोडून बुसल्या कोणावरही विश्वास ठेवत
नाही." असे म्हणून कुऱ्याला पहाऱ्यावर
बसवून तो महालात निघून गेला.

ही संघी पाहून चन्द्र बाळी उतरला व
बरबंट्या उचलून पळू लागला. अमावास्याचा
दिवस असल्याने कुऱ्याला चन्द्र दिसला.
परंतु त्याला बरबंट्याचा वास सुपरिचित
होता. म्हणून केवळ वासाच्या आधारेने
तो पाठलाग करीत राहिला.

ब्रह्मदेशातल्या लोकांची आजही अशी
समजूत आहे की अजूनही कुत्रा चन्दाळा
पाठलाग करीतच आहे. चन्द्रग्रहाच्या
ते ओरडतात-"पहा पहा, कुत्रा
गिळत आहे." ग्रहण संपल्यावर
म्हणतात-"कुऱ्याने त्याला सोबून दिले."
त्यांची अशीही समजूत आहे की, कुत्रा हा
ब्रह्म प्राणी असल्यामुळे तो चन्दाळा पूर्णतः
गिळू नाही.

मंगारामची बुद्धिमानी

श्रुतलीपुरचा राजा नगवर्मा आपल्या सुबकेदार मिर्जाना जलर बयेरे लावून पुतवत् प्रेमाने त्या संभाळत असे. एक दिवस राजाची दाही करता गप्पांच्या नादात चुकून न्हाण्याने एका बाजूची मिर्जी थोडीशी कोपली.

आपली चुक जखमत आप्पायरीवर-जाता राजा आपल्या काडीथ देईल-आ विचारले तो बाबरला, पण त्याच वेळी त्याच्या होक्यात एक अफलातून कल्पना आली.

त्याने राजाला म्हटले-“महाराज, राजाच काय मोठे मोठे सम्राट आणि चकवर्ती राजेही एकदा एकादा सवकीचा बळी पडणे की ती सवय सोबने त्यांना असतय!”

मंगारामने बोलणे ऐकून राजा मोठ्या ताकाने म्हणाला-“मी आपली कोवलीही प्रथम पालवून दाखवतो.”

“महाराज, ही गोष्ट इतकी सोपी नाही. आपल्याला मिर्जा सावरामची सवय माहे, समजा एकाद्या या मिर्जा बाहोशा कात्का तरीही मिर्जाना ताव घायची व त्या सावरामची आवण विसरणार नाही.” आम्हाला मंगाराम म्हणाला.

राजाचाही अहंकार आगा झाला. त्यानेही जोरात म्हटले-“मी हे मूढीच कबूल करणार नाही. वाटले तर मिर्जा उतरव.”

मंगारामने लजलजेचा एक खोलवर भास घेतला आणि झटकन राजाच्या मिथ्या कापून टाकल्या.

एक दोन मिनिटे गेली न गेली हाथ हात मिळीकडे वेला. कोळखळून दसू आगला.

मंगारामने म्हणजे खरे भातून राजाने आपल्या गळघातना द्वार मंगारामला बक्षिस दिला.

मेस्वरंतावर सर्व देवांची सभा भरली.

समस्त विचारार्थ विषय होता-कंसाचा नाश कसा करायचा? कंसाच्या प्राप्ताने सर्व देव कंटाळून येले होते. प्रत्येकाने आपापली कल्पना सांगितली. बराच था विषयावर साधक-बाधक चर्चा झाली. शेवटी सर्व देवांनी मिळून कंसाच्या पारिपत्यासाठी एक सुरेख योजना आणली व सभेचे काम संपले. त्या समारंभात भाग घेतल्यानंतर नारद सरळ यमुरेला पोचले. कंसाच्या महात्माशी पोचताच त्यांना महाद्वारावरील प्रतिहारी सन्मानपूर्वक महात्मात घेऊन गेला.

कंसाने पुढे होऊन नारदाचे स्वागत केले. व अर्घ्य देऊन त्यांची पायपूजा केली.

जसा प्रकारे त्याने नारदाला संतुष्ट केले.

नारद कंसाकडे वृष्टी मळवून म्हणाला-“बत्सा, तीर्थाटन करीत करीत मी मेळ पर्वतावर पोचलो. तेथे ब्रह्मदेवादि सर्व देवांची सभा भरली होती. काही गंभीर चर्चा ऐकायला मिळेल अशा आशेने मी थोडा वेळ तेथे थांबलो, आणि काय सांगू! सर्व मिळून तुझा संहार करण्याची योजना आणत होते! तुझ्या काकाची मुलगी देवकी हिच्या गर्भातून जन्म घेणाऱ्या आठव्या बाळाकडून तुझ्या जिवाचा मोका आहे! देवांचा रक्षक त्या रूपात जन्म घेणार आहे. म्हणून तू आपल्या प्राणरक्षणासाठी आतापासूनच काही व्यवस्था कर. घर्ममागनि अवलंबन करून सुखाने

पहाडांचे चूर्ण झाले किंवा सर्व सागरांचे पाणी पार तुकून घेले तरी यी विवर्तित होणारा माणूस नाही. आणि शिवाय असे पहा, या नारदांचे पाय व तोंड कधी घुप बसत नाही. कोणी न बोलावताच सगळ्यांकडे जातो, लोंढाळा येईल ते बघवत राहातो. एकाजवळ दुसऱ्याजवळ कागाळी भांडण जाबून देऊन पहात राहातो. संगतो जाहे की यदुकुलाकडून प्राचांना बोळा जाहे! एवढ्यासाठी आपले अरिष्ट, केडी, प्रसन्न, वेंचुक, पुतना, काकिया इत्यादि सर्वांनी वापरून मनुष्या संहार हवा. कोणीही वास्तव्य मातेच्या नवीतले का असेना-स्थानाही ओढून नाही. यी जिवंत असताना माझ्यावर अवलंबून असणारांना मयभीत होण्याचे कारण नाही. त्यांचे रक्षण करायला यी माहेर की! तेव्हा सर्वांनी स्वेच्छापूर्वक संचार करावा.”

यानंतर कंसाने सभा सभाप्त केली आणि तो आपल्या महालात गेला. ताबडतोब आपल्या आप्त-मित्रांनी मृत सभा बोलावून त्यांना तो म्हणाला- “मानपासून अनेक परिचारिका नेवून देवकीवर पहारा करण्याची व्यवस्था वा. या परिचारिकांनी वसदेवावरही

कालक्रमाने कर. यी तुझा हितचिन्तक जाहे म्हणून ही सभार देण्यासाठी बुद्धिमान असे आले.” असे समजावून नारद आपल्या वाटेने निघून गेला.

यानंतर आपल्या सेवकांकडे हसून पहात म्हणाला- “यी नारदांची एवढ्याच-साठी मंत्री ठेवतो की तो अतिशय बुद्धिमान जाहे. पण तो काय माझ्यासारख्या सत्यशील माणसाला भीती दाखवतो होय? आणि यी काय ब्रह्मदेव व इतर देवांना मितो की काय? यी तर त्यांना बुद्धी मानतच नाही. मामा कोण उलटका तर यी माझ्या वज्रमुष्टीच्या एकाच प्रहाराने सर्व दिवा व दिव्यालांनाही भीत करू शकतो. सर्व

नजर ठेवली पाहिजे. देवकीला गर्भधारणा केव्हा झाली, कितीवा महिना चालू आहे. प्रसूति केव्हा होणार वरीर सज्जान्तरा माहिती त्यांनी देत राहिले पाहिजे. न वसता, न करता रात्र-दिवस पहारा चालू रहावा. पण लक्षात ठेवा-हे सर्व कशासाठी-याचा मान कुणालाही पत्ता लागता कामा नये." अशा प्रकारे कंसाने सर्वांना केले.

या अवधीत नारद मधुरेहून सरळ विष्णुजवळ गेले व आपण कशा प्रकारचे बीपेकून ठेवले आहे आणि परिणामतः कंस कशी नीचकृत्ये सुद्ध करणार आहे याची माहिती त्यांना नारदाने दिली.

नारद निघून गेल्यानंतर ब्रह्मवान विष्णु-कंसाच्या सर्व योजना असफल करून कसा जन्म घ्यावा याचा विचार करू लागले. या संदर्भात त्यांना एक जुनी हुकीकत आठवली, ती अशी-पाताळ लोकात कालनेमीचे सहा पुत्र रहात असत. आपल्याला कधीही मृत्यु येऊ नये वसा वर मागण्यासाठी त्यांनी ब्रह्मदेवाची आराधना सुरू केली. त्यावेळी तिन्ही लोकांवर राज्य करणाऱ्या हिरण्यकप्यपुत्रा हो वार्ता समजली व त्याने क्रोधाने त्यांना लाप दिला की 'आपल्या कुळातील श्रेष्ठ असा बी दिवत असताना तुम्ही इतरांकडून मिळवण्याची कामना केलीत म्हणून तुमच्या पित्याच्या हातूनच तुमचा मृत्यु होईल.'

या गोष्टीचे होताच विष्णुने योगमायेला बोलावून आदेश दिला-"तुम्हा कडून एक कार्य पूर्ण होणार आहे. कालनेमीचे षडधर्म नावाचे सहा पुत्र आहेत. त्यांच्यापैकी एकेकाला क्रमाक्रमाने येऊन जाऊन त्यांचा देवकीच्या गर्भात प्रवेश. त्यांचा जन्म झाल्याबरोबर त्या त्या वेळी कंस त्यांचा संहार करील. पण देवकीच्या गर्भातल्या या रोहिणीच्या गर्भात परिवर्तित कर. लोकांना वाटेला की कंसाच्या भयाने सातव्या वेळी देवकीच्या गर्भात झाला आहे. ते बाळक

माझा भाऊ म्हणून रोहिणीच्या पोटी जन्म घेईल. यानंतर जेव्हा बी देवकीचा आठवा पुत्र म्हणून देवकीच्या गर्भात प्रवेश करीन त्यावेळी तू स्वतः कंसाच्या गाईचा पालक नव नाची पत्नी बघोदा हिच्या गर्भात प्रवेश कर. मध्यरात्रीच्या वेळी जन्म घेऊन आपण दोघेही स्वानपरिवर्तन यानंतर कंस जेव्हा तुला दगडावर आपटून मारण्याचा प्रयत्न करील तेव्हा तू काकागात उडून या. इतर तुझ्या स्वागताला येऊन तुला आपल्याबरोबर घेऊन जाईल. आणि आदिशक्ति म्हणून तुला अभिषेक करील. नंतर मेघाप्रमाणे नीलवर्णाची चन्दा-वेहण्याची, अष्टभुजांमधे शंख, चक्र, गदा, सद्ग, पद्म, मधुकलश, मुक्कळ व

शूळ धारण करणारी, नीलवर्णाच्या रेषांशी वस्त्राने आवृत अशी देवी म्हणून इतर देवदेवता तुम्हा व भक्तीने पूजन करतील.

योगमायेने विष्णूचे आज्ञापालन केले. कृपेमुळे देवकीने एका मागीमाग एका षडधर्माचा जापल्या गर्भात धारण केले. ज्या ज्या वेळी तिचा प्रसूतिकाळ आचळ घेई त्या त्या वेळी सेवक ताबडतोब कंसाला ही वार्ता कळवत. कंस येऊन बालकाला घेऊन जाई. त्याचे पाय पकडून शिळेवर आपटून त्या बाळाची दारण हरवा करी.

ज्यावेळी सातव्याचा गर्भवती झाली, त्यावेळी योगमाया तो गर्भ घेऊन

गेळी ■ गोकुळात रहाणाऱ्या देवकीच्या उवरात त्याचा प्रवेश भवबला. रोहिणीने ठरल्यावेळी चन्द्रासारख्या सुंदर मुलाला जन्म दिला. संरक्षण द्वारा हा गर्भ उत्पन्न झाला म्हणून त्याचे नाव 'संकर्षण' पडले. हाच बलराम होय.

बलरामाच्या जन्मानंतर देवकीला आठव्यांदा गर्भधारणा झाली. त्याच दिवशी गोकुळात नन्दपत्नी यशोदेलाही गर्भधारणा झाली. नऊ महिने भरस्थानंतर धावण महिन्यातील कृष्णपक्षातील अष्टमीला मध्यरात्री आकाशात ज्यावेळी पाच मह उज्वल्याची होते अशा मुहूर्तावर विष्णुचा अंश कृष्ण याचा देवकीच्या पोटी जन्म

झाला. त्यावेळी वसुदेव व देवकी यांच्या- शिवाय कोणीही जामे नव्हते. पहारेकरी गाळ निव्रेत प्रेतासारखे निष्पेष्ट पडले होते.

कसे कुणास ठाऊक, वसुदेवाच्या मनात झाले की त्याला मुलगा झाला आहे. म्हणून तो देवकी जवळ आला. तेथे रोषल्यावर जणू काही चन्द्रोदयच झाला आहे असे त्याला वाटले. नुकतेच जन्मलेले बालक वाट केसाचे व मेखवर्णचे होते. त्याच्या शरीरावर कुठेही एवढासा डाग किंवा ■ नव्हता. तो आपले विस्मय होळे उघडून बोहीकडे पहात होता !

पाहून वसुदेवाच्या मनात आले—“याही ■ कंसाने मारले तर माझ्याने ■ दुःख ■ करवणार नाही. त्यापेक्षा याका इतून नेऊन कुठेतरी लपवावे.”

देवकीला यावेळी प्रसन्नवेदना न होताच हे बाळ जन्मले होते. परंतु आता काय करावे हे तिलाही समजेना ! वसुदेवाने आपला विचार देवकीला सांगितला ■ तिच्या मांडीवरील बाळ उचलून घेतले. झटकन तो अंतःपुर पार करून सरळ नन्दाघरी गेला. ■ यशोदेने नुकताच एका कन्येला ■ दिला होता व ती स्वतः गाळ झोपली होती. वसुदेवाने हळूच मातस्या वाजून आपल्या मुलाला तेथे

ठेवले व तिच्या मुलीला देवकीजवळ आणून ठेवले, व स्वतः ताबडतोब कंसारुढे जाऊन देवकीला कन्यारत्न झाल्याची वार्ता त्याला दिली.

ही वार्ता ऐकून कंस चाबलून उठून बसला, थरकन कपडे ठीक करून प्रसूति-कक्षाच्या दाराची वाळा, आणि ओरडूनच त्याने बाळाची मागणी केली.

देवकीने बाळाला आपल्या छातीशी धरले आणि म्हटले—“बाबा, रागावू नकोस. यावेळी ■ मुलगी झाली आहे. तुझ्या-सारख्या विस्वात वीराला एक मुलगी ■ कस शकेल ? कृपा कर, हिला तरी वाचव. यापूर्वी जी मुले झाली, ते सर्व मुलगे होते, म्हणूनच त्यांचा वध करताना मी तुला रोखले नाही, कि न जाणो, त्यांच्यामुळे तुला मविध्वात काही वास होऊ शकेल ! पण बाबा, यावेळी तरी माझ्यावर दया कर रे !”

पण कंसाने तिच्या आक्रोशाकडे ■ दिले नाही आणि तो प्रसूतिमूहात शिर लावला. हे पाहून पद्माव्यावर असलेल्या स्त्रियाही हाहाकार करू लागल्या. परंतु त्याने त्या मुलीला देवकीच्या हातून हिसकावून घेतले ■ पहिल्याप्रमाणेच दगडा-वर आपटण्यासाठी हात उचलला. परंतु ■ बाळ कंसाच्या हातातून निसटून आदि-

धर्तित्त्या रूपात आकाशात उभे राहिले, फलशातला मध पिऊन, विकट हास्य करीत, कंसाकडे पहात आदिशक्ति म्हणाली—“अरे दुष्टा ! ■ मला दगडावर आपटून मारायचा प्रयत्न केलास. तुला ■ जणू तुला मारायला येईल तेव्हा याचा सूच म्हणून मी त्यावेळी मृत्युदेवीच्या रूपात येऊन तुझे रक्त व प्राण हरण करीन. तू गर्व कसळा करतोस, तुला संहारक जन्माला येऊन चुकला आहे.”

त्याच वेळी कंस देवकीकडे गेला, हात जोडून तिला म्हणाला—“देवकी, मी प्राण-मयाने महान् पाप केले. तुझी सर्व मुले मारून मी तुला अपार दुःख दिले, पण

इतके करू मी असफलच झालो. ब्रह्म-
देवाने ललाटी लिहिलेले पुसणे तुम्ह
मानवाला अशक्य आहे. प्राणांचे पोषण
किंवा संहार ही तर कालपुरुषाच्या हातची
शोष्ट, आपण मानव केवळ निमित्तमात्र !
म्हणूनच मी तुम्हे पाय धरून तुला विनवतो
की, तू आपले दुःख विसरायचा प्रयत्न
कर."

देवकी कंसाचे साक्ष्य करीत म्हणाली-
"दादा, माझ्या नशिबी दुःख भोगण्याचेच
लिहिले होते, त्याका तू तरी काय
करणार?" देवकीने त्याला अशाप्रकारे
समजावून पाठवून दिले.

होण्यापूर्वीच वसुदेव नन्दाच्या
घरी गेला. वसुदेव पुत्र-जन्माच्या आनंदात
होता. वसुदेव त्याचे अभिनन्दन करीत
म्हणाला-"वा, तुझा मुलगा काय सुन्दर
आहे! मोठा भाग्यवान आहेस. पण
असे कर-या मुलाला घेऊन तांबड-
तोड आपल्या गावी-गोकुळात जा. तेथे
माझ्या पत्नीला-रोहिणीलाही एक मुलगा

जालेला आहे. त्या मुलाचा आपला मोठा
मुलगा मानून आणि बाळाका वाकटा
मुलगा म्हणून तू दोघांचेही लाळन-
पानन कर. त्या जंमली गिरीने
मुलांचा सांभाळ कर. कूर कंसाने
देवकीच्या सर्व मुलांना धाकून टाकले,
रोहिणीला जालेला पुत्रच फक्त
त्याच्या लाळनपाळनाची जबाबदारी तुम्ही.
सर्व मुलांचा संहार करण्याचे कार्य पूतनेवर
सोपवलेले आहे, तो मुलांचा गोच घेत
आहे. उजाड्यापूर्वीच रघून निघून तू
आपल्या गावीच्या कळपाकडे जा. इथे
मुलक वसूळ करायलाच होताच ना?
ते तुम्हे काय पूर्ण जालेले आहे, तेव्हा
थोडाही निघून जा."

वसुदेवाच्या तोंडची वार्ता ऐकून नंदबा
बाळाका पाळण्यात ठेवून, वसुदेवाचे आभार
मानून, आपल्या पत्नी व मुलासह नूटके
बेल ओडलेल्या गाडीतून शीघ्र गतीने
आपल्या गावीच्या कळपाकडे निघून गेला.

अपात्रदीन

आपन्हीचा राजा मुकेतु एकदा विकारी-
साठी एका जंगलात गेला. शिकारी-
माने धावताना मदी, नाले, डोंगर पार
करीत करीत तो आपल्या सहकाऱ्यांपासून
दूर गेला. एका हिडताना त्याला एक
दृश्य दिसले-एक तरुण वनगर एका
झाडाखाली दगडावर गाड झोपी गेला
होता व एक चित्रकार थोडा दूर उभा
राहून त्याचे चित्र काढीत होता.

राजा हळूच त्या चित्रकाराजवळ गेला.
अत्यंत मीठ्या दिसणाऱ्या वनगराचे इतके
सजीव चित्र काढणाऱ्या त्या चित्रकाराचे
राजाने अभिनन्दन केले.

राजाला ओळखून चित्रकार म्हणाला-
"महाराज, माझे नाव अनन्त. आपण पहा
तर सरे-चित्ते, अस्वसे यासारखे कूर प्राणी
जिथे स्वच्छन्दपणे फिरतात अशा या
ठिकाणी हा वनगर मंडपा चारायला

गाला. मंडपाचा पहारा आपले रक्षण
हे दोन्ही विचार सोडून हा कसा शांत
सोपला आहे!"

राजाने त्या तरुणाकडे व त्याच्या
चित्राकडे एकदा मीठ बारकाईने पाहिले
आणि आपल्या गळ्यातला मूल्यावान हार
काढून चित्रकाराच्या हाती देत तो
म्हणाला-"हे चित्र मी घेऊन जातो. त्याचे
मूल्य म्हणून हा हार ठेवून घे."

यानंतर चित्रकाराने वनगराला सोपेतून
उठवले. राजाने दिलेला हार त्याला देत
चित्रकार म्हणाला-"महाराज, मी थोडा-
कार चांगला चित्रकार असेनही. परंतु
आपल्या पसंतीला उत्तरेल असे चित्र मी
काढले असेल तर त्याचे श्रेय या वनगराला
आहे. एकादे सुंदर निसर्गदृश्य चिताराचे
म्हणून मी या भाषात आलो होतो. परंतु
दिवसाढवळ्या या जंगलात इतक्या निषिन्नत

पणें जेणू शकणारा हा माणूस फारच चांगला माणूस असला पाहिजे, म्हणून मी याचेच चित्र काढले. तेव्हा आपणाकडून मिळालेले हे बक्षिस मालाच देणें उचित होईल."

मावर राजा सुकेतुने आपल्या बोटालाही हिप्पाची अंगठी काढून चित्रकाराला दिली व म्हणाला—"तू आणखी एकादे सुंदर चित्र काढून मला आणून दे. तोपर्यंत ही अंगठी तुला या गोष्टीची आठवण देत राहील."

या अवघोत राजाचे सहकारी त्याला पोषत तेथे पोषले व राजा त्याच्याबरोबर नगराकडे निघून गेला.

राजाला चित्रकाराचे फार कीतूक वाटले. चित्रकाराची दृष्टि बरोबर योग्य

चित्र विषयाकडे घेऊनी. घोर अरण्यात सुखाने झोपणारा घनगर सरोवरीच चितारण्यासाठी योग्य विषय होता. साध्या विषयात ज्याला मोठा वास्तव सापडतो तोच मरा कलाकार! सामान्य चित्रकारांना विषय ही सामान्यच भेटतात. सुरेख चित्र विषय शोधण्याचे कसब त्यांच्यात नसते.

या घटनेला पंचवीस वर्षे लोटली व एक दिवस अनंत सुकेतुच्या दरबारात जाला. त्यावेळी साकळदंडांनी बघवलेल्या एका लुटारूला मृत्युदंडाची शिक्षा लागून 'ही शिक्षा अमलात आणली जावी' असा आज्ञा राजा आपल्या शिपायांना होता.

अनंत त्या लुटारूच्या चेहऱ्यावरचे भाव होता, तेवढ्यांत ओळखून

राजा म्हणाला—"चित्रकाराचे स्वागत असो. एकादे सजीव चित्र काढून आणले आहेस काय?"

शिपाई घेऊन बात बसलेल्या लुटारूकडे अंगुलीनिर्देश करीत अनंत म्हणाला—"महाराज, या लुटारूच्या चेहऱ्यावरची कुरता म्हणजे माणसांतली कठोरता व पशुता कोणत्या बरापर्यंत जाऊ पोचते उदाहरण आहे. मी याचेच सजीव चित्रण करू इच्छितो. मला परवानगी मिळावी."

राजाकडून परवानगी मिळवून अनंत कारागृहात गेला. त्याला पाहिल्याबरोबर त्या लुटारूने आपली मान दुसरीकडे फिरवली.

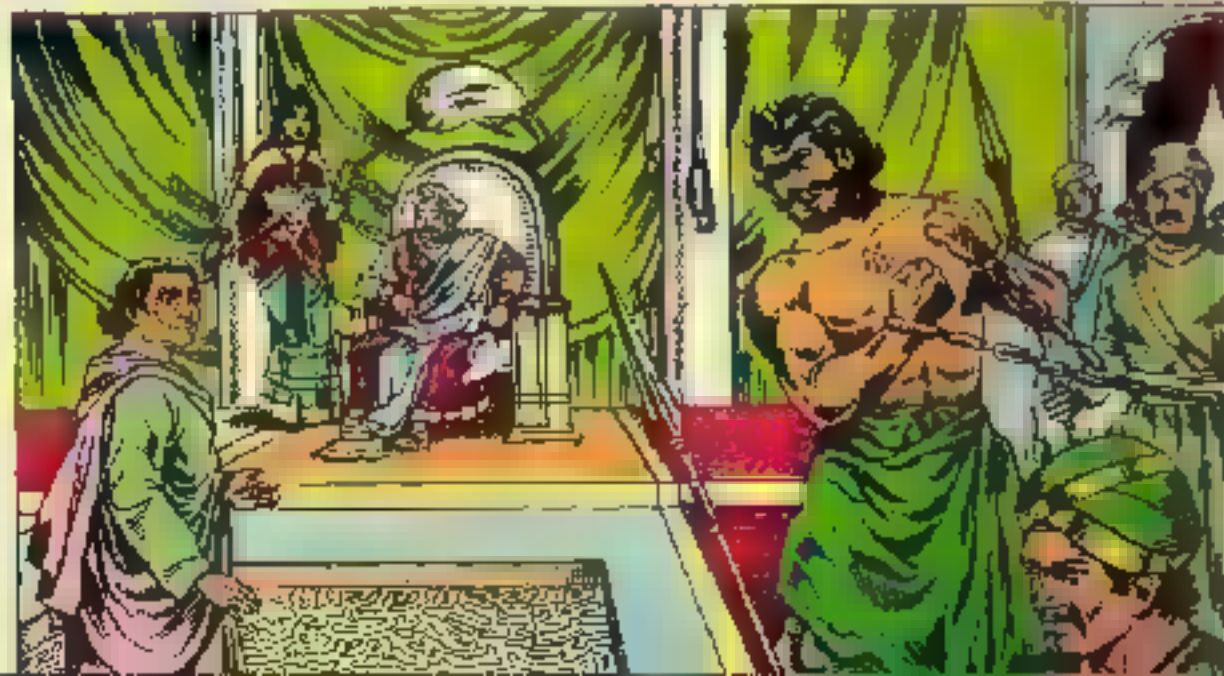
अनंतने त्याला आपल्या येण्याचे कारण सांगितल्यावर तो मोठा वेळ स्वयं बसला.

आपले चित्र पुरे करीपर्यंत त्याने पूर्ण महकायें दिले. चित्र लूपच सजकर पूर्ण झाले.

प्रसन्न होऊन पंचवीस वर्षांपूर्वी राजाकडून मिळालेली अंगठी अनंत त्या लुटारूला देऊ लागला. परंतु ती नाकारत त्याने विचारले—"महाराज, आपण मला ओळखले नाही?"

हा प्रश्न ऐकून अनंतला आश्चर्य वाटले व त्याने नकाराची मान हलकली.

विकट हास्य करीत लुटारू म्हणाला—"आपण मला ओळखले नाही, राजानेही नाही ओळखले. दुर्भाग्य माझे, दुसरे काय?"

त्याच्या बोलण्याचा सर्व न कटून बनत म्हणावा—“राजा तुला मृत्युवध कर्मात मी तेथेच होतो. त्याच वेळी राजाका आपला परिचय का विना नाहीत?”

“मी विचार केला की माता देऊ निघून गेली आहे. पण माता आपणही इथे आहात, आपण माझी ■ राजाकी भेट घडवाक?” लुटारुने विचारले.

लुटारुच्या बोलण्यात नक्कीच काही महत्त्वपूर्ण रहस्य असले असे वाटून बनत रावडतोन राजाकडे गेला व त्याने राजाका सर्व हकीकत सांगितली. राजाच्या मनातही कुतूहल जागृत झाले आणि त्याने

रावडतोन लुटारुला हजर करव्याची आज्ञा दिली.

शिपायांनी लुटारुला राजासमोर आपल्या बरोबर बनतकडे बोट ■ तो राजाला म्हणावा—“महाराज, माझ्या ■ दुरवस्थेचे कारण हा चित्रकारच आहे. एवढ्याने ■ होऊन हा ■ एकरा ■ जोड आणि ■ निर्माण ■ करीत आहे. ■ माझा जी हिऱ्याची अंगठी ■ ती ही ■ देऊ इच्छित होता.”

राजाका आपल्या बरोबर, त्याने विचारले—“ही अंगठी मीच चित्रकाराक दिली ■ तुला कोठे ठाऊक?”

हसून लुटारु सगळी संपूर्ण आपण म्हणावा—“महाराज, पंचवीस वर्षांपूर्वी मी एक भोळ्या निष्ठाप बनवर होतो. एक विद्वत् कडक उन्हाच्या ■ दुपारी मी वनगात लावावाली सुकाने ■ सोपली होती. त्यावेळी हा चित्रकाराने हुबेहुब चित्र काढले प्रसन्न होऊन आपण त्याला ■ कंठहार विनात. तोच हार ■ गळ्यात काढीचा ■ होऊ कदात आहे.”

ही हकीकत ऐकल्याबरोबर राजा ■ चित्रकार दोघेही समजून चुकले की पंचवीस वर्षांपूर्वीचा निष्ठाप बनवर व

आजचा हा कुर लुटारु दोघे एकच. आता प्रश्न एवढाच की ■ लुटारु का बनला?

राजाच्या प्रश्नावरून लुटारु आपली कहाणी सांगू लागला—“महाराज, आपण चित्रकाराक जो हार बसित दिला होता तो त्याने मला दिला. तो हार जवळच्या बवनगर गावाच्या सहानवा सहारात मी विकामला घेऊन गेलो. माझी घेवमुळा पाहून बम्हेरी ■ बोर ■ त्याने ■ कोतवालाच्या हाती दिले. मी सांगितलेली हकीकत कोतवालाक कपोल-कल्पित वाटली व त्याने मला कैदेत टाकले. त्या कारानुसार इतर दाकलुटांशी माझा परिचय ■ त्या परिचयाचे मंडोत रूपान्तर झाले. ■ काय ? त्याच्या प्रभावामुळे मी कावण्या वाकू-हत्तारा बनलो.”

■ लुटारुची हकीकत लक्षपूर्वक ऐकून राजाका मोठे वावचर्च वाटले—जंगलात भिरबिस्तपणे भेटवार्तेच्या बराचला मेळून

आपला वेळ घालवल्या निष्ठाप बनगराचे या लुटारुत रूपान्तर झाले !

जसा विचार करून सुकेतुने ■ विचारले—“तू जे अवघ्य अपराध केलेस त्याबद्दल तुला माता पश्चात्ताप वाटतो की नाही ?”

हा प्रश्न ऐकून ■ साकी बालक लुटारु म्हणावा—“महाराज, माझ्या पश्चात्तापाक काही सीमर नाही. पण तुला तर मी काही आणार. या पश्चात्तापाचा माता काय उपभोग ?”

राजा तावडतोन म्हणावा—“ ■ जगाबरोबर पक्षुपालाचा मुकाबला म्हणून मी तुला नेमजुक करीत आहे. ■ पद तू संभाळ, वा.” आणि चित्रकाराक आपला ■ मूल्यावान हार बशीत देत राजाने ■ दिला—“विद्वान लोकांनी म्हटलेच आहे—‘अपात्रदान ■ हानिकारक होते.’ मी हा जो हार तुला देत आहे तो कोणासाठी अपात्र, अयोग्य माणसाक ■ पुन्हा असे त्याला संकटात पाडू नकोस.”

बोन्वत्सलता

एका गावात एक शेतकरी कुटुंब होते. दोघेही नवराबायको शेतीबाडीत खूप मेहनत करून पोटोपुरते मिळवत असत. पुढेकळ वर्षांनी त्यांना एक मुलगा झाला. त्याचे 'सुलोचन' ठेवले. लहानपणापासून शेतीबाडी सोडून विद्या शिकायची त्याला आवड उत्पन्न झाली. 'मला शिकवा' असा हुद्दा तो करू लागला. मुलाची आवड पाहून शेतकऱ्याने गावातल्या पंडिताकडे त्याला शिकवला ठेवले.

पाच वर्षांच्या आतच पंडिताला अवगत असलेली सर्व विद्या सुलोचनने विकून घेतली. आणि तो कविताही रचू लागला.

एक दिवस पंडित सुलोचनच्या आई-वडिलांकडे येऊन म्हणू लागला—'तुमचा मुलगा भविष्यात एक महान् कवि बनू शकेल. पण आपल्या गावात काव्याबद्दल कोणाला आदर नाही. आपल्या देशाच्या

राजासाठी काव्यात अमिक्की नाही. तेव्हा आता तुम्ही आपल्या मुलाला शेतीच्याच कामाला लावा.

आई-वडिलांनी मुलाला खूप समजावून पाहिले, पण त्याचे मन शेतीबाडीच्या कामात रमेना. शेतकरी आपल्या एकुलत्या एक मुलाचे मन दुबळू इच्छित नव्हता. तो बायकोला म्हणाला—'आपण आजही मास्त मेहनत करून पैसा जोडून ठेवू. त्या पैसातून आपल्या मुलाला कोणतीही विन्ता करावी न झालता नारायाने अवता येईल.'

तिनेही मगच्याची गोष्ट मानली. दोघेही खूप मेहनत करू लागले. परंतु दुर्भाग्याने एक दिवस शेतकरी अचानक साप पावून मेला. त्या घटक्याने एकाएकी हृदयक्रिया बंद पडून सुलोचनच्या आईनेही इहलोकीची यात्रा संपवली.

विलिख तिके

नातेवाईकांनी सुलोचनला कांही दिवस आश्रय दिला, छोटे-नाटे हिशोब सांगून त्याची जमीन वगैरे सर्व गिळंकृत केले. आणि एके दिवशी त्यांनी सुलोचनला सांगितले—'हे पहा, तू आमच्या बरोबरीने शेतात कष्ट करशील तरच तुझ्या पालनपोषणाचा भार आम्ही आमच्यावर घेऊ. नाहीतर तुला आमच्या घरात धार मिळणार नाही.'

कोणत्याही तऱ्हेचा प्रतिवाद न करता सुलोचन ताबडतोब घराबाहेर निघला. एका जंगलातून जाताना धकून तो एका झाडाच्या सावलीत थांबला. बोहोंकडे भरलेले निसर्ग सौंदर्य पाहून तो म्हणू लागला—'काव्य रचून दाखव.'

त्या झाडावर बरेच दिवसांपासून एक बहाराक्षस रहात होता, तो कवितेचा भोक्ता होता. सुलोचनची कविता ऐकून तो त्याच्यासमोर प्रकट होऊन आपला परिचय देत म्हणाला—'कविता ऐकून फार काळ कोटला. तू रोज मला कविता ऐकवलीस तर तू मागशील ते मी तुला देत जाईन.'

सुलोचनने बहाराक्षसाचा प्रस्ताव मानला. बहाराक्षसाने स्वादिष्ट भोजनाची बाळी सुलोचनसमोर ठेवली, तो मोठ्या तुप्तीने जेवला. एके दिवशी बहाराक्षस त्याला म्हणाला—'आजपर्यंत मी तुझ्या कविता ऐकल्या, तुसी खूपशी सेवाही मी केली. तू आता माझ्यावर एक काव्य रचून दाखव.'

ह्या दिवसापासून महाराष्ट्राने सुलोचनला जेवण देणे बंद केले तो दुबळा, बसकत होऊ लागला पण त्याने राससावर काव्य केले नाही काही दिवस रासस सुलोचनला हवेत उडवून चेंडूसारखा सोडू लागला, तरीही तो विचलित झाला नाही. शेवटी निघून महाराष्ट्राने त्याचे हात तक्रार नगरात फिरवून त्याला हवेत सोडून दिले.

सुलोचन अग्न्या कुठे अभिनीत वगैरे घडना असता तर येताच असता, परंतु सुदेवाने तो राससाच्या हातून उडला तो बेट राजाच्या विज्ञानावर जाऊन पडला!

राजा दचकून उठला आणि सुलोचनला पाहून म्हणाला—“तू कोण आहेस? एकदम इथे कसा आलास?”

सुलोचनने आपला सर्व वृत्तान्त राजाला सांगितला. राजाला ती कहाणी फार विचित्र वाटली तरीही त्याने त्यावर निवास ठेवला. राजाला माण्यात फारशी शक्ति नव्हती तरीही त्याला त्याचा कविता आवडल्या. तो म्हणाला—“तू थोडे दिवस माझ्या दरबारात रहा ना!”

सुलोचनने स्वीकृति दिली. त्याच्या कविता ऐकून सर्व दरबारी त्याची प्रशंसा करू लागले. त्याने राजमहाल, राजोद्यान, राजधानीची सोबा, तिथल्या नद्या-नगरे, वनसौंदर्य यांवर ज्या कविता केल्या त्या

सर्व नगरांमधे गीतांच्या रूपात गायल्या जाऊन लोकप्रिय झाल्या.

एक दिवस राणी राजाला म्हणाली—“महाराज, सर्व सौंदर्य-सौंदर्यस्थळे कवींच्या काव्यांमुळे लोकप्रिय होतात. तेव्हा आपणा दोघांना नावक-नायिका कल्पून आपल्यावर काव्य रचवता कविमहाशयांना सांगा ना.”

राजाला राणीचा हा प्रस्ताव आवडला. त्याने ह्या विचार केला की सुलोचनने काव्यांतून राजाचे परिचित्रण केले तर जनता त्याची जीवनगाथा गीतरूपात गात राहील, आपलेही नाव राहील.

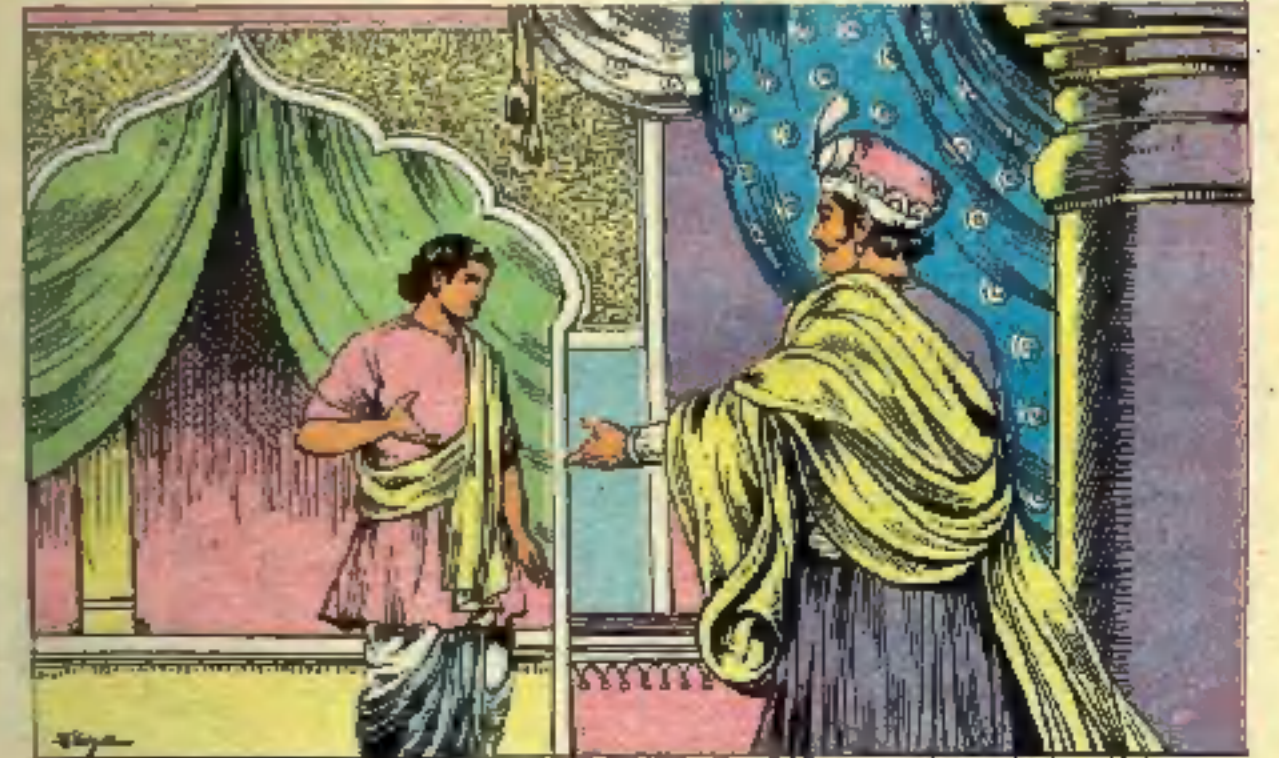
सुलोचनला बोलावून राजाने त्याला महाराणीची दृष्टी सांगितली. सुलोचन यावर नम्रतापूर्वक म्हणाला—“प्रभु, कोणतेही

सौंदर्य जेव्हा माझ्या मनाला आकर्षित करते, माझ्या मनावर प्रभाव पाडते तेव्हा मला यापोआप काव्यस्फूर्ति येऊन मी कविता करतो. परंतु जे सौंदर्य मला आकर्षित करीत नाही त्यावर मी कोणाच्या आज्ञेने काव्य-रचना करू शकत नाही. माफी घ्यावी.”

राजाने सुलोचनला एका आठवड्याची मुदत दिली, परंतु त्याच्या निर्णयात काहीही बदल झाला नाही. परिणामतः राजाने राजाहून त्याची बंदीशाळेत रवानगी केली.

एक वर्ष निघून गेल्यावर राजा सुलोचनला भेटायला गेला—“तुला कारागारातले हे जीवन कसे वाटते?” राजाने विचारले.

“प्रभु, या एकाकीपणामुळे माझे मन देवाकडे आकर्षित होऊन त्यावर काव्यरचना

“निसर्गाने कधी ‘माझ्यावर काव्य कर’ असे मला सांगितले? निसर्गाच्या मागणी-वरून मी कधी निसर्गकाव्य केले नाही. मी आपल्या मनातून आपल्या आवडीच्या विषयावर काव्य रचतो.” सुलोचन नसतरला.

“तुला माझ्यावर काव्य करावेच लागेल. तोपर्यंत मी तुला या जंगलाबाहेर जाऊ देणार नाही, खायला प्यायला देणार नाही. शिवाय मी तुला खूप त्रास देईन, सतावीन.”—रासस क्रोधाने म्हणाला.

“तुझ्या धमक्यांती माझ्यावर काहीही परिणाम होणार नाही, त्यामुळे काही मला काव्य स्फुरणार नाही.” सुलोचन स्पष्ट बोलला.

करून अत्यंत आनंदात भी जीवन व्यतीत करीत आहे. इथले जीवन सरोसरीच मला फार आवडले." सुलोचन म्हणाला.

"तू कुठल्या अदृश्य देवाची प्रार्थना कशात करतोस. मी इथे जीताजागता परमेश्वर तुझ्यापुढे उभा आहे. तू मागशील ते मी तुला देईन. मग माझ्यावर आणि महाराणीवर कविता का रचीत नाहीस?" राजाने विचारले.

माघर सुलोचनने एक शीघ्रकाव्य त्याला ऐकवले—मी विचार केला होता की भाग्य-देवीने मला ब्रह्मराक्षसाच्या मगर मिळीतून मुक्त केले. परंतु वस्तुतः देवीने मला तिघून आणून वुसल्या एका ब्रह्मराक्षसाच्या तान्यात दिले हे मला मला उघीरा कळून आले. ब्रह्मराक्षस कवीना कास वेळ शकतील, दुःख देऊ शकतील, परंतु त्यांच्या तोंडून कविता रचवू शकणार नाहीत—असा त्या काव्याचा अर्थ होता.

ही कविता ऐकून राजाला कळून चुकले की जंगलातला तो ब्रह्मराक्षस व आपण-

यांच्या वर्तणुकीत काहीही फरक नाही. त्याला आपली चूक समजून आली. त्याने सुलोचनची कारावासातून मुक्तता केली व तो म्हणाला—"सुलोचन, तू आजपासून पूर्णतः स्वतंत्र आहेस. तुला आवडेल तसे काव्य करीत तू पुन्हा माझ्याच दरबारात रहा."

यानंतर राजाराकीने मनापासून काव्यात रस घ्यायला सुरुवात केली. यावर प्रसन्न होऊन सुलोचनने त्या दोघांना प्रमुख पात्रे बनवून त्यांच्यावर काव्य रचले. हे काव्य राज्यभर विशेष आदरणीय बनले.

त्या काव्यात सुलोचनने एका ठिकाणी असा उल्लेख केला—जो राजा कोणतीही याचना किंवा आज्ञा न करता एका उत्तम प्रतिभाशाली कविला स्वतःबद्दल काव्य रचवल्या प्रेरित करतो, तो राजा सरोसरच मोठा राजा होय—असा प्रकारे एका महान् कवीचा आव्यमदात म्हणून त्या राजाचे नाव सर्वतोमुखी साळे.

एक गावात जंबुनाथ आणि गौरी नावाचे एक जोडपे रहात होते. जंबुनाथ एक नंबरचा आळशी होता. त्याला कुठलाही कामधंदा येत नव्हता, वेळेवर येऊन जेवायचा आणि बाकी दिवसभर गाव भटक्यायचा. भांडखोर बायकोच्या शिष्या साऊन मुकाट्याने सोपायचा.

एक दिवस जंगलातले तांदूळ संपले होते आणि गौरी स्वयंपाक न करताच नुसती बसून राहिली होती. जंबुनाथ नेहमीच्या वेळी आला व बायकोला जेवण वाढायला सांगितले. गौरीने त्याला शिष्या देऊन अगोवर आपल्या जिभेची लाज समवली, आणि म्हणाली—"तुम्हाला काही कामधाम लागता येत नाहीच. मी तरी हा ससाराचा माया कुठवर डकलत राहू? आजपासून काहीही करून तुम्ही भात-भाकरीपुरते पालव मिळवून आणा, तरच मी स्वयंपाक

करून वाढीन. तुम्हाला काही पैसा मिळवता आला नाही तर चोरी करून का होईना, पण पालव घेऊन या."

जंबुनाथ आजघर्यवकित होऊन म्हणू लागला,—"तू मला चोरी करायचा सल्ला देतेस? अग, चोरी करणे हा अपराध आहे, पाप आहे ते! आणि शिवाय मला चोरी करायची विद्याही अवगत नाही.

"ते मला काही माहिती नाही. मी सांगितल्या प्रमाणे करा, नाहीतर हा शाब्द पाहिलात?" असे म्हणून गौरीने नवऱ्याला शाब्द उगाळून दाखवला.

जंबुनाथने भयभीत होऊन विचारले—"तूच सांग ना, कुठे चोरी करायची? कसो करायची?"

"दुपारच्या वेळी सर्वजण शेतावर कामाला जातात. त्यावेळी तुम्ही एकाद्या घरात घुसा आणि पालव उचलून आणा."

गौरीने सुचवले. जंबुनाथ असेच कह लागला. त्याला परसायला उशीर होऊ लागला की गौरी गल्लीच्या टोकाशी येऊन ओरडे-“सावधान!” आवाज ऐकल्या-बरोबर जंबुनाथ सटक्यात धाव्य चोकून पटकन हजर होई.

जंबुनाथ रोज निरनिराळ्या घरी चोरी करत असे. कोणत्याही घरात घुसले तरी तो आपल्या परिवाराला एक दिवस पुरेल इतकेच धान्य उचलून आणत असे. दुसऱ्या कोणत्याही किमती वस्तुंना तो हातही लावत नसे.

काही दिवसांनी गावकऱ्यांच्या कडात आले की गावात धान्याच्या चोऱ्या होत आहेत. चोराळा एकदायचा निश्चय करून, नीट योजना करून ते टपून बसले.

एक दिवस जंबुनाथ गावाच्या प्रमुखाच्या घरांतच चोरी करायला घुसला. टपून बसलेल्या गावकऱ्यांनी त्याला एकदम पकडले आणि घरासमोरच्या खुंट्याला बांधून ठेवले.

बराच वेळ वाट पाहून नवरा घरी आला नाही म्हणून गौरी गल्लीत येऊन ओरडली-“सावधान!”

तो आवाज ऐकून उत्तरादाखल जंबुनाथ ओरडला,-“खुंट्याला बांधलीय!”

गावप्रमुखाने विचार केला, त्याला काही कळोना! त्याने विचारले, “हे तू काय ओरडत आहेस?”

जंबुनाथने सर्व हकीकत त्याला सांगितली व तो रडू लागला. तिथे जमलेले गावघाले ते ऐकून तो खो हसू लागले.

त्यानंतर प्रमुखाने गौरीला बोलवले व तिला रागावून म्हटले-“नवऱ्याला काम करायला प्रेरणा घायला हवी होतीच, चोरी करायला नव्हे.” शिवाय जंबुनाथला ही चांगल्या कानपिचक्या दिल्या आणि मेहनत करून कमाई करायला उपदेश देऊन त्याला सोडून दिले.

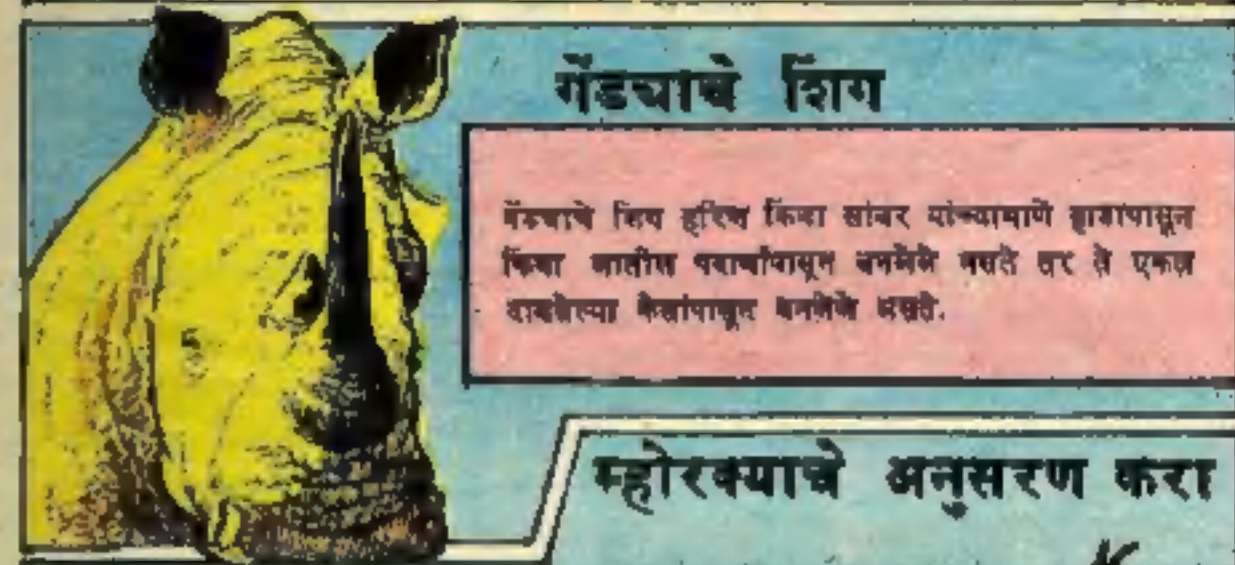
त्या दिवसापासून जंबुनाथने इमानाने मेहनत करायला निश्चय केला व मजुरी करून जगू लागला.

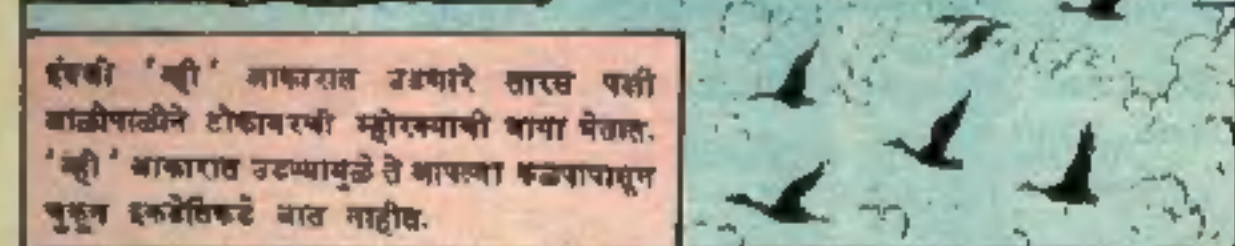
नसागिक आश्चर्य :

साध्या गोगलगायीची सर्वोच्च गति ताशी ०.०३१३ मील (०.०५ कि. मि.) किंवा १६५ फूट (५०.३ मीटर) इतकी असते.

गेंड्याचे शिंग हरिण किंवा सांबर यांच्यापेक्षा जास्तपासून किंवा जातीत पराचापासून जममेने असते तर ते एकल बाबोल्या केसांपासून बनलेले असते.

हंसी 'बी' आकारात उडणारे तारत पक्षी बाळीपाळीने टोकावरची म्होरक्याची आवा येतात. 'बी' आकारात उडण्यामुळे ते आपल्या कळपापासून चुकून इकडेतिकडे जात नाहीत.

वार्षिक भाषांच्या बदलास स्वतःचा असा स्वर किंवा किसबिध नसते. तो दुसऱ्या पक्ष्यांच्या आवाजाचीच नवकल करून ओरडतो.

चांदोबा

मनोरंजनाबरोबर ज्ञानवृद्धी करणारे चांदोबा असे एकमेव मासिक

- * चांदोबा आपल्याला पुराणातील व साहित्यातील उत्कृष्ट असे पंखू दाखवून देतो.
- * योग्य तो दृष्टीकोन ठेऊन ठाव्या जगतातील अद्भुत व काव्य कथा सरळ शुद्ध शैलीत प्रस्तुत करतो.
- * हलकेफुलके हास्य निर्माण करणाऱ्या व ज्ञानात भर पाडणाऱ्या व मनोरंजन करणाऱ्या अशा सुंदर गोष्टींचा संग्रह आपल्याला सादर करतो.
- * आपल्याला पुराणातील गोष्टींचे वैचक ज्ञान प्राप्त करून देतो.
- * हास्यपूर्ण प्रसंग व ज्ञानबोध करणारी शिर्षके याने आपल्या वाचकांचा उत्साह द्विगुणीत करतो.
- * चांदोबा ह्या मासिकाने केवळ आपल्याच जीवनात नाही, तर आपल्या अनेक बंधू-भगिनी व मित्र-मित्रिणी ह्यांच्याही जीवनात आपले स्थान पक्के केले आहे. त्यामुळे आपण आपल्या अत्यंत जवळच्या मित्रांना चांदोबा भेट द्या.

सह्यानाचे हे मासिक मोठ्यांच्या मानदस्त मुद्रा भर घालते.

इंग्रजी, हिंदी, मराठी, तेलुगु, कन्नडी, तामिळ, गुजराथी, मल्याळम, बंगाली, उडिया वगैरी, असानी व संस्कृत

ह्या तेरा भाषांमध्ये चांदोबा छापला जातो. जो चांदोबा आपणास पाहिजे असेल त्याचे आजच वर्गणीदार व्हा.

वार्षिक वर्गणी : ३०-०० रु.

आपल्याला कोणत्या भाषेतील चांदोबा पाहिजे आहे ह्याचा उल्लेख करून सालील पर्यावर आपली वर्गणी पाठवा.

फोटो जोडनावे चढाओढ :: पारितोषिक रु. ५०

या फोटोची जोडनावे फेब्रुवारी १९८८ अंकात जाहीर केली जातील.

Ananta Dhanu

M. Natarajao

* या फोटोची मुळ जोडनावे एकेकाच हप्त्यात किंवा जोडघा बाब्यांत असली पाहिजेत. * जोडनावे डिसेंबर महिन्याच्या २० तारखेच्या आत आमच्या प्रकाशक पोंपली जाली पाहिजेत. * आपल्याकडे आलेल्या जोडनावीत सर्वोत्तम ठरतील (दोन्ही जोडनावे एकत्र) त्यांना रु. ५० चे पारितोषिक दिले जाईल. * जोडनावे पोस्टकार्डवर लिहून आंदोबा फोटो चढाओढ, बडपळणी, मद्रास-२६ वा पर्यावर पाठवावीत.

जोडघाबरोबर महिन्याच्या चढाओढीचा निकाल

बहिना फोटो : आता माझा बाळग, मला जाला जवळ !

दुसरा फोटो : बिजाबाची भारी होत, पण न पडे पाझर !!

नाव : बेळगा सुधीर बाईक, ४ ए, हिन टॉप अपार्टमेंट्स, सेनापति बापट मार्ग, पुणे-१९

चांदोबा

भारतापुरती मर्यादित चांदोबाची वार्षिक वर्गणी : रु. ३०-००

वार्षिक वर्गणी पाठविण्याकरीता जातील पत्ता :

उत्तराखण्ड एकमेव, चंदामाया बिल्डिंग, बडपळणी, मद्रास-६०० ०९९

परदेशांसाठी वार्षिक वर्गणी प्रबंधी चौकशी करण्याकरीता जातील पर्यावर लिहा :

चंदामाया बिल्डिंग, चंदामाया बिल्डिंग, बडपळणी, मद्रास-६०० ०२९